Az Észak-alföldi régió intézményesülése, különös tekintettel Jász-Nagykun-Szolnok megye szerepére

Doktori (PhD) értekezés

Patkós Csaba

Debreceni Egyetem
Természettudományi Kar

Debrecen, 2004

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem TTK Földtudományi doktori iskola Társadalomföldrajzi programja keretében készítettem 2000-2004 között és ezúton benyújtom a Debreceni Egyetem TTK doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2004. október 28. Patkós Csaba

Tanúsítom, hogy Patkós Csaba doktorjelölt 2000-2004 között a fent megnevezett doktori iskola Társadalomföldrajzi programja keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglaltak a jelölt önálló munkáján alapulnak, az eredményekhez önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen, 2004. október 28. Ekéné Dr. Zamárdi Ilona
egyetemi docens
Témavezető

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm elsősorban az **Úristennek**, hogy megtartott munkámban, mindennapjaimban: **Soli Deo Gloria**!

Köszönöm szüleimnek irántam tanúsított türelmét, folyamatos segítségüket.
Köszönetet mondok **Eké né Dr. Zamárdi Ilona** témavezetőmnek munkám szakmai koordinálásáért, segítségéért, bátorításáért, ami nélkül nem készíthettem volna el disszertációmat.
Köszönettel tartozom **Prof. dr. Süli-Zakar István** Tanár Úrnak, hogy a Tanszéken végezhettem munkámat, valamint hálával tartozom a munkámat segítő és támogató kollégáknak (elsősorban **Baros Zoltánnak**, **Bujdosó Zoltánnak** és **Radics Zsoltnak**) az együttműködésért. **Erdelicsné Virágos Erzsébet, Zsóka** tanácsai, bátorítása és segítsége ugyancsak felbecsülhetetlen volt.
Szarvák Tibor kolléga és az MTA RKK Szolnoki Munkacsoportja segítsége természetesen szintén felbecsülhetetlen volt.
Külföldi anyaggyűjtéseimben felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak **néhai Dr. F. E. Ian Hamilton** (London, LSE) és **Dr Heikki Eskelinen** (University of Joensuu).

… és persze nem utolsó sorba, de megköszönöm **Hatvani Anikónak**, hogy új célt adott életemnek, motiválta e dolgozat elkészültét is.

Az Észak-alföldi régió intézményesülése,[1] különös tekintettel Jász-Nagykun-Szolnok megye szerepére

I. Bevezetés:

I.1 A kutatás-témaválasztás indokoltsága

Az elmúlt évtizedben Magyarországon is megszervezték az Európai Unió által preferált területszervezési egységeket, az ún. statisztikai nagyrégiókat. Hazánkban a megyehatárok változatlanul hagyásával, több megye egyszerű összevonásával hozták létre ezeket az EU-s NUTS II szintnek megfelelő egységeket. Ez a lépés adminisztratív-statisztikai indokokkal jól magyarázható, a másik oldalon azonban tudnunk kell, hogy, Magyarország EU-s csatlakozása után ezek a régiók a többi uniós régióval együtt kell, hogy harcoljanak a bővüléssel párhuzamosan fajlagosan biztosan csökkenő EU-s támogatásokért. A régiók létrehozásának szükségességét ma már kevesen vitatják, hiszen mint azt olvashatjuk:

"A magyarországi megyék, melyek az elmúlt évtizedekben igazgatási feladataik mellett komoly gazdasági és finanszírozási feladatokat is elláttak sem méretükben, sem területi hatáskörében nem tekinthetők régiónak." (SÜLI-ZAKAR I. 1994a)

Éppen ezért egyet kell értenünk Vadász Istvánnal, amikor kijelenti:

„A reményeink szerinti központi területfejlesztési politika a megyehatárok merevségét is oldani fogja" (VADÁSZ I. 1995)

A szerző idézett mondata a Közép-Tiszavidék viszonyaira vonatkozik, de véleményünk szerint általánosságban is leszögezhető, hogy a valódi területfejlesztés megvalósításához szükség volna a megyehatárok nemcsak befelé – az egy régióba sorolt megyék közötti – hanem a különböző régiók közötti átjárhatóságának fokozására is.
A régiók megszervezésének célját három pontban foglalhatjuk össze:

1. Az EU csatlakozás követelményeinek való megfelelés a statisztikai adatgyűjtés területén
2. A területfejlesztés hatékonyságának, sikerességének elősegítéséhez szükség van olyan szakapparátusokra, amelyek megfelelő hatékonysággal tudják biztosítani az EU forrásainak elérését

[1] Jelen munkában az intézményesülés fogalmát az Anssi Paasi által bevezetett "the institutionalisation of regions" elmélet alapján használjuk. Ennek szószerinti magyar fordításaként használjuk az intézményesülést, ugyanakkor az angol kifejezés tágabb értelmezése a régió kialakulására, vagy kohéziójának formálódására értendő. Az intézményesülés folyamata több mint a régiót fenntartó intézmények, szervezetek létrejötte és működése (ez csak egy fázisa a régiók létrejöttének), hiszen ezen kívül az elmélet foglalkozik a területi és a szimbolikus kialakulással, illetve a működés folyamatával is.

3. Hazánk olyan új területfejlesztési hajtóerők (közforgalmú regionális repülőterek, multifunkcionális egyetemek (KOZMA T. 2001), modern üzleti szolgáltatások) elterjedése előtt áll, melyek optimális térbeli keretei a régiók lehetnek. (HORVÁTH GY. 2002) Ezek a társadalmi-gazdasági folyamatok lehetnek azok, melyek egy valóban funkcionáló régiót hozhatnak létre. (ENYEDI GY. 1991; SÜLI-ZAKAR I. 1994)

Magyarországon a NUTS II-es szintű területi egységek léte idegen a területi rendszerben, hiszen hazánkban az egy szinttel alacsonyabb, NUTS III-as megyék hordozzák a történelmi hagyományokat. Mivel nálunk a nagyrégiók kialakításában a megyék is aktív szerepet kaptak, így beleszólhatnak a régiók formálásába.
Az Észak-alföldi régiót három megye (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg) összevonásával alakította ki a központi akarat. Ez a régió egyike hazánk leginkább elmaradott térségeinek, így a redisztributív fejlesztési forrásokhoz való hozzájutásban általában előnyös pozícióban helyezkedik el.[2]

A potenciális fejlesztési források elnyerése régiós szinten feltételezi a nagyfokú koordinációt a régió belső szereplői között. Ez az egyetértés azonban nálunk még sokszor hiányzik, s különösen sok vita alakult ki Jász-Nagykun-Szolnok megye hovatartozásáról. Az itteni szereplők évek óta elégedetlenek a régiós besorolással.[3]
Az Észak-alföldi régió egyike hazánk legelmaradottabb, forráshiányos térségeinek, így az uniós források megfelelő arányú lehívása létkérdés a fejlődés felgyorsításához. A sikeres pályázásnak azonban alapvető feltétele a megfelelően koordinált régiós részvétel. Az Észak-alföldi régiót alkotó három megye együttműködésének megszervezése kulcsfontosságú, ennek számos módozata lehetséges, illetve az időtényező is rendkívüli módon befolyásolja a koordináció lehetőségeit. Egy, a régiók intézményesüléséről szóló kutatás elő tudja segíteni a regionális folyamatok jövőbeni mederbe terelésének megoldási módozatait, ötleteket adhat az együttműködés fejlettebb, hatékonyabb formáinak megtalálásához.
Az a közös európai regionális tér, amelyben az Észak-alföldi régiónak helyt kell állnia, igen szigorú szabályokkal, normákkal rendelkezik, amelyeket minden, a siker reményében pályázni kívánó szereplőnek el kell, sajátítania. Ez felfogható

[2] Kiemelten támogatandó területnek számít az NFT Operatív Programjainak egy részében, illetve a PHARE támogatások is nagy mennyiségben érkeztek ide.
[3] Ez a megye egyike hazánk egyik legfiatalabb ilyen képződményeinek, hiszen csak a 19. század utolsó harmadában került megszervezésre addig egymással csak laza kapcsolatban álló, eltérő fejlettségi szinten lévő területi egységekből. Intézményesülése így nehezebben indult, belső kohéziója is hiányos. Időről időre felmerülnek falvak, sőt kisebb városok elszakadási törekvései is. Ez a tendencia a rendszerváltás óta megerősödött, így a megye déli peremén Tiszaug sikeresen csatlakozott Bács-Kiskun megyéhez, az északkeletei peremen pedig Tiszafüred jelentette be a közelmúltban a Heves megyéhez való csatlakozási szándékot. Az esetleges megyeváltás az érintett területeken ma már egyet jelent a régióváltással is, így ezek a problémák túlnőnek a megyei kereteken.

egy szocializációs folyamatnak, melyen először a régió aktív irányítóinak és szereplőinek, majd valamely mértékig egyre bővülő körben a terület egész népességnek végig kell mennie. A tanulási folyamat eredménye a működés minősége, a funkciók megfelelő ellátása, a sikeresség, mely a regionális kohézió formálódásának és az identitásnak is az alapját jelenti.

Mindezek a tények számtalan kérdést vetnek fel a NUTS II szintű régiók kialakításának megfelelő módszereiről, a régiók intézményesülésének lépéseiről. A helyes válaszok megtalálása nagyban segíti az ország ezen térségeinek sikeres európai uniós beilleszkedését. Ehhez természetesen szükség van a fogalmak tisztázására, újraértelmezésére, hiszen például a régió egyike a napjainkban legdivatosabb kifejezéseknek mind a tudományos életben, mind a politikusok között, vagy éppen a lakosság körében. Ez az elterjedtség azonban azt is jelenti, hogy a fogalomhoz tapadó értelmezések túl tágak, túl sokrétűek, ami megnehezíti a pontos értelmezést.

I.2 A kutatás célja

A dolgozat egyik fő célja az, hogy a régiók intézményesülésének elmélete alapján[4] megvizsgálja, hol tart ma az Észak-alföldi régió ebben a folyamatban.

- Ennek során körüljárjuk a régió fogalmát, néhány, általunk fontosabbnak ítélt, úgy is fogalmazhatnánk, hogy "típusos" definíció idézésével, hazai és nemzetközi szakirodalmi források felhasználásával. A régió meghatározásával kapcsolatos kulcsfogalom még a regionalizáció és a regionalizmus is, melyek megkülönböztetése már hagyományosnak tekinthető a nemzetközi (LORENZ D. 1991) és a magyar (SÜLI-ZAKAR I. 1994a, 1994b NEMES NAGY J. 1997) geográfiában is.
- Milyen körülmények között született a Régió? Rá kívánunk világítani arra, hogy néhány kulcsfontosságú regionális szereplő (azok, amelyek egy tervezési-statisztikai-fejlesztési régió szerveinek életében a törvényi feltételek alapján döntő befolyással bírnak) milyen szerepet játszik a régió megformálásában
- Eddigi fejlődése mennyire illeszkedik bele a régiók intézményesüléséről szóló elméletbe? A régiók intézményesülésének, illetve dez-intézményesülésének, vagy leépülésének négy fő pontját megkülönböztetve meg kívánjuk vizsgálni, hogy az Észak-alföldi régió ebben a négy fázisban milyen utat járt be.
- Mennyire társadalmiasult a regionális folyamat, azaz a lakosság körében mennyire ismert és elfogadott?

[4] Az elméletet Anssi Paasi finn geográfus dolgozta ki, ennek felhasználásával szeretnénk választ kapni a feltett kérdésekre. Az elméletet a későbbiekben részletesen kifejtjük.

Másik fő célkitűzés magyarázatot találni azokra a szeparatista törekvésekre, melyek Jász-Nagykun-Szolnok megye területi egységét fenyegetve jelentkeztek és jelentkeznek a térségben a regionális beosztás kialakítása után. Kíváncsiak vagyunk rá, a régiók intézményesülésének elmélete magyarázhatja-e Jász-Nagykun-Szolnok megye ilyen irányú törekvéseit, ezért megvizsgáljuk:

- Milyen helyzetben van a megye a Régión belül az intézményesülés különböző szakaszaiban?
- A megyei elit hogyan látja a megye lehetőségeit és esélyeit a Régióban?

Mindezen kérdéseket a régiók intézményesülésének elmélete szerinti négyes bontásban kívánjuk megvizsgálni, tehát a következő konkrét kérdésekre keressük a választ:

1. Az Észak-alföldi régió területi kiformálódása mennyiben felel meg az új hazai és európai területszervezési elveknek? Néhány a térségre jellemző adat (terület, népesség, néhány gazdasági jellemző) vizsgálatával igyekszünk elhelyezni a Régiót a hazai NUTS II szintű egységek rendszerében. A 20. század korábbi regionalizációs kísérleteiben a Régiót alkotó megyék hogyan helyezkedtek el, tehát van-e közelmúltbeli hagyománya egy ilyen "hárommegyés" régiónak?
   Az adott regionális beosztásban milyen Jász-Nagykun-Szolnok megye helyzete a másik két tagmegyéhez képest? Milyen más regionális alternatívák alakíthatók ki Jász-Nagykun-Szolnok számára?

2. Hogyan alakult a Régió szimbolikus formálódása, a tervezési-fejlesztési régiók szimbólumgyűjteményként is felfogható tervezési dokumentumok elemzésén keresztül? A 2000-2004-ig terjedő periódusban milyen változások figyelhetők meg a tervezési dokumentumok készítésének módszertanában? A programozás folyamatában milyen (európai uniós, országos, megyei, térségi, települési) korábbi terveket, dokumentumokat használtak fel a készítők? A tervek térképanyagában milyen területi szinteket jelenítenek meg, milyen határokat ábrázolnak, az egyes szintek milyen hangsúlyosan szerepelnek? A dokumentumok szövegében milyen a társadalomföldrajzi topográfiai névanyag (települések, kistérségek, megyék) előfordulása? Melyek azok a települések, melyek népességszámukhoz képest alul, illetve felülreprezentáltak?
   Jász-Nagykun-Szolnok megye települései, kistérségei és maga a megye mennyire intenzíven jelenik meg a különböző regionális dokumentumokban a másik két megye hasonló egységeihez képest?

3. Az intézményi forma kialakulásánál milyen dekoncentrált, általános[5]területfejlesztési céllal (is) alapított intézmények találhatók meg a Régió területén és közvetlen környezetében? Melyek a Regionális Fejlesztési Tanács és a Regionális Fejlesztési Ügynökség főbb jellemzői? A hatáskörök és a szervezet mechanikus ismertetésén kívül megpróbáljuk felvázolni, hogy e két kulcsfontosságú szervezet "személyi állománya" földrajzilag mely térségekből származik. Milyen tanácsadói és szakértői hálózatok segítik a Régió működését, melyek ezek területi jellemzői?
   A szervezetek vizsgálatában kiemelt figyelemmel kezeljük a Jász-Nagykun-Szolnok megyével való kapcsolatokat. Különös figyelmet kívánunk fordítani a régió és a megye kulcsfontosságú fejlesztési intézményeinek elérhetőségi viszonyaira.
   Mivel az ilyen intézmények többségének székhelye vagy a jelenlegi megye, vagy a regionális székhely, ezért Szolnok és Debrecen elérhetősége kulcsfontosságú. Ebből a szempontból körül kívánjuk járnia a kérdést, hogy a megye mely települései fekszenek a régióközponthoz legközelebb, illetve mely térségek számára jelentene jobb megoldást a Régió másféle területi alakja.

4. Mi jellemzi a Régió működését a létrejötte óta eltelt rövid idő alatt?

   A, Milyen a Régió ismertsége és elismertsége, a társadalmiasultság foka a három megyeszékhely lakosságában? Mennyire ismerik és fogadják el a jelenlegi területi kereteket, milyen más regionális alternatívákat támogatnának? Milyen a regionális szimbólumrendszer ismertsége, összehasonlítva a megyeivel? Milyen regionális intézményeket ismernek, vagy mely intézményeket azonosítanak regionális-ként? Része-e a lakosság területi kötődésének a regionális szint, illetve milyen más szintek viszonylatában mutatható ki erősebb területi identitás?
   A szolnoki minta milyen anomáliákat mutat a másik két városhoz képest?

   B, Az MTA RKK Szolnoki Társadalomkutató Csoportja keretében végzett megyei prominenciavizsgálat néhány adatának elemzésével és bemutatásával rámutatni a jász-nagykun-szolnoki kulcsszereplők regionális attitűdjeire. Mennyi ismerettel rendelkezik a régió működéséről? Milyen regionális beosztást tartana optimálisnak? Milyen vélemények alakultak ki az Észak-alföldi régió működéséről?

   C, Statisztikai adatok elemzése segítségével lehetőség szerint leírni a Régió forrás-allokációs tevékenységét. Mely térségek profitáltak leginkább a Térség- és Településfelzárkóztatási Célelőirányzatból (TTFC)?

[5] A csupán egy-egy ágazat (pld. turizmus) speciális fejlesztésére létrehozott szervezeteket nem soroltuk fel ezek között.

Jász-Nagykun-Szolnok nyertese, vagy vesztese-e az új típusú forrásleosztásnak?

Kutatásunkban javaslatokat kívánunk tenni az Észak-alföldi régió intézményesülésének továbbfejlesztésére, azokra a lehetséges fejlesztési irányokra, melyek alapján ez a területi egység a lehető legjobban megközelítheti egy "valódi régió" állapotát.

I.3 A felhasznált módszerek:

A téma összetettsége miatt változatos módszertani arzenál alkalmazására volt szükség a kérdésekre való megfelelő válaszok megtalálásához.[6] Ebben a fejezetben csak a módszertan főbb vonalait ismertetjük, az egyes fejezetek élén bővebben kifejtjük az ott alkalmazott módszereket.

1. Az elméleti fejezetek megírásához feldolgoztuk a témában elérhető magyar és angol nyelvű geográfiai szakirodalmi forrásokat.
2. Másodlagos forrásként felhasználtunk néhány segédtudományban (szociológiában, politológiában, történettudományban) megjelent munkát.
3. A régiókra vonatkozó magyar állami szabályozás dokumentumait ugyancsak feldolgoztuk.
4. A területi forma elemzésénél fő hangsúlyt kapnak a KSH statisztikái, illetve a korábbi regionális beosztásokat bemutató szakirodalmi feldolgozások.
5. A szimbolikus képről szóló fejezet alapját a regionális és a megyei fejlesztési dokumentumok speciális, geográfiai szemléletű elemzése képezte, amikor a dokumentumokban található térképes ábrázolásokat, illetve a folyószöveg állomány földrajzi neveinek eloszlását vizsgáltuk. A földrajzi nevek közül kiemelten kezeltük a társadalomföldrajzi neveket, hiszen a jogszabályi háttér és a statisztikai-tervezési régió természetéből adódóan ezek az egységek kulcsszerepet töltenek be az egység kialakításában. Az összegyűjtött adatokat térképesen is ábrázoltuk, kialakítva az Észak-alföldi régió elérhető fejlesztési dokumentumainak “mentális térképét”.
6. Az intézményi formálódást vizsgáló fejezet fontos részét képezi a régión belüli, a közúti és a vasúti közlekedési rendszer által biztosított elérhetőségi lehetőségek vizsgálata. Ezt a klasszikus kvantitatív geográfiára jellemző elérhetőségi vizsgálatokkal végeztük el, külön vizsgálva a közúthálózat adottságai alapján kialakult helyzetet és a tömegközlekedési rendszerek

[6] A módszertani sokszínűségre azért van szükség, mert a kutatni kívánt terület, a régiók képződése és létezése ugyancsak összetett probléma. Ebből a szempontból hasonló a turizmus kutatásához, ami a jelenség komplexitásából fakadóan ugyancsak megköveteli a sokféle módszer együttes alkalmazását. (MICHALKÓ G. 1996)

működésével kapott elérhetőségi viszonyokat. Az intézmények leírásánál a tőlük kapott adatok feldolgozását, térképi ábrázolását is elvégeztük.

7. A Régió működését részben kérdőívek segítségével elemeztük. Lakossági kérdőíves vizsgálatokat végeztünk a régiót alkotó három megye székhelyén, hiszen ezek a megyei jogú városok kiemelt szerepet kapnak a térség formálásában. A kérdőívek másik része a regionális prominencia vizsgálatára szolgált. Ezek egy részét (Jász-Nagykun-Szolnok megye prominenseinek vizsgálata) az MTA RKK Szolnoki Társadalomkutató Csoportjának egyik vizsgálatából vettük át, másik részét az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség tagjaival töltettük ki.

A számszerűsíthető adatok feldolgozására és ábrázolására Microsoft Excel, illetve SPSS táblázatkezelő programokat, a térképi illusztrációk elkészítésére pedig MapInfo Professional 6.0 geoinformatikai szoftvert használtunk.

I.4 A dolgozat szerkezeti felépítése

A dolgozat első részében a régió, a regionalizmus és a regionalizáció fogalmait írjuk le a hazai és a nemzetközi szakirodalom segítségével. A hivatalos dokumentumok régió-értelmezése is ezen fejezet részét képezi. Az elméleti rész kifejtésében kulcsszerepet kap az Anssi Paasi-féle régiók intézményesülésének elmélete, ennek kifejtését a szerző cikkei, illetve az ezt alátámasztó hazai és nemzetközi szakirodalom segítségével végeztük el.
A második fejezet a Régió területi kiformálódását igyekszik bemutatni, bemutatva a térség főbb jellemzőit. Részletesebben kitér Jász-Nagykun-Szolnok megye helyzetére, összehasonlítva a másik két megye adataival.
A harmadik rész a Régió szimbolikus kiformálódását mutatja be a regionális programozási dokumentumok formai elemzésén keresztül.
A negyedik fejezetben az Észak-alföldi régió területfejlesztési intézményeit vesszük sorba. Megvizsgáljuk a szervezeteket székhelyük, feladatrendszerük, alapítójuk, egymáshoz és a Régióhoz való viszonyuk szerint. Ezt a részt egészíti ki egy komplex elérhetőségi vizsgálat, mely önálló fejezetként is megállná a helyét, de szervesen kiegészíti az intézményi kiformálódást.
A dolgozat utolsó (5.) nagy fejezete a Régió működésére igyekszik rávilágítani, kérdőíves vizsgálatok elemzésén keresztül mutatva be a társadalmasultság fokát a Régió különböző térségeiben, de főleg Jász-Nagykun-Szolnok megyére koncentrálva.
Összegzésként a négy fázis vizsgálatával kialakított kép egyesítésével gyakorlati irányokat is felvázolunk a Régió intézményesülésének elősegítésére.
A munkát angol nyelvű összefoglaló zárja, tartalmazva a legfontosabb célkitűzéseket, módszereket, eredményeket és konklúziókat.

A disszertáció irodalomjegyzékében a szakirodalom mellett feltüntettük a felhasznált joganyagokat, tervezési-programozási dokumentumokat, illetve a Világháló felhasznált oldalait is.

II. Szakirodalmi áttekintés

II.1 A régió, regionalizáció, regionalizmus fogalmáról

A régió napjaink egyik igen sokat és sokak által használt fogalma, éppen ezért sok különböző jelentéstartalom kötődik hozzá. Minden használatára igaz azonban, hogy egy térkategória, hasonlóan a térség, tartomány, körzet terület fogalmakhoz. Ezek a kategóriák kisebb-nagyobb lehatárolt térrészeket jelentenek, melyeket bizonyos térelemek meghatározott egyenlőtlensége és rendezettsége kell hogy jellemezzen. (NEMES NAGY J. 1997)

Az 1990-es évek elején megjelent Földrajzi fogalmak kisszótára szerint a régió latin eredetű kifejezés:

"táj, vidék, övezet, meghatározott területi egység" (LEHMANN A. – VUICS T. 1992)

Az európai területi szereplők is megfogalmazták sajátos régió-fogalmukat. Egy 1998-as Magyarországon megrendezett megyekonferencián Hans De Belder, az Európai Régiók Gyűlésének küldötte a régiót a következőképpen definiálta:

"olyan demokratikusan választott politikai hatóság, mely közvetlenül a kormány alatt helyezkedik el, és többé-kevésbé gazdaságilag és pénzügyileg autonóm. Sokszor saját kultúrájuk, történelmük, nyelvük stb. is lehet." (DE BELDER H. 1998)

A régió fogalma kezdettől fogva a földrajztudomány vitáinak kereszttüzében áll. A nemzetközi földrajzi irodalomban több évtizede, hazánkban pedig főként az elmúlt egy évtizedben zajlik jelentős polémia a témában, így az értelmezéseiről szóló viták irodalma könyvtárnyi terjedelmű. Ebből a több ezer oldalas hazai és nemzetközi, főként az angol nyelvű irodalomból igyekeztünk kiválasztani és röviden bemutatni néhány jellemző szemléletmódot.
Anssi Paasi, a nemzetközi geográfiai források alapján két nagy régió-értelmezést különböztet meg (PAASI A. 1986b).
Az egyik egy olyan tudományos kategóriaként értelmezi a régiót, ami a geográfusok agyában fogant meg, így nem egy valójában létező jelenség, sokkal inkább egy gondolati kategória, virtuális valóság. Az ilyen értelmezés szükséges tényezője a földrajz, mint tudomány ön-legitimizációjának, így egyfajta technikai segédeszközként működik a valóság leírásában. (GRIGG D. 1967) A hazai szakirodalomban Rechnitzer János utal erre az értelmezési lehetőségre:

"A régió, mint egy mítosz ugyanakkor ott lebeg a hazai regionális tudomány felett, egyrészt kellemes búvóhelye a fel nem tárt jelenségeknek, elhalasztott vizsgálatoknak, másrészt állandó elemzési téma, variációk és megoldások szabad szárnyalásának terepe." (RECHNITZER J. 2000)

A második úgy látja a régiót, mint folyamatos, nemzeti-népi egységet, ami az emberek agyában létezik Ez a vélemény már évtizedek óta folyamatosan jelen van a nemzetközi geográfiában (BROWNELL J. W. 1960, JORDAN T. 1978, SHORTRIDGE J. 1984, ZELINSKY W. 1980). Ebben az értelemben a régiót nem értelmezhetjük a történelemben létrejött különféle, ellentmondásos társadalmi gyakorlatok megnyilatkozásaként. Helyette sokkal inkább olyan kategóriának értelmezhető, mint ami az egyének magatartásformáinak a gyűjteménye. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi folyamatok értelmezése radikálisan leegyszerűsödik, amikor leredukálják azokat az egyének tudatosságára.

Anne Gilbert amikor "új regionális földrajz"-ról és benne a régió fogalmáról beszél, három lehetséges megközelítési módot különböztet meg. (GILBERT A. 1988)
Az első szoros kapcsolatban van a társadalmi folyamatok területi szervezetével, konkrétabban elválaszthatatlanul összefonódik a régiókra jellemző termelési módokkal. Ilyen módon ez az értelmezés a régiók politikai-gazdasági bázisára koncentrál, amikor hangsúlyozza a tőke-forgás logikájának szerepét a regionális folyamaton belül. Ezt a típusú értelmezést megtaláljuk több szerzőnél is (MASSEY D. 1978, WEBBER M. J. 1985).
A második úgy értelmezi a régiót, mint a társadalmi interakciók gyűjteményét (THRIFT, 1983) és állítja, hogy a régió, mint közvetítő "médium" alapvető szerepet játszik a társadalmi viszonyok kialakításában és újraformálásában. Ez a megközelítés arra a gondolatra alapul, hogy a tér (és az idő), a szimbolikus és ideológiai dimenziók, de az anyagi világ (természet, gazdaság, stb.) is szükségesen a társadalom által formált kategóriák. A térbeli sablonok nem függetlenek a társadalmi és természeti folyamatoktól, de a tér mint olyan nem determinálja a viselkedést. Ez a gondolat számos munkában prioritást kap (HARVEY D. 1989, SOJA E. 1985, URRY J. 1981, 1985).
A régió fogalmának harmadik megközelítése Gilbert szerint a kultúrára, mint elsőszámú objektumra helyezi a hangsúlyt, koncentrálva olyan problémákra, mint például a regionális identitás. Itt a "régió" a kulturális kapcsolatok egy bizonyos csoport és egy speciális hely között megvalósuló egyedi halmaza, éppen ezért egy emberközpontú kategória. Természetesen nem feltétlenül az egyénekkel, hanem sokkal inkább a "közösségekkel" kapcsolatban megformálódott fogalom.
Ez a megközelítés részben a kulturális földrajz hagyományából származik és a humán geográfiához kapcsolódik, hiszen a régiót nem mint társadalmi (tudományos) kategóriát határozza meg, hanem sokkal inkább rámutat arra, milyen

fontosak az átlagember felismerései és érzelmei ezeknek a térbeli egységeknek a megalkotásában.

A hazai társadalomföldrajzban is elterjedt kategória a régió, melynek értelmezése iskolánként sajátosságokkal rendelkezik.
A 2001-ben megjelent Társadalomföldrajzi kislexikon szerint a régió:

"természeti adottságainál, történelmi-politikai hagyományainál és a földrajzi munkamegosztásban elfoglalt helyzeténél fogva jól elhatárolható, a környezetétől elkülönülő, nagyjából homogén egység (táj, vidék, körzet stb.) Egy régiót sokféle szempont alapján meg lehet határozni, így vannak természetföldrajzi, kultúrföldrajzi, gazdaságföldrajzi, politikai földrajzi régiók. Az egyes "régióképző" tényezők között gyakran átfedés van…A régiók hosszú történelmi folyamat eredményeként jönnek létre, amelyek során a régió polgáraiban sajátos összetartozási tudat fejlődik ki. Ehhez növekvő autonómia (önigazgatás) igénye társul. A régió fejlettségét tekintve nem egységes, centrum-periféria térségekből áll." (KOVÁCS Z. 2001)

Kiemelhetjük tehát a régióképző tényezők sokféleségét, a történelmi távlat fontosságát, illetve azt, hogy egy-egy régión belül is létezhetnek fejlődésbeli differenciák.

Nemes Nagy József (2000) szerint a többi térkategóriától megkülönböztethető a régió, mint új, önálló társadalmi entitás, abban az esetben, ha jelen van benne a földrajz szemléletében jellegadó, markáns természeti alapokon alapuló és/vagy gazdasági tartalommal rendelkező regionalizálódás, az etnoregionalizmus tudati, kulturális összetartozási, homogenitási szempontja, illetve harmadikként a közigazgatás irányítási, intézményi összetartó ereje.
Ebből a definícióból is leolvasható a régiót alkotó tényezők összetettsége. A "háromkomponensű, európai értelemben vett régió" fogalmáról Horváth Gyulánál olvashatunk, miszerint három tényező tekinthető fontosnak egy valódi régió kialakulásánál:

1. Etnikai-kulturális regionális mozgalmak
2. A döntési hatalom középszintű decentralizálása
3. Üzleti érdekkörök (HORVÁTH GY. 2002)

A fent idézett szerző a régiók kialakulásának hat fő okát határozta meg. (HORVÁTH GY. 2000)

1. A modern állam túlterheltsége csökkentése érdekében hozta létre a regionális szervezeteket, ide dekoncentrálta jogkörének egy részét.

2. A tervezési körzetek létrehozása és működtetése a Keynes-féle gazdaságpolitika alapján álló államok esetében nagyobb hatékonysággal párosult.

3. A lokális és regionális szereplők kulturális-gazdasági önszerveződései (főként Nyugat-Európában) sok estben a regionális fejlesztési stratégiák főszereplőivé váltak.

4. Regionális önrendelkezési mozgalmak bontakoztak ki, minek következtében a térségek nagyobb önrendelkezési jogokat kaptak az államon belül.

5. Az EU regionális politikája is ezt a szintet preferálva bontakozott ki.

6. Egyes országok területi beosztása is megváltozott, ami a regionális szint megerősödését eredményezte a nemzeti és a nemzetek feletti szervezetekkel szemben is.

Vannak, akik kiemelik a régiók kialakulásának kétirányúságát. Az alulról felfelé irányuló regionalizmus hátterében tartósan érvényesülő tényezők összefüggő rendszere áll, eredményeképpen pedig a helyi tényezőkre alapozott, nagy belső kohézióval jellemezhető rendszerek alakulnak ki (I. táblázat). A regionalizmus rendkívül hosszú folyamat, ugyanakkor eredménye stabil, szerves régió, határai pedig elasztikusan változhatnak.[7]

A regionalizáció a régióképződés másik fontos része, egy felülről lefelé ható közigazgatási-politikai folyamat. Az ilyen módon kialakított régió adminisztratív funkciókat lát el, kialakításában pedig a politikai irányítás és a vertikális kapcsolatrendszerek játszanak kiemelt szerepet. (SÜLI-ZAKAR I. 1999)

"Megfigyeléseink, kutatási tapasztalataink arról győztek meg, hogy a régióhoz kapcsolódó földrajzi jelenségek és folyamatok kettős természetűek" (SÜLI-ZAKAR I. 2003A)

A regionalizmus ebben a felosztásban az autochton, helyi kezdeményezéseket jelenti, míg a regionalizáció a külső szférák által diktált, felülről érkező allochton hatásokat.

Látható, hogy a társadalomföldrajz nem egységes a régió meghatározásában. Saját vizsgálatunk célkitűzései a tágan, illetve újszerűen értelmezett régió-definíció keretében valósíthatók meg leginkább. Egy ilyen definíció véleményünk szerint Anssi Paasi régió-értelmezése:

"A régiókat manapság egyre inkább úgy értelmezhetjük, mint társadalmilag és kulturálisan előállított létezőket, amelyek jellegzetesen történelmi teremtmények, időben változó formációk, amelyek a társadalmi létezés és kommunikáció szüleményei, de semmiképpen sem egyszerűsíthetők le csupáncsak a pillanatnyilag észlelt valóság képzetére." (PAASI A. 1991a)

[7] Magyary Zoltán az 1930-as években kidolgozott közigazgatási reformjának kiinduló tézise a magyar közigazgatás egységének alapul vétele volt. Ezek szerint nincs két (állami és önkormányzati) külön közigazgatás, csak az egységes magyar közigazgatás létezik. Az állami és önkormányzati közigazgatás szorosan együttműködve, sőt összefonódva működik, a fórumrendszerben önkormányzati és állami szervek váltogatják egymást. A centrális hatalom és az önkormányzat viszonyának megállapítása a közigazgatás szervezésének tengelye a modern magyar államban. (idézi: HAJDÚ Z. 2001)

Ez a definíció kiemeli a régiók működését, mint életjelenséget, mely gondolat a hazai társadalomföldrajztól sem idegen:

"A meglévő megyék mechanikus "összerakása" sem eredményezhet – véleményem szerint – funkcionáló régiót" (SÜLI-ZAKAR I. – PFEIL E. 1993)

I. táblázat: A regionális jelenségek-folyamatok kettős természete

Regionalizmus	**Regionalizáció**
Tartósan érvényesülő társadalmi-gazdasági-kulturális tényezők összefüggő rendszere, földrajzi törvényszerűségekre épülő "természetes" kapcsolat.	Intézményi szinten irányított és szabályozott politikai folyamat eredményeként jön létre: tervezési-statisztikai régiók (OTK)
Az "alkotórészek" között bizonyos fokú homogenizáció alakul ki a meglévő centrum-periféria viszonyok ellenére.	Meghatározó az intézményi szabályozás és a politikai irányítás, a hierarchikus építkezés
Horizontális integráció. A közös érdekek talaján egyenjogú kapcsolat jön létre (a kistérségek, illetve a városi vonzáskörzetek között)	Vertikális integráció (Nem egyenlő felek alkujaként jön létre).
Határai elasztikusak. (Területi kiterjedésére a folyamatos változás a jellemző) Jellemzője: a folyamatosság.	Közigazgatási határok veszik körül, közigazgatási egységekből épül fel. (Bizonyos fokú területi "állandóság" jellemző rá. Megszakított "folyamat". Település --- kistérség (járás) --- megye --- régió.
A régió belső kohézióját a funkcionális összetartozás biztosítja. (A központ fontossága).	A régió "egységét" a politikai érdek biztosítja. Föderalista, vagy decentralizált államban jön létre.
A regionalizmus megjelenési formái: a funkcionális régiók	Alapformája: a közigazgatási régió. (Az EU-ban a NUTS II.).

Forrás: SÜLI-ZAKAR I. 2003a

Paasi (1986a) megkülönbözteti a RÉGIÓ-t és a HELY-et, az utóbbit az egyének tapasztalataival, mindennapi életükkel, az egyéni jelentéstartalmakkal hozza összefüggésbe, míg az előbbit a társadalommal, a kollektívummal állítja párhuzamba (2. ábra). A "RÉGIÓ" az intézményesült gyakorlatok és a kollektív jelentéstartalmak eredménye. Természetesen az egyén és a társadalom állandó interakcióban van egymással, újratermelődik, átalakul. A finn szerző régió-értelmezését bővebben kifejtjük a régiók intézményesüléséről szóló fejezetben.
Összegzésként elmondhatjuk, hogy a régió egyike a földrajztudomány kulcskifejezéseinek, és mint ilyen sokféle értelmezésben előfordul. Mivel a földrajzon kívül más tudományok, illetve a társadalom más szférái (politika, kultúra, közigazgatás stb.) is használják, jelentéstartalma igen széles.

II.2 A tervezési-statisztikai régiók, európai és magyar dokumentumok régió-értelmezése

Világszerte és Magyarországon is már évtizedekkel ezelőtt felmerült az igénye annak, hogy a gazdasági-társadalmi folyamatok tervezéséhez középszintű területi egységeket alakítsanak ki.
Részben az 1950-60-as évek kutatási-tervezési előzményeire alapozva az 1970-es évek elején hozták létre a 6 nagy tervezési-gazdasági körzetet, melyek központja Budapest, Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs, Győr voltak (1971-80 működtek). Ezek a városok nem válhattak igazi régióközponttá, hiszen az OTK szellemében a megyeszékhelyek is megerősíthették helyzetüket a többi településsel szemben, így a megyei szint maradt a domináns. Ezekből a tudományos alapon szervezett egységekből igazából normatív-adminisztratív szintek sem válhattak, valódi régiók kialakulásáról pedig végképp nem beszélhetünk. Egy ilyen forma kialakulására nem volt meg a politikai-társadalmi akarat, de az idő is kevés lett volna.

A tervezési régiók bevezetése a szocialista rendszer idején nem járt sikerrel, a kudarc főbb okai az alábbiakban találhatók meg:
1. A közigazgatási beosztás nem követte ezt a beosztást
2. Valódi decentralizáció nem valósult meg, az állam központi, redisztributív funkciói igazán nem csökkentek
3. Nem alakult ki megfelelő körzeti intézményrendszer, hiányoztak a munkaszervezetek

A rendszerváltás körüli években a tervezés kifejezés tabunak számított, a szocialista évtizedek tervgazdálkodása után. A gazdasági szerkezetváltás nehézségei, a megnövekvő területi egyenlőtelenségek azonban megmutatták, hogy egy nyugat-európai típusú tervezés nélkül a váltás nem hajtható végre súlyos áldozatok nélkül. A szabadpiac és a vállalkozás szabadsága állami beavatkozás hiányában az ország területének nagy részén katasztrofális problémákat (munkanélküliség, elvándorlás, társadalmi feszültségek stb.) okozhat.
Az 1996-os XXI. törvény teremtette meg a területfejlesztés jogi alapjait, illetve próbálta meg szabályozni a különböző szinteken elhelyezkedő szervezetek hatásköreit. A törvény bevezetőjében a jogalkotó már előretekint, amikor azt mondja:

"Az ország kiegyensúlyozott területi fejlődése és a térségei társadalmi-gazdasági, kulturális fejlődésének előmozdítása, valamint az átfogó területfejlesztési politika érvényesítése, az országos és a térségi területfejlesztési és területrendezési feladatok összehangolása érdekében az Országgyűlés - az Európai Unió regionális politikájára figyelemmel, alapelveihez, eszköz- és intézményrendszeréhez való csatlakozás követelményeire is tekintettel – a következő törvényt alkotja…" (1996. XXI. tc.)

Hazánkban a regionális szint nem rendelkezik szerves fejlődés során kialakult tradíciókkal, a régiók kialakításának egyik fontos indoka az Európai Unió felől megnyilvánuló elvárások rendszere volt. Ennek következtében az ott kialakított régió-meghatározások nagy hatással voltak/vannak a hazai értelmezésekre is.
A régió fogalmára az Európa Tanács Helyi és Regionális Önkormányzati Állandó Konferenciája a következő meghatározást fogadta el:

"a régió egy olyan közigazgatási egység, amely közvetlenül a központi igazgatási szint alatt helyezkedik el, önálló politikai felelősséggel felruházott, mely politikai önállóságot választott testület által, vagy ennek hiányában a régió szintjén a közvetlenül alatta levő önkormányzati szint által delegált tagokból álló testület vagy szervezet gyakorolja." (idézi: BALÁZS I. 1993)

Látható tehát, hogy ez az európai definíció kiemeli a politikai önállóságot, a választott, vagy delegált testület jelenlétét, illetve a régió köztes, a központi és a helyi szint között való elhelyezkedését.
A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény a régió fogalmát többféleképpen közelítette meg. A tervezési-statisztikai (nagy) régió a meghatározás szerint egy több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt, egybefüggő tervezési, illetve statisztikai területi egység.
Az Országos Területfejlesztési Koncepcióról szóló 35/1998. (III. 20.) OGY határozat alapján kialakították Magyarországon az ún. tervezési-statisztikai régiókat.
Definíció szerint ezeket a fejlesztés, a jövőépítés érdekében úgy kell lehatárolni, hogy sajátosságaik (általános elmaradottság, ágazati válság, magas munkanélküliség, egyoldalú gazdasági szerkezet) alapján egységes megújításra, hasonló fejlesztési programok megvalósítására, intézkedések meghozatalára szoruljanak. (KOVÁCS T. 2003)
A régiók megszervezésekor két elv érvényesítését tartották meghatározónak, egyrészt hogy a régiós határok megegyezzenek a megyehatárokkal, másrészt pedig hogy az így kialakult területi egységek lakónépessége azonos nagyságrendbe tartozzon. Ez alól a Közép-magyarországi régió kivételt képez, hiszen a főváros jelenléte miatt közel háromszoros lakónépességgel rendelkezik, mint a legkisebb régió.
Ellentmondásai és a körülötte folyó viták ellenére ezt a területi beosztást erősítette meg az 1999. évi XCII. törvény is.

Az 1996-os törvény szövege megkülönböztetett még fejlesztési régiót, ami egy vagy több megyére (a fővárosra), vagy azok meghatározott területére kiterjedő, társadalmi, gazdasági vagy környezeti szempontból együtt kezelendő területi egység. Egy ilyen egység alulról induló kezdeményezés eredményeként meghatározott célra jöhet létre, ebből következően nagyon változó, bármikor átalakulhat. Éppen az esetlegességéből adódóan a fejlesztési régiók nem feltétlenül

fedik le teljes egészében az ország területét, ezért a fejlesztési régió nem lehet azonos a tervezési-statisztikai régióval.[8]

II.3 A régiók intézményesülésének elmélete Anssi Paasi szerint

A régiók intézményesülésének elmélete egy finn geográfus, Anssi Paasi (1984, 1985, 1986a, 1991a, 1991b, 1994a, 1996a, 2002b) nevéhez fűződik, aki az interdiszciplinaritás jegyében számos más társadalomtudomány eredményeit összegezve alkotta meg ezt a területiséget középpontba helyező teóriát. Az 1980-as években nyilvánosságra hozott első verzió óta több finomítás történt az elméleten, a fő gondolatmenet és a jellegzetes négy fázis azonban változatlanul megmaradt. Az európai földrajzban igen elterjedt és népszerűvé vált ez a gondolat, hiszen segítségével számos, a régiók kialakulását és átformálódását kísérő jelenséget meg tudnak magyarázni. A teória hazai viszonyokra való alkalmazásának indokoltságát erősíti az is, hogy nemcsak észak- és nyugat-, hanem kelet-közép-európai térségben is sikerrel alkalmazták már. (MEAD, W. R. 1991, HOEKVELD G. A. - HOEKVELD-MEIJER G. 1995, FORSBERG, T. 1996, LYNN N. J. 1999, DAVID-FOX K. 2000)
A hazai geográfiában csak napjainkban, az Európai Unióhoz való csatlakozás környékén kezdett megjelenni ez az elmélet, bár magyar nyelven már 1989-ben megjelent a teória akkori változata. (PAASI A. 1989) A hazai társadalomföldrajzban a régiók kialakításával párhuzamosan ismét aktuálissá váltak ezek a gondolatok. Kovács Tibor például PhD értekezésében ismerteti a Paasi-féle intézményesülés négy szakaszát. (KOVÁCS T. 2003) Az IDEA Program Kistérségi Munkacsoportja a kistérségek fogalmáról, funkcióiról és intézményrendszeréről készített vitaanyagában a négy fázis közül hármat megemlít (a szimbolikus alak marad ki):

"…az egységesítés érdekében szükséges a kistérséget intézményesíteni oly módon, hogy az területileg stabilan lehatárolt, több alapvető funkció ellátására képes és saját szervezetrendszerrel rendelkező – komplex jellegű – közigazgatási egység legyen." (BEKÉNYI J. – BÉRCESI F. – NÉMETH J. 2003)

Paasi megvizsgálta a régiók kialakulásának dimenzióit és több esettanulmányból vont le általánosításokat, hogy megfogalmazza a régió-formálódás logikáját és történetiségét. Más szóval fogalmazva azt, hogy hogyan keletkeznek, alakulnak át és tűnnek el a régiók a regionális transzformáció folyamatában.
Nagyon fontosnak tartja az elmélet konkrétumokkal, gyakorlati példákkal való alátámasztását, hiszen a régió általános tulajdonságait mindig az egyedin keresztül kell megvizsgálni (PAASI A. 1994a).

[8] Ezzel a problémával nemcsak Magyarország szembesült, hanem más, az EU-hoz velünk együtt csatlakozó kelet-közép-európai államok, így Szlovénia is. Lásd: 020-01/98-7/1, EPA 450 – II-es határozat a Regionális Törvényrõl Ljubljana, 1999. június 16. http://www.sigov.si/loksam/distriban/docum/lawregi.htm (2004.06.08.)

Véleményünk szerint az elmélet, természetesen figyelembe véve a magyar sajátosságokat is alkalmas a hazai régiók kialakulását és fejlődését kísérő jelenségek magyarázatára.

II.3.1 A régió újraértelmezése, Paasi szerint

Régión Paasi egy határozott területi kiterjedéssel rendelkező egységet ért, függetlenül annak nagyságától (kistérségi, sőt települési szinttől egészen a nagy, internacionális integrációs szintekig), így elmélete a legkülönbözőbb területi szinteken alkalmazható (PAASI A. 1994b, 1996b).

"A szóban forgó régió méretben nagyon váltakozó lehet. Falvak, megyék, vagy tartományok emelkednek fel és tűnnek el. Így a nagyobb területi egységek, mint például Európa alakja és kollektív identitása is radikálisan megváltozhat, a politikai-ideológiai, gazdasági és adminisztratív fejlődés következményeként. A regionális transzformáció a különböző egységekben és időtávlatokban folyamatosan megy végbe." (PAASI A. 1986b)

Az Európai integrálódás folyamatának ilyen jellegű értelmezését megtaláljuk más szerzők munkáiban is (TAYLOR P. 1988).

Az elmélet segítségével a régiókat, mint "a különböző időíveken jelentkező szociokulturális jelenségek megtestesüléseit" (PAASI A. 1996a) értelmezhetjük. Ez a különleges, újszerű elmélet ugyanakkor információt ad az egyének és a társadalmi csoportok a régiók kialakításában és újratermelésében játszott szerepéről is.
Paasi legfontosabb kijelentése az, hogy a régiót nem lehet leegyszerűsíteni egy adott adminisztratív egységre, vagy egy regionális szintre, vagy regionális egységre, anélkül hogy számításba ne vennénk a tágabb térbeli-társadalmi kapcsolatrendszereket.
Más szerzőknél (THRIFT N. 1983) hangsúlyosabban szerepelnek régiók felemelkedésének egyik alapjaként a természeti körülmények. Thrift (1983) ezt regionális topográfiának nevezi (geológia, hidrológia, éghajlati körülmények, stb.), kiemeli azonban ő is, hogy a társadalmi-gazdasági kapcsolatok térszerkezete és a munkamegosztás sem elhanyagolható.
A finn szerző szerint az intézményesedés folyamata során, a természeti környezet általában átalakul egy egyszerű nyersanyagnyerő helyből egy elvontabb tájjá, aminek metaforikus - esztétikai szerepe lesz. A tájak szimbolikus értékeket vesznek fel, túllépvén a mindennapi életen és a konkrétumokon. (PAASI A. 1996a).

Paasi szerint egyetlen régiót sem lehet megérteni mélyebben a történelemi háttér, keret vizsgálata nélkül (PAASI A. 1997). A régióformálódás jelensége tehát kapcsolódik a különböző időkeretekben történelmi, földrajzi léptékekben (helyi, központi, nemzetközi) lezajló, gazdasági és politikai eseményekhez, történésekhez

(PAASI A. 1996b). Ahogy azt más szerzők is leírják, a régiók előttünk lezajló formálódása csak egy pillanat az állandó regionális transzformációban. (HOEKVELD GERARD A. - HOEKVELD-MEIJER G. 1995). A hazai geográfiai irodalomban is megjelenik az a gondolat, hogy egy régió lehatárolásakor, politikai-földrajzi lényegi jegyeinek meghatározásakor fontos az időkeret is (SÜLI-ZAKAR I. 2003b).

II.3.2 Intézményesülés mint kulcsfogalom Paasinál

Ha a régiót dinamikus társadalmi kategóriaként határozzuk meg, nem pedig mint csak egyszerűen az idő egy térbeli metszeteként, amiben eltérő társadalmi gyakorlatok mennek végbe, célszerűnek tűnik régiók felemelkedéséről, vagy intézményesüléséről beszélni. Ez a folyamat Paasi szerint fázisokból áll, amelyek teljesen vagy részben egy időben, ugyanakkor régiónként eltérő módon mennek végbe (PAASI A. 2001).
Vállalva a túlzott sematikusság rizikóját is akár, megállapítja, hogy a folyamatban négy fázis tűnik kulcsfontosságúnak (1. ábra):

1. a területi forma, (territorial shape)
2. a szimbolikus forma, (conceptual shape)
3. az intézményi forma, és végül (institutional shape)
4. a régió szerepvállalása regionális rendszerben és a társadalom kollektív identitásában. (established role)

Az intézményesülés Paasi szerint egy térbeli-társadalmi (sociospatial) folyamat, amiben a területi egység mint az adott társadalom térszerkezetének része felemelkedik, illetve megjelenik a társadalmi működés és tudatosság különböző szféráiban, ahol bizonyos értékekkel terítődik (PAASI A. 1999b).
Maga az intézményesülés folyamata a helyi, térségi, központi-állami és nemzetközi erők, szereplők, illetve szervezetek által meghatározott célok és az általuk hozott döntések folyamatos megtestesülése.
Miután intézményesült, egy régió folyamatosan újratermelődik a különböző társadalmi folyamatok (gazdaság, politika, törvényhozás, adminisztráció, kultúra stb.) szféráiban. Ezen folyamatok eredete nem feltétlenül az adott térségben, illetve az adott időszakban keresendő, hanem sokszor más térbeli és történelmi-földrajzi szintek (nemzetközi, illetve nemzeti) eredménye.[9]
A régió bizonyos idő után el is tűnhet, vagy dez-intézményesülhet a regionális átalakulás folyamatában, abban az esetben, ha valamilyen külső-belső hatásra az

[9] Ez a gondolat nem idegen a régiókkal foglalkozó magyar geográfiai szakirodalomtól sem, hiszen párhuzamba állítható az előzőekben már említett nálunk sokszor élesen jelentkező regionalizáció-regionalizmus dichotómiával.

intézményesülés keretei és folyamata megváltoznak, másféle regionális egysége jön létre (PAASI A. 2000b).

II.3.3 Régió és közösség: a regionális identitás Paasi szerint

A Paasi-féle elmélet segítségével magyarázható, tudományos eszközökkel jobban megragadható egy rendkívül fontos, de sokszor túl képlékenyen kezelt fogalom, a regionális identitás és a régió identitása is.
Az intézményesülési folyamat fázisait nehéz közvetlenül megfigyelni, hiszen ezek hosszabb időt vesznek igénybe, mint a megfigyelő élethossza, ezért legtöbb esetben csak absztrakciókon keresztül ragadhatók meg. Intézményesedése során egy régió különleges identitást szerez, amit nem egyszerűsíthetünk le, csupán az ott élő emberek regionális tudatára (regionális identitás). Sokkal hasznosabb inkább az intézményesülési folyamathoz kötni ennek a kialakulását is, hiszen így együtt magyarázható a térség lakosságában élő regionális tudat képződése, illetve a régió anyagi és szimbolikus jelenségeinek termelése és újratermelése is (PAASI A. 2000c).
Paasi megkülönböztet ideális/reprezentatív és valódi közösségeket, megjegyzi ugyanakkor, hogy a szimbolikusság ellenére ezek a tényezők nagyon is valóságosak, hatnak (PAASI A. 1999a).

A régiók intézményesülésének egyik kulcskérdése a tér és a közös szimbólumok kialakításának és "újjátermelésének" problematikája.
Más szerzők is megerősítik, hogy ugyanúgy, mint bármely más valóságos anyagi, társadalmi, vagy gazdasági jelenség, ezek is fontos összetevői az emberi tevékenységeknek. Ezek a szimbolikus faktorok az emberek mindennapi életén és közös élményein, illetve a kollektív emlékanyagon keresztül formálódnak és termelődnek újra (DUNCAN S. – GOODWIN M. 1988).

Másik kulcskérdés az, hogyan zajlik le ez az újratermelődés a különböző intézmények tevékenységein keresztül, ezáltal miként formálódnak a régióhoz kötődő materiális és mentális terek, hogyan alakulnak ki részben ennek függvényében a különböző társadalmi csoportosulások?

A regionális tudat kialakulásának megértéséhez is természetesen szükséges a materiális és történelmi alap ismerete, hiszen a regionális identitás több mint az egyének összességének az egy emberi élethossz során kialakult tudata.

II.3.4 Az intézményesülés négy fázisa

Ahogy már előre bocsátottuk, Paasi négy fő fázist különböztet meg a régiók intézményesülési folyamatában.

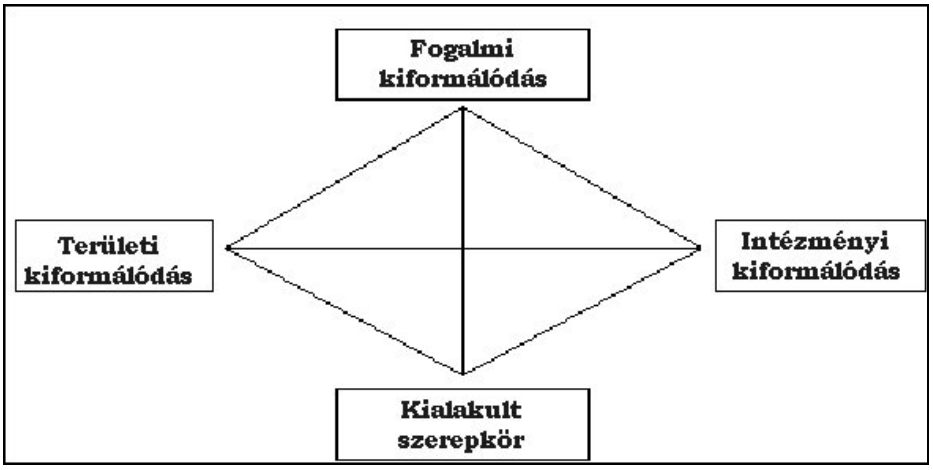

1. ábra: A régiók intézményesülésének fázisai (PAASI A. 2000c alapján saját munka)

I. Elsősorban a területi keret kiformálódása kell, hogy végbemenjen, ami a társadalmi gyakorlatok (például gazdaság, politika és adminisztráció) letelepülését jelenti. Ezen keresztül zajlik le a regionális átalakulás, kialakulnak a régió határai és a térség, mint a térszerkezet különálló egysége azonosul, identifikálódik.
A politikai-hatalmi viszonyok, melyek beleszólnak a politikai, adminisztratív vagy bürokratikus, gazdasági és szimbolikus folyamatokba is, döntő szerepet játszanak a területi keret kialakulásában. Maga a territórium kifejezés is rendelkezik mellékjelentéssel a földrajzi tér és a hatalom viszonyáról, ahogy azt több szerzőnél is olvashatjuk (GORE C. 1984; SACK R. 1983). A másik oldalról viszont egyet kell érteni azzal a megállapítással is, hogy a tér megszervezésének és reprezentációjának befolyásolására való képesség léte fontos eszköze a hatalom gyarapításának (HARVEY D. 1989).
Természetesen nem minden politikai hatalmi tényező rendelkezik ilyen konkrét térbeli keretekkel, de a globalizálódás és a network-társadalmak felé tett lépések ellenére még mindig jelentős szerepe van a határoknak. A magyar regionális tudományban is felmerült a globalizációval párhuzamosan létrejövő hálózati struktúrák szerepének felértékelődése és ezzel párhuzamosan a regionális területi szint és határok térszerkezeti jelentőségének csökkenése, ugyanakkor Perger Évával egyet kell értenünk abban, hogy a versenyképes hálózatok kialakításához szükség van a területiségre, a regionális szintre (PERGER É. 2002).

Paasi különösen kiemeli a határok jelentőségét a területi formálódás folyamatában. Értelmezése szerint kettős szerepet játszanak, hiszen azokból, akik rajtuk belül

élnek, kialakítják a beavatottak, vagy "honlakosok" körét, míg a kívül maradókból idegeneket varázsolnak (PAASI A. 2000a).
A szerző szerint az intézményesülő régiók határai "rendes" körülmények között a centrum és a háttérterületek közötti interakciók eredményeként alakulnak ki. Ez természetesen nem mindig van így, hiszen a felülről erőltetett régiók esetében ad hoc jelleggel kerülhetnek kijelölésre, vagy éppen már meglévő határvonalakon futhatnak (PAASI A. 2004).[10]
A határok az elválasztáson túl színterei a különböző társadalmi csoportok érintkezésének is, ezt a duális természetet azzal magyarázza, hogy a határok nem öncélú jelenségek, nincs önálló erejük, hanem sokkal inkább az emberek állítják elő őket saját hatalmi céljaikat segítő eszközül (PAASI A. 2002a).

A mindennapi használat, interakciók során végbemegy a körülhatárolt tér "benépesedése", tartalommal való megtöltése. Sokszor az egyes adminisztratív határok válnak a későbbiekben egy-egy valódi régió határaivá.
A területi kiformálódással, határok meghúzásával kialakul tehát egy térrész, ahol a régióformálódás végbemehet.
A határok megléte tehát szükséges, de nem elégséges attribútuma a régióképződésnek, hiszen az ilyen módon megjelölt területiumot be kell, hogy népesítsék a különböző intézmények, szimbólumok a mindennapi interakciókon keresztül.

II. A régiók intézményesülésének másik fontos fázisa a jelképes, vagy fogalmi alak kialakulása, ami egy térség komplex szimbólumrendszerében csúcsosodik ki. A régiók szimbolikus jelentőségének kialakítása és újratermelése alapvetően függ attól, hogy az egyének mennyire intenzíven vesznek részt a különböző kommunikációs folyamatokban (PAASI A. 2002b). Más szerzők szerint a folyamat alapja abban gyökerezik, hogy az egyén számára a tér és az idő szimbolikus rendje egy tapasztalati keretet ad, melyen keresztül megtanuljuk, kik vagy mik vagyunk a szűkebb, illetve a tágabb közösségen belül (HARVEY D. 1989).
Martin Berenice (1981) cikkében szintén olvashatjuk a következő megállapítást, ami alátámasztja a regionális szimbólumrendszerről az előbbiekben megfogalmazott gondolatokat:

"Minden társadalomban és csoportban a szimbólumrendszer egyik fő funkciója az, hogy legitimizálja, megerősítse és megtartsa a status quot - mint a társadalmi létformák és a szerepek, értékek, privilégiumok stb. egyedi elosztását adott helyen és időben."

A szimbolikus alak fontosságát emeli ki Paasi azzal is, amikor megállapítja:

[10] Anssi Paasi magánlevele alapján: 2004. 06.20.

„A területi szimbólumok gyakran a csoportszolidaritás elvont kifejeződései, melyekre hatással van a politikai, gazdasági és kulturális intézmények folyamatos tevékenysége, a régió újratermelődése. Ezek ugyanakkor fontos szerepet játszanak a térségi és társadalmi különbségek újratermelésében is, hiszen az uralkodó helyzetben lévő rétegek, vagy térségek gyakran kisajátítanak bizonyos jelképeket, és ezeken keresztül tartósítják vezető helyüket." (PAASI A. 2003)

A hazai geográfiában is felismerték a területi szimbólumok jelentőségét, Szegfű László (1996) cikkében olvashatunk néhány gondolatot a magyar címerek földrajzi vonatkozásairól.
Egy adott régió szimbolikus alakjának formálódása segíti a születő régiót a többi területi egységtől való megkülönböztetésben is. A szimbólumok tehát alapvető részegységei a régió identitásának, az azonosságtudat kialakulásának.
Paasi (1986a) szerint a regionális szimbólumok egész halmaza áll rendelkezésre a szimbolikus újratermelés folyamatának eszközeként:

1. Az egyik legfontosabb szimbólum, a régió neve, ami összeköti a térség képzetét a regionális tudattal.
2. A helyben beszélt nyelv, mint komplex jel- és szimbólumrendszer ugyancsak fontos lehet bizonyos esetekben a régiók intézményesülésében.
3. A szimbolikus alak ugyanakkor a tér statikus tagolásaiban is megjelenhet - a fizikai jeleken (pld. határvonal) keresztül, amelyek gyakran történelmi hagyományokat fejeznek ki. Így a szimbolikus szféra feltöltődik a történelemmel és a tradíciókkal, így járulva hozzá a közösségi tudat újratermeléséhez.
4. Klasszikus szimbólumok, melyek a közösség tagjai és a külvilág számára is jól láthatóan kifejezik a hovatartozást (zászló, címer, logo, nemzeti-területi színek).
5. Más szerzők szerint a közösség által elfogadott dokumentumok is felfoghatók szimbólumokként, ennek számtalan történelmi példáját felsorolják (USA Függetlenségi Nyilatkozat, Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata stb.) melyek közül sok még ma is élőnek minősíthető, hiszen hivatkoznak rájuk a mindennapi párbeszédekben, intézmények használják őket saját céljaik elérése érdekében (BURREL S. 1955; GLEASON P. 1964; FRANKLIN S. 1985).

III. A harmadik fázis Paasi szerint a regionális intézmények kialakulása egy régión belül. Az intézményeken a szerző standardizált, viszonylag állandó viselkedésmintákat ért, amiket a különböző szerepelvárások irányítanak. (PAASI A. 1986b) Megkülönböztet azonban elméletében, egyrészt formális szervezeteket (például tömegkommunikáció, oktatás), másrészt pedig lokális, vagy regionális a politikai, gazdasági, törvényhozási, vagy adminisztratív szférában végbemenő informális jelenségeket is.
A régióra jellemző kultúra kialakulása során a terület speciális formákkal, jelen esetben szervezetekkel és intézményekkel gazdagodik, melyek a térséggel a területi szimbolikán, funkciójukon és/vagy hatásterületükön keresztül kapcsolódnak össze.

Ezek az intézmények hivatalos funkcióikon túl arra is szolgálnak, hogy megerősítsék a területi szimbólumok és jelek jelentőségét a régióban.
Ezt Jürgen Habermas is megfogalmazza, amikor arról beszél, hogy az intézmények működési tere a csoportformálódás területe is egyben, ahol a regionális történelem individuum feletti szintje megvalósul. Az emberek beleszocializálódnak a különböző regionális közösségekbe, vagyis az egyének a sokféle társadalmi érintkezésen keresztül bizonyos történelmileg kiformálódott (ideális) közösségek tagjaivá válnak, felveszik az arra jellemző identitást. A "tagsági viszonyok" ezen rendszerén keresztül zajlik le a társadalmi tudat állandó termelésének és újratermelésének folyamata, vagyis a különböző területi szinteken történő szocializáció (HABERMAS J. 1979).

Ezeket az ideális közösségeket jellemezhetik írott identitások, de olyan szóbeli identitások is, amelyeknek nem feltétlenül van kézzel fogható megtestesülésük a mindennapi életben. Az ideális közösségek valós területi vetületei azonban, mint regionális közösségek (valóságos közösségek) már hatásos eszközei a régiók anyagi és szellemi újratermelésének. Ez a mechanizmus szükséges a közösségi tudat ellenőrzéséhez, hiszen az ideális közösségek, formális szervezetek és társulások, szakszervezetek és politikai pártok stb., ugyanúgy, mint az informális, személyes munkahelyi, szomszédsági és otthoni kapcsolatok is területi alapon szerveződnek (PAASI A. 1994).
Giddens megállapítja, hogy a fogalmak jelentése, a személyek, objektumok, vagy anyagi jelenségek feletti uralom és ellenőrzés, a minden társadalmi rendszerben benne rejlő szerkezeti jelenségek is különböző intézmények működésén keresztül zajlanak. Ezek nélkül nem mehet végbe a tér szimbolikus dimenziójának folyamatos reprodukciója egyetlen területi szinten sem (GIDDENS A. 1981).
Ahogy a munkamegosztás egyre összetettebbé válik, a kommunikációért való felelősség és a szocializációs folyamat feletti ellenőrzés egyre növekvő mértékben átmegy a helyi közösségi szintekről a hierarchia magasabb szintjén álló társadalmi intézményekhez - a hatalmi és az ideológiai viszonyok egyre inkább rejtetté válnak (DURKHEIM E. 1964). Ez természetesen nem jelenti az alacsonyabb hierarchiaszinten álló régiók teljes megszűnését, ezek egy új strukturáló szerepet kapnak a nagyobb halmaz árnyékában, annak részeként (AGNEW J. A. 1989). Az egyéneket körülvevő térbeli valóság sokkal kiterjedtebbé válik, többé nem a helyi közösségekben csúcsosodik ki, hanem inkább a kommunikáció szférájában, a tömegmédiában, az újságok, olvasókönyvek oldalain, az irodalomban és számtalan különböző tevékenységben. Az itt felsorolt tényezőknek természetesen térbeli dimenziója is van (HABERMAS J. 1979).
Nyilvánvaló, hogy a társadalmi tértudat szerepe és ereje a különböző területi szintek esetében változó. Az európai kontinens jellemzője például a 20. században az volt, hogy nemzetállami apparátus általában sokkal mélyebb és erősebb hatalmat gyakorolt polgárai fölött, mint a szubállami intézmények. Ahogy Gore is

megállapítja, Európa nagy részének esetében "az állam egy felső, kényszerítő autoritás" (GORE C. 1984).

A kommunikáció hatékonysága nagyban függ a régióban elhelyezkedő intézmények (adminisztratív - közigazgatási szervek, közszolgálatok stb.) elérhetőségi lehetőségeitől (WHITE A. 1979). Ezt a tényezőt a hazai területfejlesztési szakértők is kifejezésre juttatták (KOVÁCS F. 1998).
A magán és közösségi szektor kettősségének, amit Habermas állít, Paasi szerint megvan a megfelelője a társadalmak térbeli tudatában is (PAASI A. 1996b).

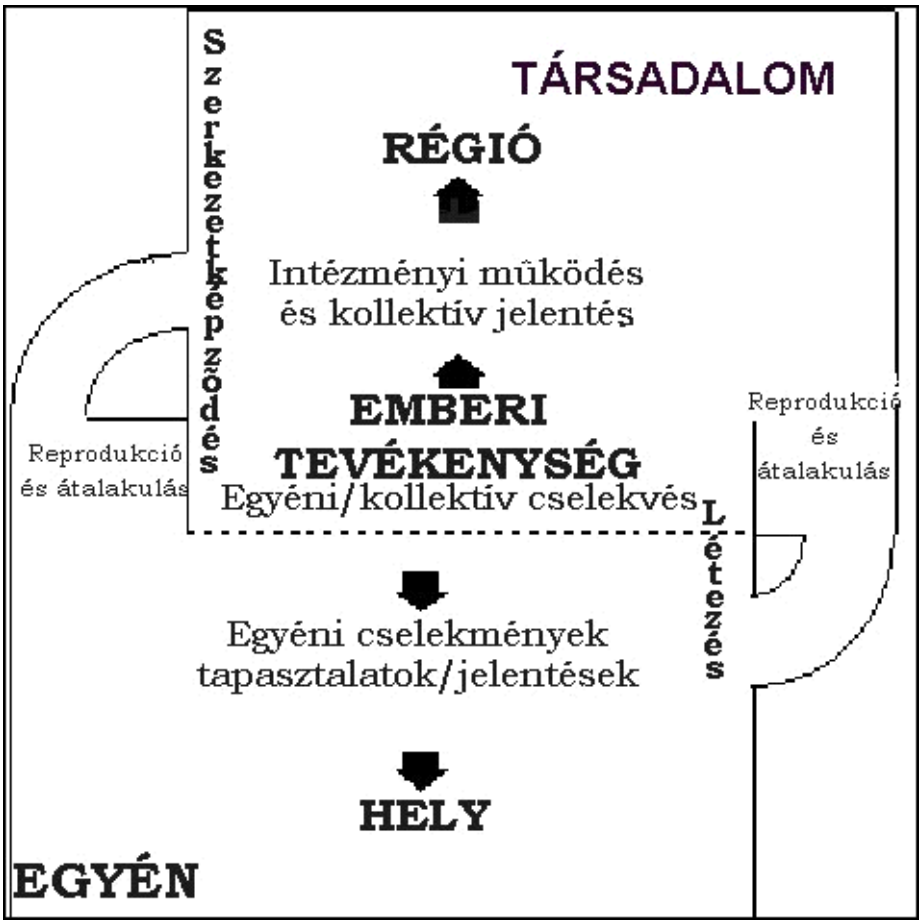

2. ábra: Az egyén és a társadalom jelenléte az emberi cselekményekben (PAASI A. 2000c alapján saját munka)

Ez alapján megkülönböztethetjük a mindennapi tapasztalat két szféráját és ezzel természetesen ezek térbeli vetületét is (2. ábra). Az egyik egy szélesebb, társadalmiasult halmaz, ami összetettebb az egyén közvetlen mindennapi életének

jelenségeinél. Ez az önálló szféra is csak az egyének tapasztalatain és tudatán keresztül létezik, de semmiképpen sem egyszerűsíthető le az indivíduumok cselekedeteire és gondolataira. Ennek a szférának a térbeli vetületét nevezi Paasi régiónak, megkülönböztetve a másik szféra megtestesülésétől, amit hely-nek (place) nevez (PAASI A. 1986a).
A másik szféra az egyes egyedek cselekedeteiből származik, de közösségi vetület nélkül, így ennek léthossza megegyezik az egyes indivíduum életének hosszával.
Paasi (2000a) szerint minden társadalomban van néhány kulcspozíció (elitek, prominencia) a társadalom térbeli tudatosságának kialakításában. Újságírók, tanárok, helyi és regionális politikusok, stb. helyi, regionális, vagy nemzeti szinten dolgozó aktivisták, termelik újra az intézmények hatalmát, illetve ezzel párhuzamosan ugyancsak megerősítik a közösségen belüli saját pozíciójukat azáltal, hogy irányítják a társadalmi tudat formálódását és újratermelődését.

Tényként szögezhetjük le, hogy az intézményi szféra, fontos következményekkel bír a társadalmi berendezkedésre és az ideológiára, a kollektív tudatra, a közösség szellemi-fizikai folyamatosságának reprodukálására is.

IV. Negyedszer, a régió, vagy lokalitás létrehozása jelenti az intézményesülési folyamatban jelenlévő folyamatosságot. Miután a régió (ami nem feltétlenül kell hogy adminisztratív hatalommal rendelkezzen, vagy hogy így létezzen a társadalom térszerkezetében és kollektív tudatában) létrejött, élete és fejlődése csak úgy biztosított, ha folyamatos újratermelődésen megy keresztül.
Ez a fázis mintegy keresztmetszete az intézményesülési folyamatnak, amelyben a régió folyamatosan formálódik és újratermelődik a társadalom átalakulása során. A területi egység ebben a szakaszban már készen áll arra, hogy a helyi, vagy regionális "marketing" (COOKE P. 1989) használatba vegye, illetve, hogy mint fegyver működjön az erőforrásokért és a hatalomért folytatott harcban (PAASI A. 1999a). Ezekre jó példa lehet a társadalmon belüli regionális politika, vagy a különböző regionalista ideológiák, melyek következményei láthatók például a számos országban megjelenő "észak-dél" kettősségben.

Ha a régiók megszereztek egy adminisztratív státuszt, még kiharcolhatnak egyéb funkciókat is, így pozíciójuk megerősödik a regionális rendszerben. Ezáltal a kialakult régió elismert pozíciót harcol ki magának a területi rendszerben, illetve a társadalmi tudatban, így a régiót a társadalmi interakciók során különböző értékekkel, jelenségekkel azonosítják, azaz kialakul egyfajta identitása.

III. Az Észak-alföldi régió intézményesülése

A továbbiakban a régióformálódás (intézményesülés) négy fázisát tekintjük át az Észak-alföldi régióban.

III.1. A területi kiformálódás

Paasi szerint a spontán intézményesülő régiók határai a központ és a háttérterületek közötti sokrétű interakciókból alakulnak ki. Kivételt ez alól azon adminisztratív térségek jelentenek, amelyek vagy már meglévő határokra épülnek, vagy teljesen esetlegesek. Ez a kettősség megjelenik a hazai szakirodalomban is, Fleischer Tamás írja:

"Régiók azonosításakor általában két dologra összpontosul a figyelem, sőt gyakran a szakmai előkészítő tevékenység is: a régió határvonalának és a régió központjának a kijelölésére…. Mégis azt kell aláhúzni, hogy a lehatárolásról és a központról folytatott vita sok esetben éppen hogy eltereli a figyelmet a régió sajátosságáról, profiljáról, belső összefüggéseiről, a lényegről." (FLEISCHER T. 1999)

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásának előkészítése során létre kellett hozni egy olyan hierarchikus terület-beosztási rendszert, amely felépítésében megfelel az Unió rendszerének, vagyis a NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) rendszer követelményeinek. Ebben a NUTS II-es tervezési-statisztikai-(fejlesztési) régiók kulcsszerepet játszanak a már taglalt okok miatt. A tervezési-statisztikai-(fejlesztési) régiókat megyék összevonásával hozták létre, így határaik kialakulásában nem a helyi és regionális szereplők interakciója játszotta a döntő szerepet.
Megállapíthatjuk, hogy a mesterségesen meghúzott határok társadalmasítása annak függvénye, hogy a regionális szereplőknek és folyamatoknak menyire sikerül "kitölteni" a rendelkezésre álló teret, azaz mennyire lesz intenzív a regionális kapcsolatrendszer. Ebben az Észak-alföldi régióban kulcsszerepet fog játszani Debrecen, mint régióközpont, amelynek nemcsak az adminisztratív központ szerepét kell betöltenie, hanem a regionális társadalmi-gazdasági fejlődés fő motorjává is kell válnia.
A hazai régióformálódást tovább bonyolítja, hogy a kialakult NUTS II régiók "alkotórészei" (települések, kistérségek, megyék) maguk is felfoghatók (Paasi-féle tágabb definíció szerint) önálló régióknak. Az "alkotórészek" maguk is többféle területfejlesztési funkcióval rendelkeznek, így a NUTS II-es régiók kiformálódása, területfejlesztési funkciókkal való "feltöltése" akaratlanul is a már meglévő funkciók újraelosztását, azaz feszültséget fognak okozni.
Jelen pillanatban a megyék szerepe kulcsfontosságú, a NUTS II-es régiók kiformálódásában a megyei jogú városok (az Észak-alföldi régió esetében csak a

megyeszékhelyek), illetve a megyei fejlesztési tanácsok fontos építőkockái a fejlesztési régióknak. A megyék a régió részeként maguk is igyekeznek megőrizni meglévő formájukat (területi, szimbolikus, intézményi, kialakult funkció), hogy a régióban, ezen a felsőbb érdekérvényesítő fórumon minél erőteljesebben fel tudjanak lépni saját érdekeik védelmében. Ugyanakkor kihívás éri őket a szomszédos megyék, régiók irányából mind a négy fronton (területi, szimbolikus, intézményi, kialakult funkció).
Véleményünk szerint az Észak-alföldi régió jövőbeni területi kiformálódását a regionális központ funkcionálásán túl a megyék stabilitása is nagyban befolyásolni fogja.

3. ábra: A hazai NUTS II régiók rendszere (KSH)[1]

Megállapíthatjuk, hogy az Észak-alföldi régió területét tekintve az átlagosnál nagyobb régiók közé tartozik, népességét tekintve is előkelő helyen áll, hiszen a Közép-magyarországi régió után a második (KSH). A települések számát tekintve kiemelhetjük a városok viszonylag nagy számát, hiszen az ország városainak 21,8%-a ebben a térségben található. (II. táblázat)
A három alkotó megye területnagyságban egymástól csak kevéssé tér el, míg népességben már nagyobb Jász-Nagykun-Szolnok megye hátránya. A települések számát tekintve Szabolcs-Szatmár-Bereg nagy fölényben van, amit az aprófalvak jelentős aránya magyaráz. A városok számában már kisebbek a különbségek a régión belül, de Jász-Nagykun-Szolnok itt is a harmadik helyre került.
Ha az európai átlaghoz viszonyítjuk, megállapíthatjuk, hogy mind területben, mind népességszámban alatta marad az uniós átlagnak. (III. táblázat)

II. táblázat: Az Észak-alföldi régió néhány területi jellemzője (2002)

[1] http://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/hirek/eusz08.doc (2004.07.22.)

	Terület (km^2)	Terület az ország %-ban	Népess. (fő)	Népess. az ország %-ban	Települ. száma (db)	Települ. az országos érték %-ban	Városok száma (db)	Városok az országos érték %-ban
Hajdú-Bihar	6211	6,7	551837	5,4	82	2,6	19	7,5
Jász-Nagykun-Szolnok	5582	6,0	416147	4,1	77	2,4	16	6,3
Szabolcs-Szatmár-Bereg	5936	6,4	586193	5,8	228	7,3	20	8
Észak-alföldi régió	17729	19,1	1554177	15,3	387	12,3	55	21,8

Forrás: KSH, JNSZ megyei stat. évkönyv, 2002

III. táblázat: Az Észak-alföldi régió mérete a hazai és európai átlaghoz viszonyítva

	(Átlagos) terület (km^2)	(Átlagos) népesség (1000 fő)
Európai Unió összesen	20 918	1 707
Magyarország	13 290	1 441
Észak-alföldi régió	17729	1554

VÁTI források alapján[2]

Mivel a NUTS II szint egyik fontos feladata a fejlesztési források megosztása, ezért fontos megvizsgálni, hogy az Észak-alföldi régió gazdaságilag a többi hazai régióhoz képest milyen helyzetben van. (IV. táblázat)

Megállapíthatjuk, hogy az egy főre jutó GDP alapján a Régió értéke jelentősen az országos átlag alatt helyezkedik el, a többi régió közül csak Észak-Magyarországot előzi meg. Megyei bontásban vizsgálva látható, hogy Hajdú-Bihar a legfejlettebb, de így is csak 13. az országos ranglistán. Jász-Nagykun-Szolnok a 16., míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az utolsó helyet foglalja el.

A Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok keretében végrehajtott empirikus versenyképességi vizsgálatok alapján, melyek több statikus és dinamikus gazdasági-társadalmi mutató elemzésére alapultak létrehoztak egy rangsort a hazai megyék között. (V. táblázat)

[2] http://teir.vati.hu/tfi/atforgatas/szakmai/nuts2/index.doc (2004.09.30)

IV. táblázat: A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása, 2002

Főváros, Megye, Régió	Bruttó hazai termék piaci beszerzési áron		Az egy főre jutó GDP		Sorrend az egy főre jutó GDP alapján
	millió Ft	szerkezet,%	ezer Ft	az országos átlag %-ában	
Budapest	6 043 040	36,1	3 494	212,0	1
Pest	1 593 112	9,5	1 452	88,1	6
Közép-Magyarország	**7 636 152**	**45,6**	**2 701**	**163,9**	**I**
Fejér	664 691	4,0	1 551	94,1	4
Komárom-Esztergom	482 322	2,9	1 525	92,5	5
Veszprém	483 826	2,9	1 307	79,3	8
Közép-Dunántúl	**1 630 839**	**9,7**	**1 462**	**88,7**	**III**
Győr-Moson-Sopron	851 013	5,1	1 938	117,6	2
Vas	435 889	2,6	1 626	98,7	3
Zala	426 118	2,5	1 428	86,6	7
Nyugat-Dunántúl	**1 713 020**	**10,2**	**1 703**	**103,4**	**II**
Baranya	496 747	3,0	1 225	74,3	11
Somogy	375 051	2,2	1 115	67,7	15
Tolna	322 199	1,9	1 291	78,3	9
Dél-Dunántúl	**1 193 997**	**7,1**	**1 204**	**73,1**	**IV**
Borsod-Abaúj-Zemplén	765 754	4,6	1 025	62,2	17
Heves	394 107	2,4	1 209	73,4	12
Nógrád	197 437	1,2	897	54,5	19
Észak-Magyarország	**1 357 298**	**8,1**	**1 050**	**63,7**	**VII**
Hajdú-Bihar	665 675	4,0	1 206	73,2	13
Jász-Nagykun-Szolnok	463 991	2,8	1 112	67,5	16
Szabolcs-Szatmár-Bereg	523 027	3,1	891	54,1	20
Észak-Alföld	**1 652 693**	**9,9**	**1 062**	**64,4**	**VI**
Bács-Kiskun	608 173	3,6	1 116	67,7	14
Békés	405 801	2,4	1 021	61,9	18
Csongrád	542 448	3,2	1 269	77,0	10
Dél-Alföld	**1 556 422**	**9,3**	**1 136**	**68,9**	**V**
ÖSSZESEN	**16 740 421**	**100,0**	**1 648**		

Forrás: KSH, JNSZ megyei stat. évkönyv, 2002

Jól látható, hogy az Észak-alföldi régiót alkotó megyék közül kettő, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg ugyanabba a kategóriába (gyengén fejlett, de közepes fejlődési dinamikával rendelkező) került, míg Hajdú-Bihar egy közepesen fejlett, de gyenge növekedési potenciállal bíró térség.

A régiók megszervezése a megyerendszer területi sajátosságait figyelembe véve történt meg, így ezek az "ezer éves" igazgatási képződmények, azon túl, hogy a NUTS rendszer III-as szintjét is ők alkotják, a II-es régióknak is "alapító atyjaivá" váltak.

V. táblázat: A megyék versenyképességének típusai (2002-2003)

A versenyképesség szintje (statikus)	***Magas***	***Közepes***	***Alacsony***
Erősödő	Győr-Moson-Sopron Fejér Budapest (Pest megyével) Vas Komárom-Esztergom Veszprém	Heves	Nógrád
Átlagos		Zala Baranya Somogy Tolna Csongrád	**Szabolcs-Szatmár** Borsod-Abaúj-Zemplén Bács-Kiskun **Jász-Nagykun-Szolnok**
Gyenge		**Hajdú-Bihar**	Békés

MTARKK, SZTE GTK Regionális és Alkalmazott Gazdaságtani Tanszék

A megyéknek ezen felhasználása, területük csonkítatlan meghagyása jellemezte a korábbi korszakok területszervezési reformjait is. II. József és Alexander Bach oktrojált reformkísérletei, melyek során a megyék és a központi szint között bevezették a régiókat is, a megyéket használták fel építő alapegységenként. A későbbi korok regionalizálási tervei közül számos ugyancsak a megyehatárokra épült. Ezek részben tervezőasztalon maradtak (Prinz Gyula elképzelései, "Nagymegye-rendszer" stb.), részben rövidebb-hosszabb ideig életbe is léptek (Az Országos Tervhivatal 1971-es tervezési-gazdasági körzetei, Köztársasági megbízotti régiók 1990-1994).

Prinz Gyula (1933) a korabeli közlekedési adottságoknak megfelelő térségi beosztást készített, természetesen, mivel merőben tudományos elképzelésről volt szó, a meglévő közigazgatási határokat nem használta, így egy egészen új elképzelést vetett papírra. A hét nagy régió eloszlása hasonlít a mostani NUTS II-es régiókra, az Észak-alföldi régió is felismerhető, bár Jász-Nagykun-Szolnok megye északnyugati és déli perifériája már nem Debrecenhez tartozott volna. (4. ábra)

Az 1950-es évek egyik, csak tervezőasztalon létező elképzelése volt az ún. "Nagymegyés" rendszer. (5. ábra) Kilenc régió kialakítását tervezték, a térképről jól látható, hogy az Észak-Alföld, Debrecen központtal a Tiszáig tartott volna, tehát Jász-Nagykun-Szolnok nyugati fele már Budapesthez tartozott volna. A Tiszazug ebben az esetben nem csatlakozott volna Szegedhez, hanem hosszú nyúlványként, ahogyan ma is maradt volna a keleti régióban.

Az 1950-es és 1960-as években több elképzelés is született, melyek a területi reformot gazdasági alapon igyekeztek volna megoldani. (6. ábra) Markos György (1952) és Láng Sándor elképzeléseiben is a mainál kisebb egységek jelentek meg. A mai Észak-alföldi régió területéből Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg

megyék egységet alkottak volna, míg Jász-Nagykun-Szolnok, területileg kissé kibővülve önálló maradt volna. A Közgazdasági Egyetem javaslatai ugyancsak Szolnok önállóságát tartalmazták, egyedül Krajkó Gyula (2000) 1969-es tervezete vonta volna össze mind a három megyét.

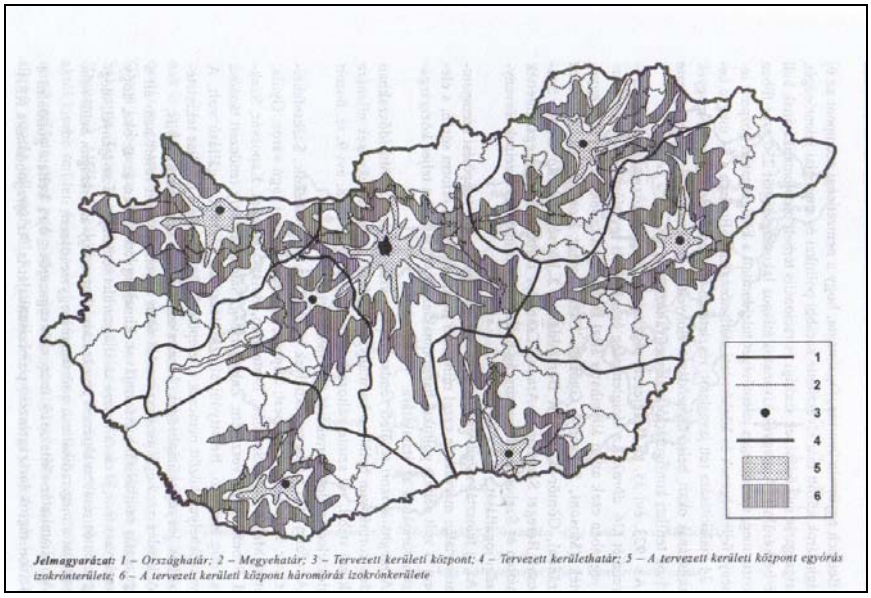

4. ábra: Prinz Gyula közlekedési elérhetőségre alapuló kerületi beosztás-tervezete, 1923 (idézi HAJDÚ Z. 2001)

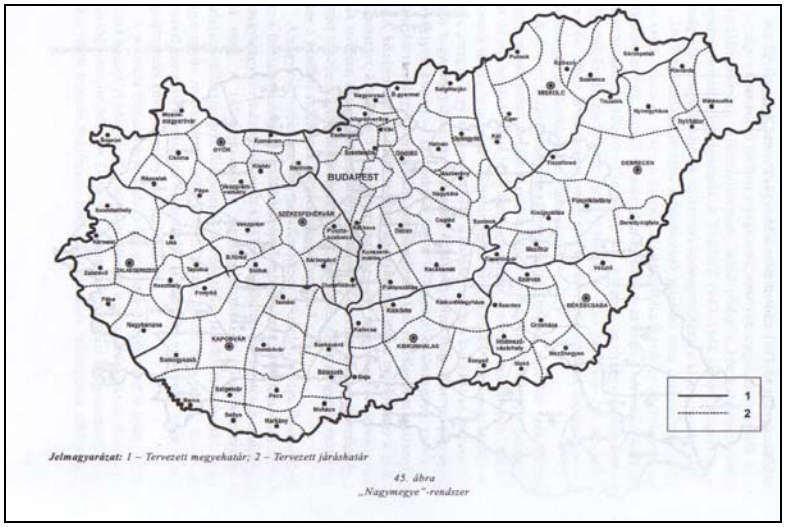

5. ábra: Az 1950-es években kialakított ún. "Nagymegyés" reformelképzelés (idézi HAJDÚ Z. 2001)

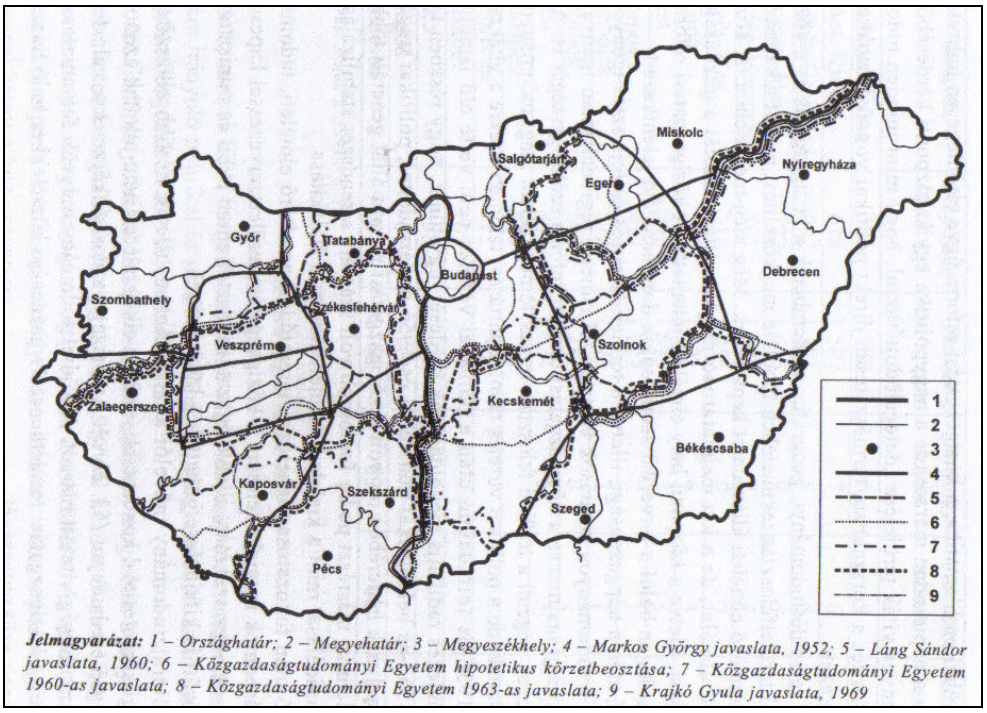

6. ábra: Gazdasági irányultságú területi reformelképzelések az 1950-60-as években (idézi HAJDÚ Z. 2001)

A településfejlesztési alapokon álló területi reformjavaslatok (7. ábra) egyike sem javasolta a jelenlegihez hasonló beosztást, ugyanakkor megállapítható, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye területe bizonytalan besorolást kapott, hiszen általában a megye egységét nem hagyták meg, ráadásul a különböző elképzelések más-más térséggel igyekeztek azt összekapcsolni.

Az 1960-70-es években született néhány, a népgazdasági tervezést szolgáló területi reformjavaslat. (8. ábra) Látható, hogy a javaslatok többsége az Észak-alföldi régió mai területi alakját preferálta, mindössze egyetlen, az 1960-as 2. számú tervezet kívánta Jász-Nagykun-Szolnok megyét Békéssel együtt kezelni. Meg kell jegyezni, hogy a javaslatok többsége nem kívánt módosítani a megyehatárokon.

Ugyancsak papíron maradt a Bibó István (1972) által kidolgozott, városjárásokra alapozott kerületi közigazgatási reformterv. (9. ábra) A városokat közvetlen vonzáskörzetükkel igyekezett összekapcsolni, ezek az egységek jelentették volna a városjárásokat, melyeket hat kerületbe akart szervezni. Az Észak-alföldi régió területének nagy része természetesen Debrecen kerületéhez tartozott volna, Jász-Nagykun-Szolnok mai területe azonban megoszlott volna a budapesti, a szegedi és a debreceni körzetek között.

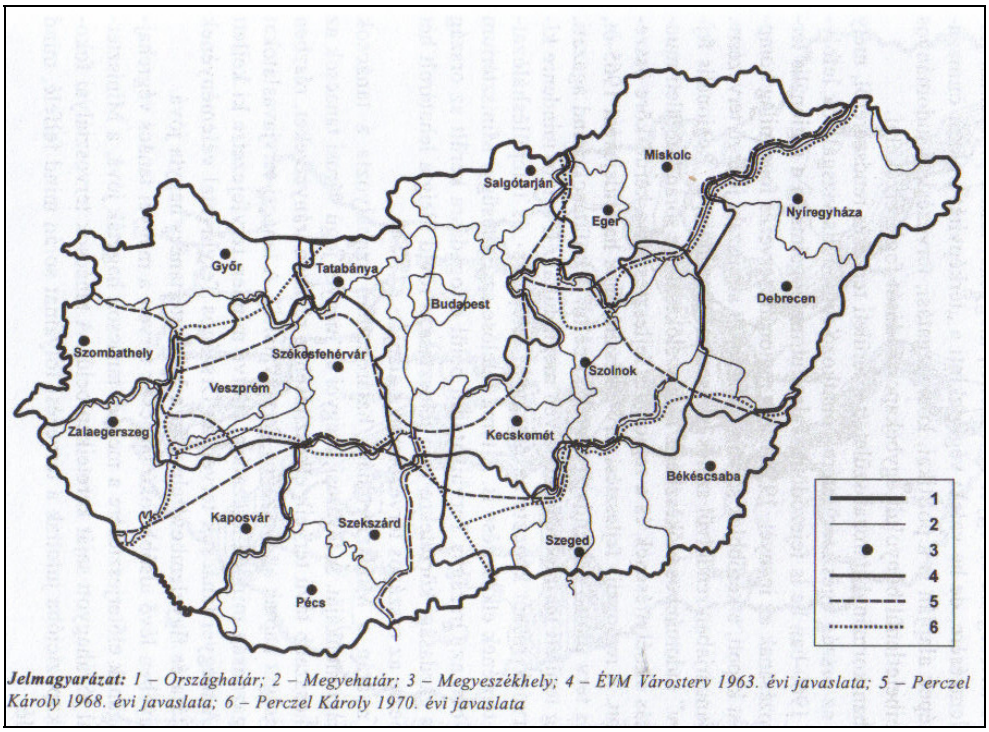

Jelmagyarázat: *1 – Országhatár; 2 – Megyehatár; 3 – Megyeszékhely; 4 – ÉVM Városterv 1963. évi javaslata; 5 – Perczel Károly 1968. évi javaslata; 6 – Perczel Károly 1970. évi javaslata*

7. ábra: Településfejlesztési indíttatású területi reformelképzelések az 1960-70-es években (idézi HAJDÚ Z. 2001)

A jogszabály által szentesített, legalább néhány évig működő különböző területi beosztások közül kettőt kívánunk kiemelni, az egyik az Országos Tervhivatal 1971-ben kormányhatározattal jóváhagyott tervezési-gazdasági körzetesítési rendszere (10. ábra), ahol az Észak-alföldi régiót a mostani rendben határolták körbe. A másik beosztás a köztársasági megbízotti régiók rendszere, melyet a rendszerváltáskor hoztak létre, de csak néhány évig funkcionáltak, mint a közigazgatás regionális szintje. (11.ábra) Ebben a beosztásban Jász-Nagykun-Szolnok megye Budapest fennhatósága alá tartozott, míg Debrecen Hajdú-Biharon kívül Szabolcs-Szatmár-Bereg megye felett is szupremáciát gyakorolt.
Az Észak-alföldi régiót alkotó megyék jelenlegi területi formája viszonylag újkeletű, nagyrészt a 20. század termékének mondható (SÜLI-ZAKAR I. 2001). Hajdú-Bihar megye kapcsán például Bujdosó Zoltán így ír:

"A megye határvonala történelmi kényszer hatására jött létre négy törvényhatósági területből: Szabolcs vármegyéből, illetve a területéből létrejött Hajdúkerületből, Bihar vármegye Trianon után megmaradt területének egy részéből illetve Debrecen szabad királyi városból. Ezen okoknál fogva Hajdú-Bihar megyének a szó szoros értelmében vett egységes történelme nagyon rövid." (BUJDOSÓ Z. 2004)

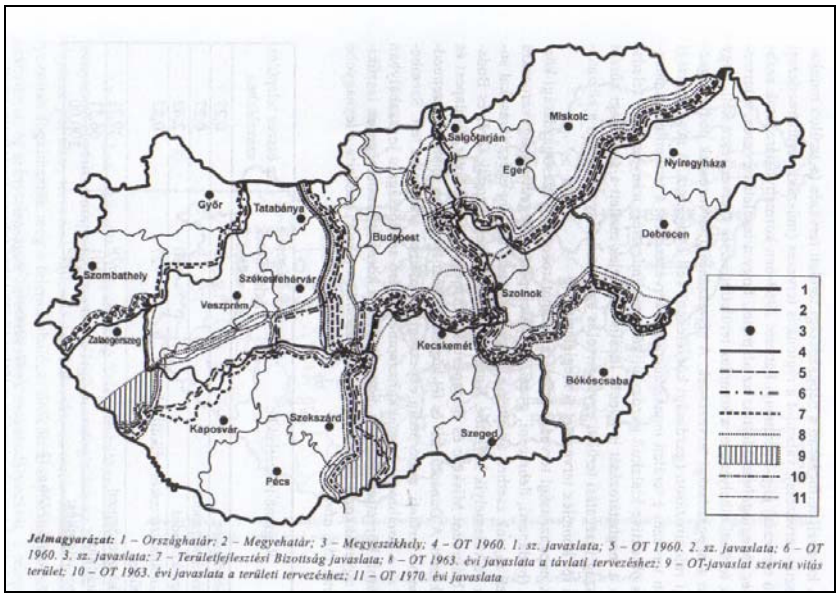

8. ábra: Tervezési körzet-tervezetek az 1960-70-es években (idézi HAJDÚ Z. 2001)

9. ábra: Bibó István területi reformelképzelései, 1975 (idézi HAJDÚ Z. 2001)

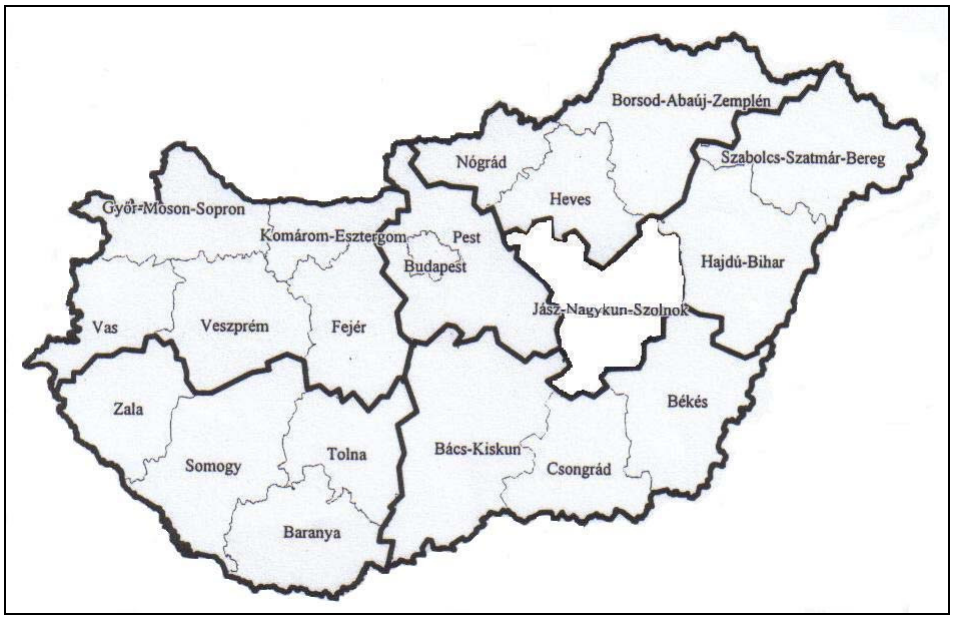

10. ábra: Az Országos Tervhivatal 1971-ben kormányhatározattal jóváhagyott tervezési-gazdasági körzetei (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1998 alapján)

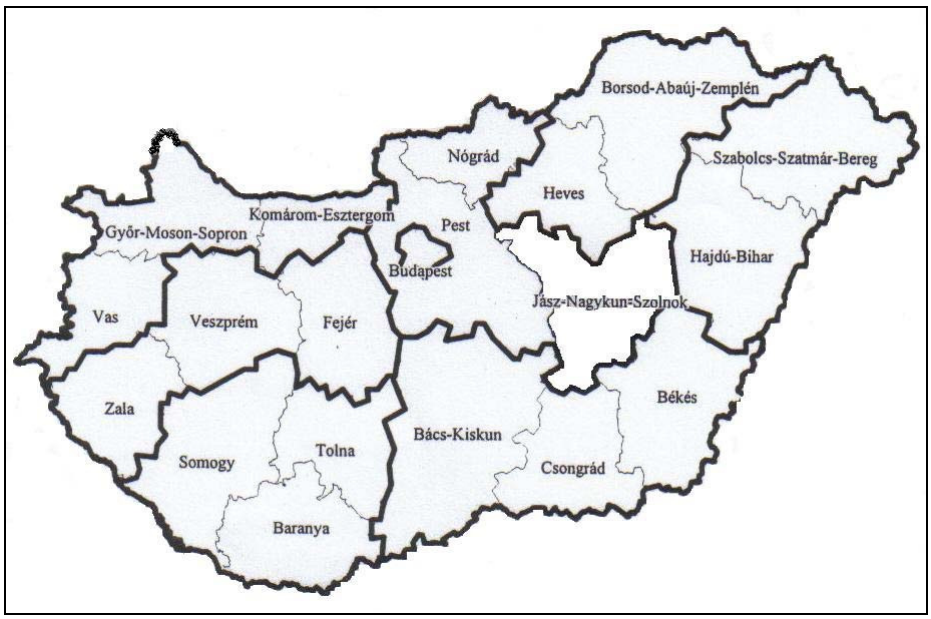

11. ábra: Köztársasági megbízotti régiók, 1990 (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1998 alapján)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye is a 20. századi határváltozások eredményeként kapta meg jelenlegi alakját, hiszen részeket tartalmaz a történelmi Szabolcs,

Szatmár, Bereg, Ung és Ugocsa vármegyékből, persze igen eltérő mértékekben. Területének legnagyobb része, mintegy kétharmada Szabocs vármegyétől származik, Szatmár és Bereg is elég jelentős területekkel járult hozzá, ugyanakkor Ungból csak Záhony és Győröcske, míg Ugocsából egy néhány hektáros, település nélküli terület. (EKENÉ ZAMÁRDI I. 2001)

Jász-Nagykun-Szolnok megye ezen a néven először 1876. XXXIII. tc. 17. paragrafusa alapján hozták létre történeti hagyományaiban, fejlettségben, mentalitásában is gyökeresen különböző térségek egyesítésével (PATKÓS CS. 2001). (12. ábra)
Tekintettel a megye viszonylagosan centrális fekvésére, a 20. század határváltozásai (1920 Trianon, 1947 Párizs) nem érintették, csak kisebb, néhány települést érintő terület-átcsatolások történtek esetében (1950 Dévaványa Békés megyéhez, 1951 Tiszafüred Heves megyétől). Annak ellenére, hogy a másik két társmegyénél formálisan évtizedekkel korábbi képződmény, területi egysége mégis gyengébbnek tűnik. Erre bizonyíték Tiszaug megyeváltása 1999-ben (PATKÓS CS. 2001), Tiszafüred Heves-megyéhez való csatlakozási szándékának sajtón keresztül történő "emlegetése" (PERCZE M. 2003[3], MTI 2003[4]), vagy éppen a Jászságban, illetve a Tiszazug településein időről időre felmerülő elszakadási törekvések. Ezeket a megyétől való elszakadási szándékokat sokféle indokkal támasztják alá hangoztatóik:

Jobb területi érdekképviselet
Jobb ágazati érdekképviselet
Erőteljesebb identitás elérése
A periféria létből való kilépés lehetősége
Az „Alföld szíve" földrajzi szerepkör hatékonyabb betöltése
Erőteljesebb területi kiegyenlítés
Eredményesebb részvétel a regionális versenyben (KÁLMÁN É. – PATKÓS CS. – SZARVÁK T. – SZOBOSZLAI ZS. 2004)

Az érvek nagy része közvetlenül hivatkozik a periféria-lét hátrányára, a régióközpont sokak számára nehéz elérhetőségére, de az elérhetőség –ha közvetve is- a többi érv mögött is megtalálható.
Jász-Nagykun-Szolnok területi stabilitása a jövőben nemcsak a megye, hanem az egész Régió formálódására is ki fog hatni, így fontosnak tartjuk a megye területi-elérhetőségi viszonyaira való külön odafigyelést.

Véleményünk szerint a Régió területi kiformálódásában alapvetően a két említett szint (települések – NUTS V, megyék –NUTS III) játszik kulcsszerepet. Mindkettő

[3] Percze Miklós (2003): Helyesen, csak ne olyan "hevesen". – Új Néplap 2003.09.10.
[4] Tiszafüred népszavazással döntene hovatartozásáról. - MTI-hír 2003. szeptember 12. http://www.origo.hu/itthon/20030912tiszafured.html (2004.07.20.)

nagy múltú, törvényi háttérrel szilárdan alátámasztott ismert és elismert kategória. Ezen a két szinten kívül a hagyományos járások helyett az elmúlt években kialakulóban van egy újabb markáns szint, a kistérségeké (NUTS IV). Létrejöttükben egyaránt szerepet játszhatott a központi akarat (statisztikai kistérségek), illetve az önkormányzatok regionalizmusa (önkormányzati társulások).

A térképről (13. és 14. ábra) leolvasható, hogy az önkéntes fejlesztési társulások nem minden esetben fedik le hézagmentesen a teret, illetve hogy egyes önkormányzatok több társulásba is beléptek, tehát a rendszer kaotikusnak mondható. Jász-Nagykun-Szolnok megyében viszonylag szabályosnak tűnik a rendszer, azonban jól látható, hogy Tiszaug, ami már nem része a megyének, így az Észak-alföldi régiónak sem, a Tiszazugi Települések Szövetségének még mindig tagja. A Paasi-féle elmélet szerint ebben az esetben a területi forma nem követi az intézményi alakot, ami feszültségeket okoz a régióban.

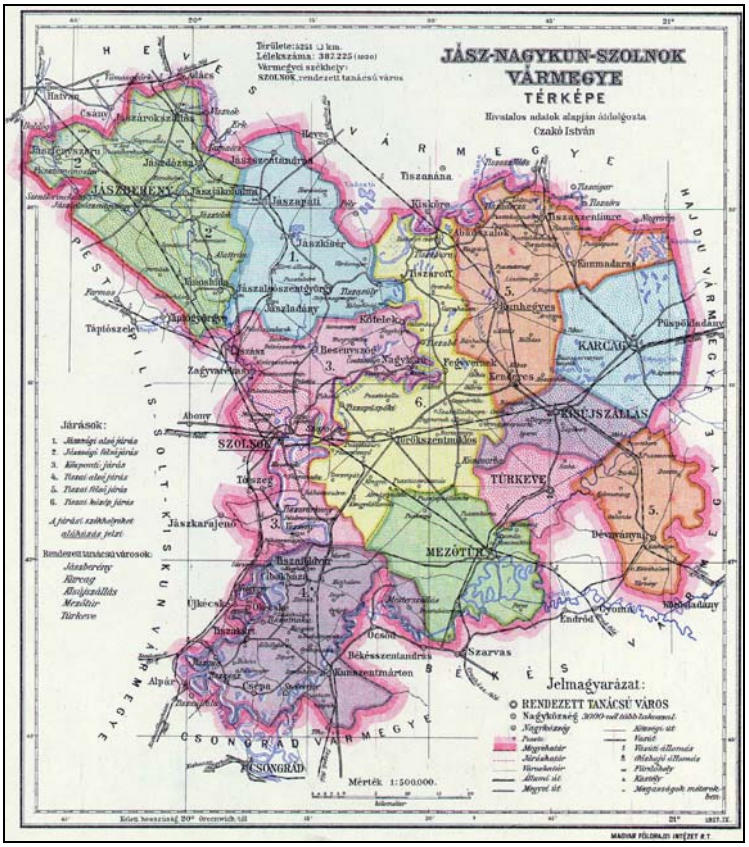
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK
VÁRMEGYE
TÉRKÉPE
Hivatalos adatok alapján átdolgozta
Czakó István
Járások:
Rendezett tanácsú városok:
Jelmagyarázat:
RENDEZETT TANÁCSÚ VÁROS
Mértek 1:500.000.
SZOLNOK
KARCAG
TÚRKEVE
JÁSZBERÉNY
JÁSZAPÁTI
JÁSZKISÉR
JÁSZFÉNYSZARU
JÁSZSZENTANDRÁS
TISZAFÜRED
TISZASZENTIMRE
TISZAKÜRT
TISZAÖRS
TISZAFÖLDVÁR
TISZAJENŐ
TISZAROFF
TISZASZŐLŐS
TISZAUG
TISZAVASVÁRI
TISZAZUGI TELEPÜLÉSEK SZÖVETSÉGE
MEZŐTÚR
MESTERSZÁLLÁS
JÁSZKARAJENŐ
JÁSZJÁKÓHALMA
JÁSZLADÁNY
JÁSZALSÓSZENTGYÖRGY
JÁSZTELEKI
JÁSZDÓZSA
JÁSZÁROKSZÁLLÁS
JÁSZSZENTLÁSZLÓ
JÁSZTÁPIÓSZELE
JÁSZTÁPIÓSÁG
JÁSZTÁPIÓSÁGYÖRGY
JÁSZTÁPIÓSÁGSZENTLÁSZLÓ

A kistérségek rendszere hazánkban kétarcú, ráadásul területfejlesztési lehetőségeit tekintve sem igazán erős (SCHWERTNER J. 2003):

- A regionális fejlesztési tanácsokban ugyan részt vehetnek a kistérségek képviselői, de csak korlátozott számban.
- Anyagilag nem megfelelően alátámasztott a kistérségek többsége
- Megfelelő pályázati lehetőségei csak most kezdenek kialakulni
- Szervezetük sem megfelelően kiépült, általában csak a kistérségi menedzser alkotja, akinek legfontosabb feladata a pályázás – a szervezet fenntartására elegendő anyagiak megszerzése
- A központi akarat igyekszik a fejlesztési társulásokat a statisztikai kistérségekhez igazítani, ami feszültségeket kelt, ez tovább gyengítheti a kistérségek lehetőségeit

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a régiók területi kiformálódásának elméletileg számtalan módja lehetséges, ugyanakkor a jelenlegi hazai rendszer a megyékből, mint alapkövekből indul ki.

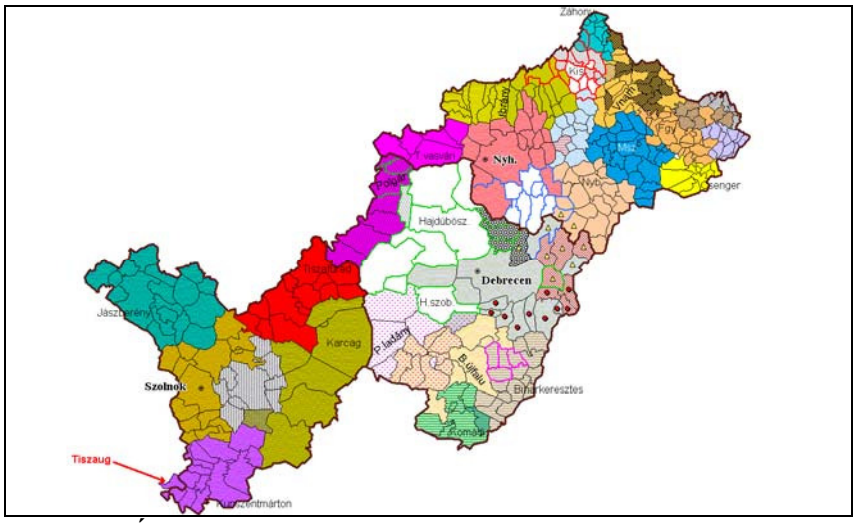

13. ábra: Az Észak-alföldi régió önkormányzati fejlesztési társulásai 2002-ben (Regionális Operatív Program alapján) (Jelmagyarázat a 14. ábrán!)

Ez hagyományos hazai gyakorlatot jelent a nem pusztán gondolati síkon kialakított régiók esetében. A nem megyékre építő régiók egyik lehetséges alternatívája lehetne a kistérségek alapul vétele. Ezt az nehezíti, hogy ez a területi szint nem elég erős, illetve a regionalizáció és a regionalizmus ellentétéből fakadóan a helyi kezdeményezések és a központi akarat által preferált kistérségi határok nem azonosak.

Az Észak-alföldi régió jelenlegi területi alakja, a három megye összevonása az 1960-70-es évek hivatalos, gazdaság-centrikus felfogásából származik. Az ilyen módon létrejött régió gazdaságilag az ország egyik legelmaradottabb térsége, melynek megyéi hasonló problémákkal küszködnek.

14. ábra: Önkormányzati fejlesztési társulások a Régióban 2002-ben (Regionális Operatív Programból átvéve)

III.2 Az Észak-alföldi régió szimbolikus megformálódása

Az Észak-alföldi régió adminisztratív, felülről szervezett régió, ezért a felülről jövő akarat dominál benne, regionalizáció útján keletkezett. A regionalizmus erői azonban használatba vették és veszik folyamatosan a törvényi-jogszabályi keretek között. Az előző fejezetben láthattuk, hogyan jelölték ki a mesterséges határokat, illetve milyen kísérleteket tettek a Régiótól való elszakadásra (Tiszaug, Tiszafüred), tehát az adminisztratív határok adminisztratív eszközökkel (törvényben szabályozott keretek a megyeváltásra) történő átlépésére. A határok mesterséges kijelölésével létrejött egy stabilnak látszó területi keret, ami azonban nem elégíti ki egy "valódi" régió kívánalmait.
A szimbolikus alak kialakulása csupán a központi akarat megnyilvánulásaként már nehezen képzelhető el, hiszen a régiós szimbólumok csak a mindennapi interakciók révén válnak valóban létezővé, érik el igazi céljukat a régió folyamatos újratermelésében.

III.2.1 Regionális szimbólumok

Legfontosabb regionális szimbólum a területi egység neve, melyen keresztül a régió felismerhetővé válik a lakosság és a külvilág számára is. A tervezési-statisztikai (- fejlesztési) régiók nevét a jogszabály tartalmazza. Bennük földrajzi és égtáji megnevezés található, utalás sincs történeti előzményekre (hiszen ilyenek nem is léteztek), érzelmileg semleges töltésűek.
Megfigyelhető azonban, hogy a kijelölt régiók némelyike igyekszik magának a térségre jellemzőbb nevet választani. Erre jó példa a Nyugat-dunántúli régió, ami a Római Birodalomban élő jellegzetes Pannónia Provincia nevéből a West-Pannon nevet választotta magának, internetes honlapja is ezen a címen érhető el. A Közép-magyarországi Régió egyre gyakrabban szereti magát "Központi-Régiónak" aposztrofálni, amivel utal a térség egész országra kiterjedő központi szerepére. A Dél-Alföldön létrejött turisztikai régió magát Puszta-Régióként mutatja be, ami megnevezést az Észak-Alföld is ugyanannyi, ha nem nagyobb joggal tarthatna magának, hiszen a Hortobágy, mint klasszikus puszta ebben a térségben helyezkedik el.
A régiók névadásának képlékenységét mutatja, hogy az “Észak-alföldi régió” elnevezés helyesírása sem tökéletesen kiforrott még. A Régió fejlesztési dokumentumaiban is többféle írásmóddal találkozunk. A magyar helyesírás szabályai sem tartalmaznak konkrét utasítást a régiók nevének írásmódjára.[1]
A hazai "regionális" intézményesülés korábbi évszázadai olyan példákat mutatnak a névadás szempontjából, amit a mostani régióalakítás során is hasznos lenne

[1] Balázs Géza nyelvész ajánlása szerint az Észak-alföldi régió írásmód az ajánlott. (Balázs Géza szóbeli közlése 2004.09.17.)

követni. Az Észak-alföldi régiót alkotó három megye mindegyikét több területegységből alakították ki. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye három, a trianoni és a párizsi békediktátumok által csonkán hagyott megyéből, míg Hajdú-Bihar hasonló módon, csak itt az egykori Hajdúkerület egy egykori fél-autonóm egység emléke is megőrződött.
Jász-Nagykun-Szolnok esetében a három név három eltérő hagyományokkal, történeti múlttal bíró területi egységet takar. A Jász és a Kun Kerület valamikor önálló berendezkedésű, félig önálló térség volt a Magyar Királyságon belül, míg Szolnok egyike volt a királyi, később a nemesi vármegyéknek. Az 1876-os egyesítés legalább a névadásban tekintettel volt az alkotórészek érzékenységére, így mindhárom elnevezés bekerült a hivatalos névbe. A szocialista időszak alatt, ami nem kedvezett az ilyen ódon, középkorra visszanyúló identitások ápolásának, nem véletlenül csak Szolnok-megye néven szerepelt a térség. A rendszerváltás hajnalán, 1990 elején kapta vissza a megye történelmi csengésű nevét együtt több más hazai megyével (Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron, Szabolcs-Szatmár-Bereg).
Valószínűleg szerencsésebb lenne, ha a tervezési-statisztikai (- fejlesztési) régiók elnevezésében is helyet kapnának valamilyen módon az őt alkotó megyék nevei, így az ott élők könnyebben magukénak éreznék az új egységeket.
A történeti nevek fontosságát Süli-Zakar István (2003d) is kiemeli, amikor az 1999-es romániai regionális reformról megjegyzi, a régiók elnevezése a hivatalos statisztikában nem tükrözi a történeti régiók elnevezését.
A Régió nevén kívül az őt alkotó, benne szerepet kapó különböző területi egységek, szereplők elnevezései is fontos szimbólumok. Annak mértéke, hogy a Régión belül milyen mértékben jelennek, jelenhetnek meg ezek az elnevezések arra utalhat, hogy milyen erős ezeknek a szervezeteknek az érdekérvényesítési ereje, befolyása a Régión belül.
A hazai megyék és települések is rendelkeznek címerrel, zászlóval, színekkel, amik ugyancsak fontos elemei a szimbolikus kép megformálásának. A megyei címerek például magukban foglalják Jász-Nagykun-Szolnok megye esetében a három történeti térség szimbólumait, melyek segítségével kifejezhetővé vált a megye egysége. (15. ábra)
Egy régió összetartozásának, az ott lakók közös identitásának nagyon fontos része lehet az általuk beszélt közös nyelv, vagy dialektus. Erre klasszikus példákat említhetünk Franciaországból, vagy más nyugat-európai államokból. Magyarország és az Észak-alföldi régió esetében ez nem figyelhető meg ennyire élesen.
A regionális szimbólumok csak úgy válhatnak szerves részévé a régiók intézményesülési folyamatának, ha terjednek, diffundálnak a térben a régión belül, illetve a külvilágban is. A folyamat során ezeken a szimbólumokon keresztül azonosítják a régiót.
A terjedés legfontosabb szférái lehetnek többek között a sajtó, a média különböző formái (nyomtatott és elektronikus), hivatalos dokumentumokon megjelenő pecsétek, közterületeken elhelyezett platformok. Erre nagyszerű példa a megyék

esetében a bevezető főutak mentén a megyehatárnál elhelyezett címerek. A megyehatár az utazók számára nem jelent olyan akadályt, vagy megállási kényszert, mint egy hagyományos országhatár, ugyanakkor ez a kihelyezett szimbólum mégis tudatja az utassal, hogy az a terület, ahová érkezett, az már egy másik "felségterület". A jelképek, logo-k jelentősége a terület-és településmarketing folyamatában a hazai szakirodalomban is megjelenik (KOZMA G. 2002).

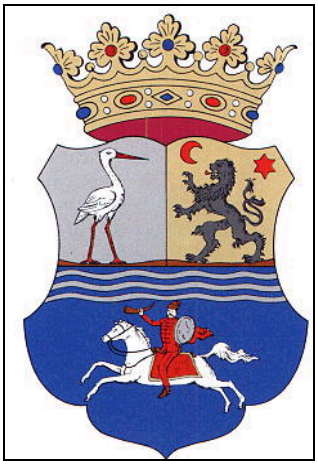

15. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye címere[2]

16. ábra: A megye címere a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Területfejlesztési Tanács körbélyegzőjén

[2] Forrás: www.ngw.nl/int/ oos/ooshong/jasz.htm (2004.08.08)

Jól látható, hogy a megyei területfejlesztési csúcsszervének bélyegzőjén (16. ábra) megjelenik a megye történeti múltjában gyökerező címer, ugyanakkor a regionális szervezet bélyegzőjére az Észak-alföldi régió logo-ja került. (17. és 18. ábra) Fontos kiemelni, hogy a név mellett a Debrecen elnevezés is rákerült a körbélyegzőre, ez is azt mutatja, hogy a régióközpont uralkodó szerepe megjelenik a szimbolikus szférában.

17. ábra: A régió logo-ja az Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács körbélyegzőjén

18. ábra: Az Észak-alföldi régió logo-ja (Forrás: www.eszakalfold.hu)

Egy-egy jelentős épület, építmény, szobor stb. ugyancsak fontos szimbolikus jel lehet, ami a régió egységét megjeleníti. Ilyenek hazánkban a nagyszabású, reprezentatív megyeháza épületek, melyek kifejezték az építtető municípium nagyságát.
A megfelelő épület meglétét a megyeszékhelyek kiválasztásában kiemeli Kókai Sándor is, hiszen már az 1723/ 73. tc. elrendelte, hogy minden megye köteles gondoskodni olyan állandó épületről, ahol a pénztár, a levéltár és a börtön megfelelően elhelyezhető. (KÓKAI S. 1999)

A szolnoki megyeháza egy viszonylag kései termék, a kényszerű megye-egyesítés után építették fel, hiszen a városban nem létezett egy ilyen nagyszabású épület, így a jászságiak joggal protestáltak a Tisza-parti város fősége ellen, hiszen Jászberényben már évtizedek óta létezett a Jász Kerület székháza. Az Észak-alföldi régió esetében az állandóan működő Regionális Fejlesztési Ügynökség elhelyezése az elmúlt években kétszer is módosult.

III.2.2 Az Észak-alföldi régió Akcióterve[3]

A territoriális szimbólumok terjesztésére, használatára számos csatorna, médium rendelkezésre áll. Az Észak-alföldi régió számára egy debreceni szakértői csoport által 2001-ben készített ún. Akcióterv egyik célja a "régió belső és külső kohéziójának erősítése" volt. A terv kidolgozásában részt vettek a Fejlesztési Tanács és az Ügynökség munkatársai is. Ezen belül az egyik fontos prioritás a "regionális identitás megerősítése, a régiómarketing". Az itt felsorolt intézkedések kiemelik a régióról szóló rendezvények, konferenciák megrendezésének szükségességét, ezeken a régiónak, mint egységes "terméknek" megjelenését. Ezen túl fontosnak tartja az írott és az elektronikus média munkatársaival való folyamatos kapcsolattartást, azt hogy a régiót alkotó megyék napilapjaiban fontos rendszeresen megjelentetni a régióval foglalkozó cikkeket, mellékleteket, sajtóanyagokat a regionális identitás megteremtése érdekében. A régióról megjelenő híreket nyomon kell követni, azokra megfelelően reagálni kell. Így kell a területi szervezeti egység képét felépíteni az újságolvasó és az elektronikus médiák által érintett közvéleményben.
Az akcióprogram kiemeli a Régiót bemutató kiadványok, brosúrák, prospektusok, filmek, regionális kiadványok készítésének és terjesztésének szerepét. A Régiót megfelelően meg kell jeleníteni a világhálón, honlapot kell készíteni, gondozni, regionális levelezési listát-fórumot működtetni.
Újabb fontos cél a regionális tervek, dokumentumok elkészítésének koordinálása, melyről szólva az Akcióprogram kifejti, hogy rendszeres fórumokat, egyeztetéseket kell tartani a regionális tervek készítéséről.
A dokumentum szerint a regionális tervek készítési fázisában az érintett régiós szervezetek álláspontjának figyelembe vétele a folyamat továbbvitele szempontjából fontos. Az alulról szerveződés és a helyi igények megjelenése, ugyanakkor összeegyeztethetősége a regionális érdekekkel megkívánja a szereplők rendszeres kommunikációját. Az Észak-alföldi régió viszonylag kevés, működő civil szervezetének minél hatékonyabb mozgósítása a tervezés fázisában döntő fontosságú a sikeres programpályázatok elkészítéséhez.
A tájékoztatás és egyeztetés azonban nem hanyagolható el a tervek készítési fázisában sem.

[3] Elérhető: ÉARFÜ kézirattára.

A szélesebb közvélemény tájékoztatása a regionális tervek készítéséről biztosítja a megfelelő demokratikus alap megteremtését a döntés meghozatalához. Információs napok megszervezése a megyei és a helyi önkormányzatok segítségével ugyancsak szükségesnek ítéltetett, ugyanakkor deklarálták, hogy a programok előkészítési fázisában regionális hírlevelet is szükséges terjeszteni.
Az Akcióprogram leszögezi, hogy rendszeres tájékoztatás szükséges a Régióban futó programokról. Ennek során elengedhetetlen a programokban részt vevő szervezetek és a szélesebb közvélemény tájékoztatása, rendszeres hírlevél szerkesztése és eljuttatása az érdekelt feleknek. Ebben a fázisban is szükséges a visszajelzések (feedback) összegyűjtése, rendszerezése, a programozási folyamat tapasztalatainak leszűrése, amellyel a koordináló szervezet (Általában az Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség) megerősítheti pozícióját a régió szereplői között.

Az Akcióterv a fent vázolt tervek végrehajtását a 2002-2003-as periódustól folyamatosan írja elő, megjelölve a Regionális Fejlesztési Ügynökséget, mint fő koordinátort és a végrehajtás felelősét, illetve megnevezve anyagi forrásokat is, melyek segítségével a regionális marketing finanszírozható.

III.2.3 A regionális dokumentumok, mint a szimbólumrendszer részei

Az Akciótervben vázolt pontok közül ebben a munkában a regionális dokumentumok vizsgálatára fordítottunk kiemelt figyelmet. A regionális dokumentumok elemzése eddig is része volt a hazai kutatásoknak, azonban főként a tartalomelemzés volt a különböző összehasonlító vizsgálatok tárgya.[4] Egy-egy regionális tervezési-programozási dokumentum felfogható a regionális szereplők interakciójának komplex gyűjteményeként, hiszen:

1. A régiót tekinti akcióterületének
2. A Regionális Fejlesztési Tanács és az Ügynökség koordinálja készítését
3. Készítésében a szakmai, az adminisztratív és a társadalmi szféra is részt vesz
4. Általában a régió egész területén zajló társadalmi vita segíti elő elkészítését
5. Hivatkozási alapot jelent a regionális programok, pályázatok stb. számára[5]
6. Írott szövegében és mellékleteiben a régió földrajzi topográfiáját használja
7. Megírásuk után nyilvánosak, számos közülük az Internetről is letölthető

[4] Az ilyen vizsgálatra példa: A területfejlesztési koncepciók és programok összehasonlító értékelése. (2000) MTARKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet Közlemények, 116. Győr, 145 p

[5] A Nemzeti Fejlesztési Terv Operatív Programjaira kiírt pályázatok egyik fontos elbírálási kritériuma a tervezett projekt kompatibilitása a regionális fejlesztési dokumentumokban meghatározott célokkal.

8. Egyeztetések után a Regionális Fejlesztési Tanács fogadja el, így hivatalos dokumentumnak tekinthető
9. A dokumentumokban más területi szimbólumok (földrajzi nevek, logo, térkép stb.) halmozottan jelennek meg
10. A régió alkotói, szereplői megjelennek a dokumentumok szövegében, illetve mellékleteiben

Mivel a tervezési-statisztikai(- fejlesztési) régiók pillanatnyilag nem tekinthetők igazán társadalmiasult, elismert területi egységeknek a szimbolikus formálódás leírásában legfontosabbnak a tervezési-fejlesztési szereplők körében terjedő-terjesztett szimbólumokat-szimbólumrendszereket tekinthetjük. A régió tervezési-fejlesztési dokumentumai ilyen komplex szimbólumrendszernek tekinthetők, így ezek elemzésével kívánjuk feltárni a Régió szimbolikus formálódását.
Rechnitzer János véleménye szerint a régiókat folyamatos tervezés és programalkotás jellemzi, melynek során ez a szint igyekszik minden lehetséges témakörben megnyilatkozni, dokumentumokat alkotni. Megjegyzi ugyanakkor, hogy nem eldöntött, hogy a programokban lefektetett pontok, fejlesztési irányok a csupán a tervezők, vagy egy szélesebb társadalmi csoport, a régió szereplőinek véleményét tükrözik-e (RECHNITZER J. 2002).
A szerző saját tapasztalatai szerint a dokumentumok első verziójának megírása után következő társadalmi vitában a bírálatok, hozzászólások nagyobb része nem annyira szakmai, hanem sokkal inkább formai kifogást tartalmaz (települések, térségek megemlítésének, vagy kihagyásának a kérése, a megyék túlzott elkülönítése, vagy éppen összemosása, a használt térképek nem megfelelő formátuma stb.). Általában a területi szereplők igyekeznek elérni, hogy az általuk képviselt területi szint (település, kistérség, megye) konkrétan és lehetőleg minél többször szerepeljen a regionális dokumentumban, hogy ezáltal pályázataikhoz kapcsolódási pontokat találjanak, így több esélyük legyen a források megszerzésére.
Ugyanakkor meg kell állapítani, hogy a regionális szimbólumok, már az Akciótervben is részletezett módokon (médiák, konferenciák stb.) is terjednek, melyeken keresztül lassan a régió szélesebb társadalmában is ismertté válhatnak, erősítve a Régió esélyeit a valódi régióvá válásra. Ez természetesen csak a távolabbi jövőben képzelhető el, illetve a központi szint döntéseinek (pld. közigazgatási reform) is nagyban függvénye.

III.2.3.1 Az elemzett dokumentumok és a vizsgálat módszerei

A Régió szimbolikus képét a rendelkezésre álló, nyilvános fejlesztési dokumentumok szövegén és ábraállományán keresztül elemeztük. (VI. táblázat)

VI. táblázat: Az elemzett regionális fejlesztési dokumentumok főbb adatai

Dokumentum neve	Dátum	Megrendelő	kivitelező	Terj. (old.)
Az Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja	2000.dec.	Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht	TETTHELY Mérnöki és Szolgáltató Kft. Budapest	108
Az Észak-alföldi régió Terület- és Vidékfejlesztési Intézményfejlesztési Operatív Programja	2000.nov.	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht	MTA RKK Szolnok	207
Az Észak-alföldi régió Humánerőforrás-fejlesztési Terve	2000.dec.	Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht	Debreceni Egyetem Közgazdasági Kar Marketing- és Menedzsment Tanszék	77
Az Észak-alföldi régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programja	2000.dec.	Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht	126
Egészségügyi átalakítás az Észak-Alföld régióban	2001.	Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség	83
Az Észak-alföldi régió Regionális Innovációs Stratégiája	2001.nov.	Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	Hajdú-Bihar Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány	50
Az Észak-alföldi Régió Fejlesztési Terve: 1. Helyzetf. 2. Koncepció 3. Stratégia 4. Operatív Program	2002.okt.	Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	Excellence Rt. Budapest	197 104 84 181
Az Észak-alföldi régió Környezetvédelmi Programja	2003.már	Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	M+D Kft Debrecen	149
Az Észak-alföldi régió Regionális Akcióterve	2004.feb.	Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	Észak-alföldi Regionális Fejl. Ügynökség	26

Saját munka az ÉARFÜ adatai alapján

A módszert alkalmazta Anssi Paasi (1988) is, de ő az elemzés tárgyául a regionális sajtó írott anyagát választotta, listát készített a sajtótermékekben megjelenő földrajzi nevekről, ebből következtetett arra, hogy az egyes települések mennyire kulcsszereplők a regionális folyamatban, illetve a szimbolikus kép kiformálásában.
Véleményünk szerint a programozási dokumentumok, bár terjedelemben kevesebb oldalt jelentenek, mégis azzal, hogy elfogadott, hivatalos tervek, megfelelő forrásanyagot jelentenek egy ilyen vizsgálatnak.

A vizsgálat tárgyául szolgáló dokumentumok a 2000-2004-ig terjedő időszakban készültek, ezek formai elemzése képezi a fejezet alapját.
Megvizsgáltuk a dokumentumok szöveges részét, kigyűjtöttük és megszámoltuk a bennük szereplő társadalomföldrajzi neveket, kifejezéseket nevezetesen:

1. Az Észak-alföldi régió településeit
2. Az Észak-alföldi régió kistérségeit
3. Az Észak-alföldi régió megyéit
4. Az Észak-alföldi régiót

Figyelmet fordítottunk néhány kulcskifejezésnek (megye, kistérség) a dokumentumok szövegében való előfordulási gyakoriságára is.
A szöveges részeken túl megvizsgáltuk az illusztrációkat, mellékleteket, térképeket is. Itt az elemzés fő szempontja a Régiónak és annak alkotórészeinek megjelenítése, reprezentációja volt, beleértve az alaptérkép típusát, illetve a rajta alkalmazott jelöléseket (határok, települések).

III.2.3.2 Az Észak-alföldi régió 2000-ben született tervezési dokumentumai

1999-2000-ben a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium minden régió számára biztosított egy olyan költségkeretet, amelyből a régiók számára lehetőség nyílt az általuk legfontosabbnak tartott területfejlesztési szakmai tervdokumentumok elkészítésére.
Az Észak-alföldi régió ebből a forrásból kezdte meg néhány, a régió szempontjából fontosnak tartott ágazat fejlesztési programjának kidolgozását. A 2000. évben így viszonylag sok, szám szerint kilenc fejlesztési dokumentumot írtak, ezek közül azt a négyet elemeztük, amelyek hozzáférhetőek voltak a Regionális Fejlesztési Ügynökségen, illetve a honlapon.

III.2.3.2.a, Az Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja

A vizsgált program időrendben az egyik legkorábbi az elemzett dokumentumok közül, 2000 decemberében készült a Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség

Kht. megbízásából egy budapesti székhelyű Kft szakemberei szerkesztésében. A tervezők messzemenően figyelembe vették a program összeállítása során az akkor érvényes kormányzati és európai uniós fejlesztési elképzeléseket is, mint a regionális tervezés külső keretrendszerét.[6]
Az írott szöveget kiegészíti egy hosszabb melléklet, ami táblázatos formában összefoglalja a rövid-, közép-, és hoszútávú fejlesztési terveket, a Régió kistérségeinek felsorolását, illetve tartalmazza az innen visszaérkező kérdőívek kiértékelését. A mellékletek részben található a szakértői csoport által felhasznált szakirodalom, tervek, cikkek felsorolása is. (19. ábra)
Amennyiben kiegészítésképpen megnézzük a hivatkozott jogi vonatkozású források jogalkotó-szerinti megoszlását, az országos szint dominanciája mutatkozik meg, hiszen 19 törvény, rendelet, országgyűlési határozattal szemben mindössze egyetlen Jász-Nagykun-Szolnok megyében született rendelet áll. A megye viszonya a Programmal annyiban is összetettnek mondható, hogy 2003 nyarán ugyanez a cég készítette el Jász-Nagykun-Szolnok megye Közlekedésfejlesztési Koncepcióját, ami teljesen megegyezik a regionális dokumentum megyére vonatkozó részeivel.[7]

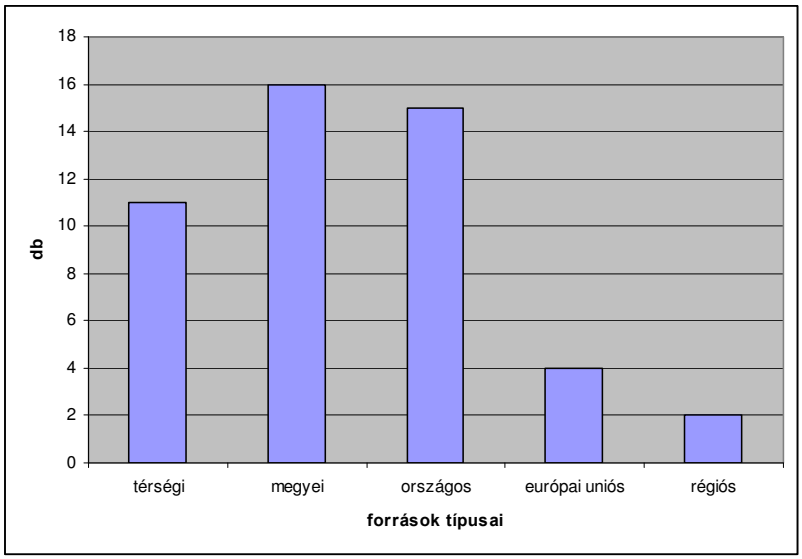

19. ábra: Az Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programjának irodalomjegyzékében feltüntetett források hatóterület-szerinti megoszlása (saját munka)

[6] Az Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja. Vezetői összefoglaló. pp 7-10
[7] Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közlekedésfejlesztési Koncepció. Készítette: TETTHELY Mérnöki és Szolgáltató Kft. 2003. június (http://www.externet.hu/jnszm/Htm/main.htm) (2004.07.20)

A program mellékletei közé tartozik még 19 db tematikus térkép[8], illetve 5 db fényképfelvétel. A fényképek közül három Hajdú-Bihar (Hortobágy, illetve Debrecen), kettő pedig Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez (Karcag, illetve Tarnahíd) köthető.
A tematikus térképek többségének alaptérképe egy országos térkép, melyből eltérő színezéssel az Észak-alföldi régiót kiemelték. (20. ábra)

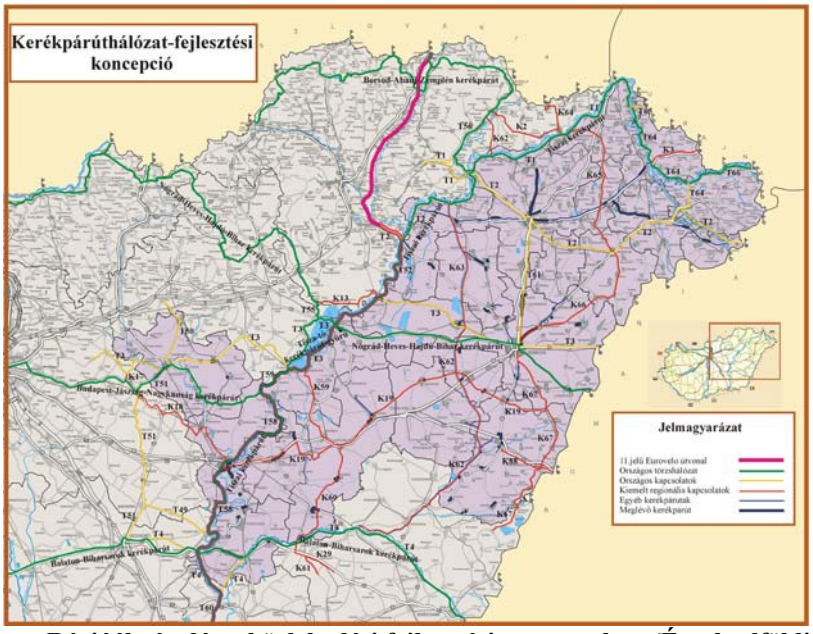

20. ábra: Régióábrázolás a közlekedési fejlesztési programban (Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programjából átvéve)

[8] Ipari parkok a Régióban, Statisztikai kistérségek, Meglévő közúti kapcsolatok a szomszédos országok felé, Meglévő határátkelőhelyek, Az összeurópai kerékpárút-hálózat, A meglévő régiós kerékpárút-hálózat, Vízi közlekedés a Régióban, Légi közlekedés a Régióban, Tervezett közúti kapcsolatok a szomszédos országok felé, Tervezett határátkelőhely-fejlesztések, Üdülőkörzetek a Régióban, Védett területek az Észak-Alföldön, a tervezett kerékpárút-hálózat, Jelenlegi régiós vasúthálózat, Tervezett régiós vasúthálózat, Jelenleg működő vasúti Helsinki-folyosók, Tervezett vasúti Helsinki-folyosók, jelenlegi közúthálózat a régióban, Tervezett közúthálózat a régióban

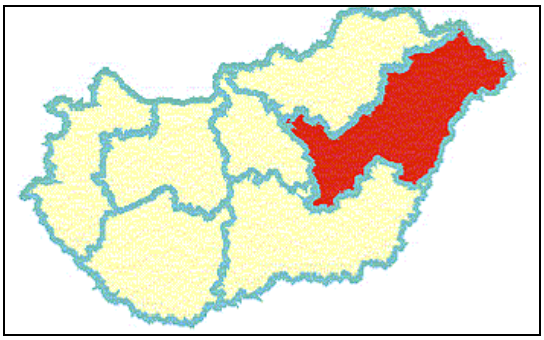

21. ábra: Áttekintő térkép a közlekedésfejlesztési program térképes mellékleteiből (Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja, saját kiemelés)

A térképeken bejelölték a kistérségi, illetve megyehatárokat is, de azonos jelöléssel, a dokumentum szimbolikája így igyekszik a megyéket egyesíteni. (21. ábra) A településeket ugyancsak feltüntették a térképek legtöbbjén, vannak azonban olyanok is, amelyeken csak a legnagyobbak, illetve valamilyen központi (ipari, közlekedési, adminisztratív) funkcióval rendelkezők szerepelnek.
A megyéket azonban nem minden ábrázolásban mosták össze, a nyilvánosságot látott dokumentum fedőlapján látható illusztráción például elkülönülten szerepel mind a három társmegye. (22. ábra)

22. ábra: A "megyei különállás" megjelenése a dokumentum szimbolikájában (Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja, saját kiemelés)

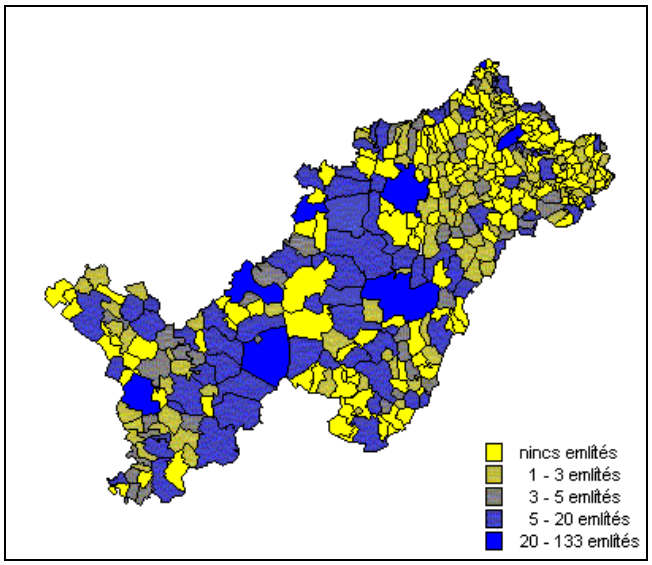

23. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális közlekedésfejlesztési program szövegében való említések száma szerint (saját munka)

Ha a program szövegét vesszük szemügyre, megállapítható, hogy benne viszonylag sok utalás történik az egyes településekre, ami természetesen indokolható azzal, hogy az egyes útvonalak megnevezése legkönnyebben a két végpontot jelentő település megnevezésével történhet meg. (23. ábra)

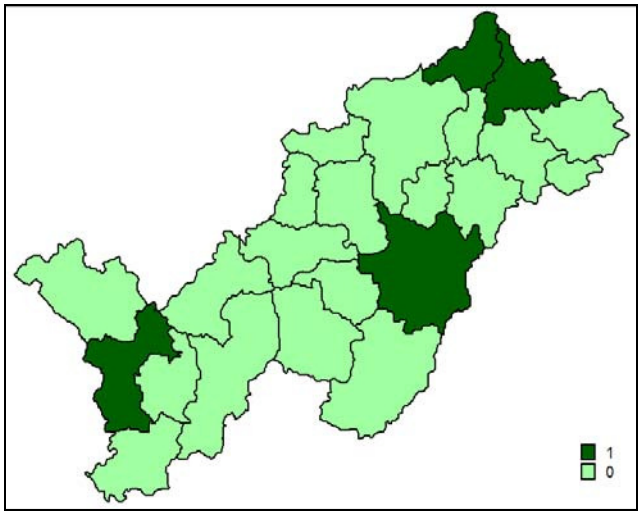

24. ábra: A kistérségek említési gyakorisága a Régió Közlekedésfejlesztési Programjában (db) (saját munka)

Ha megvizsgáljuk a legtöbbször említett 20 települést, megállapítható, hogy a három megye települései egyenletesen oszlanak el ebben a csoportban (H-B 6, JNSZ 7, SZSZB 7). Kistérségekre viszonylag kevés utalás történik a program szöveges részében, maga a kifejezés 30-szor fordul elő, míg konkrétan csak 4-et neveztek meg. (24. ábra)
A megyék ennél nagyobb mértékben reprezentáltak (a megye szó 109-szer), közel azonos mértékben szerepel konkrétan a három megye (HB 48, JNSZ 42, SZSZB 46), tehát Jász-Nagykun-Szolnok a legkevesebbszer említett. (25. ábra)

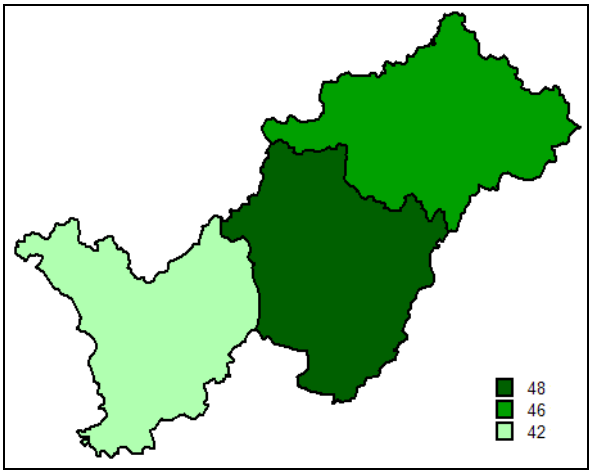

25. ábra: A három megye említési gyakorisága a Régió Közlekedésfejlesztési Programjában (db) (saját munka)

III.2.3.2.b, Az Észak-alföldi régió Terület- és Vidékfejlesztési Intézményfejlesztési Operatív Programja

A program fő célkitűzése az volt, hogy a Régió területfejlesztési intézményeiről áttekintést készítsen, összehasonlítva a többi hazai NUTS II-es régió helyzetével a különböző (régiós, megyei, kistérségi, települési) területi szintek szervezettségi fokát tekintve.
A program térképes mellékletei a Régiót kiemelt színezéssel és/vagy nyomatékos határokkal jelenítik meg, de helyenként a megyehatárokat ugyancsak bejelölték.
A program írott szövegében a megyékre van a legtöbb (130) utalás a területi szintek közül, konkrétan Hajdú-Biharra 51, Jász-Nagykun-Szolnokra 49, Szabolcs-Szatmár-Beregre pedig 47. Szolnok megye második helye nem meglepő, hiszen mind a készítő, mind a közvetlen megrendelő ebből a megyéből való. Ezen kívül a program készítésének leírásánál olvashatjuk, hogy a kiküldött kérdőívek visszaérkezési aránya is ebből a megyéből volt a legnagyobb, tehát az itteni szereplők voltak a legaktívabbak a közreműködésben. (VII. táblázat)

VII. táblázat: A visszaküldött kérdőívek aránya a Régió három megyéjében

Hajdú-Bihar	Jász-Nagykun-Szolnok	Szabolcs-Szatmár-Bereg
21%	42%	21%

Forrás: Az Észak-alföldi régió Terület- és Vidékfejlesztési Intézményfejlesztési Operatív Programja

Az egyes kistérségek konkrétan (összesen 6 utalás konkrét kistérségre) csak kevés említést kapnak a programban, ugyanakkor a kistérségi rendszer átalakítása kapcsán maga a területi szint fontos szerepet kap (65 utalás) az operatív részben.
Az egyes településeket csak viszonylag kevésszer említették meg a dokumentumban. A három megyeszékhely (Debrecen-Szolnok Nyíregyháza sorrendben) tartozik a legjobb kategóriába, míg a többi kategóriában viszonylag egyenletesen szóródnak az említések a három megye nagyobb városai között. (26. ábra)

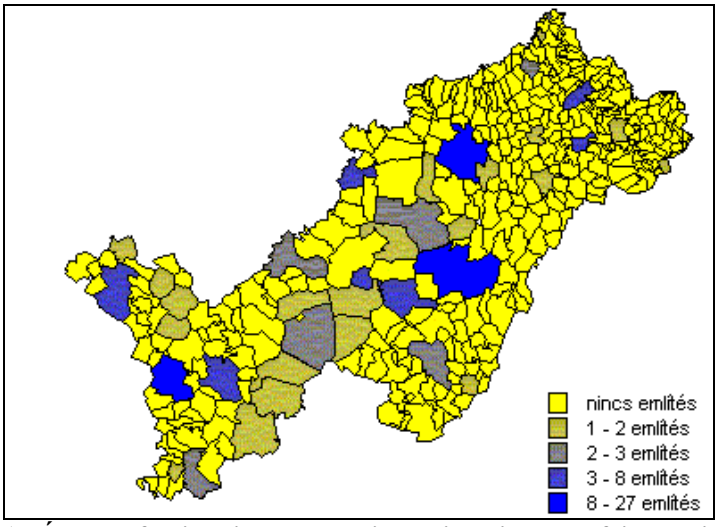

26. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális területfejlesztő-intézményi fejlesztő operatív program szövegében való említések száma szerint (saját munka)

III.2.3.2.c, Az Észak-alföldi régió Humánerőforrás-fejlesztési Terve

A tervet a Debreceni Egyetem Közgazdasági Kar Marketing és Menedzsment Tanszékének munkatársai készítették.

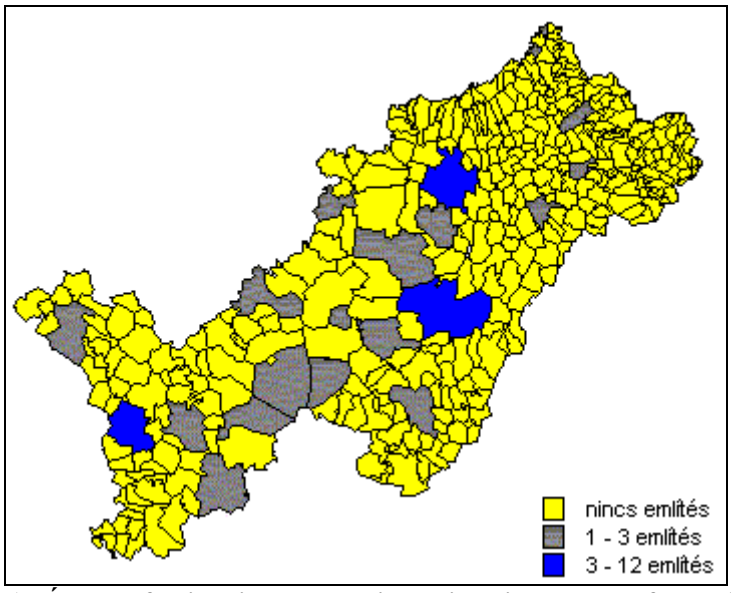

27. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális humánerőforrás-fejlesztési terv szövegében való említések száma szerint (saját munka)

A területi egységek közül a terv esetében is a megye tekinthető uralkodónak az említések száma alapján (97), míg konkrétan Hajdú-Bihar 44-szer, Jász-Nagykun-Szolnok 36-szor, Szabolcs-Szatmár-Bereg 38-szor fordul elő az írott szövegben. A dokumentum legjellemzőbb anomáliája, hogy egyetlen konkrét kistérség sem szerepel benne, de még maga a kifejezés is hiányzik szókincséből.
A települések közül csak a legfontosabb városokat említették, tehát a terv szövegének területi vetülete ezen a szinten is szűkös. (27. ábra)

III.2.3.2.d, Az Észak-alföldi régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programja

A program a RFT megrendelésére készült a HBM Fejlesztési Ügynökség koordinálásával 2000 szeptemberében. A munka a régió vállalkozásfejlesztésének stratégiai programját adta, és főként a kis- és középvállalkozói réteg fejlesztésére koncentrált.
A program végső célja az volt, hogy a Regionális Tanács számára egy helyzetképet mutasson a régió vállalkozásainak helyzetéről, felvázolja a vállalkozásfejlesztés lehetséges programját és felsorolja valamennyi olyan prioritást az adott ágazaton belül, amelyekből ki lehet választani a lehetséges fejlesztési irányokat.

A munkát széleskörű szakmai egyeztetés előzte meg a régióban, amely workshopok, személyes interjúk és a kistérségeknek, illetve megyéknek küldött kérdőívek formájában valósultak meg, ezek jelentették a primer információk körét.[9]

A dokumentum irodalomjegyzékében feltüntetett források megoszlásáról megállapíthatjuk, hogy a megyeiek uralkodnak, második helyen az országosak állnak, míg a kistérségiekből csak egyet használtak fel. A regionális forrásokról meg kell jegyezni, hogy részben az Észak-Alföldre vonatkozó akadémiai alapkutatásokat, részben pedig még a "hatmegyés" régió dokumentumait tartalmazzák. (28. ábra)
Országos összehasonlításokra a dokumentumban kétféle alaptérképet használtak, az egyikben a megyehatárokat is feltüntették, míg a másikban egységes NUTS II régiókat ábrázoltak. A Régiót önmagában ábrázoló térképeken a megyehatárokat egységesen behúzták, míg a kistérségeknek az illusztrációkban nyomuk sincs.
A folyószövegben is mindössze 5 alkalommal fordul elő a kistérség kifejezés, konkrétan pedig mindössze a hajdúszoboszlói kistérséget említik egyetlen egyszer. A megye szó 76-szor fordul elő, konkrétan Hajdú-Bihar 38-szor, Szabolcs-Szatmár-Bereg 40-szer, Jász-Nagykun-Szolnok pedig mindössze 31-szer.

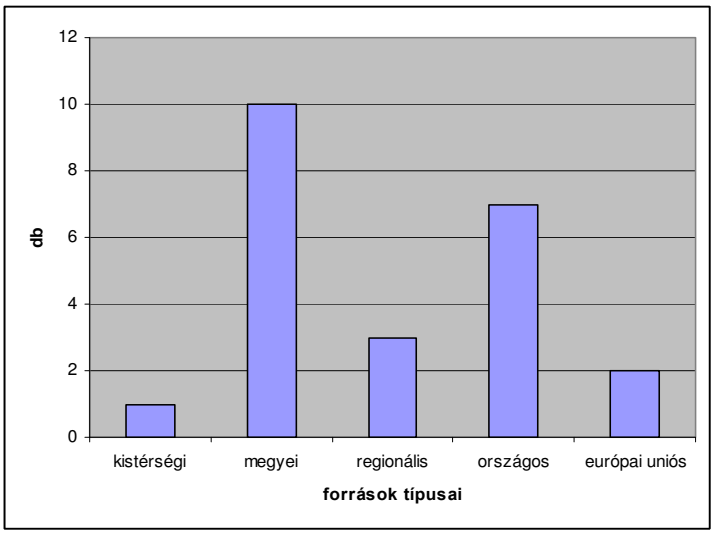

28. ábra: Az Észak-alföldi régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programjának irodalomjegyzékében feltüntetett források hatóterület-szerinti megoszlása (saját munka)

A települések közül csak kilencet említettek meg, a megyeszékhelyeken kívül néhány fontosabb közlekedési (Polgár), logisztikai (Tuzsér), turisztikai központot

[9] Az Észak-alföldi régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programja. Bevezetés és módszertan. pp 5-11

(Hajdúszoboszló) illetve határátkelőhelyet (Ártánd, Csenger, Záhony). Jász-Nagykun-Szolnok megye települései közül a megyeszékhelyen kívül egyetlen más várost vagy falut sem szerepeltettek. (29. ábra)

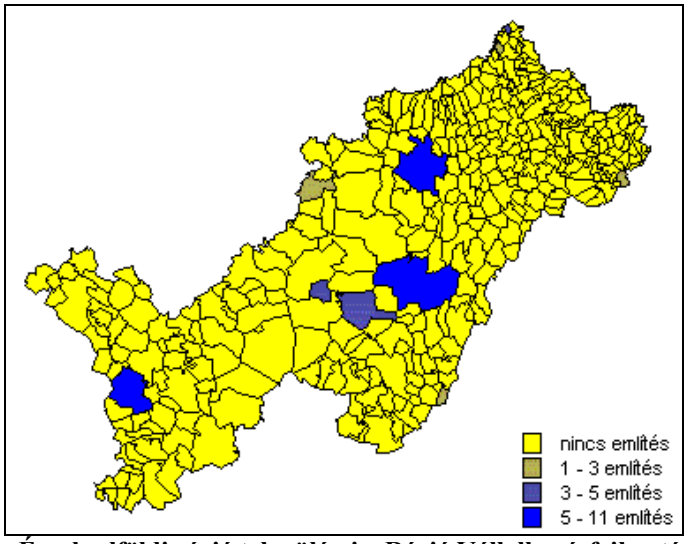

29. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a Régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programjának szövegében való említések száma szerint (saját munka)

III.2.3.3 Az Észak-alföldi régió 2001-ben született tervezési dokumentumai

A 2001-ben íródott dokumentumok közül kettőt bocsátott rendelkezésünkre a Regionális Fejlesztési Ügynökség. Mindkettő az Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács megrendelésére született és viszonylag rövid terjedelmű. Két szakterületet érintettek, az egészségügyet, illetve az innovációt.

III.2.3.3.a, Észak-alföldi régió Egészségügy-fejlesztési Programja

A fejlesztési terv az Észak-alföldi régióban működő egészségügyi ellátórendszer szerkezetének átalakítására, az intézményi rendszer továbbfejlesztésére és az orvosi tevékenység kor követelményeihez igazodó formáinak kialakítására irányult.
A táblázatokat, diagramokat és térképeket a folyószövegben helyezték el. A diagramok és táblázatok adatait megyei bontásban találjuk meg, többször az országos átlaghoz is viszonyítva. A térképek egy településhatáros alaptérkép alapján készültek, az adatokat általában településenként is ábrázolták. Jól látható, hogy a megyehatárokat megerősítették, így a Régió külső határaival azonos jelölést kaptak, a kistérségeknek azonban nem sikerült felkerülni az illusztrációkra. (30. ábra) Még a kistérségi központok közül sem nevezték meg mindegyiket.

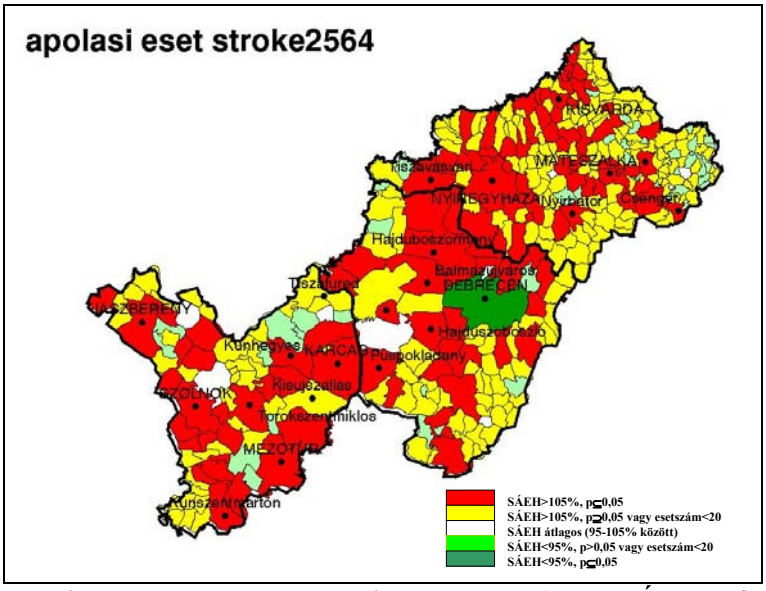

30. ábra: Régióábrázolás az egészségügyi programban (Forrás: Észak-alföldi régió Egészségügy-fejlesztési Programja)

A kistérségek közül konkrétan egyet sem említettek a szöveges részben, maga a kifejezés is csak egyszer fordul elő, amikor a szerzők "Szatmári kistérség"-ről beszélnek.[10] A megyei szint ismét uralkodik a szövegben (a szó 146-szor fordul elő), míg konkrétan Hajdú-Bihart 56-szor, Szabolcs-Szatmár-Bereget 79-szer, Jász-Nagykun-Szolnokot pedig 74-szer említették. Meg kell jegyeznünk, hogy a szerzők több esetben egyszerűen Hajdú, Szabolcs, vagy Szolnok megyét emlegetnek, leegyszerűsítve a történelmi elnevezéseket.

A Régió települései közül mindössze 19-et nevesítettek a program szövegében, jól látható a térképen, hogy Szolnok itt már az első két kategóriába sem tudott bekerülni, a kisebb jelentőségű térségi központokkal szerepel egy csoportban, annak ellenére, hogy egészségügyi funkciói az egész megyére kiterjednek. Természetesen Debrecen a maga regionális egészségügyi központi funkcióival az első, míg Nyíregyháza a második helyen áll. (31. ábra)

[10] Mivel ilyen területi egység a valóságban nem létezik, véleményünk szerint kitalált "új regionális topográfiáról" beszélhetünk.

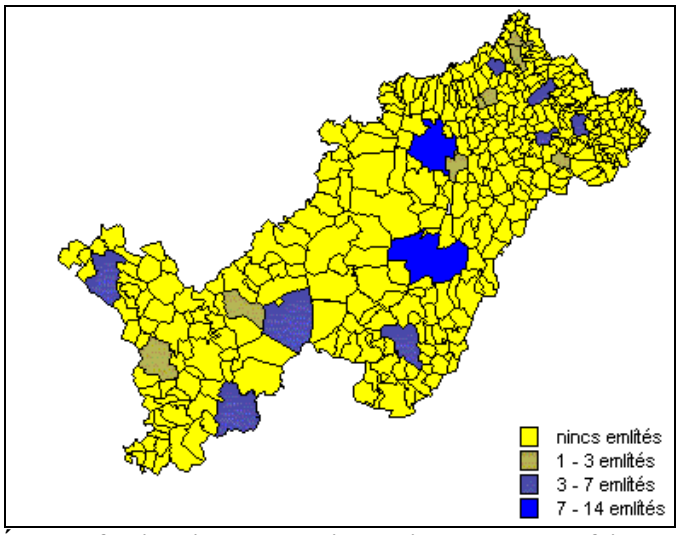

31. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a Régió Egészségügy-fejlesztési Programja szövegében való említések száma szerint (saját munka)

III.2.3.3.b, Az Észak-alföldi Regionális Innovációs Stratégia (RIS)

A dokumentumot a Hajdú-Bihar Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány készítette 2001 őszén 50 oldal terjedelemben.
Mivel az innováció gazdaságfejlesztési oldalát igyekeztek kihangsúlyozni a készítők, a Régió vállalkozóit, cégeit és tudományos háttérintézményeit igyekeztek bevonni a dokumentum elkészítésének különböző fázisaiba.
A stratégia három tematikus térképet tartalmaz illusztrációként[11]melyek közül kettő alaptérképe a Régió településhatáros térképe, a harmadiknak pedig egy Magyarország megyéi az alapja. A térképek topográfiája szűkszavú, csupán a vállalkozói övezetek (Bihari Vállalkozási Övezet, Záhony és Térsége Vállalkozási Övezet, Kunmadaras és Térsége Vállalkozási Övezet) nevét és helyét tartalmazza.
Az írott szövegben a különböző területi szintek közül a megyékre van az egyik legtöbb utalás, összesen 36 (HB 15, JNSZ 10, SZSZB 11), az egész Észak-alföldi régióra összesen 39 hivatkozás van, míg a kistérségekre egyetlen egy sem. A stratégia diagramjaiban, melyek a különböző statisztikai kiadványok alapján készültek, a régiós szintek összehasonlítása dominál. A Régió valamely településére összesen 73 utalást találhatunk az írott szövegben, ami viszonylag kevésnek mondható, ez is mindössze 24 településre terjed ki.
Megállapítható, hogy a Régió települései közül a stratégia a három megyeszékhelyet tartja a legfontosabbnak, rajtuk kívül még 2 hajdú-bihari, 9 jász-

[11] Teleházak a Régióban Vállalkozási övezetek és ipari parkok az Észak-alföldi régióban, Az innovációs aktivitás területi csoportjai

nagykun-szolnoki és 12 szabolcs-szatmár-beregi települést nevesítettek csak. A felsorolt települések legnagyobb része városi jogcímmel rendelkezik. (32. ábra)

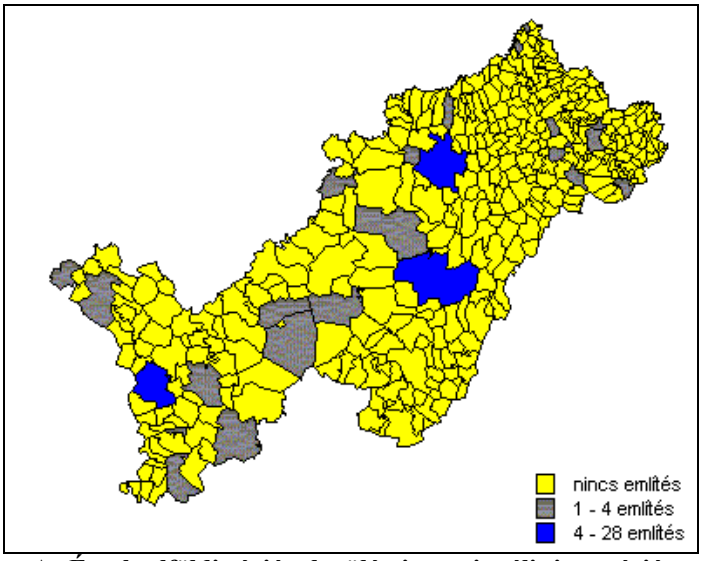

32. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális innovációs stratégia szövegében való említések száma szerint (saját munka)

III.2.3.4 Az Észak-alföldi régió Fejlesztési Programja

A hazai és az Európai Uniós területfejlesztési, illetve regionális politika figyelembe vételével alakították ki a hosszú távú területfejlesztés koncepciót, valamint középtávú stratégiai és rövidtávú operatív programot, ami arra hivatott, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás folyamatában növelje a régió abszorpciós képességét. A tervezés folyamatában felhasználták a különböző területi szintekről összegyűjtött statisztikai adatokat, illetve a partnerség elve alapján bevonták a projekt előkészítésébe a Régió különböző szereplőit is, mélyinterjúk készültek például a Régió legfontosabb gazdasági szereplőivel.[12]
Az elkészült komplex dokumentum megfelelő alapot teremtett arra, hogy a Régióban is elinduljanak olyan programok, amelyek segítségével az Európai Unió elveivel konform módon valósulhat meg a térség fejlesztése.
A tervezők többféle dokumentumot felhasználtak a program elkészítéséhez, beleértve az előzetesen elkészített ágazati programokat, illetve megyei fejlesztési terveket is.

[12] Észak-alföldi régió területfejlesztési koncepciója és területfejlesztési stratégiai programja, valamint operatív programja. készítette: Excellence Rt. 2002. október p. 41.

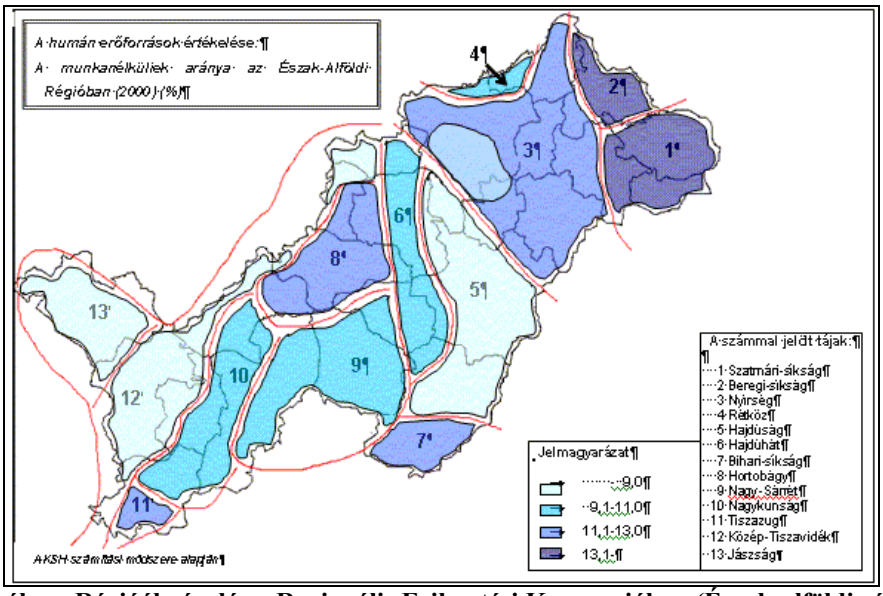

33. ábra: Régióábrázolás a Regionális Fejlesztési Koncepcióban (Észak-alföldi régió Fejlesztési Koncepciója)

A Programban többféle alaptérképre készített tematikus térképi ábrázolást találunk. A 33. ábrán jól látható, hogy a Régió ábrázolásánál igyekeztek a természeti tájakat és a kistérségeket is kiemelni, míg a megyehatárokat nem ábrázolták.

A 2002-ben született Fejlesztési Program topográfiai szimbolikájáról megállapítható, hogy bár benne a megyei szint dominál, a kistérségek is viszonylag jelentős szerepet kapnak már az előző év dokumentumaival összevetve. A 34. ábráról leolvasható, hogy a kistérségek közül a legnagyobb hangsúllyal a debreceni és a hajdúszoboszlói szerepelt. Viszonylag nagy gyakorisággal említik Jász-Nagykun-Szolnok északnyugati térségeit, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a csengeri és a kisvárdai kistérségeket. A legkevésbé említett kistérségek a Régió déli részén, illetve az ukrán határ mentén találhatók.

A megyék közül a legkevesebb említést általában Jász-Nagykun-Szolnok kapta (természetesen voltak kivételek!), így ha megnézzük a négy dokumentumban szereplő említések összegzéséből készített diagramot, megállapítható a megye harmadik helye. (35. ábra)

A települések közül a fejlesztési programban kétségtelenül a három megyei jogú város a legsűrűbben említett objektum, mellékük sorakozik fel a három megyéből még Berettyóújfalu, Hajdúszoboszló, Jászberény, Kisvárda, Mátészalka, Polgár.

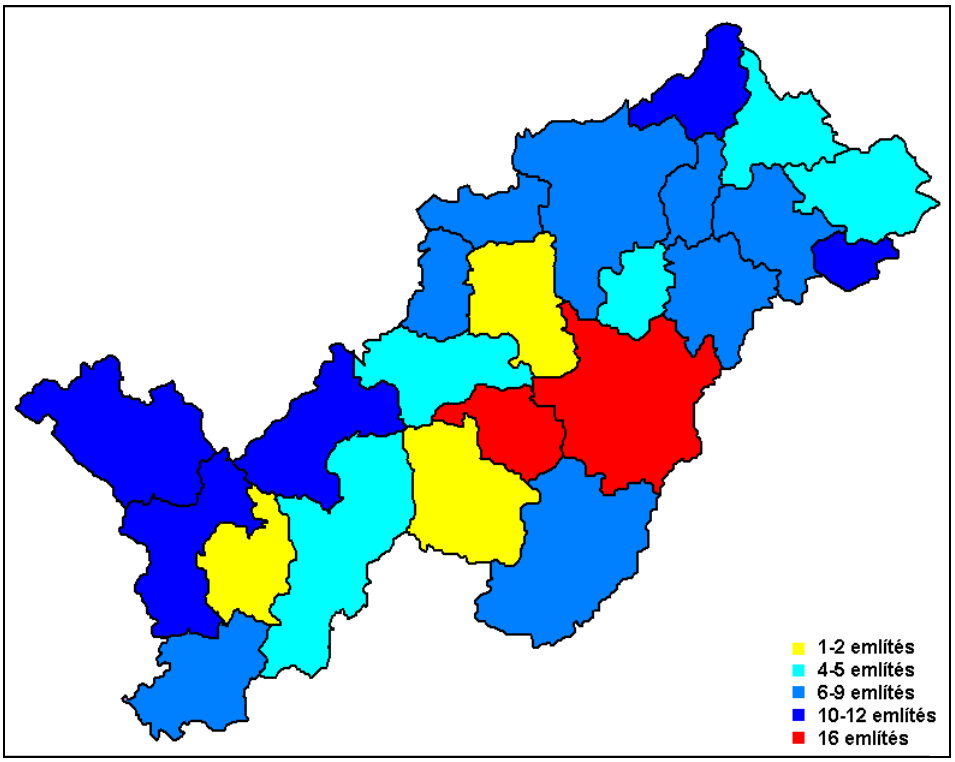

34. ábra: A Régió kistérségeinek megjelenése a Fejlesztési Program szövegében

A következő kategóriában van Biharkeresztes, Csenger, Fehérgyarmat, Hajdúböszörmény, Karcag, Nyírbátor, Püspökladány, Tiszafüred, Tiszalök, Tiszavasvári, Vásárosnamény és Záhony. Megfigyelhető, hogy ezek nagyrészt térségi jelentőségű városok, illetve határátkelőhelyek. A határ-menti települések viszonylag nagy jelentősége arra mutat, hogy az Észak-alföldi régió kifelé mutató kapcsolatait a fejlesztési dokumentumok is nagy jelentőségűnek tartják. Ebből a szempontból Jász-Nagykun-Szolnok, nem lévén országhatár mellett kétségtelenül hátrányt szenved. (36. ábra)

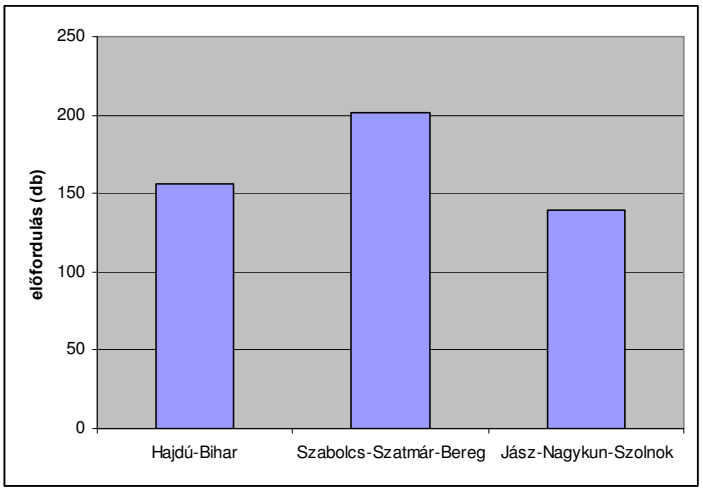

35. ábra: A három megye összes említése a Fejlesztési Program szöveges részében (saját munka)

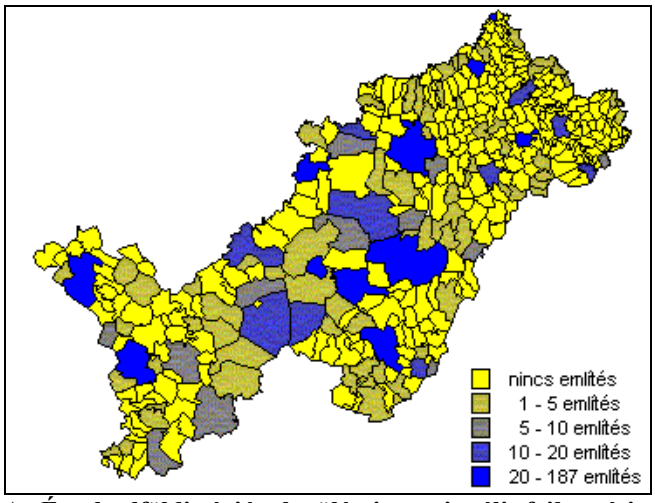

36. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális fejlesztési program 4 alfejezetének szövegében való összes említések száma szerint (saját munka)

III.2.3.5 Az Észak-alföldi régió 2003-2004-ben született tervezési dokumentumai

Az ebben az időszakban született dokumentumok közül kettő elemzését végeztük el. Jellemző rájuk, hogy a RFT megrendelésére születtek, mindkettőt debreceni székhelyű szervezet, egy magáncég, illetve a RFÜ készítette.

III.2.3.5.a, Az Észak-alföldi régió Környezetvédelmi Programja

A program elkészítésével az Észak-alföldi régió úttörő szerepet vállalt Magyarországon, hiszen egyetlen másik hazai NUTS II régiónak sem íródott korábban ilyen dokumentuma.
A környezetvédelem egyike azoknak a területeknek, ahol az adminisztratív, a szakmai oldalon túl a szélesebb társadalom érdeklődésére is figyelni kell, így a Program elkészítése során nagy figyelmet fordítottak a minél nagyobb társadalmiasultság elérésére.

A dokumentum harmincnál több forrásra (jogszabály, tervezési dokumentum, szakcikk stb.) épült, melyek összetétele már azt mutatja, hogy lassú átrendeződés indult meg a regionális tervezés-programozás írott forrásai között az előző évekhez képest. (37. ábra) Jól látható, hogy az országos és a megyei források még mindig többségben vannak, de a régiós és kistérségi dokumentumok is felzárkóztak. Újszerű vonása a Programnak, hogy a nagyobb települések által saját területükre kidolgozott környezetvédelmi programokat is felhasználták. Mindez azt jelenti, hogy mivel ilyen terveik csak a nagyobb városoknak voltak, valamilyen szinten ezek a települések felülreprezentáltak lettek a Programban.

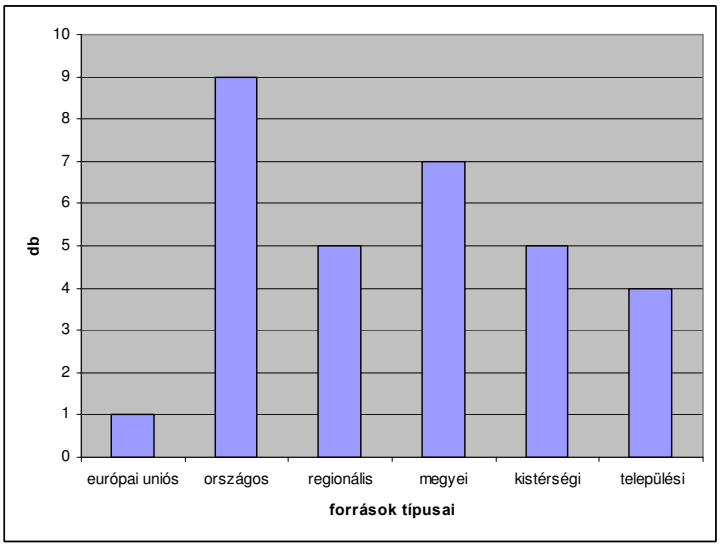

37. ábra: Az Észak-alföldi régió Környezetvédelmi Programjában felhasznált dokumentumok típusai hatókör szerint (saját munka)

A Program melléklete összesen 24 térképet tartalmaz, melyek között vannak a készítő csoport által összeállítottak és átvettek is. Összegezve elmondható az illusztrációkról, hogy a természeti környezet bemutatásánál (tájtérkép, talajtípusok, területhasználat) csak a természeti határokat ábrázolták. A társadalmi oldal bemutatásánál igyekeztek a megyehatároktól eltekinteni, jobbára településhatáros

alaptérképpel dolgoztak, melyekre feltüntették a legfontosabb városok neveit is. Az országos kiadványokból átvett adatok ábrázolásánál megmaradt a megyei tagolás.
A folyó szövegben a megyék még mindig nagyobb számban fordulnak elő, mint a kistérségek, de maga az "Észak-alföldi régió" jelentősen felülmúl valamennyi egyéb területi kategóriát.
A kistérségek közül csak Jászkun-Szolnok megyeieket nevesítettek, láthatóan az itteni tervek, vélemények nagy nyomatékkal estek latba. (38. ábra)

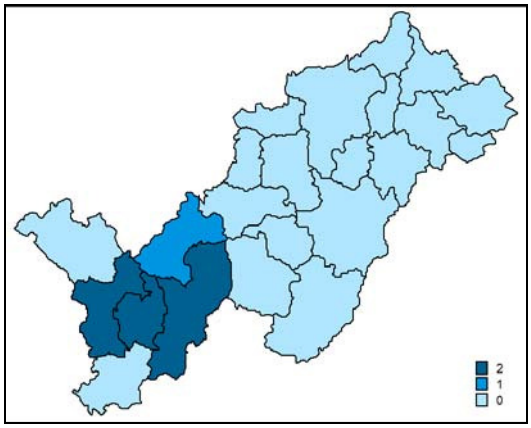

38. ábra: Az Észak-alföldi régió kistérségei a Környezetvédelmi Program szövegében való említések száma szerint (saját munka)

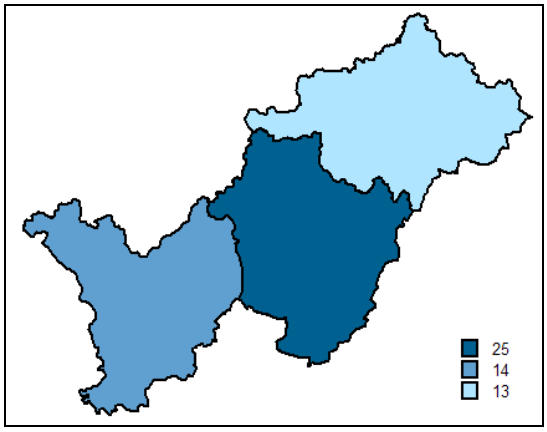

39. ábra: Az Észak-alföldi régió megyéi a Környezetvédelmi Program szövegében való említések száma szerint (saját munka)

A megyék közül Hajdú-Bihar nagy fölénnyel vezet az említések tekintetében, míg a másik két megye jelentősen lemaradva, közel azonos szinten áll. (39. ábra)
A települések tekintetében a már korábban megfigyelt tendenciák érvényesülnek, néhány város (Martfű, Törökszentmiklós) azonban itt intenzívebben szerepel. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a két város viszonylag jelentős iparral

rendelkezik, így a környezetvédelmi szempontok érvényesítése esetükben határozottabban jelentkezik.[13] (40. ábra)

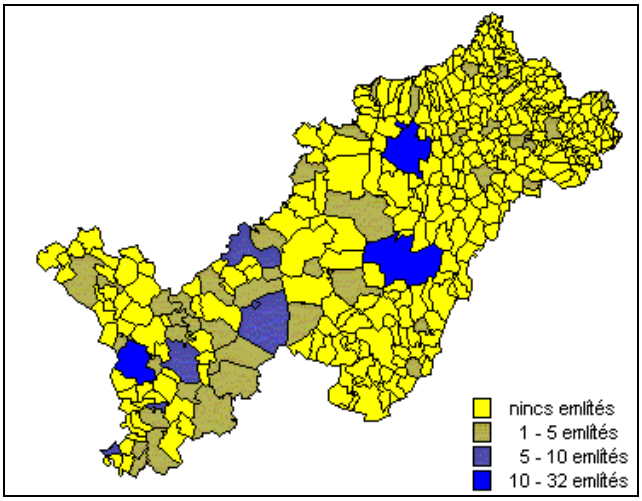

40. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a Környezetvédelmi Program szövegében való említések száma szerint (saját munka)

III.2.3.5.b, Az Észak-alföldi régió Regionális Akcióterve

Az akcióterv célja, hogy az országos szintű Regionális Operatív Program (ROP) végrehajtásához segítséget nyújtson azáltal, hogy a régió sajátosságainak megfelelő, specifikus célokat határoz meg.
A tervezet 6 db számozott mellékletet tartalmaz, amikben felsorolják a Régió üdülőkörzeteit, a hátrányos helyzetű kistérségeket, illetve a ROP intézkedései által kedvezményezett kistérségeket. Mindez megerősíti a dokumentum kistérség-központúságát. A folyószöveg vizsgálata ugyanezt a tendenciát mutatja, hiszen míg a megye szó mindössze 22-szer, addig a kistérség 35-ször szerepel. A három megyét összesen 24-szer, míg a kistérségek valamelyikét már 68-szor nevesítették konkrétan.
A megyék (41. ábra) között az előfordulásban nincs nagy differencia, a kistérségek között azonban jelentősebb különbségek vannak. A törökszentmiklósit például egyszer sem említi a dokumentum, míg Szabolcs-Szatmárból 7, Hajdú-Biharból 4 Jászkun-Szolnokból pedig csak 2 kistérség került a legelső csoportba. (42. ábra)

[13] Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a dokumentum elkészítésének idején már Bács-Kiskun megye részét képező Tiszaugot ugyancsak viszonylag sokszor említették.

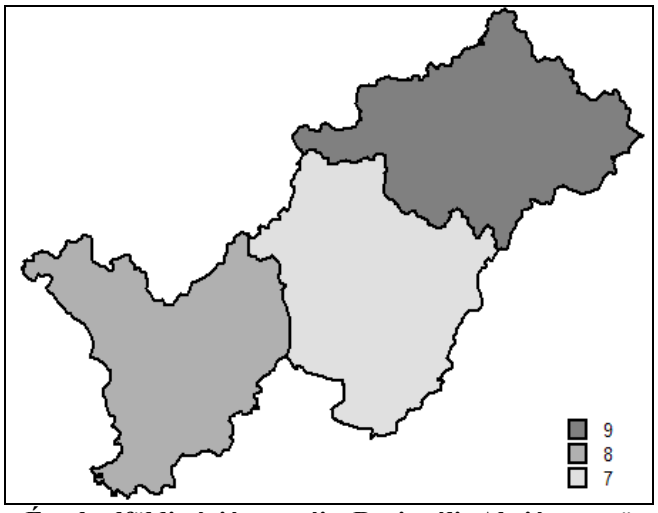

41. ábra: Az Észak-alföldi régió megyéi a Regionális Akcióterv szövegében való említések száma szerint (saját munka)

A települések közül a Regionális Akciótervben is a három megyei jogú város áll az első helyen, hozzájuk kapcsolódik Hajdú-Biharban Berettyóújfalu és Hajdúszoboszló, Szabolcs-Szatmárban Csenger, Mátészalka, Nagykálló és Nyírbátor, míg Szolnok a megyéjében egyedül áll a legjobb kategóriában. (43. ábra)

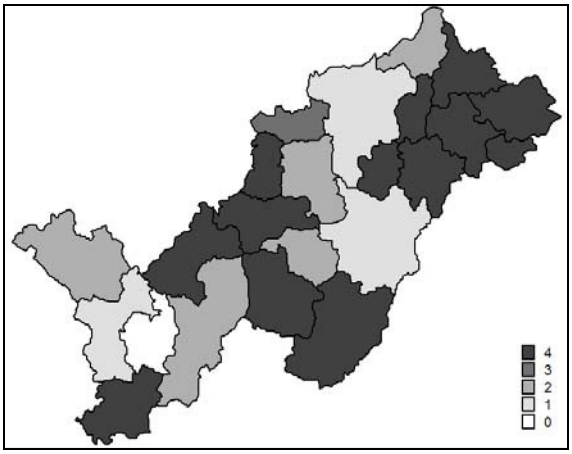

42. ábra: Az Észak-alföldi régió kistérségei a regionális akcióterv szövegében való említések száma szerint (saját munka)

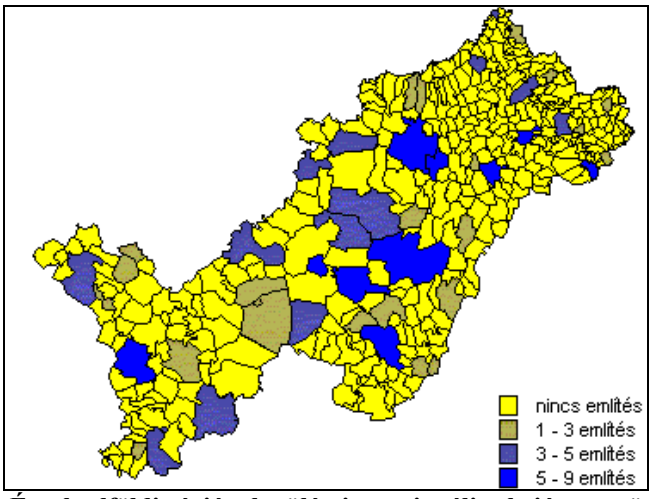

43. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális akcióterv szövegében való említések száma szerint (saját munka)

III.2.3.6 Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy a tervezési-programozási dokumentumok jól tükrözik a régió szimbolikus kiformálódását. Néhány év alatt a programozási módszertan sokat fejlődött, letisztult, lassan kiformálódóban van az a kép, ami egy, legalább papíron egységes Észak-alföldi régióról szól. Néhány figyelemreméltó tendenciára fel kell azonban hívni a figyelmet, melyek leolvashatók a következő összegző ábrákról. (44. ábra)
Megállapíthatjuk, hogy az egyes településnevek, bár veszítettek az előfordulásuk számából, még mindig jelen vannak a dokumentumokban. A megyék és a kistérségek között egy kiegyenlítődés tapasztalható, míg a megyékre való hivatkozások száma csökken, a kistérségek egyre fontosabb kategóriává válnak.
Az Észak-alföldi régió, mint elnevezés egyenletesen jelen van a tervezési dokumentumok szöveges részében.
A települések közül (45. ábra) a három megyeszékhely természetesen szerepéhez és lakosságszámához méltó módon leggyakrabban szerepel a regionális dokumentumokban. A legjobb kategóriában rajtuk kívül még Záhony helyezkedik el. A második kategóriába megyénként 5-6 fontosabb város került (HB: Berettyóújfalu, Csenger, Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló, Polgár, Püspökladány; JNKSZ: Jászberény, Karcag, Kunszentmárton, Mezőtúr, Tiszafüred, Törökszentmiklós; SZSZB: Fehérgyarmat, Kisvárda, Mátészalka, Nyírbátor, Vásárosnamény)

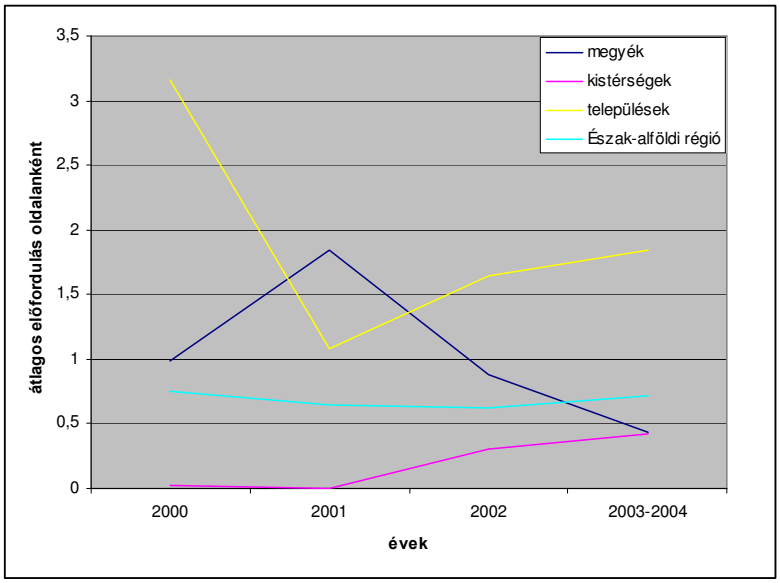

44. ábra: Az Észak-alföldi régió területi szereplőinek oldalankénti átlagos megjelenése a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka)

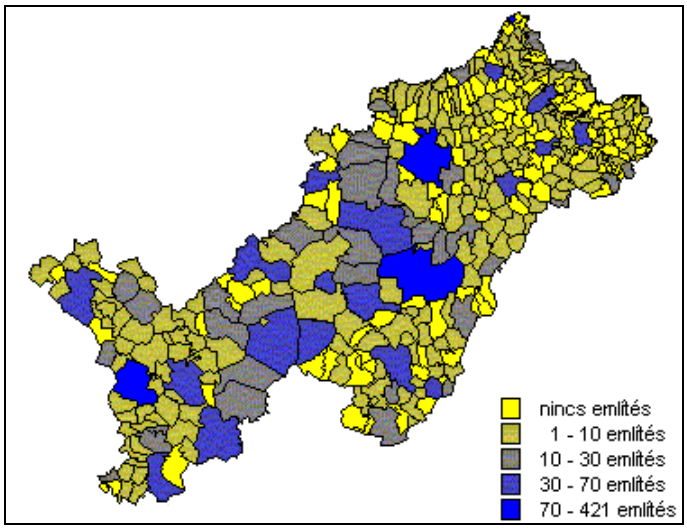

45. ábra: Az egyes települések jelenléte a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka)

Jól látható a fenti felsorolásból, hogy a leggyakrabban emlegetett települések viszonylag nagy lélekszámú városok. Ha azonban az említések gyakoriságát arányosítjuk az illető település lélekszámához, egy más kép rajzolódik ki

előttünk.[14] (46. ábra) Megállapíthatjuk, hogy a 6 legnagyobb értékkel rendelkező település (Kisvárda, Ártánd, Záhony, Lónya, Csengersima, Beregsurány) egyike sem Jász-Nagykun-Szolnok megye területéről való. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy Kisvárda kivételével mindegyikük határátkelőhely.
A megyei jogú városok közül Szolnok, lévén a legkisebb népességszámú ebben a kategóriában a Régióban, a kevesebb említés ellenére is megelőzte arányaiban Debrecent és Nyíregyházát.

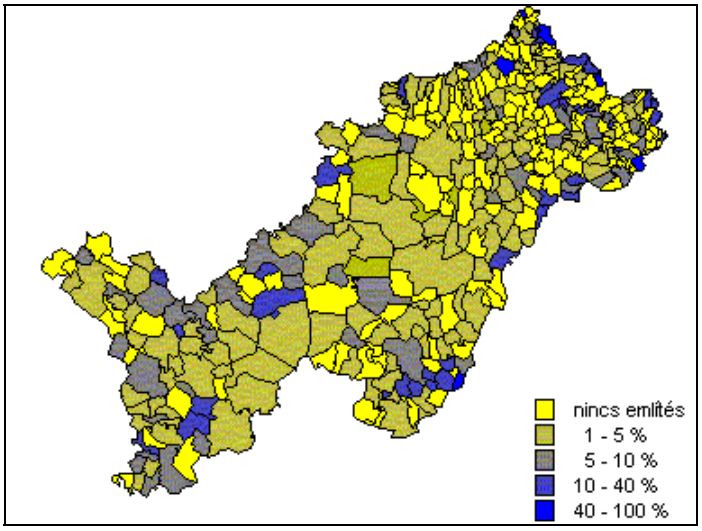

46. ábra: A Régió településeinek jelenléte a dokumentumokban a lakosságszámot is figyelembe véve (saját munka)

Az egyes kistérségekről elmondható, hogy eltérő intenzitással szerepelnek a regionális dokumentumokban. Legintenzívebben a debreceni és a hajdúszoboszlói egységek vannak jelen, ezt követik a szolnoki, a tiszafüredi, illetve a csengeri és kisvárdai kistérségek. Legkevésbé a törökszentmiklósi és a hajdúböszörményi kistérségek képviseltetik magukat a dokumentumokban (47. ábra).
Jász-Nagykun-Szolnok megye területi szereplői sokszor arról panaszkodnak, hogy a megye alárendelt, örök harmadik a másik két társmegye mögött. Ezt a vélekedést erősíti meg az is, ha az összesített megye-név előfordulásokat tekintjük. Jász-Nagykun-Szolnok jelentősen lemaradt még a második helyezett Hajdú-Bihar megye mögött is (48. ábra).

[14] Módszerünk az volt, hogy a Régió településeinek említés-számát elosztottuk a lakónépesség számával. Az így kapott értékek szerint sorrendbe állítottuk a településeket, a legnagyobb előforduló értéket 100%nak véve a többit ehhez képest meghatároztuk és a százalékértékeket térképen is ábrázoltuk.

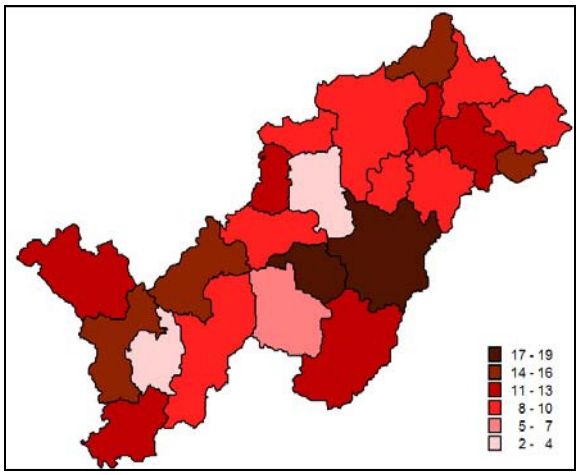

47. ábra: Az egyes kistérségek jelenléte a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka)

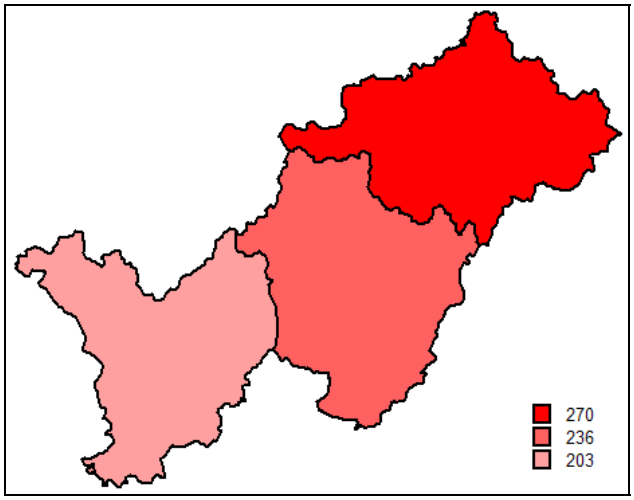

48. ábra: Az egyes megyék jelenléte a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka)

III.3 Az Észak-alföldi régió intézményes kiformálódása

A Paasi-féle elmélet szerint a régiók intézményesülésének harmadik fontos szakasza a regionális intézmények kialakulása a területi egységen belül. A szerző kiemeli a nem hivatalos "intézmények" (informális helyzetek, nem kodifikált fórumok, ünnepek stb.) szerepének fontosságát, melyek képesek megteremteni egy valódi régió hátterét.
Mivel a NUTS II régiók létrehozása hazánkban a helyi kezdeményezések figyelembe vétele nélkül, adminisztratív úton történt, véleményünk szerint az "intézmények" ilyen típusa nehezen megfigyelhető a magyar NUTS II-es régiók esetében. Sokkal nyilvánvalóbb a hivatalos regionális intézmények jelenléte és működése, ami a regionalizáció eredménye. A hazai terület-és településfejlesztésben azonban létezik az intézményeknek egy harmadik kategóriája is, ami a két említett típus között helyezhető el. Ezek a törvényben megemlített, de nem túlszabályozott, csak kereteiben meghatározott formák, melyek a regionalizmus mederben tartására hivatottak, ugyancsak fontos szereplői a hazai területfejlesztési térnek.
A "regionális intézmény" kifejezés a régióhoz hasonlóan "flexi-fogalom", általános értelemben minden, megyei szintnél nagyobb, ugyanakkor országosnál kisebb hatókörrel rendelkező szervezet megnevezésére használják. Mivel a NUTS II régiók létrehozása Magyarországon tervezési, illetve fejlesztési célokból történt, így jelen munka keretein belül az ezeket a funkciókat ellátó intézményeket kívánjuk megvizsgálni.
Az Észak-alföldi régió területfejlesztési tevékenységét az európai, illetve a hazai szabályozási keretek között, a különböző hazai NUTS szinteken működő szervezetek mellett és közreműködésével végzi. Ezek közül a disszertációban részletesebben foglalkozunk néhány decentralizált területfejlesztési szervvel.

III.3.1 Az Észak-alföldi régió területfejlesztési intézményei

A regionális intézményrendszer fogalma a régióhoz hasonlóan "flexi-fogalom", azaz a legkülönbözőbb vélemények látnak napvilágot róla.

A Jász-Nagykun-Szolnok megye, illetve a Régió néhány vezető szakemberével, közéleti szereplőjével felvett interjúk alapján két fő vonulatot különböztethetünk meg a "regionális intézményrendszer" definiálásáról. Egyes szereplők szűken értelmezik a regionális intézményrendszert, hiszen csak a Regionális Fejlesztési Tanácsot és az Ügynökséget tekintik annak. A tágabb értelmezés szerint viszont a regionális intézmények:

"olyan intézmények, amelyek a statisztikai makro- vagy kisrégiókban bizonyos meghatározott (lakossági életkörülményeket javító) tevékenységet végeznek, koordinálnak, szolgáltatnak." (KÁLMÁN É. – PATKÓS CS. – SZARVÁK T. – SZOBOSZLAI ZS. 2004)

VIII. táblázat: Az Észak-alföldi régió törvény alapján létrejött regionális és megyei szintű területfejlesztési intézményei

Név	Székhely	Alap. éve
Észak-Alföldi Regionális Fejl. Tanács	Debrecen	2000
Észak-Alföldi Regionális Fejl. Ügynökség Kht	Debrecen	2000
Magyar Turizmus Rt. Észak-Alföldi Regionális Idegenforgalmi Bizottság[30]	Szolnok	2002
Magyar Turizmus Rt. Tisza-tavi Regionális Idegenforgalmi Bizottság	Tiszafüred	2002
HB Megyei Területfejl. Tanács	Debrecen	1996
HB Megyei Területfejl. Ügyn.	Debrecen	1996
JNSZ Megyei Területfejl. Tanács	Szolnok	1996
JNSZ Megyei Területfejl. Ügyn.	Szolnok	2000
SZSZB Megyei Területfejl. Tanács	Nyíregyháza	1994[31]
SZSZB Megyei Területfejl. Ügyn.	Nyíregyháza	1994

Saját munka az ÉARFÜ adatai alapján

A Régió legfontosabb irányító testülete a Regionális Fejlesztési Tanács, ezért vizsgálata elengedhetetlen a régió intézményesülésében. Munkaszervezete, a Regionális Fejlesztési Ügynökség a szakmaiságot és állandóságot képviseli, így szerepe ugyancsak kulcsfontosságú. A helyi szereplők közül az ezen két szervezet munkáját segítő, napjainkban kialakuló szakértői hálózat szerepét is ki kell emelni.

[30] A turizmus irányításáért felelős regionális szervek ugyan ágazat-specifikusak, de a turizmus területfejlesztési jelentősége miatt kulcsfontosságúak, illetve a törvényi háttér szerint is közvetlenül beleszólhatnak a NUTS II fejlesztési régiók irányításába

[31] Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 1994-ben kísérleti jelleggel létrehozták a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Közalapítvány, ennek munkaszervezeteként jött létre az Ügynökség is. Az 1996-os törvény után mindkét szervezet átalakult az országos szabályozásnak megfelelően.

Az 1999. évi XCII. Törvény szerint a megyék és a kistérségi önkormányzati társulások, illetve a területileg illetékes Regionális Idegenforgalmi Bizottságok ugyancsak közvetlenül beleszólhatnak a Régió irányításába.[32] Az Észak-alföldi régió regionális és megyei szintű területfejlesztési intézményeit foglalja össze a következő táblázat. (VIII. táblázat)

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a térségben működnek olyan regionális intézmények is amelyek nem a három megyés régióra terjednek ki, ilyen például az Észak-Magyarországi SOP'97 PHARE Programügynökség Egerben.
A különböző intézményi hálózatok szerepe a területfejlesztésben kulcsfontosságú a tevékenységek minőségének javításában. Ebben a regionális fejlesztési ügynökségeken kívül fontos szerepe van a szakértői hálózatoknak, illetve egyébszakmai szervezeteknek, kamaráknak, irodáknak is (KOROMPAI A. 1995).

III.3.2.1 Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács (ÉARFT)[33]

A régió tanácsa egyike volt a hivatalosan legkésőbb létrejött NUTS II szintű hazai régiós irányító szervezetnek, hiszen csak 2000. január 6-án alakult meg az 1999. évi XCII. törvénnyel módosított 1996. évi XXI. alapján. A Tanácsnak 21 tagja van, tízet a minisztériumok delegálnak tizenegyet pedig a Miniszterelnöki Hivatal, a megyék, a megyei jogú városok, és a kistérségi társulások küldenek a testületbe. A Tanács működésének pénzügyi alapjait a jogszabály szerint a benne tagsággal rendelkező szervezetek kötelesek előteremteni. A szervezet legalább havi rendszerességgel ülésezik, melyek általában nyilvánosak.

A Tanács fő célja az Észak-alföldi régió területén a gazdaságfejlesztési koordinációs feladatok ellátása, illetve a központi és a térségi érdekegyeztetés végrehajtása.
Konkrét feladatait a következőkben tudjuk összegezni:

1. A Régió hosszú távú területfejlesztési koncepciójának, fejlesztési programjának és az egyes alprogramoknak elfogadása
2. A Régió fejlesztési programjainak finanszírozásáról való egyeztetés az egyes minisztériumokkal, az országos és a megyei területfejlesztési tanácsokkal

[32] Jelen fejezetben a kistérségekkel nem kívánunk bővebben foglalkozni, helyzetük pillanatnyilag képlékeny, szervezetük kialakulóban van. Az önkormányzati fejlesztési társulások és a statisztikai kistérségek közötti anomáliák tovább bonyolítják a képet. A prominencia-kutatások szerint is a kistérségi szint a legbizonytalanabb, a vélemények róla a leginkább megoszlanak.
[33] www.eszakalfold.hu (2004.08.31.) alapján

3. Pénzügyi terv készítése és jóváhagyása a fejlesztési programok finanszírozásáról, a különböző szintű (helyi, térségi, országos és nemzetközi) források megszerzéséről és felhasználásáról. A terv és a szakértői vélemények alapján döntés a pénzek felhasználásáról.
4. A Régió határán átnyúló területfejlesztési feladatok ellátására irányuló szerződés-tervezetekről való döntés

IX. táblázat: A Régió munkabizottságainak főbb jellemzői

Név	Székhely	Az elnök lakhelye	Megyei többség
Humánerőforrás fejlesztési Munkabizottság	Hajdú-Bihar	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok
Infrastruktúra fejlesztési Munkabizottság	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar
Agrár és vidékfejlesztési Munkabizottság	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg
Vállalkozás fejlesztési Munkabizottság	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Szabolcs-Szatmár-Bereg
Turisztikai, Idegenforgalmi és Régiómarketing Munkabizottság	Jász-Nagykun-Szolnok	Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar
Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Munkabizottság	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok

Saját munka az ÉARFÜ adatai alapján

A tanács összesen hat munkabizottsággal rendelkezik, melyek feladata az egyes szakterületeken folyó munka megszervezése, előzetes véleményalkotás, az ÉARFT döntéseinek előkészítése. (IX. táblázat)
A bizottságok összeállításánál igyekeztek a három tagmegye képviseletét arányosan biztosítani. Minden munkabizottság hét tagú, az elnökkel együtt számítva, illetve két-két bizottságban rendelkezik többséggel mind a három tagmegye. A hivatalos székhely általában megegyezik az elnök honmegyéjével, kivételt ez alól csak a Humánerőforrás fejlesztési és a Turisztikai, Idegenforgalmi és Régiómarketing Munkabizottság képez.

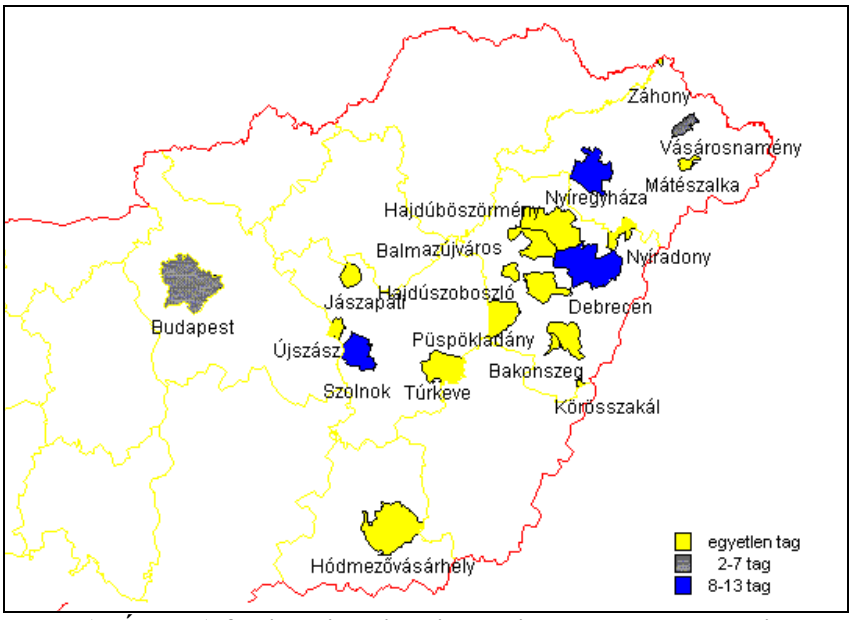

49. ábra: Az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács és a munkabizottságok tagjainak lakóhely szerinti megoszlása (2004) (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján)

A területfejlesztési törvény alapján a Tanácsban területi alapon biztos helye van a három tagmegye képviseletében a területfejlesztési tanácsok elnökeinek (ők egyben az ÉARFT elnöki, illetve alelnöki tisztségeit is betöltik), a három megyei jogú város polgármesterének, illetve a három megyéből egy-egy személynek az ottani önkormányzati társulások képviseletében. Rajtuk kívül az egyes szakminisztériumok és a regionális idegenforgalmi bizottság képviseltetik még magukat a testületben összesen 12 taggal. Esetükben sokszor szintén valamelyik társmegye, vagy a Régió egy kistérségének, településének prominensét jelölik ki a szakintézmény képviseletére.

A három megye közül Hajdú-Bihar kis mértékben felülreprezentált a másik két megyével szemben, míg a régión kívülről négy személy vesz részt a vezetésben. (50. ábra)

A települések közül a három megyeszékhely emelkedik ki, rajtuk kívül Budapest és Vásárosnamény került a kiemelt kategóriákba. Jól látható, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megyében a megyeszékhelyen kívül csak három település képviselteti magát közvetlenül (Újszász, Túrkeve, Jászapáti), míg Hajdú-Biharban jóval nagyobb a területi szóródás. (49. ábra)

A prominencia egyes tagjai szerint a Tanács működése megfelelő, rendszeres és rendezett, az előkészítést a munkabizottságok és a Megyei Területfejlesztési Tanácsok végzik. Ugyanakkor ezt negatívumként is emlegetik egyes vélemények, mondván, hogy csak a három megye néhány már meglévő területfejlesztési szervezetét integrálja.

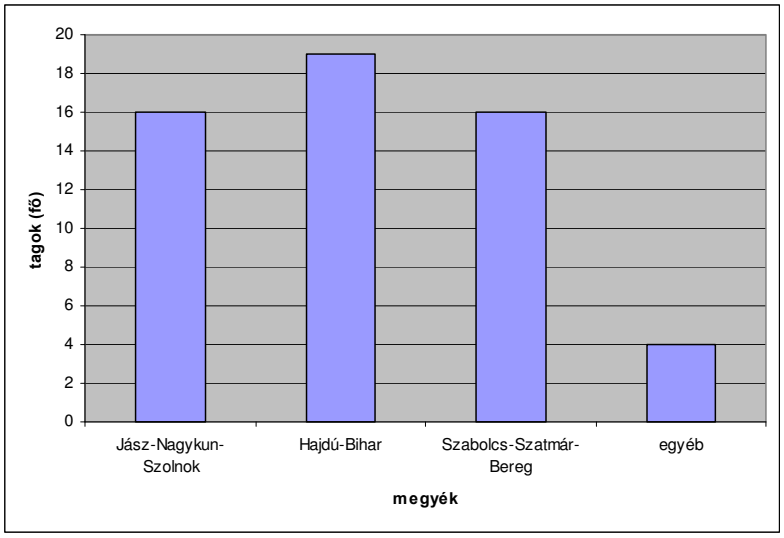

50. ábra: Az ÉARFT és a munkabizottságok tagjai a megyék szerint (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján)

III.3.2.2 Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség (ÉARFÜ)

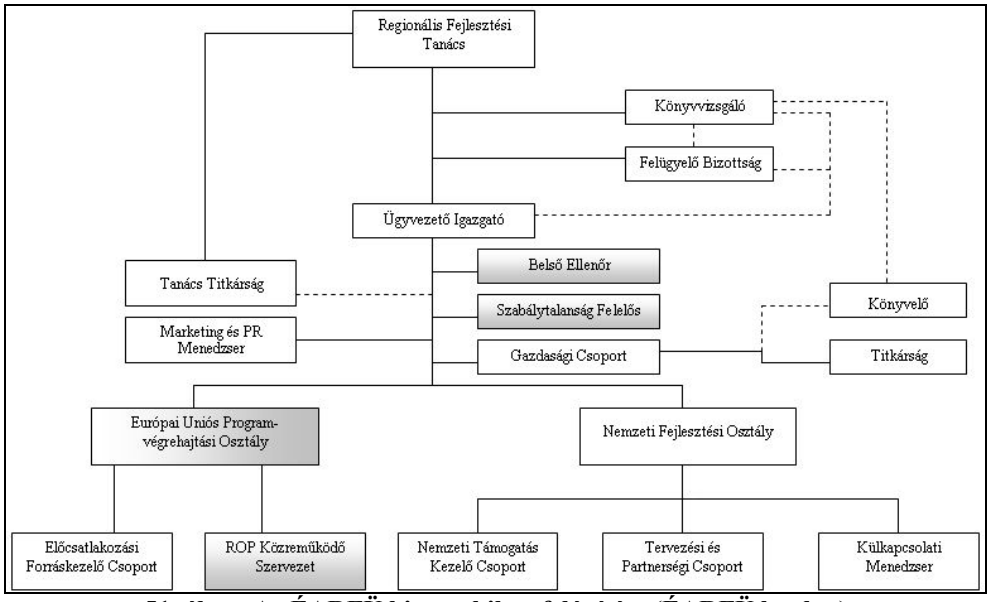

51. ábra: Az ÉARFÜ hierarchikus felépítése (ÉARFÜ honlap)

Az ÉARFT munkaszervezete a tanács által 2000. januárjában alapított kiemelten közhasznú társaság az ÉARFÜ. Fő feladata a tanács munkájának segítése, a hatáskörébe tartozó és általa meghatározott fejlesztési feladatok ellátása, NUTS II szintű területfejlesztési tevékenység folytatása az Észak-alföldi régióban. Az ÉARFÜ küldetésének tekinti, hogy a Régió versenyképessége javuljon, az európai régiók között megfelelő fejlettségre tegyen szert, ehhez igyekszik összefogni a térség társadalmi, gazdasági, közigazgatási stb. szereplőit a megfelelő hatékonyságú területfejlesztési tevékenység elérésére.[34]

Az Ügynökség két "fő-osztályra" tagolódik, ezen kívül helyezkednek el a belső ügyekért, a működés fenntartásáért tevékenykedő szervek. (Gazdasági Csoport, Titkárság, Belső Ellenőr, Szabálytalanság Felelős, Marketing menedzser, PR menedzser) (51. ábra).

A Nemzeti Fejlesztési Osztály keretében:

1. A Nemzeti Támogatáskezelő Csoport a regionális decentralizált területfejlesztési forrásokat kezeli
2. A Tervezési és Partnerségi Csoport végzi a regionális tervezéssel kapcsolatos feladatokat, projekteket generál, illetve fejlesztő tevékenységet végez az uniós alapelvek alapján
3. A Külkapcsolati Menedzser felelős az ország, illetve az EU más régióival való kapcsolattartásról

Az Európai Uniós Programvégrehajtási Osztályon belül:
1. A területfejlesztési PHARE program irányításáért felelős az Előcsatlakozási Forráskezelő Csoport
2. A Regionális Operatív Program térségi előkészítésében és végrehajtásában vesz részt a ROP Közreműködő Szervezet

Az Ügynökség legfontosabb tevékenységei a következők:

1. Az ÉARFT munkaszervezeteként a Tanács munkájának szakmai segítése
2. A Régió különböző területfejlesztési dokumentumainak kidolgozása és folyamatos monitoringja, illetve szükség esetén aktualizálása
3. A regionális fejlesztési programok folyamatos követése, az ágazati programok Régióra vonatkozó részeinek menedzselése
4. Az EU előcsatlakozási és 2004. május 1. után a strukturális alapok keretében kiírt programok menedzselése
5. Az innovációk diffúziójának elősegítése a Régióban, források felkutatása, projektgenerálás a különböző területi szinteken

[34] Az Észak-alföldi régió akcióprogramja (2001). – ÉARFÜ irattára.

6. Partnerség bővítése a Régióban, illetve a külső környezetben (Magyarországon és külföldön is)
7. A Régió helyzetének folyamatos elemzése, értékelése
8. Az NFT Regionális Operatív Programjának végrehajtásában való részvétel mint Közreműködő Szervezet

Ezen belül a négy kiemelt tevékenységi kört a következőkben határozták meg:

1. Programozás
2. Partnerség
3. Regionális hatású projektek életre hívása
4. Hazai területfejlesztési támogatások és a Strukturális Alapok forrásainak kezelése

Az Ügynökség jelentőségét az is növeli, hogy míg a Tanács személyi állománya általában négyévente kicserélődik az aktuális politikai helyzet szerint, addig az ÉARFÜ munkatársai szakmai alapon szerveződtek, így viszonylag állandónak tekinthető a csoport.

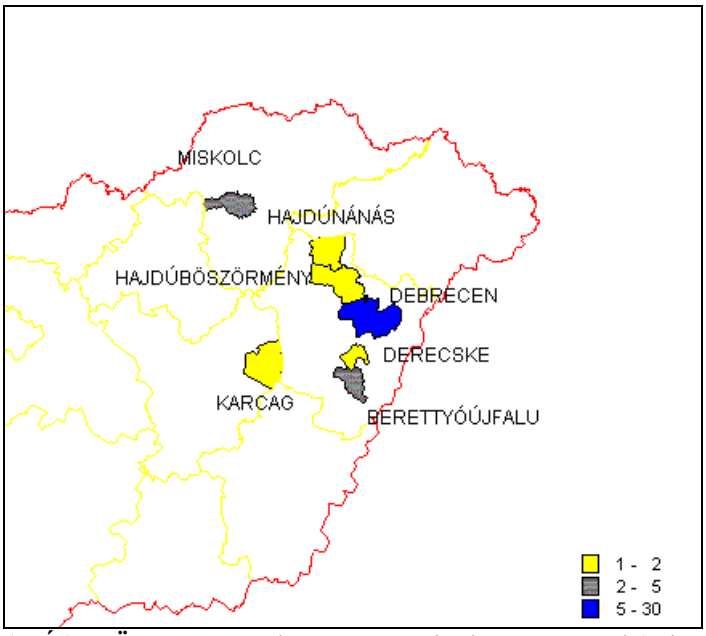

52. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak települési szintű kötődései (saját munka)[35]

[35] Minden válaszadó három adattal szerepel a térképen (születési hely, legmagasabb iskolai végzettségének helye, jelenlegi lakóhelye)

2004. nyarán az Ügynökség feladatait 34 fős munkatársi gárdával igyekezett megoldani. A körükben végzett kérdőíves felmérés alapján igyekeztünk feltérképezni a dolgozók lehetséges területi kötődéseit[36] (52. ábra).
A válaszadók viszonylag alacsony száma miatt összevonva kezeltük az emberi élet legfontosabb helyszíneit, ahová általában érzelmileg kötődik egy indivíduum, területi identitása alakul ki: a születés, a legmagasabb iskolák, illetve a lakóhely adatait.
Látható, hogy az ÉARFÜ munkatársainak települési szintű kötődései nagyrészt Hajdú-Bihar megyéhez fűződnek, megyén kívül mindössze Karcag, illetve Miskolc szerepel egy alacsony szinten. Jól látható, hogy a Tanáccsal szemben az Ügynökség teljesen Debrecen, illetve Hajdú-Bihar központú.

III.3.2.3 Szakértői és tanácsadói hálózatok az Észak-alföldi régióban[37]

Az EU csatlakozással elérhetővé váltak a közösségi források a Régió szereplői számára is. Azért, hogy az itteni szereplők pályázatai jobban megfeleljenek az uniós elveknek, sikeresebbek legyenek, szükségessé vált egy az egész régióra kiterjedő területfejlesztési szakértői és tanácsadói szolgálat kiépítése. A hálózatokban részt vevők feladata az, hogy a különböző területi szereplőket, potenciális pályázókat segítse a versenyképesebb pályázatok megírásában, illetve közreműködjenek a Régió központjába beérkezett pályázatok előzetes elbírálásában és véleményezésében. A szakértőket és tanácsadókat (összesen 116 szervezet, illetve egyéni szakértő) első ízben 2004. márciusában nevezték ki, de a tervek szerint a listákat évente felülvizsgálják és megújítják majd.[38]

A tanácsadói listában egyéni tanácsadók és szakértő cégek/konzorciumok szerepelnek, konkrét feladatuk szerint szerződéses tanácsadói segítséget nyújtanak a hazai (TTFC/TRFC) és a Strukturális Alapokból rendelkezésre álló fejlesztési forrásokra vonatkozó pályázatok elkészítésében, a mellékletek helyes összeállításában.

[36] Mivel a kitöltés önkéntes volt, az Ügynökség munkatársai közül 14-en töltötték ki a kérdőíveket, így 41%-os volt a merítés. A kérdések első fele általános jellegű volt, míg a második felében a régióról alkotott véleményeket igyekeztünk feltérképezni. A kérdőívet a disszertáció mellékletében csatoljuk.
[37] Az ÉARFÜ adatai alapján. (www.eszakalfold.hu) (2004.09.17)
[38] www.eszakalfold.hu (2004.09.30.)

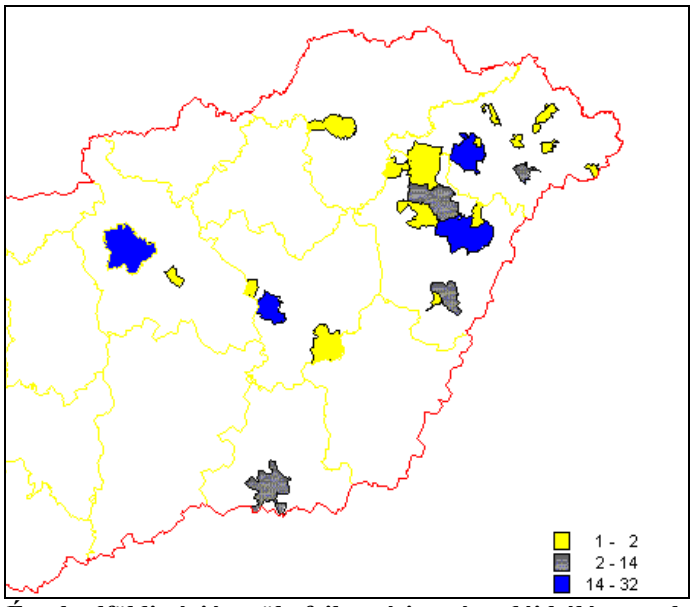

53. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési tanácsadói hálózata településenként, a tagok száma szerint (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján)

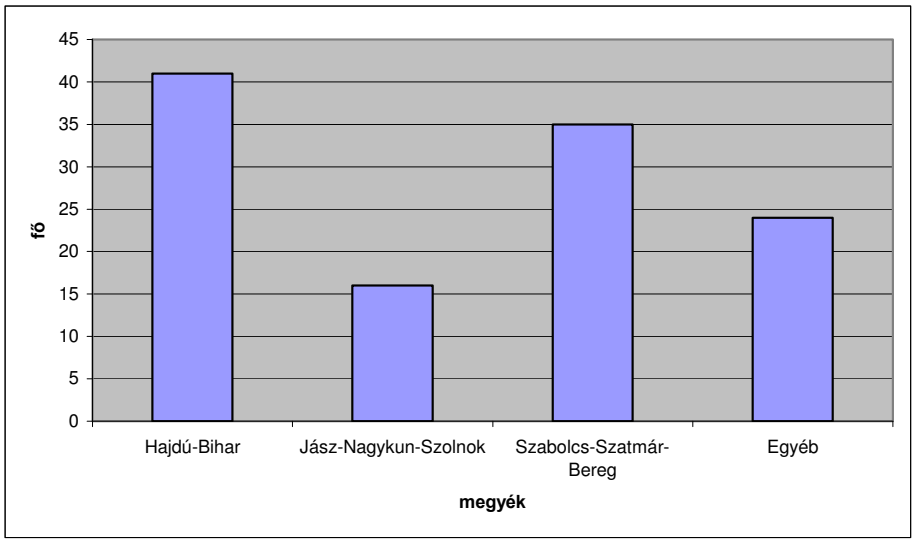

54. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési tanácsadói hálózata megyénként (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján)

A tanácsadók közül Hajdú-Bihar megyében él a többség, ami Debrecen vezető szerepének köszönhető. (54. ábra) Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a második helyre kerül, míg Jász-Nagykun-Szolnok a harmadik. Szolnok megye hátránya tetemes, hiszen itt mindössze 16 szakértő dolgozik. Tovább színezi a képet, hogy

még az “egyéb” kategóriába is több szakértő van, tehát még a Régión kívül is több észak-alföldi szakértő található, mint a megyében.

A települések közül a három megyeszékhely emelkedik ki, ugyanakkor megfigyelhető, hogy Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmárban viszonylag szórtan helyezkednek el a tanácsadók (a megyeszékhelyen kívül még másik hét településen is jelen vannak), addig Jász-Nagykun-Szolnokra az egyoldalú Szolnok-központúság jellemző. (53. ábra)

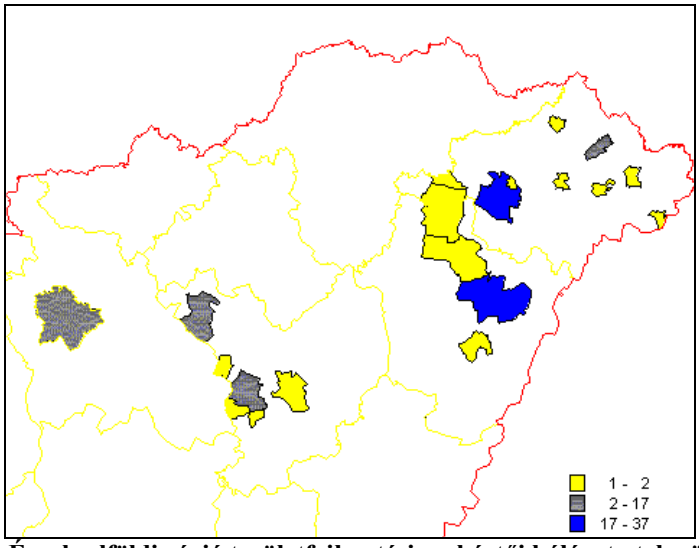

55. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési szakértői hálózata településenként, a tagok száma szerint (saját munka az ÉARFÜ alapján)

Ez a szituáció véleményünk szerint megnehezíti a tanácsadói hálózat működését, amelynek a szórtság, a térségi szereplőkhöz való közelség lényeges vonása kellene, hogy legyen.
A listán szereplő szakértők ugyancsak lehetnek egyéni, céges, vagy konzorciumi formában. Az ő feladatuk a pályázatok szakmai értékelése, illetve a támogatásra jogosult pályázatok kiválasztása.
A szakértői listán ugyancsak harmadik helyen áll Szolnok megye, jelentősen lemaradva a másik két tagmegyétől, ugyanakkor itt Szolnokon kívül már több szakértő is található, tehát a rendszer szórtabb, mint a tanácsadói. (56. ábra)[39] A megyében Szolnokhoz hasonló jelentőségű Jászberény, rajtuk kívül még néhány, a megyeszékhely körüli településen találhatók meg a szakértők. (55. ábra)

[39] A szórtságnak a szakértői hálózat esetében véleményünk szerint sokkal kevesebb jelentősége van, mint a tanácsadók között, hiszen a szakértők az ügynökségek által már összegyűjtött pályázatok elbírálásában vesznek részt.

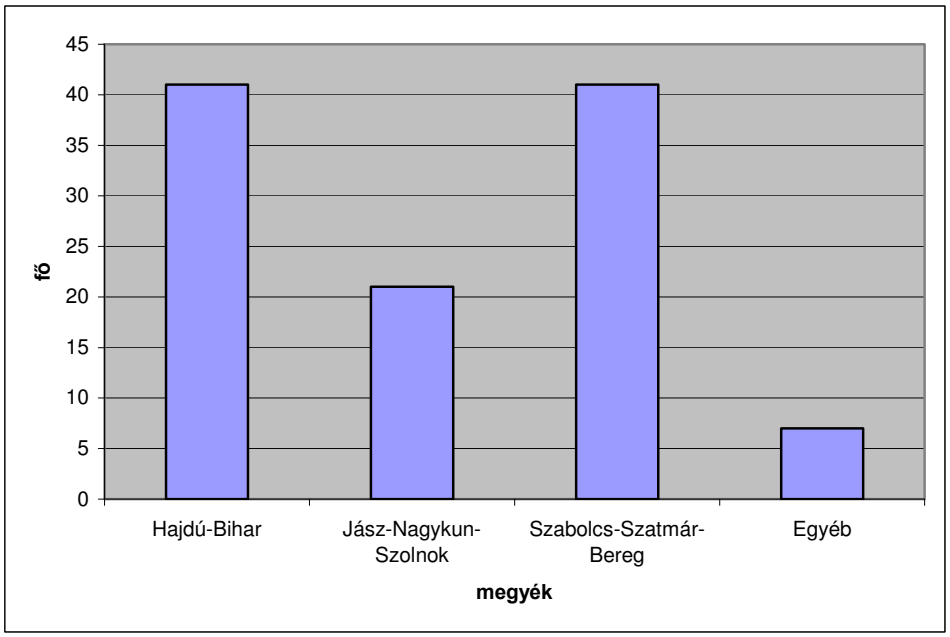

56. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési szakértői hálózata megyénként (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján)

III.3.2.4 "Projekt 2004" köztes tanácsadók az Észak-alföldi régióban

A regionális jelentőségű projektek generálására hozta létre az ÉARFÜ és a Miniszterelnöki Hivatal Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatala a "Projekt 2004" programot. Ennek lebonyolításában nagy szerepe van a kistérségeknek és a megyéknek. A megyei fejlesztési ügynökségek a kistérségek javaslata alapján választanak ki kistérségenként 2-3, megyénként 25 projektötletet, amelyek kidolgozásában a köztes tanácsadók részt vesznek.
A Régióban megyénként általában a megyei fejlesztési ügynökségeket, illetve ezek munkatársait nevezték ki erre a pozícióra. Jász-Nagykun-Szolnok megye kivételt képez ez alól is, hiszen itt a négy köztes tanácsadó más szervezetek (Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Rt., Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Gazdaságfejlesztő Kht., Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Térségfejlesztési Iroda, Magyar Turizmus Rt. Észak-Alföldi Igazgatósága) alkalmazottja.[40]

[40] Meg kell jegyeznünk, hogy az itt felsorolt szervezetek közül a Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Rt. és a Magyar Turizmus Rt. Észak-Alföldi Igazgatósága nem szerepel az előzőekben tárgyalt regionális tanácsadók között.

III.3.2.5 Decentralizált országos területfejlesztési szervezetek

A területfejlesztésért felelős állami szervek egy része működtet a különböző területi szinteken kihelyezett irodákat, kirendeltségeket, melyek arra hivatottak, hogy segítsék a különböző területi szereplők munkáját, illetve kapcsolatot tartsanak a helyi, regionális és központi szintek között. Az ilyen szervezetek egy része általános szakmai (tervezési, programozási, pályázati) tanácsadást, tájékoztatást végez, míg mások egy-egy speciális részterületért (vidéki térségek, kis- és középvállalkozások) felelősek. Véleményünk szerint ezeknek a szervezeteknek a szerepe kulcsfontosságú, hiszen a szakmaiságot képviselik, ugyanakkor a térségi szereplőkkel napi kapcsolatban vannak. Éppen ezért fontos megvizsgálni a kirendeltségek földrajzi elhelyezkedését, a lokális-regionális szereplők számára való elérhetőségét.
Hét ilyen szervezetet (VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság (VÁTI), Magyar Kereskedelmi- és Iparkamara (MKIK), Magyar Agrárkamara, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Regionális Vidékfejlesztési Iroda, Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Kht., Regionális Fejlesztési Holding) tüntettünk fel, melyek országos hálózattal rendelkeznek, így az Észak-alföldi régióban, illetve közvetlen környezetében is jelen vannak.

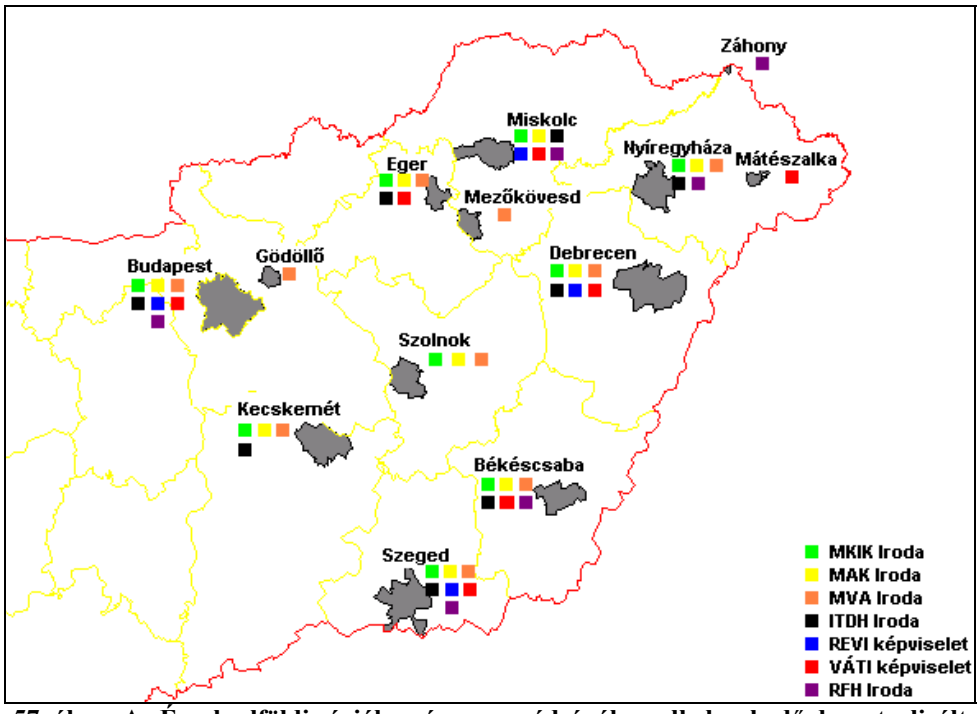

57. ábra: Az Észak-alföldi régióban és szomszédságában elhelyezkedő decentralizált területfejlesztési szervezetek (saját munka internetes források alapján)

Látható (57. ábra), hogy a térségben Budapest és Szeged mind a hét fejlesztési szervezetnek otthont ad, Debrecen, Miskolc és Békéscsaba csak egy-egy szervezetnek nem szolgál telephelyül. A megyeszékhelyek közül Nyíregyháza és Eger 5-5 szervezetet tömörít, míg Kecskemét négyet. Szolnok láthatóan a környező megyeszékhelyekhez képest hátrányos helyzetben van, hiszen csak az MKIK, a MAK és az MVA települt le itt.[41]

III.3.3 Jász-Nagykun-Szolnok megye helyzete a területfejlesztési intézményrendszerben

Jász-Nagykun-Szolnok megye, mint az egyik alapító megye a törvény alapján helyet kapott a Régió legfontosabb irányító testületében, a Regionális Fejlesztési Tanácsban.

X. táblázat: "Innovatív jellegű" megyei területfejlesztési szervezetek Jász-Nagykun-Szolnok megyében

Név	Székhely	Alapító, alapítás éve	Területfejlesztési feladat
Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Részvénytársaság	Békéscsaba[42]	RFH Rt., önkormányzatok, magánszemélyek; 1993. december	Tanácsadás, befektetés, projektmenedzsment, vállalkozásfinanszírozás
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzati Hivatal, Térségfejlesztési Iroda	Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat	Programkészítés, projektmenedzsment
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Gazdaságfejlesztő Kht	Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat	Tanácsadás, befektetés, projektmenedzsment

Internetes források alapján saját munka

A megye az előzőekben tárgyaltak szerint ugyancsak rendelkezik területfejlesztési testületekkel és munkaszervezetekkel is. Az előzőekben felsoroltakon kívül azonban léteznek még olyan területfejlesztési szervek is, amelyek közvetlenül nem kapcsolódnak a Régióhoz, illetve a területfejlesztési törvényben nincsenek

[41] Természetesen Szolnok helyzete előnyösebbnek tűnne, ha figyelembe vettük volna a multiplikátor hatásán keresztül fontos területfejlesztési szereppel bíró turisztikai régiók szervezeteit, intézményeinek elhelyezkedését. A Magyar Turizmus Rt. Észak-Alföldi Regionális Marketing Igazgatóság központja Szolnokon található, ami egy fontos pozíció a város életében. A disszertáció kereteit és szemléletmódját is meghaladta volna egy ilyen komplex ágazat ismertetetése.

[42] Szolnokon és Kecskeméten területi képviselete működik.

nevesítve, tehát kevésbé szabályozott "innovatívabb jellegű" szervezetek. (X. táblázat)
A Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Részvénytársaság különösen érdekes szervezet, hiszen sem székhelye, sem fő tevékenységi területe nem kötődik az Észak-alföldi régióhoz. Az Rt alapvetően a Dél-alföldi Régióban végzi tevékenységét, ugyanakkor nem követi szorosan a közigazgatási határokat. Jász-Nagykun-Szolnok megyén kívül még a berettyóújfalui kistérségben is tevékenykedik, tehát a Dél-Alföld fogalmát tágan, nem a jogszabályokat alapul véve értelmezi.[43]
A másik két, a táblázatban feltüntetett szervezetet a megyei önkormányzat alapította és feladata tervezési-fejlesztési feladatok megoldása.
A 58. ábrán feltüntettük a hivatalos statisztikai kistérségeket, illetve a felette lévő térképen az önkormányzati fejlesztési társulásokat is. Ahol a két beosztás között ellentmondás feszül, azok a települések alkotják az "anomália" kategóriát. Ezek egyike Tiszaug, ami bár már nem a megye és a régió része, de tagja maradt a "Tiszazugi Települések Szövetsége" nevű önkormányzati fejlesztési társulásnak.[44]
A másik két "anomália" Mesterszállás és Mezőhék, melyek kezdetben a kunszentmártoni kistérség részei voltak, csak a 2004-ben újonnan felállított mezőtúri kistérség megszervezésével kerültek át ide, ugyanakkor a "Tiszazugi Települések Szövetségé"-nek továbbra is tagjai maradtak.
A kistérségi szintet vizsgálva elmondhatjuk, hogy a statisztikai kistérségek központja legtöbbször a legnagyobb, illetve leginkább városiasodott település, illetve itt érhető el a kistérségi megbízott is. Ez alól kivételt képez a szolnoki és a karcagi kistérség, ahol a megbízott Martfűn, illetve Kisújszálláson érhető el.
A fejlesztési társulások közül a Közép-Tiszamenti Önkormányzatok Területfejlesztési Társulása érdemel említést, melynek központja és a menedzser telephelye is Tiszaszentimre, míg a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége hivatalosan jászfényszarui központtal működik, de a menedzser Jászberényben működik.
A fejlesztési társulások közvetlenül részt vesznek a megyei fejlesztési tanács munkájában, három küldöttel, míg a regionális tanácsban már megyénként csak egy küldött küldésére van lehetőségük, így itt kisebb a beleszólási lehetőségük.
Az egyéb megyei szereplők közül kiemelhető Szolnok megyei jogú város, melynek polgármestere alanyi jogon részese a megyei és a regionális fejlesztési tanácsnak is, így mindkét fórumon folytathat lobbytevékenységet. A Regionális Idegenforgalmi Bizottságok ugyancsak részesei mind a NUTS II mind a NUTS III szintű fejlesztési tanácsoknak.

[43] http://www.drfrt.hu/cegunk.php (2004.08.29.)
[44] Hegedűs Jánosné polgármester szóbeli közlése. (2000. 09.20.)

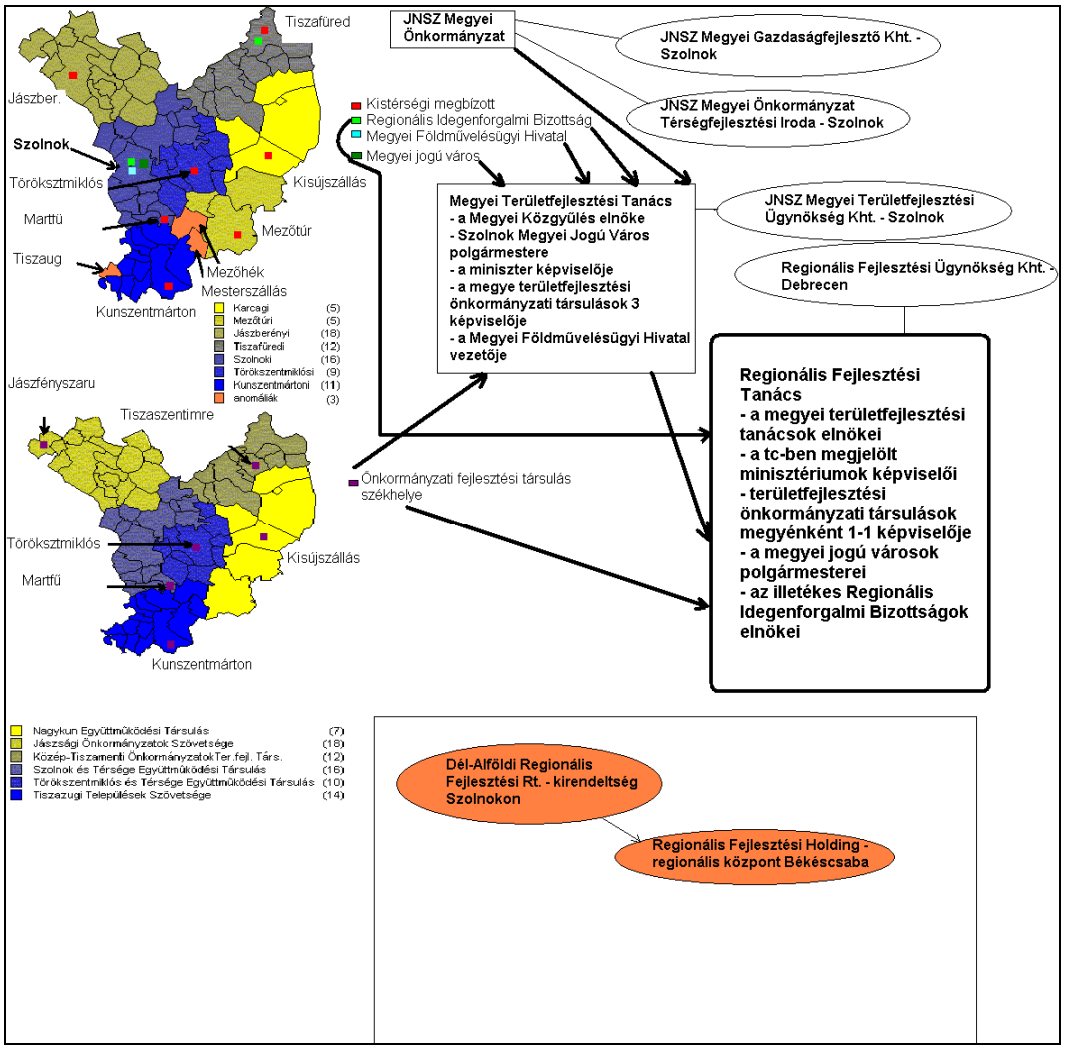

58. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megyei területfejlesztési intézmények és regionális kapcsolataik (saját munka)

A megyei fejlesztési tanácsok az elnök automatikus regionális tanács-tagságán keresztül közvetlenül is részesei a NUTS II-es szintnek.

Az 58. ábráról jól leolvasható, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat, amely egy demokratikusan megválasztott testület, közvetlenül részese a Megyei Fejlesztési Tanácsnak, ugyanakkor maga is létrehozott két területfejlesztési munkaszervezetet, melyeken keresztül közvetlenül is kidolgozhat és végrehajthat programokat, projekteket.

Láthatóan az intézményi kapcsolatok a kistérségi szinttől felfelé megyei szinten egyközpontúak, a megyeszékhely felé mutatnak. Regionális szinten ugyanakkor a

debreceni főirány mellett feltüntettünk egy délkeleti, békéscsabai irányultság is, meg kell azonban jegyeznünk, hogy a közvetítő állomás itt is Szolnok.

III.3.4 Az elérhetőség[45] jelentősége

Egy központi szerepkörökkel, esetünkben területfejlesztési intézményekkel rendelkező település és magának az intézménynek a vizsgálatánál fontos megvizsgálni az elérhetőséget a gazdasági, vagy adminisztratív vonzáskörzethez tartozó területekről.

Maga az elérhetőség nehezen definiálható és bár gyakran használt kifejezés, jelentése nem egyértelmű a szakirodalomban. Hägerstrand megkülönbözteti az elérhetőség fizikai és társadalmi dimenzióját. Az előbbi jelenti a közlekedési kapcsolatokat, lehetőséget egy földrajzi pontba való eljutásra, az utóbbi pedig a társadalom tagjainak valós igényét, szükségleteit a helyváltoztatásra, az egyénnek a társadalomban elfoglalt helyzet szerint. (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1996) Az előbbi dimenzió egzaktabb, számokkal jobban kifejezhető, ábrázolható és objektíven megragadható. A társadalmi oldal vizsgálata már "puhább" módszerek használatát igényli, kérdőívek, interjúk segítségével szerezhetünk adatokat, s ez az oldal nehezebben számszerűsíthető.
Az elérhetőség definiálása során nem lehet eltekinteni Moseley elveitől, aki három alapvető komponensre bontotta a fogalmat. Egyik az "emberi tényező", vagy társadalmi oldal, ami az egyes települések társadalmi-demográfiai összetételét jelenti. A másik kategória a "tevékenység helye", a központi funkciókkal rendelkező település, melynek elérése a cél. A harmadik tényező a két előző összetevő közötti "kapcsolatot" jelenti, azaz a közlekedési, vagy információtovábbító hálózatot. (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1996)
A magyar földrajztudományban Erdősi Ferenc a közlekedési elérhetőség kapcsán megkülönbözteti egymástól a közlekedés feltáró és kiszolgáló jellegét, ugyanakkor kifejti, hogy ezek egymástól el nem választható fogalmak. Elválaszt ugyanakkor egymástól két település viszonyában hozzákötődést és összeköttetést. Az utóbbi folyamán nagyjából azonos méretű települések lépnek egymással kapcsolatba, cserélnek információt, illetve munkamegosztás alakul ki közöttük. Az összeköttetés az idők folyamán (nagyon fontos régióépítési elemként) hozzákötődéssé alakulhat, amikor az egyik település a hierarchiában egy magasabb fokra jut, és maga alá rendeli a másikat, ilyenkor az erővonalak a központ felé mutatnak. (ERDŐSI F. 1991)

[45] Az elérhetőség számítása során az egyes térbeli pontokhoz egy-egy távolság-, vagy költségértéket rendelünk aszerint, hogy mennyi idő-, vagy energiabefektetés szükséges az adott pontba történő jutásra, vagy anyag, illetve információ eljuttatására.

Ennek értelmében megállapíthatjuk, hogy egy terület központjának, így az ott található központi intézményeknek minél jobb elérhetőséggel kell rendelkezniük. Korunkban minimális követelménynek tetszik a központi helyekkel kapcsolatban, hogy lehetőleg egy napnál rövidebb idő alatt le tudják ott bonyolítani ügyeiket még a leginkább periférikus települések lakói is. Egy regionális beosztás kialakításánál tehát szükséges megvizsgálni, hogy a tervezett területi egységet a közlekedési adottságok messzemenő figyelembevételével alakítsanak ki.
Az Észak-alföldi régió pillanatnyilag statisztikai-tervezési-fejlesztési egység, tehát nem tölt be közigazgatási funkciót. Megállapítható tehát, hogy a közlekedési elérhetőség jelentősége pillanatnyilag alárendelt, hiszen nem kell a régiós lakosság nagy tömegeinek Debrecent, mint központot közigazgatási ügyekben felkeresnie. Ugyanakkor a területfejlesztés aktív szereplői (települési önkormányzatok képviselői, tisztviselői, kistérségi megbízottak, megyei szereplők, pályázók stb.) a Régió fejlesztési munkaszervezetével többé-kevésbé intenzív kapcsolatban kell, hogy legyenek. Az Észak-alföldi régió Regionális Fejlesztési Ügynökség munkatársai által kitöltött és feldolgozott interjúvázlatok alapján[46]megállapítható, hogy a munkatársak többsége telefonon keresztül tart kapcsolatot a Régió különböző területi-társadalmi szereplőivel.
Ezek a kapcsolatok sokszor nem igénylik a személyes kontaktust (pld. Pályázatok esetén a RFÜ munkatársainak telefonos segítségnyújtása), de például a pályázatok leadásánál sokszor olyan rövid lehet a határidő, hogy nem postai úton, hanem személyesen adják le a kitöltött nyomtatványokat. A mindennapos kapcsolattartásban ugyanakkor, mint a felmérés is mutatja egyre fontosabb a telefonos hálózat, illetve az Internet szerepe.
A közlekedési elérhetőség nem annyira a NUTS II szintű régiók, hanem inkább a már régóta létező NUTS III szintű megyék esetében fontos szempont, a térség belső kohézióját nagyban determináló tényező, hiszen a megyék a közigazgatás térségi szintjének legfontosabb színterei. Ennek eklatáns példája lehet Jász-Nagykun-Szolnok megye esetében Tiszaug megyeváltása, ahol az elszakadást támogatók érvrendszerének sarkalatos pontja az új megyeszékhely, Kecskemét könnyebb megközelíthetősége, így a gyorsabb ügyintézés lehetősége volt. Meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy Tiszaug település, azután hogy 1999-ben már Bács-Kiskun megye részévé vált, irányítószámát tekintve a befogadó megye része lett, ugyanakkor telefonos körzetszáma a Matáv ígéretei ellenére megmaradt 56-osnak, így a telefonos ügyintézés költségei Kecskeméttel relatíve magasak maradtak.[47]

[46] A vizsgálat részleteit a negyedik fejezetben közöljük.
[47] Hegedűs Jánosnénak, Tiszaug polgármesterének szóbeli közlése 2001.09.27. Megjegyezendő, hogy a rendszerváltástól napjainkig tartó időszak 14 megyeváltása során mindössze 5 esetben követte a körzetszám megváltozása a település átcsatolását, ezek is inkább az 1999 előtti időszak ilyen eseményeire jellemzőek. Különös anomália Szárliget példája, amit Fejér megyétől csatoltak Komárom-Esztergomhoz Tiszauggal azonos időpontban, de itt megtörtént a telefonos hívószámnak az új helyzethez való igazítása is.

A megyehatárok, illetve a közlekedési kapcsolatok összefüggéséről Erdősi Ferenc így ír:

"Az államigazgatás területi rendszerét a jogszabályokban rögzített, különféle jogállású igazgatási-települési konstrukciók adta elemekből a települési-területi-közösségi és igen gyakran a kollektív érdekek mezébe bújtatott egyéni elképzelések, hatalmi érdekek ütközésének, konfrontációjának és kompromisszumának eredményeképpen alakítják ki, szerencsés esetben a megyék településszerkezeti adottságainak, bizonyos helyi hagyományoknak a figyelembevételével. Elvileg a megfontolandó szempontok között kell lennie a központi települések közlekedési elérhetőségének is. Bár ennek a követelménynek a jogosságát a különféle deklarációk elismerik, a valóságban gyakran a szükségesnél alárendeltebb szerepet játszik a tömegközlekedési kapcsolat." (ERDŐSI F. 1991)

A megye területi egységét érintő esetleges változások azonban a Régió területi kiformálódására is hatással vannak.
Természetesen a sokak által igényelt és preferált regionális szintet kiemelő közigazgatási reform miatt ugyancsak kulcsszerepet fog játszani a közlekedési elérhetőség az egész Észak-alföldi régió viszonylatában. A történeti példák mutatják, hogy az elérhetőséget figyelembe nem vevő közigazgatási reformok eleve kudarcra vannak ítélve. II. József reformja a nemzeti és municipiális ellenálláson túl sem lett volna működőképes, mert a kerületi központok elhelyezkedése nem tette volna lehetővé rendes működésüket. (HAJDÚ Z. 2001)
Az elérhetőséget tehát két viszonylatban is meg kívánjuk vizsgálni, egyrészt Debrecen, mint régióközpont elérhetősége a Régió különböző térségeiből fontos összetevője a Régió területi egységének, kiformálódásának. A másik oldalon Szolnok, mint a Régió egyik fő "alkotórészének" Jász-Nagykun-Szolnok megyének székhelye elérhetősége a megye különböző térségeiből ugyancsak jelentős tényező.

III.3.4.1 A vizsgálat módszerei

1. A telefonos "elérhetőség" vizsgálatában a vonalas telefonálás költségeit vettük alapul, hiszen az Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség hivatalos honlapján[48]is egy Matáv szám (+36-52-524-760) szerepel elsődleges kontaktusként. A Régió településeit a Matáv távhívó körzetei, illetve díjszabása alapján három csoportra bontottuk:
A XI. táblázat alapján kiszámítottuk, hogy mennyibe kerül csúcsidőben az egy perces debreceni hívás a Régió különböző településeiről, az így kapott adatokat térképen ábrázoltuk.

(Szárliget azonban abban is különleges, hogy itt a megyeváltás – egyedülállóan hazánkban – nem jelentett egyben régióváltást is.
[48] http://www.eszakalfold.hu/digitalcity/homepage.jsp (2004.07.23.)

2. A közlekedési elérhetőséget[49]két oldalról igyekeztünk megközelíteni, hogy ezáltal egy árnyaltabb képet alakíthassunk ki. A tömegközlekedés mellett ugyanis a motorizáció előrehaladásával egyre jelentősebbé válnak az egyéni közlekedési módok is. Ennek vizsgálatára számos lehetőség adódik, így például a 100 főre jutó gépkocsik száma, melyet a geográfiai vizsgálatok hagyományosan fontosnak tartanak.

XI. táblázat: Az Észak-alföldi régió településeinek megoszlása a Matáv-körzetek alapján

Települések	körzetszám	Matáv tarifa Ft/perc[50]
Debrecen	52	11,1
Hajdú-Bihar megye északi és középső települései	52	22,5
Az Észak-alföldi régió többi települése	Egyéb	30,0

Saját munka, Internetes forrás[51]és Matáv-telefonkönyv alapján

Az egyéni- és a tömegközlekedés fejlődését egyaránt meghatározza a rendelkezésre álló úthálózat milyensége (minőség, rendűség, lakott területi útszakaszok aránya stb.). A közúthálózat vizsgálata során két földrajzi pont, település[52] között megmértük a közúti távolságot, illetve ezt az adatot felosztottuk hat kategóriára, melyekhez hozzárendeltünk egy-egy sebességértéket:
1. autópálya, 120 km/h
2. egy számjegyű főút, 80 km/h

[49] Első lépésben az úthálózat paraméterei által meghatározott potenciális elérhetőséggel foglalkoztunk. és a tömegközlekedési eszközökkel számított elérhetőséggel. Egy terület közlekedési hálózatát jól reprezentálja egy ún. gráf (G), mely áll bizonyos számú pontból (V) és az ezeket a pontokat összekötő élekből (E). Esetünkben a pontok Jász-Nagykun-Szolnok megye településeit, illetve a szomszédos megyeszékhelyeket, az élek pedig a településeket összekötő közlekedési útvonalakat jelentik. Ha a gráfelmélet alapfogalmait használva értékeljük a megye úthálózatát, megállapíthatjuk hogy az egy összetett gráf, hiszen vannak olyan pontpárok, amelyeket több, egymástól különböző él is összeköt, lehetőséget teremtve ezáltal alternatív útvonalak használatára. A hurokéleket közlekedésföldrajzi megközelítésben felfoghatjuk körgyűrűknek, illetve esetünkben a településen belüli, helyi közlekedésnek, de egyik esetben sincs jelentőségük a települések közötti közlekedés tekintetében.

[50] A Matáv "Bázis" csomagja alapján, csúcsidőben számított percdíj. http://www.matav.hu/magyar/lakossagi/termekek/kapcsolodo_anyagok/dijcsomagok/bazis_dijtablazat.pdf (2004.07.23.)

[51] http://www.matav.hu (2004.07.23.)

[52] A települések esetében, mivel térben nem pontszerű kiterjedésűek, ezért egy hipotetikus ponthoz viszonyítottunk, mely az illető település középpontjában található, így figyelembe vettük a település szélétől az eddig a pontig való haladás közben eltelt időt is. A települések közötti távolságadatokat a Magyarország autóatlaszán feltüntetett, illetve mért értékek alapján számítottuk.

3. két számjegyű főút, 75 km/h
4. három számjegyű főút, 70 km/h
5. egyéb út, 60 km/h
6. belterületi út, 30 km/h
Minden esetben a KRESZ által engedélyezett legnagyobb sebességből indultunk ki, ezt csökkentettük arányosan az utak áteresztőképességét, a forgalmi terhelés különbözőségeit, az időjárási viszonyokat stb. figyelembe véve. A fent feltüntetett értékek a KRESZ-ben 1999 óta végbement módosításokat figyelembe véve a Terra Studio Kft által 1999-ben végzett vizsgálatok sebesség-értékein alapulnak. (LAKY I. 1999)
A sebességértékek segítségével számítottuk ki az egyik pontból a másik pontba való eljutáshoz szükséges időt,[53]melyet térképen ábrázoltunk.[54]

Harmadsorban megvizsgáltuk a tömegközlekedési (vasúti és közúti) rendszert, a megyén belül, illetve a regionális központ, Debrecen elérési viszonylatában[55]. A tömegközlekedési elérhetőség megvilágítására a közvetlen elérhetőség fogalmát használhatjuk melyet a direkt elérhetőségi index-szel számszerűsíthetünk. A tömegközlekedésben a két település közötti járatpárok számán túl fontos az utazási idő, az átszállás nélküli utazás megléte, illetve az általános kényelmi feltételek jelenléte is.
A kutatás ezen részében a tömegközlekedési (autóbusz és vonat) járatpárokat vizsgáltuk. Az autóbuszjáratokat a magyarországi volán vállalatok által közösen üzemeltetett[56]világhálós honlapon működő online menetrend alapján értékeltük, ez tartalmazza a megye területén átmenő valamennyi távolsági és helyközi járat adatait, függetlenül attól, hogy melyik közlekedési vállalat üzemelteti. A vasúti járatokat a MÁV Rt. szerkesztette "Elvira" menetrend adatai alapján dolgoztuk fel mely CD formájában és az Interneten is elérhető.[57] A járatok közül csak azokat vettük számításba, amelyekkel a céltelepülés átszállás nélkül elérhető.[58]

---

[53] A klasszikus v=s/t képletből származtatott t=s/v formula segítségével.
[54] A térképek elkészítését a MapInfo nevű térképész-szoftver segítségével végeztük, míg az adatok feldolgozása a Microsoft Excel táblázatos formátumában történt.
55 Mivel főként az autóbusz járatok sűrűségében viszonylag nagy különbség van a munkanapok, illetve munkaszüneti- és szabadnapok között, így ebben a munkában egy hipotetikus, "átlagos" munkanapon vizsgáltunk az elérhetőséget. A jövőben esetleg érdemes lenne megvizsgálni a hétvégi és a hétköznapi elérhetőségek közötti különbségeket is, ebből áttételesen következtetéseket vonhatnánk le az utazó közönség úticéljaira, így az elérhetőség társadalmi dimenzióira vonatkozóan is.
[56] http://www.volan.hu
[57] http://www.elvira.hu
58 Természetesen, amennyiben az átszállásos elérhetési lehetőségeket is figyelembe vennénk, egy nagyobb értéket kapnánk. Véleményünk szerint azonban ez a fajta elérhetőség alacsonyabb rendű, mint a közvetlen, hiszen az átszállásnak megvan egyfajta lélektana, mely kevésbé vonzóvá teszi a csak így elérhető úticélokat. Az átszállásos elérhetőségi lehetőségek vizsgálatánál felmerül az a probléma, hogy több esetben a

A két tömegközlekedési mód adatainak összesítése azt a problémát veti fel, amely szerint a külön számított autóbusz és vasúti indexek között jelentős az eltérés. A vasúti indexek sokszor nagyságrenddel kisebbek, mint az autóbuszos indexek. Hogy helyesebb arányokat kapjunk és a vasúti közlekedést az azt megillető értékkel lássuk el, a vasúti elérhetőségi adatokat egy állandóval szoroztuk be, annak arányában, ahogyan a vasúti szerelvények személyszállító kapacitása is nagyobb, mint az autóbuszoké.[59] Jelen munka keretei között a két tömegközlekedési ág adatait nem összegeztük, az eredményeket külön ábrázoltuk.
A közvetlen elérhetőségi index kiszámítható, ha a napi járatpár számot elosztjuk a járatonkénti átlagos menetidővel. Mivel a menetidő az egy településről induló járatok esetén is általában eltérő, így az egy nap induló összes járat menetidejének átlagát vettük és az így kapott átlagos menetidővel osztottuk a járatpárok számát. Az így kapott direkt elérhetőségi indexeket térképen ábrázoltuk.

III.3.4.2 Az elérhetőségi vizsgálatok eredményei

1. A telefonos elérhetőség vizsgálatának eredményei

Megállapíthatjuk, hogy a vonalas telefonos kapcsolatok költségeit tekintve éles különbségek léteznek az Észak-alföldi régióban. A területfejlesztés debreceni szereplői jelentős előnyben vannak a Régió más térségeinek szereplőivel szemben, hiszen számukra a hívás a Régió legnagyobb részéhez képes majdnem harmadannyiba kerül. Hajdú-Bihar megye nagyobbik, északi részének lakói egy köztes helyzetben állnak, köszönhetően a helyközi zónának. (75. ábra)
A Régió területének legnagyobb része, beleértve Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egész területét, illetve Hajdú-Bihar megye déli részét hátrányos helyzetben van a debreceni székhelyű Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökséggel való telefonos kapcsolattartás tekintetében.
A hazai regionális rendszert áttekintve megállapítható, hogy az Észak-alföldi régió centralizált, az RFÜ tekintetében egyközpontú. A többi fejlesztési-tervezési régió közül több az összes társmegyében, illetve az ott található megyei jogú városokban működtet kihelyezett munkaszervezeti egységet. (XII. táblázat)

---

céltelepülés több lehetséges útvonalon is elérhető. Ebben az esetben a szakirodalom szerint a megvizsgált útvonalak közül a legnagyobb elérhetőségi indexszel rendelkező utat kell számításba venni. Véleményünk szerint a gazdaságilag optimális útvonal választása feltételezi, hogy a lakosság homo oeconomicus-ként viselkedik. Valójában azonban a homo socialis viselkedését számos más, gazdaságon kívüli tényező motiválja, amelyeket azonban már az elérhetőség társadalmi dimenziójába kell kapcsolnunk, így nehezen, vagy egyáltalán nem számszerűsíthető.

[59] A vasúti indexek multiplikálására az elérhetőség keresleti oldalának vizsgálatánál van elengedhetetlen szükség, illetve amikor összegezni kívánjuk az autóbuszos és vasúti indexeket.

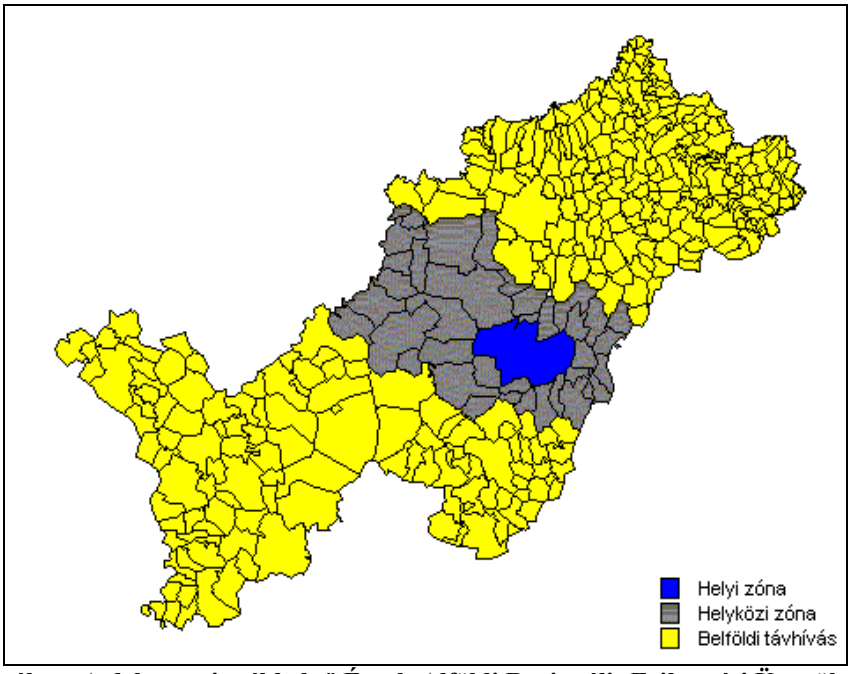

59. ábra: A debreceni székhelyű Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség telefonos elérhetőségének különbségei a Régió területéről (saját munka a 3. táblázat adatai alapján)

XII. táblázat: Az egyes hazai tervezési-fejlesztési régiók ügynökségeinek munkaszervezeteinek telephelyei

Régió	Munkaszervezetek telephelyei
Dél-alföldi régió	Szeged, Békéscsaba, Kecskemét
Dél-dunántúli régió	Pécs, Kaposvár, Szekszárd
Észak-alföldi régió	Debrecen
Észak-magyarországi régió	Miskolc, Eger, Salgótarján
Közép-dunántúli régió	Székesfehérvár
Központi régió	Budapest
Nyugat-dunántúli régió	Győr, Sopron, Szombathely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg

(Internetes oldalak alapján saját szerkesztés)

Az Észak-alföldi régió esetében javasolható volna a másik két társmegyében is létrehozni megyei irodákat a könnyebb elérhetőség, így a jövőbeli gyorsabb társadalmasítás biztosítása érdekében. Hasonlóan segítené a könnyebb telefonos kommunikációt ingyenesen hívható zöld szám üzembe helyezése a Regionális Fejlesztési Ügynökségen.

2. Az úthálózat alapján számított elérhetőség

Ebben az elemzési szakaszban a megye elérhetőségi potenciáljainak feltárását végeztük el, minek során megvizsgáltuk:

a, Debrecen elérhetőségét a régió összes településéről
b, Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek elérési helyzetét Debrecen és a szomszédos régióközpontok könnyebb elérhetősége szempontjából
c, Szolnok elérhetőségét a megye településeiről, a megye településeinek elérhetőségét a szomszédos megyeszékhelyekről, illetve a megye településeinek megoszlását Szolnok és a szomszédos megyeszékhelyek könnyebb elérhetősége szempontjából

A régióközpont és a megyeszékhely elérhetőségének értékelésénél megvizsgáltuk azt is, hogy a lakosság milyen arányban tudja elérni adott időn belül.

a, Debrecen elérhetősége a régió összes településéről

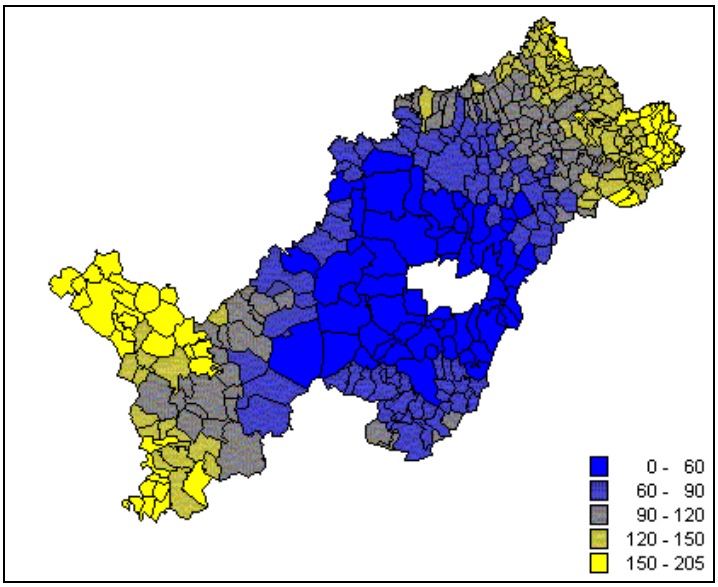

60. ábra: Debrecen város elérhetősége a Régió településeiről az úthálózat adatai alapján (percben) (saját munka)

Megfigyelhető, hogy a legjobb elérhetőséggel rendelkező területek Hajdú-Bihar megyében helyezkednek el. (60. ábra) A két társmegye területének csak a Hajdú-Biharhoz legközelebb eső részei helyezkednek el viszonylag előnyösen, de ez természetesnek tekinthető. Látható ugyanakkor, hogy a legrosszabb kategóriákba csak Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye települései

tartoznak. Ez utóbbi megyének csak a periferikus, határ menti térségei, viszont Jász-Nagykun-Szolnoknak az egész északnyugati (Jászság) és délkeleti (Tiszazug) a legrosszabb kategóriákba esik. A két megyeszékhely közül is Nyíregyháza van jobb helyzetben.
A három megye lakosságának időzónák-szerinti megoszlását mutatja a 61. ábra. A Jász-Nagykun-Szolnok megyét jelképező görbe jól láthatóan egy periódussal jobbra tolt a szabolcs-szatmárihoz képest, ráadásul a legrosszabb kategóriában Szolnok megye lakosságának legalább egy nagyságrenddel nagyobb része helyezkedik el.

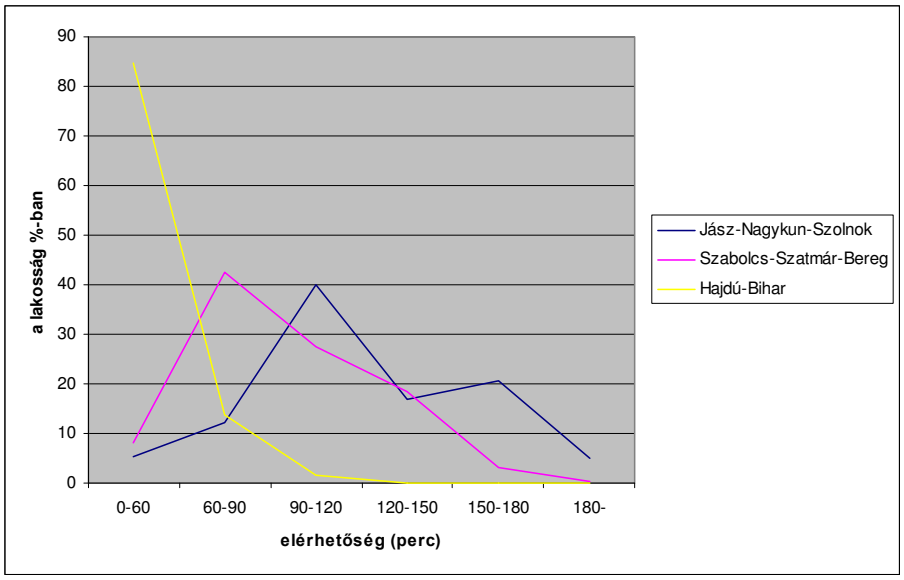

61. ábra: Debrecen elérhetősége az úthálózat adottságai alapján a három megyében a lakosság százalékában (saját munka)

Belátható, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye lakossága előnytelenebb helyzetben van Debrecen, mint régiós központ közúti megközelítésében, nemcsak Hajdú-Bihar, hanem arányaiban még Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez képest is.

Debrecen jelenleg “csak” a tervezési-statisztikai-(fejlesztési) régió központja, így az oda közigazgatási ügyintézés céljából való eljutás nem jelent a lakosság tízezrei számára mindennapos problémát. A jelenlegi NUTS II-es régiók közigazgatási jogkörrel való megtöltése azonban aktuálissá teheti ezt a problémát is, melynek megoldása átgondolt úthálózat-fejlesztést, vagy az elektronikus közigazgatási ügyintézés elterjesztését igényli.

b, Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek elérési helyzete Debrecen és a szomszédos régióközpontok gyorsabb elérhetősége szempontjából

A megye NUTS II-es szintű regionális hovatartozása kérdésében felmerült lehetőségek közül a Központi Régióhoz és Budapesthez, mint központhoz való tartozás a megye elitje és egyes felmérések szerint a lakosság bizonyos rétegei között is reális alternatívaként létezik.[60]
Budapest, mint regionális székhely azonban nem jelent a megye minden térségében a közlekedési elérhetőség által is alátámasztott pozitív regionális alternatívát.
Megvizsgálva a megye településeit abból a szempontból, hogy Budapest, vagy Debrecen városokat tudják-e gyorsabban elérni, megállapítható hogy a fővárost 35 település, míg a jelenlegi régióközpontot 40 település lakói tudják rövidebb idő alatt elérni a közúthálózat adatai alapján.

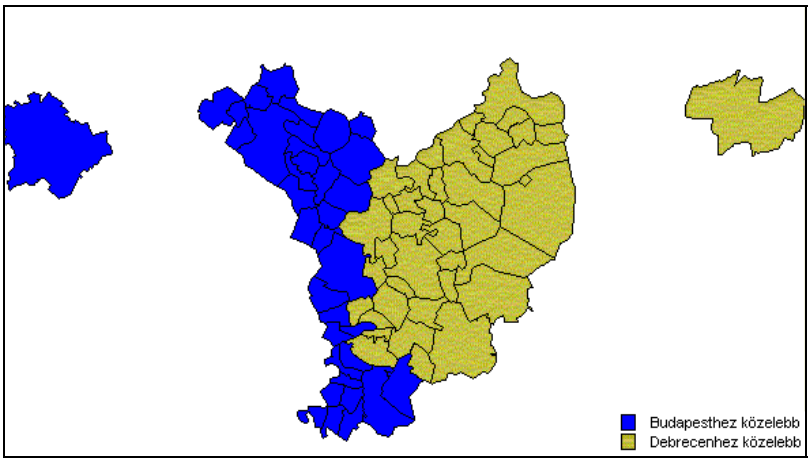

62. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek megoszlása Budapest, illetve Debrecen könnyebb közúti elérhetősége alapján (saját munka)

Budapest csupán a megye nyugati, északnyugati és délnyugati térségeiből érhető el rövidebb idő alatt, mindez magyarázható az M3-as és az M5-ös autópályák hatásával, melyek Jász-Nagykun-Szolnok megyének pont ezt a két, viszonylag periferikus részét érintik. (62. ábra)

A válaszadókban felmerült még az Észak-magyarországi régióhoz történő csatlakozás lehetősége is, ebben az esetben Miskolc lenne az elérendő régióközpont. Az elérhetőség tekintetében 32 település lakói inkább Miskolchoz, míg a többi 43 lakossága inkább Debrecen városához vonzódna. (63. ábra)

[60] Ezen kérdőíves vizsgálatok körülményeit a negyedik fejezetben közöljük.

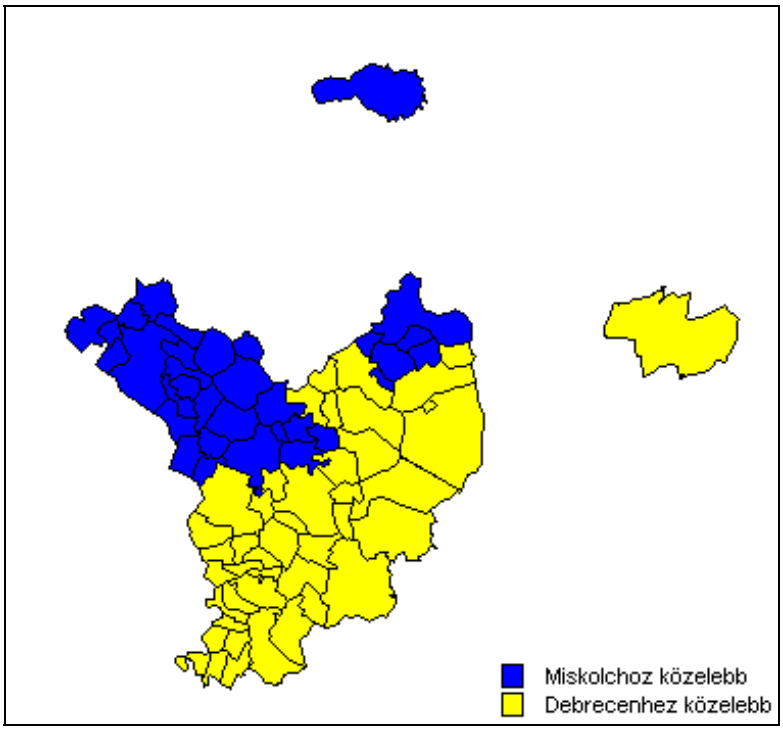

63. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek megoszlása Miskolc, illetve Debrecen könnyebb közúti elérhetősége alapján (saját munka)

A megye déli részén élők számára még a Dél-alföldi Régió jelenthetne reális regionális alternatívát Szeged regionális központtal.
A térképről jól leolvasható, hogy Szeged mindössze a Tiszazug és a Szolnoktól délre a Tisza jobb partján lévő települések (21 db) számára jelent közelebbi úticélt, így a megye többi része az elérhetőséget tekintve vesztese lenne annak, ha Jász-Nagykun-Szolnok megye egésze a Dél-alföldi Régió részévé válna. (64. ábra)

Megállapítható tehát, hogy a jelenlegi országos regionális tagozódás alapján létező egyetlen más NUTS II szintű régióhoz való "egészben" történő csatlakozás során sem lenne könnyebb a megye összes településének, de még csak a települések többségének helyzete sem. A Központi Régióhoz való csatlakozás esetén lenne a legkisebb a "vesztes" települések száma, míg Szeged és a Dél-Alföld tűnik a megye egésze számára az úthálózat alapján a legrosszabb alternatívának. Debrecen azonban annak ellenére, hogy vannak tőle igen távol eső területek, még mindig a megye egészéhez legközelebb fekvő regionális központ.

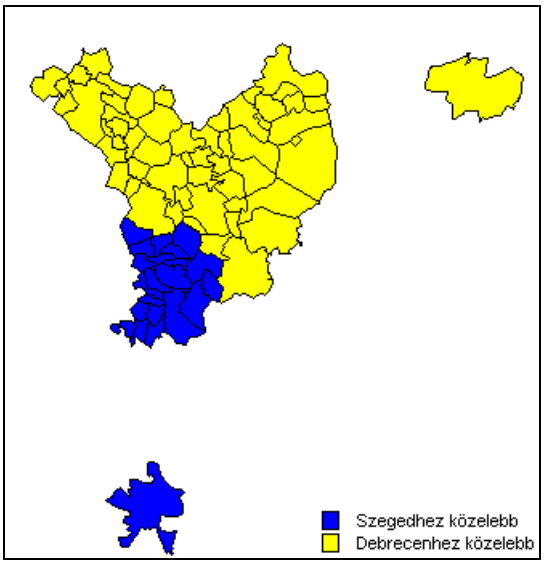

64. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek megoszlása Szeged, illetve Debrecen könnyebb közúti elérhetősége alapján (saját munka)

c, Szolnok elérhetősége a megye településeiről, a megye településeinek elérhetősége a szomszédos megyeszékhelyekről, illetve a megye településeinek megoszlása Szolnok és a szomszédos megyeszékhelyek elérhetősége szempontjából

A megye régióváltása tehát nem következhet be a vesztesnek számító települések számának növelése nélkül, azonban felmerül s lehetősége annak, hogy kisebb egységek (kistérségek, települések) hajtsanak végre régió- és ezzel együtt megyeváltást is. Ez ugyancsak az Észak-alföldi régió területi formáját érintő lépés volna.
A területszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény a települések megyeváltásáról is rendelkezik, amire 1990 óta 14 példa volt. Mivel a kistérségi szintet csak viszonylag később alakították ki, illetve ma is erőteljes formálódás alatt van, egész kistérségek megyeváltását csak nehezen tartjuk véghezvihetőnek. Éppen ezért települési szinten vizsgáltuk meg a megyén belüli elérhetőségi lehetőségeket, ami alapján következtethetünk a Szolnokhoz közlekedésileg legkevésbé kötődő településekre, azaz a lehetséges megyeváltások legvalószínűbb színtereire.
Megvizsgáltuk a szomszédos megyeszékhelyek és Szolnok viszonylatában is a megye településeinek kötődését, így megkaptuk, hogy melyek a valóban perifériku településeken.
Természetesen, ha az itt kapott adatokat a vonzó települések lakosságszáma alapján súlyoznánk, kissé módosított képet kapnánk a nagyobb lakosságszámú város

javára, de jelen esetben ettől a módszertől eltekintettünk, hiszen csak a közúthálózat adottságai alapján kapható potenciális közúti elérhetőséget vizsgáltuk.

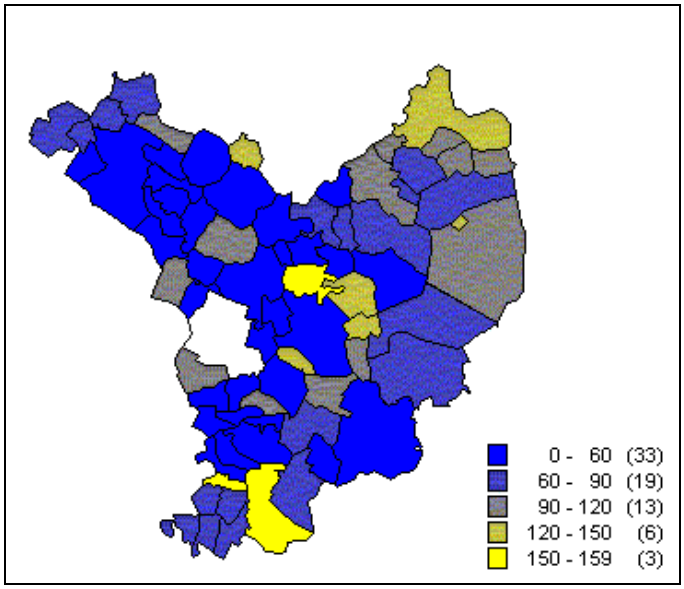

65. ábra: Szolnok elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

A megyeszékhely elérhetősége (65. ábra) természetesen saját legközvetlenebb agglomerációjából a legjobb, ezt a hatást terjesztik ki a megye különböző távolabbi részei felé a főútvonalak (4-es, 32-es, 46-os, 442-es). Figyelemre méltó a megyeszékhelyhez viszonylag közel elhelyezkedő kisebb, közúton nehezebben megközelíthető települések (Tiszatenyő, Kétpó stb.) gyűrűje, mely egyfajta belső perifériát jelent a megyében. Ezek a települések, bár a megyeszékhely nehezen elérhető, a megyehatártól való távoli fekvésük miatt nem választhatják a megyeváltást. A 66. ábra alapján a megye déli és északkeleti térségei számára a megyeszékhely nehéz elérhetősége párosul a más megyékkel való határossággal, ami a fent idézett törvény alapján alapfeltétele a megyeváltásnak.
Ha figyelembe vesszük a települések népességszámát is, megállapíthatjuk, hogy a megye lakosságának 60%-a egy órán belül képes közúton elérni Szolnok városát. A lakónépesség további 25%-a található a 100 perces vonalon belül. A maradék 15%, mely ezen túl lakik, kimondottan rossz elérési helyzetben fekszik a megyeszékhelytől. Különösen nehéz a helyzete annak a majdnem 40 ezer embernek (9%), akiknek több mint két óráig tart bejutni Szolnokra.

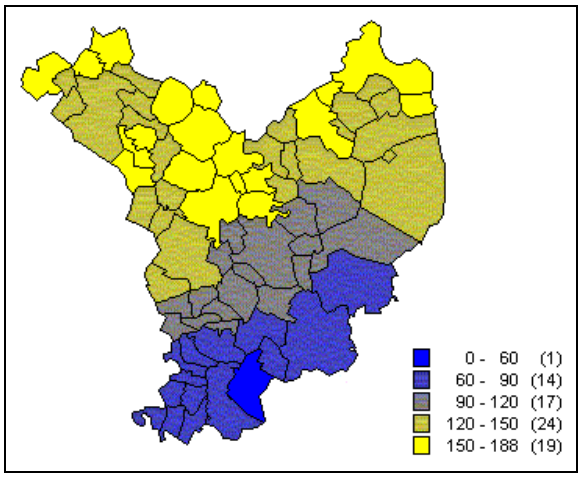

66. ábra: Békéscsaba elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

A megye települései közül Békéscsabához a déli-délkeleti fekvésűek helyezkednek el viszonylag közel. A 44-es számú főútvonalnak jelentős szerepe van ebben a viszonylatban, a közép- és hosszútávú regionális fejlesztési programokban elhatározott, ezt a főutat érintő fejlesztési elképzelések a megye ezen részét még közelebb fogják hozni a békési megyeszékhelyhez. (66. ábra)
A megye lakosságának alig 1%-a (Öcsöd település) érheti el Békéscsabát egy órán belül, alacsonynak mondható a 100 perces, illetve a 2 órás vonalon belül élők száma is. A megye lakosságának legnagyobb része a 120 és 180 perc közé eső intervallumba tartozik, ami egy laza kötődést jelent. A Jászság legtávolabbi területeiről még 3 óránál is több idő szükséges a békési megyeszékhely megközelítéséhez. (67. ábra)

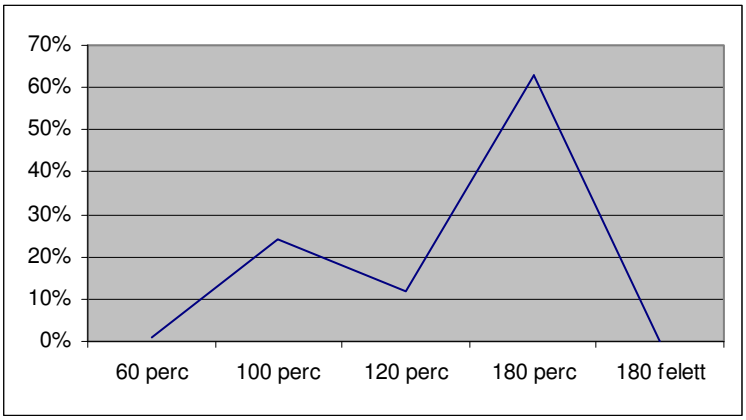

67. ábra: Békéscsaba időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka)

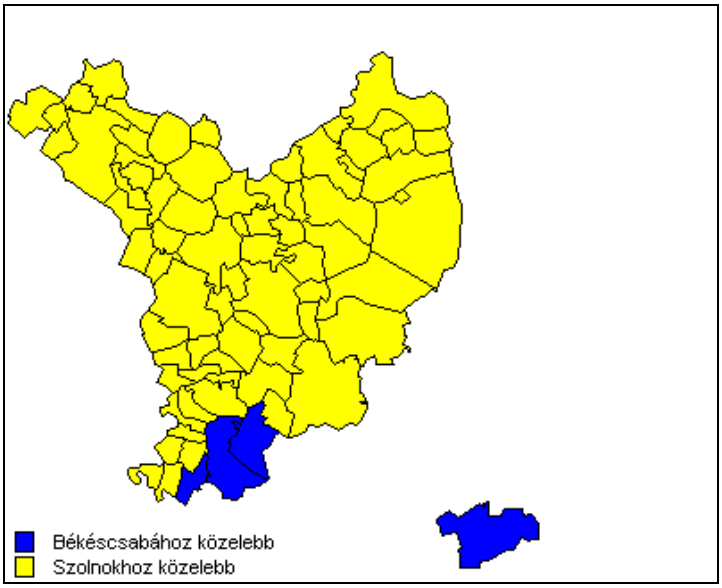

68. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Békéscsaba gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka)

Békéscsaba csak egy nagyon kis kiterjedésű térségben, a Tiszazug nyugati csücskében (Öcsöd, Kunszentmárton, Csépa) élőknek jelent közelebbi megyeszékhelyet Szolnoknál. (68. ábra)

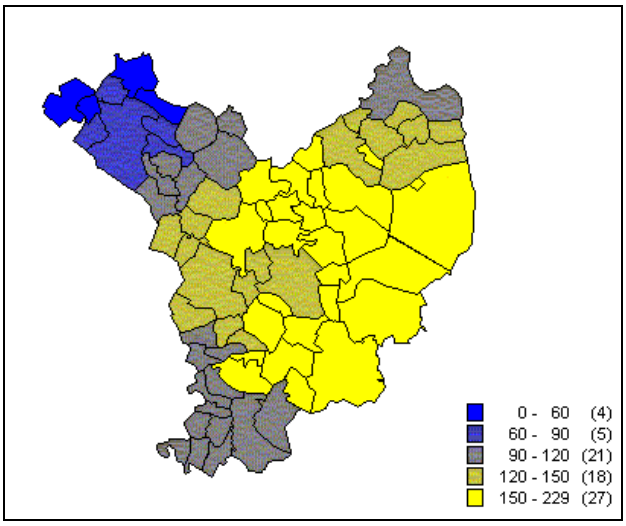

69. ábra: Budapest elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

A főváros vonzóerőt a távolabbi térségekre főként az autópályák segítségével fejt ki, az M3-as hatása nemcsak a Jászságban, de még Tiszafüred körzetében is érzékelhető. Az M5-ös pedig a megye déli-délnyugati részére hat jelentősen. Ez utóbbi esetében a hatást fokozza az autópálya állami kivásárlása és a matricás rendszer bevezetése, minek következtében ez az útvonal népszerűbbé válik a közlekedők körében. (69. ábra)
A fővárost egy órán belül a megye népességének mintegy 4%-a képes közúton elérni, ez a Jászság legnyugatabbi településeire jellemző. Viszonylag sokan élnek még a 100 perces vonalon belül is (14%), a többség (53%) azonban a 2-3 óra közötti időtartamon belül tudja megközelíteni a fővárost. Viszonylag jelentős azok aránya, akiknek több mint 180 perc kell Budapest eléréséhez. (70. ábra)

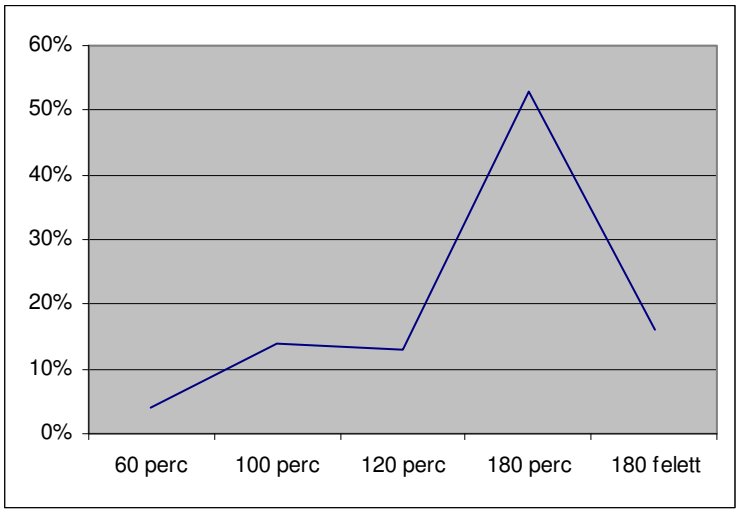

70. ábra: Budapest időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka)

Budapest vonzását a térkép szerint az M3-as autópálya közvetíti Jász-Nagykun-Szolnok megye települései felé, ezzel magyarázható az, hogy a Jászság nyugati területei mellett Tiszafüred és környéke is gyorsabban elérhető a fővárosból is, mint Szolnokról. (71. ábra)
Debrecen Jász-Nagykun-Szolnok megye keleti része számára viszonylag könnyen elérhető, ebben nagy szerepet játszik a 4-es főútvonal, illetve az északi részen a 33-as főútvonal. A 4-es főút autópályává történő fejlesztése csak a távlati tervekben szerepel, így ezt a kapcsolat a közlekedési lehetőségek csak korlátozottan szolgálják ki. (72. ábra)

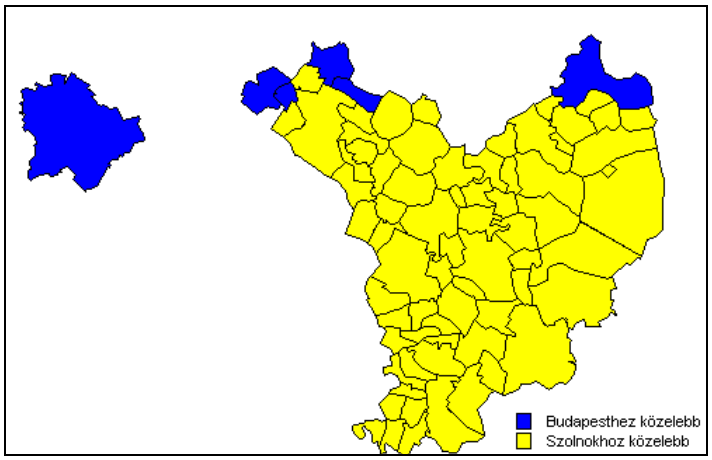

71. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Budapest gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka)

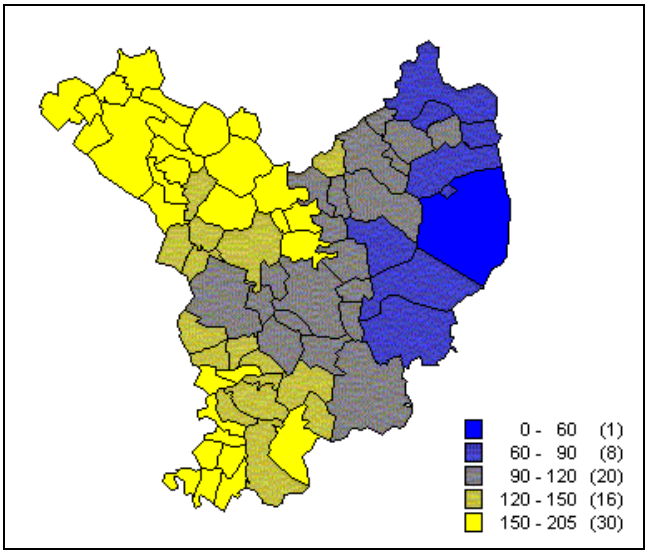

72. ábra: Debrecen elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

Az ország második legnagyobb városa Jász-Nagykun-Szolnok megye lakosságának 5%-a számára jelent egy órán belül elérhető úticélt, míg további 21% 100 percen belül tud a régióközpontba utazni közúton. Ez összesen a megye lakosságának alig több mint ¼-e. a Másik majdnem 75% csak 2-3 órás utazással tudja elérni Debrecent. A Jászság nyugati fele a közúti közlekedési lehetőségeket tekintve is igen távol esik a régióközponttól, csak 3 órát meghaladó utazással képesek elutazni ide. Itt él a megye népességének mintegy 5%-a. (73. ábra)

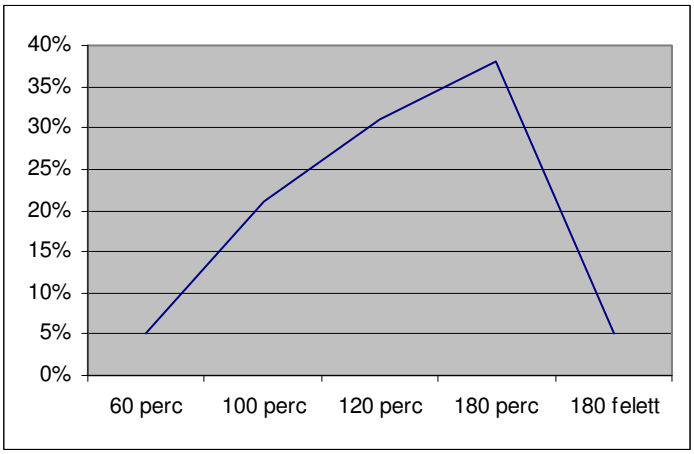

73. ábra: Debrecen időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka)

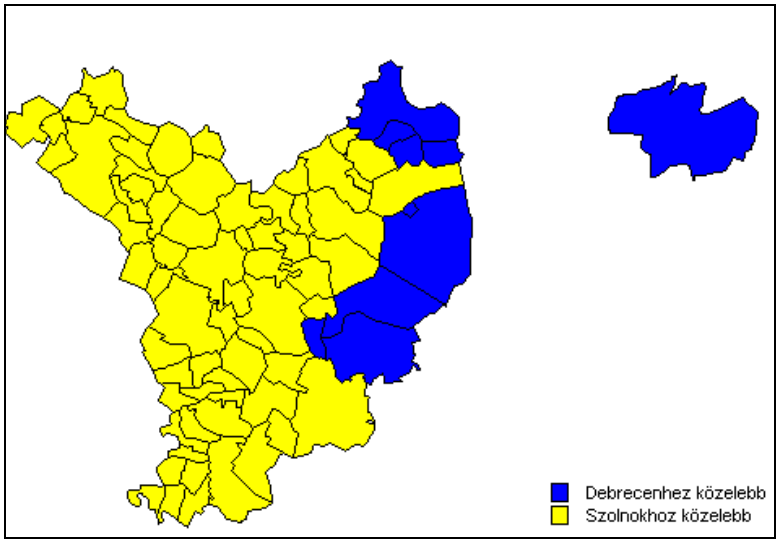

74. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Debrecen gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka)

Debrecen esetében természetesnek tűnik, hogy a hajdúsági megyeszékhely a Nagykunság keleti részéről könnyebben elérhető, mint Szolnok. Ugyanakkor Tiszafüred ugyancsak jobban kötődik a régióközponthoz, mint megyeszékhelyéhez. Különösen problémássá teszi a helyzetet az, hogy Tiszafüred és környezete Egerhez, sőt még Miskolchoz is erőteljesebben kötődik, mint Szolnokhoz. (74. ábra)

Eger városa a megye északkeleti és északnyugati csücskére fejti ki nagyobb közlekedési vonzóerő erőt, köszönhetően a 31-es és a 33-as főútvonalaknak. Megfigyelhető a Közép-Tisza-Vidék észak felől való elzártsága, melyek Egerhez való viszonylagos közelségük ellenére sem tartoznak az optimális kategóriába. (75. és 77. ábra)
Eger viszonylatában viszonylag szórtak az adatok, hiszen 4% él közelebb mint 60 perc a hevesi megyeszékhelyhez, további 25% még elviselhető távolságban helyezkedik el, nagy azonban azok aránya, akik 2-3 óra közötti utat kell hogy megtegyenek. A Tiszazug déli szegélyén élők pedig nemcsak térbeli távolságban, hanem időben is reménytelenül hosszú utat kell hogy megtegyenek Egerig. (76. ábra)

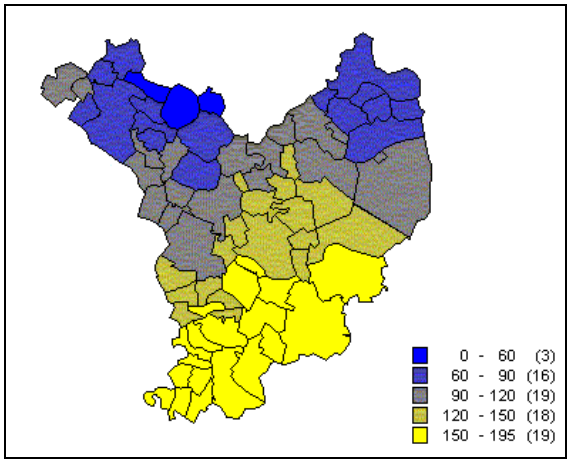

75. ábra: Eger elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

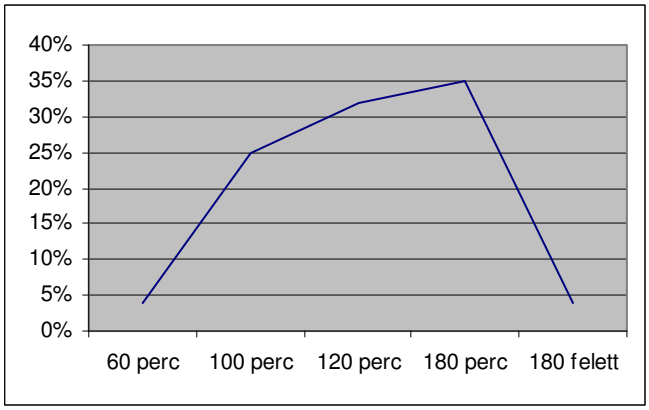

76. ábra: Eger időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka)

Kecskemét a közelsége miatt a megye egész déli részét bizonyos fokú vonzás alatt tartja, ugyanakkor Szolnokra és környékére is közvetlen vonzóerőt gyakorol. Ez természetesen fokozottabban érvényesül a Tisza jobb partján elhelyezkedő településekre. A közelség miatt Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek mintegy 2/3-a a 100 perces vonalon belül helyezkedik el. (78. ábra)
A szomszédos megyeszékhelyek közül Kecskemét vonzza legjobban Jász-Nagykun-Szolnok megye lakosságát, hiszen a lakosság majdnem 1/3-a egy órán belül eléri Bács-Kiskun megye székhelyét, további 40% pedig a 100 perces vonalon belül helyezkedik el. A maradék 32%-nak hosszabb utat kell megtennie Kecskemétig. Kiemelkedő, hogy 3 órán belül elméletileg a megye bármely lakosa képes Kecskemétet elérni, még a legmesszebb fekvő Tiszafüred és környezetének lakossága is. (79. ábra)

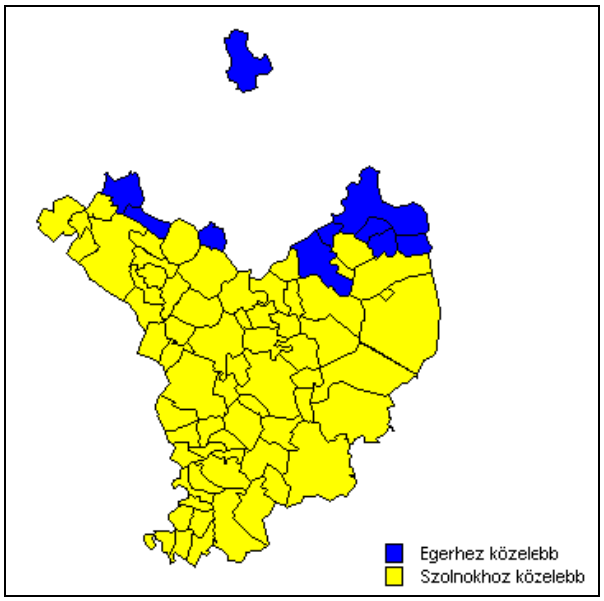

77. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Eger gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka)

Kecskemét, bár közeli fekvésével egyike a leginkább vonzó megyeszékhelyeknek, mégis leginkább a Tiszazug településeire fejt ki jelentős vonzó hatást. (97. ábra) Ez közlekedésileg meg is magyarázza Tiszaug közelmúltban történt megyeváltását.
Megállapítható, hogy a borsodi megyeszékhely közlekedési vonzóereje rendkívül kis mértékű, illetve csak kevés települést (a megye összes településének mintegy harmadát) érint a megye északi részén. (81. és 83. ábra)
Miskolcot Jász-Nagykun-Szolnok megye lakosságának alig több mint 15%-a képes 100 percen belül elérni, ezen belül 1 órán belül senki sem. Viszonylag alacsony azok aránya is, akik 2 órán belül képesek ide eljutni. A lakosság többsége a 3 órás

kategóriába tartozik (55%), míg 12%-uk ennél is hosszabb utazással tud csak Borsod-Abaúj-Zemplén székhelyére eljutni. (82. ábra)

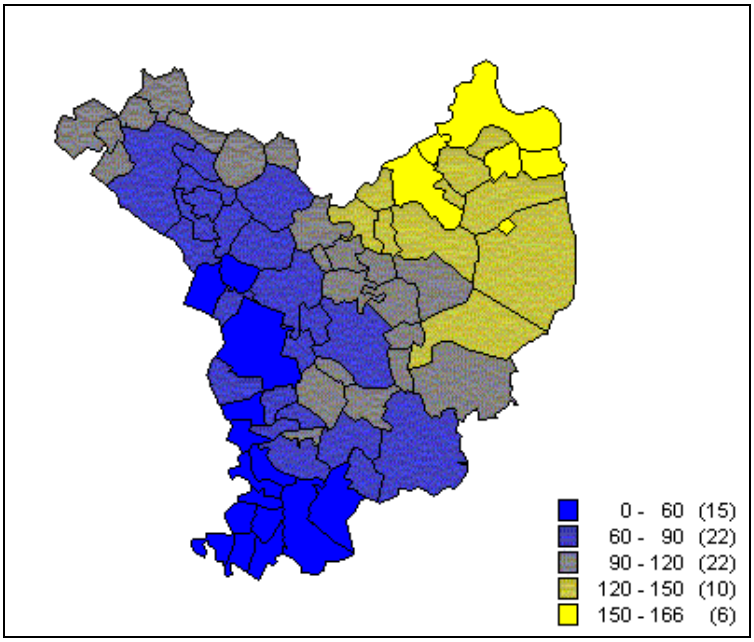

78. ábra: Kecskemét elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

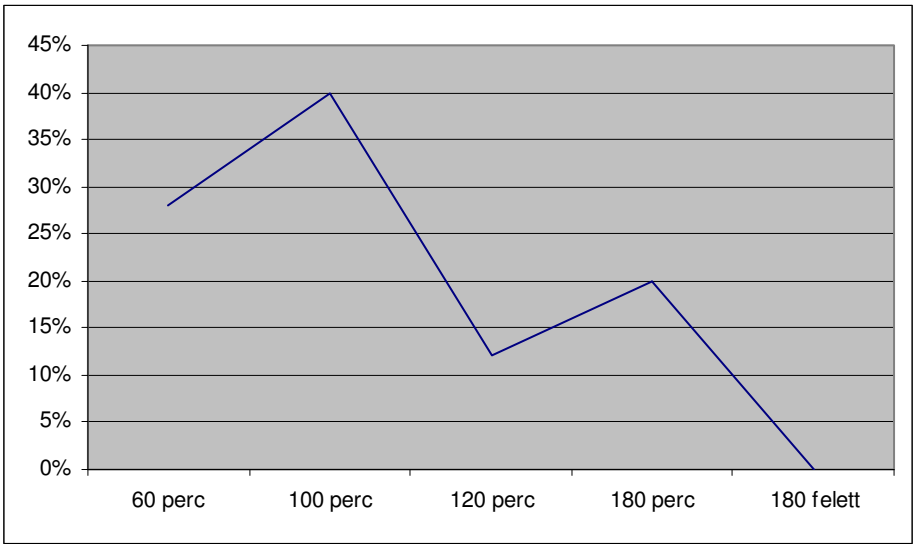

79. ábra: Kecskemét időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka)

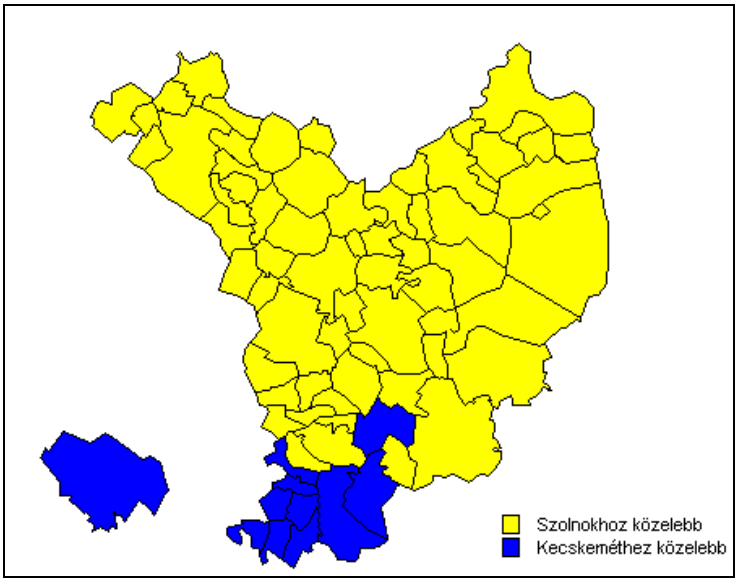

80. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Kecskemét gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka)

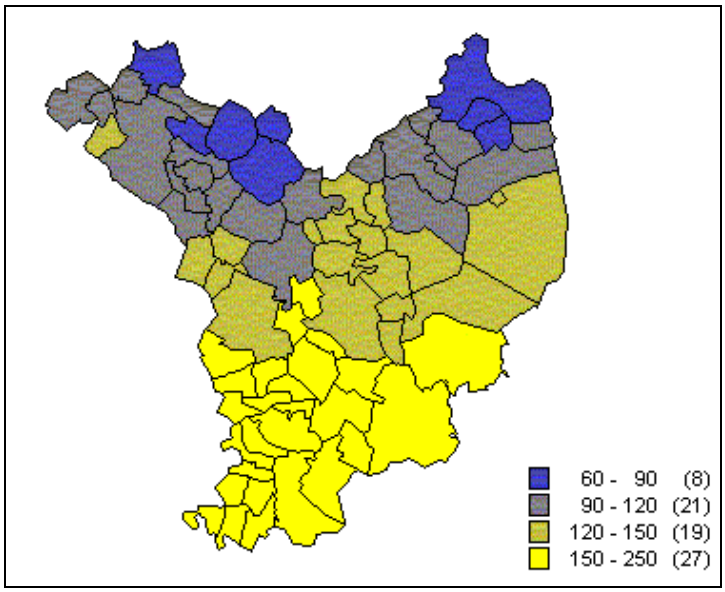

81. ábra: Miskolc elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

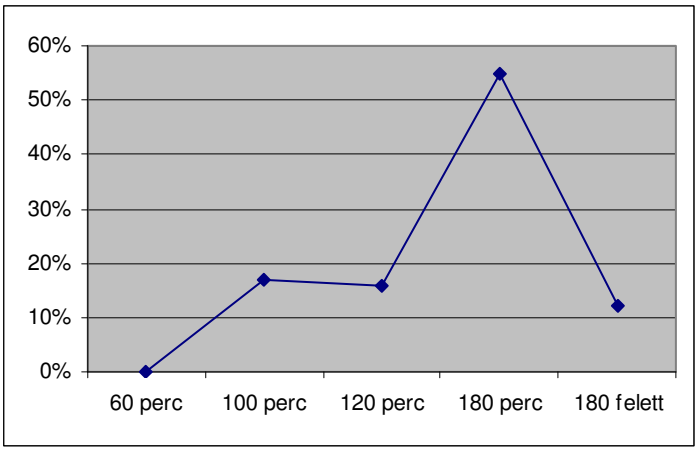

82. ábra: Miskolc időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka)

Szeged, annak ellenére, hogy a megye tiszazugi településeihez földrajzilag közel helyezkedik el, mégsem rendelkezik optimális elérhetőségi lehetőségekkel. Csak a Tiszazug déli térségében, Kunszentmárton környékén jelent valós alternatívát Szolnokkal szemben. (84. ábra) Ez azzal magyarázható, hogy közvetlenül csak a 45-ös főút vezet ebbe a térségbe déli irányból.

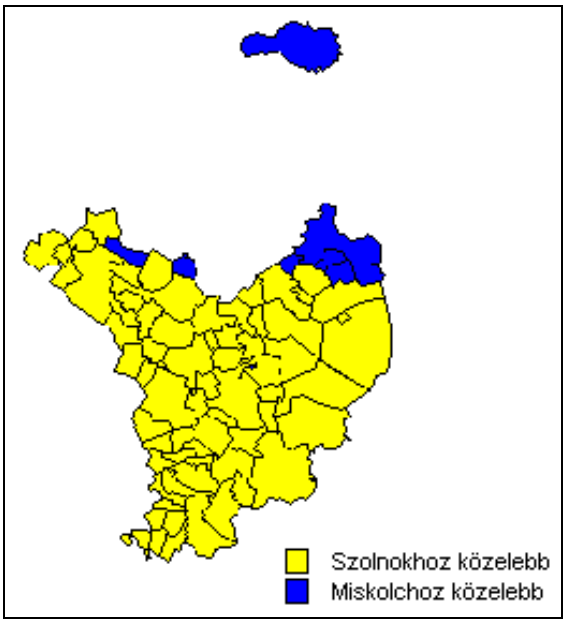

83. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Miskolc gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka)

A csongrádi megyeszékhely az utazási időt tekintve relatíve távol esik Jász-Nagykun-Szolnok megyétől, hiszen 60 percen belül senki sem tudja lakóhelyéről megközelíteni. Azok aránya is elenyésző, akik a következő 2 kategóriába tartoznak. A megye lakosságának több mint 80%-a 2, vagy esetleg 3 óránál is többet utazik, ha Szegedet akarja meglátogatni. (85. ábra)

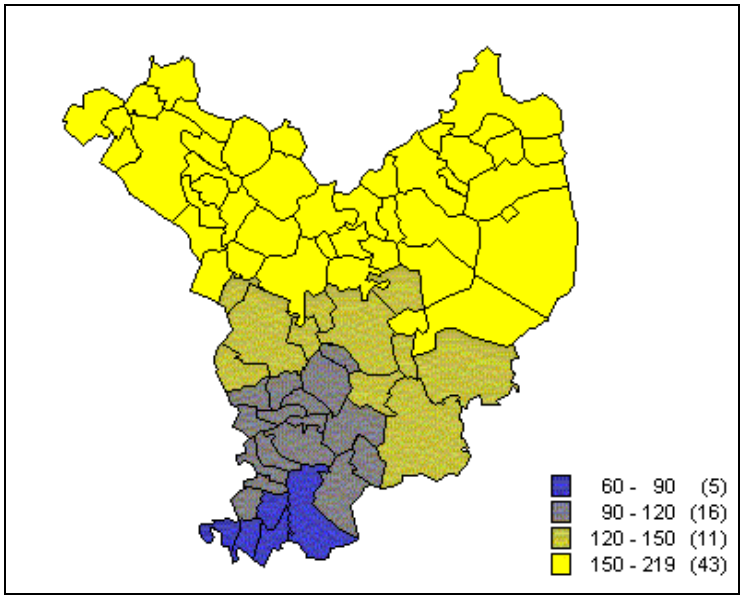

84. ábra: Szeged elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka)

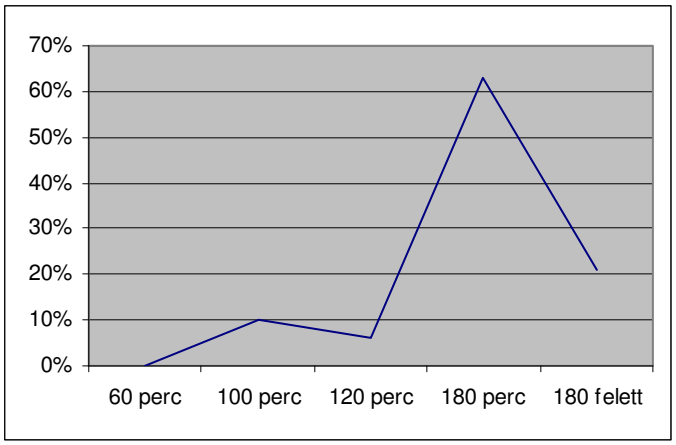

85. ábra: Szeged időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka)

Ebben az esetben leolvasható a térképről, hogy Szeged csak a Tiszazug legdélebbi csücskéből érhető el gyorsabban, mint a megyeszékhely. (86. ábra)

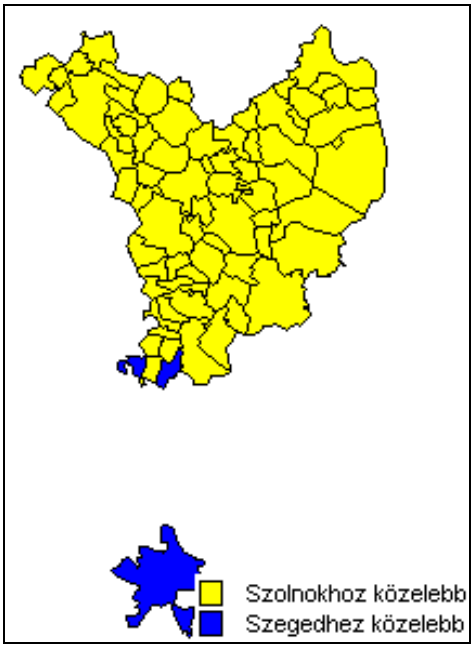

86. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Miskolc gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka)

2. A tömegközlekedési hálózat által lehetővé tett elérhetőség értékelése

A tömegközlekedés elemzésekor figyelembe kell venni, hogy ez a rendszer az egyéni közlekedési módozatok által használt közútrendszert használja, ugyanakkor szociális szempontból kiemelt jelentősége van. Általában a társadalom alsóbb rétegei, a nyugdíjasok nagy tömegei, hátrányos helyzetű rétegek, munkanélküliek, diákok azok, akik nem rendelkezve saját gépjárművel, a tömegközlekedési lehetőségeket kénytelenek igénybe venni.
Azokon a területeken, ahol kevés az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma (87. ábra) megnő a tömegközlekedési elérhetőség jelentősége. Ezekben a térségekben különösen fontos a minél intenzívebb tömegközlekedési kapcsolatok megteremtése. A három legjobb helyzetű térség a Régióban a három megyei jogú város és agglomerációja. Ugyanakkor Jász-Nagykun-Szolnok megyében még a Jászság egyes körzetei is viszonylag magas értékkel rendelkeznek. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a megyeszékhelyen kívül a nagyobb városok, illetve helyenként az országhatár menti településeken van viszonylag sok személygépkocsi.

A legrosszabb mutatókkal Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Közép-Tisza-mentén és a Tiszazugban elhelyezkedő községek rendelkeznek, míg Hajdú-Biharban a Sárrét és Bihar egyes részei. Szabolcs-Szatmár-Beregben a kistelepülések vannak a legrosszabb helyzetben.

XIII. táblázat: Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma az Észak-alföldi régióban, megyei átlag (2002)

Megye	1000 lakosra jutó gépkocsik száma (db)
Hajdú-Bihar	157,39
Jász-Nagykun-Szolnok	168,55
Szabolcs-Szatmár-Bereg	172,93

KSH forrás alapján, saját szerkesztés

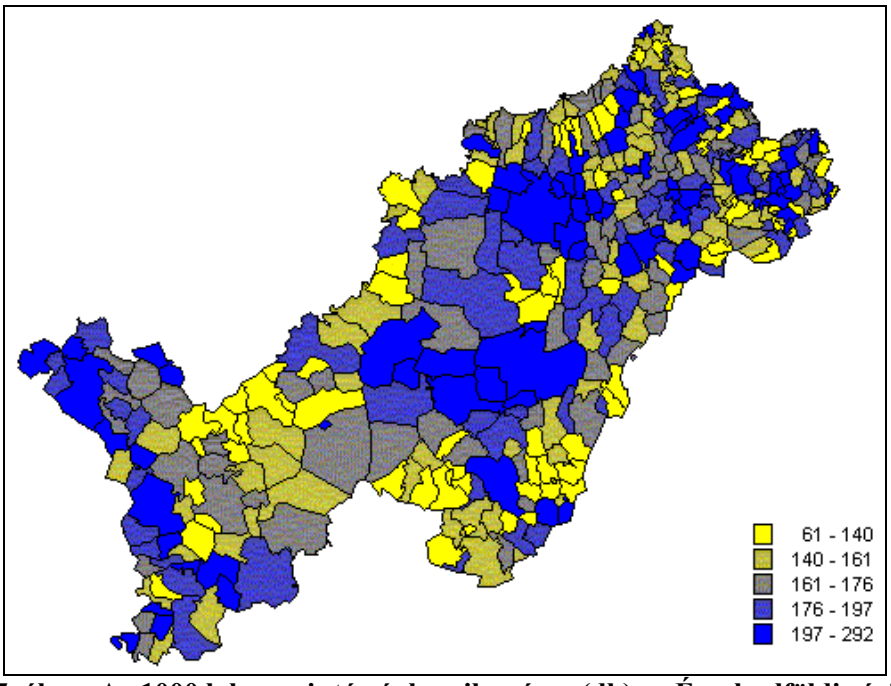

87. ábra: Az 1000 lakosra jutó gépkocsik száma (db) az Észak-alföldi régió területén (2002. évi KSH adatok alapján saját szerkesztés)

A tömegközlekedési elérhetőség vizsgálata kapcsán elemeztük:[61]
a, Debrecen direkt autóbuszos és vasúti elérhetőségét a Régió településeiről
b, Szolnok direkt autóbuszos és vasúti elérhetőségét a megye településeiről

[61] Emlékeztetőül: A közvetlen elérhetőségi index kiszámítható, ha a napi járatpár számot elosztjuk a járatonkénti átlagos menetidővel. Mivel a menetidő az egy településről induló járatok esetén is általában eltérő, így az egy nap induló összes járat menetidejének átlagát vettük és az így kapott átlagos menetidővel osztottuk a járatpárok számát.

a, Debrecen direkt autóbuszos és vasúti elérhetősége a Régió településeiről

Debrecen tömegközlekedési kapcsolatairól megállapítható, hogy a Régióban Hajdú-Bihar megye területén kívülre csak nagyon kevés a közvetlen autóbuszos összeköttetése. Leginkább Szabolcs-Szatmár-Bereg megye déli és Jász-Nagykun-Szolnok megye keleti sávján vannak olyan települések, amelyek átszállás nélkül megközelíthetőek Debrecenből. Jász-Nagykun-Szolnok megyében ezen kívül a Jászságon keresztül a főváros felé tartó távolsági autóbuszjárat jelent még összeköttetést a régióközponttal, illetve a megye déli részén létezik egy Kecskemét felé mutató tranzitvonal. (88. ábra)

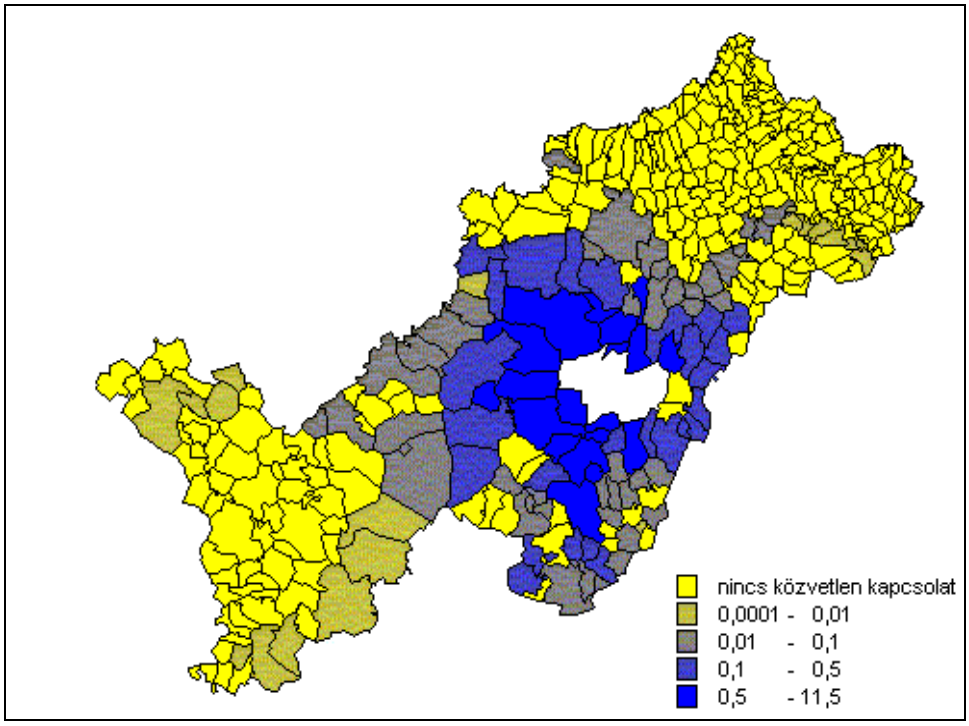

88. ábra: Debrecen direkt autóbuszos elérhetősége a régió településeiről (saját munka)

A régióközpont direkt vasúti elérhetősége sem mondható optimálisnak a társmegyék területéről, hiszen a Budapest-Szolnok-Debrecen-Nyíregyháza fővonalon fekvő településeken kívül csak Mátészalka, illetve Tiszafüred irányában vannak Debrecennek direkt vasúti összeköttetései. (89. ábra)

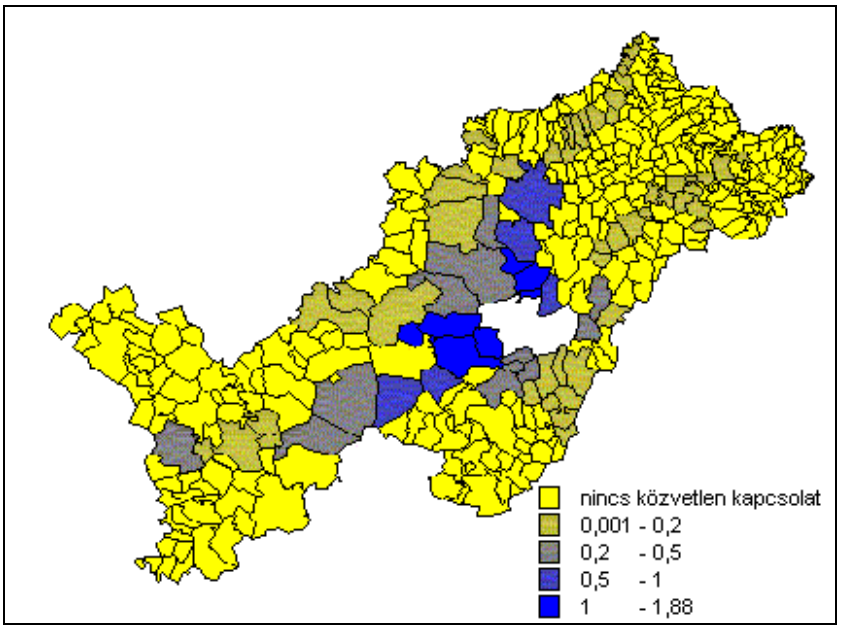

89. ábra: Debrecen direkt vasúti elérhetősége a régió településeiről (saját munka)

b, Szolnok direkt autóbuszos és vasúti elérhetősége a megye településeiről

Szolnok, mint megyeszékhely tömegközlekedési kapcsolatainak elemzésével kimutatható, hogy a létező autóbuszos és vasúti szolgáltatások mely térségek lakóinak jelentenek megfelelő megoldást a városba való eljutáshoz. Ahonnan közvetlenül nem, vagy csak nehezen, kevés napi járatszám segítségével lehetséges eljutni a megyeszékhelyre, a lakosság kötődése feltételezhetően kisebb lesz a megyéhez. Ezekben a térségekben egy elszakadási törekvés valószínűleg könnyebben talál magának lakossági támogatást. Ezeket a nehezen elérhető térségeket más megyék, pld. Hajdú-Bihar esetében már más szerzők is vizsgálták. Süli-Zakar István például "periferiális fekvésű megyezugoknak" nevezi őket. (SÜLI-ZAKAR I. 1996)
A direkt vasúti elérhetőségből kapott adatok követik a Szolnokról, mint vasúti közlekedési csomópontból kiágazó vasútvonalakat. Jól látható azonban, hogy létezik a megyén belül több hatalmas térség a vasúti fővonalak között, melyek direkt vagy egyáltalán nem érhetők el Szolnokról vasúton. (90. ábra) Kiemelkedik Túrkeve városa, mely vasúton egyáltalán nem közelíthető meg a hozzá vezető szárnyvonal megszüntetése óta.

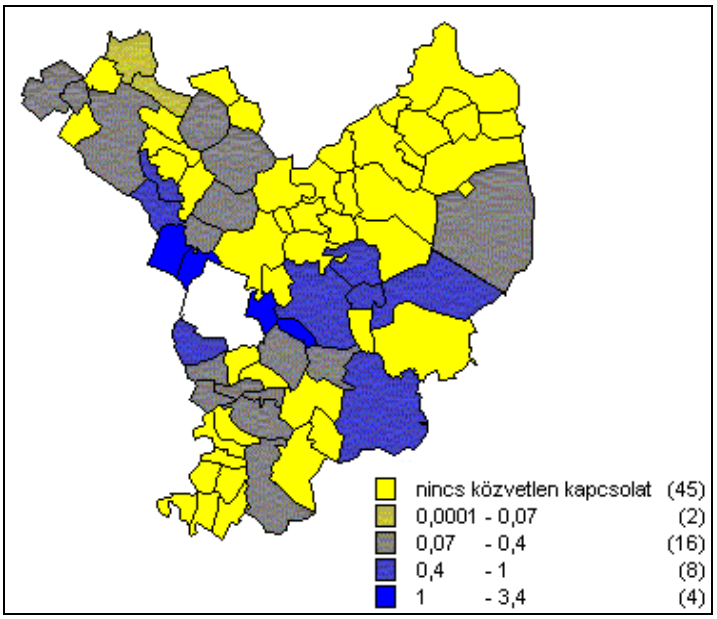

90. ábra: Szolnok város direkt vasúti elérhetősége a megye településeiről (saját munka)

Az autóbuszos direkt elérhetőség sokkal árnyaltabb képet mutat a vasútinál. Itt a legjobban ellátott területek Szolnok város közvetlen környékén találhatók meg, míg a távoli és közelebbi perifériákon 13 település csak átszállással közelíthető meg a megyeszékhelyről. (91. ábra)

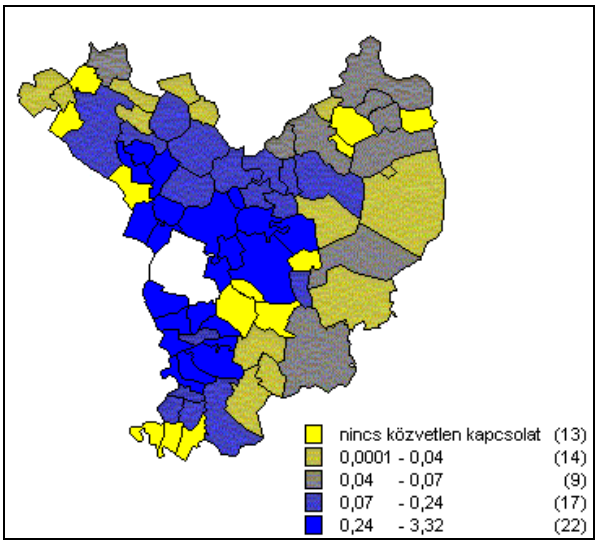

91. ábra: Szolnok város direkt autóbuszos elérhetősége a megye településeiről (saját munka)

III.3.4.3 Összegzés

A területi kiformálódásról és az elérhetőségről szóló fejezet végére ún. Bennett módszerrel (MÓRICZ F. – ABONYINÉ PALOTÁS J. 1980) készítettünk egy összefoglalást. A Bennett módszer lényege, hogy minden egyes mutató esetében azon területegység adatát tekintjük bázisnak, amelyiknél a mutató értéke a legnagyobb. Az egy-egy területegységre kapott viszonylagos értékek összegét tekinthetjük a számítás eredményének, ezt pontszámnak nevezzük.

Általános képlete:

$_{aik} = A_{ik}/A_{imax}$
(i=1,2, … n) (k=1,2 … m)

ahol:
a_{ik}= az i-edik naturális mutató viszonylagos nagysága k területegységben,
A_{ik}= az i-edik naturális mutató értéke k területegységben,
A_{imax}= az i-edik naturális mutató maximális értéke (a figyelembe vett területegységekben előforduló maximális érték),
m= a vizsgálatba bevont területegységek száma,
n= a vizsgálatba bevont mutatók száma

A számítás során az előzőekben külön-külön megemlített mutatókat (1000 főre jutó gépkocsik száma, 1 perces telefonhívás díja a RFÜ felé, direkt autóbuszos elérhetőség, direkt vasúti elérhetőség, elérhetőség percben a közúthálózat alapján, illetve az előzőekben még nem használt 1000 főre jutó telefonvonalak száma)[62]rendszereztük, így alakítottunk ki a Régió települései között egy rangsort. A kapott adatokat térképen is ábrázoltuk, így az Észak-alföldi régió területi formálódásáról, elérhetőségi viszonyairól kaptunk egy megfelelő összegzést.
A térképről (92. ábra) leolvasható, hogy a Hajdú-Bihar megyei településeken kívül a régióközponthoz még elérhető közelségben van jó néhány Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok megyei település is. A Jászság néhány városa, köszönhetően a jó infrastrukturális ellátottságnak és a viszonylag sok gépkocsinak ugyancsak a legjobb kategóriában helyezkedik el. A megyében ugyanakkor nehéz helyzetben vannak a közép-tiszai települések, illetve a már említett megyei "belső periféria" térségei, melyek a Debrecenhez való légvonalbeli relatív közelség ellenére a régióközponttól távol vannak. Ugyanakkor megye-közepi helyzetük nem teszi számukra lehetővé a területi egységtől való önálló elszakadást és más megyéhez, illetve régióhoz való csatlakozást sem. Számukra csak a kistérséggel,

[62] A percben számított közúti elérhetőséget fordított arányosság alapján számítottuk, tehát a legrövidebb távolság kapta a 100%-ot.

vagy a megye egészével való váltás lehetséges, így várhatóan a jövőben, ha az Észak-alföldi régió társadalmasítása irányukban nem lesz megfelelően sikeres, ezekben a térségekben megélénkülnek majd a megye szétszakítására irányuló lobbyk.
Meg kell ugyanakkor állapítani, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye peremén elhelyezkedő kistelepülések hasonlóan rossz helyzetben vannak a régióközpont elérhetőségét illetően. Számukra azonban részben az ukrán határ menti fekvés, részben pedig a Borsod-Abaúj-Zemplén felé a Tiszán, mint természetes akadályon keresztül működő kapcsolatok valószínűleg nem jelentenek olyan nagy vonzerőt, hogy ez megye- és régióváltásban csúcsosodjon ki.
Láthattuk az elérhetőségi vizsgálatok fényében azt, hogy a régiós központtal való kommunikáció, illetve az elérhetőség lehetőségei nagyon eltérőek a Régió különböző térségeiben. Ennek következtében az intézményesülés szétterjedése, diffúziója szélsőségesen egyenlőtlen lehet a jövőben, ami nem kiegyenlített fejlődést eredményez, azaz a fejlesztési régió nem lesz képes beteljesíteni valódi célját.

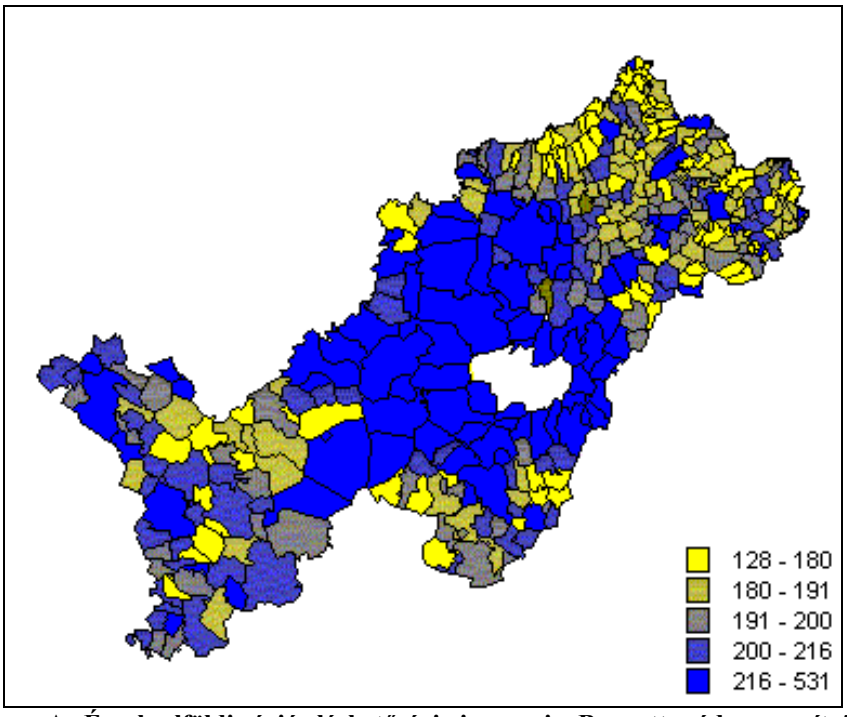

92. ábra: Az Észak-alföldi régió elérhetőségi viszonyai a Bennett módszer segítségével előállított komplex mutatók alapján (saját munka)

III.4 Az Észak-alföldi régió működésének néhány jellemzője

A régiók intézményesülése időben hosszan lezajló folyamat. Az első három fázis (területi, szimbolikus, intézményi) ebben a negyedik szakaszban lép működésbe a regionális szereplők interakcióján keresztül.
Az első részben a lakosság ismereteit, attitűdjeit, érzéseit vizsgáltuk a régióval kapcsolatban. Összehasonlításként rákérdeztünk az emberek megyékhez fűződő viszonyaira is, ezzel elemezhetjük a két területi egység társadalmasultságát, illetve helyét az intézményesülés folyamatában.
A lakossági kérdőívek eredményei megmutatták, hogy a "hétköznapi" emberek ismeretei igen hiányosak, tévesek.
A második fázisban éppen ezért Jász-Nagykun-Szolnok megye különböző területi szinten működő vezetőit, a "megyei prominenciát" vizsgáltuk meg, akikről feltételezhető volt, hogy bővebb ismeretekkel, megalapozottabb véleménnyel rendelkeznek a regionális folyamatokról.
A dolgozat ezen részében is (bár a többi fejezetben is igyekeztünk kiemelni) Jász-Nagykun-Szolnok megyére koncentráltunk. Ennek ellentmondani látszik, hogy a lakossági kérdőíveket nemcsak Szolnokon, hanem a másik két megyeszékhelyen is kitöltettük. Ezzel egy megfelelő alapot szolgáltathatunk a három megye összehasonlítására. A prominencia-kérdőíveket Jász-Nagykun-Szolnok, a legproblémásabbnak tűnő megye illetékeseivel töltettük ki.
A fejezet végén kísérletet tettünk arra, hogy a kérdőíves eredményeken túl statisztikai adatokkal is alátámasszuk a Régió működésének néhány anomáliáját. Néhány decentralizált forrás megyei elosztási arányait vizsgáltuk meg. Az itt felhasznált adatok részben a VÁTI Kht., részben az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség adattárából származnak.

III.4.1 Lakossági kérdőívezés eredményei[52]

A három megyei jogú város lakosságából 300-300 véletlenül kiválasztott személy válaszaira alapul ez az alfejezet. A kérdőív elemzett főbb pontjai a következők:
1. Mennyire ismeri a lakosság a regionális intézményeket, melyeket tekint annak, milyen ezek ismertsége?
2. A regionális és a megyei szimbólumrendszer ismertsége
3. Hogyan vélekedik a lakosság a területi alakról?
4. Milyen a lakosság különböző területi szintekhez való viszonya?

[52] A lakossági kérdőívezést 2002 nyarán végeztük, geográfus hallgatók segítségével a régió három megyeszékhelyén. A három város esetében három külön kérdőívet használtunk, hiszen igyekeztünk egyes speciális jellemzőket is megvizsgálni. A kérdőíveket mellékletben csatoltuk.

A megyei jogú városok lakosságából választott mintának több oka is van. Ez a településtípus fontos helyet foglal el a régiók irányításában, hiszen delegáltjaik közvetlenül beleszólhatnak a régió irányításába. Mint megyeszékhelyek, fontos szerepet játszanak a megyék életének megszervezésében is, így joggal várhatjuk el hogy az itt élők a megye más térségében élőknél valamivel tájékozottabbak legyenek a regionális kérdésben. Véleményünk szerint egy, az egész megye lakosságából vett minta eredményei még kevesebb lehetőséget teremtettek volna az elemzésekre.

III.4.1.1 A lakossági minta jellemzői

Szolnok esetében a férfiak és nők aránya 50-50%, míg a másik két városban kis méretékű nőtöbblet mutatható ki a mintában. (93. ábra)

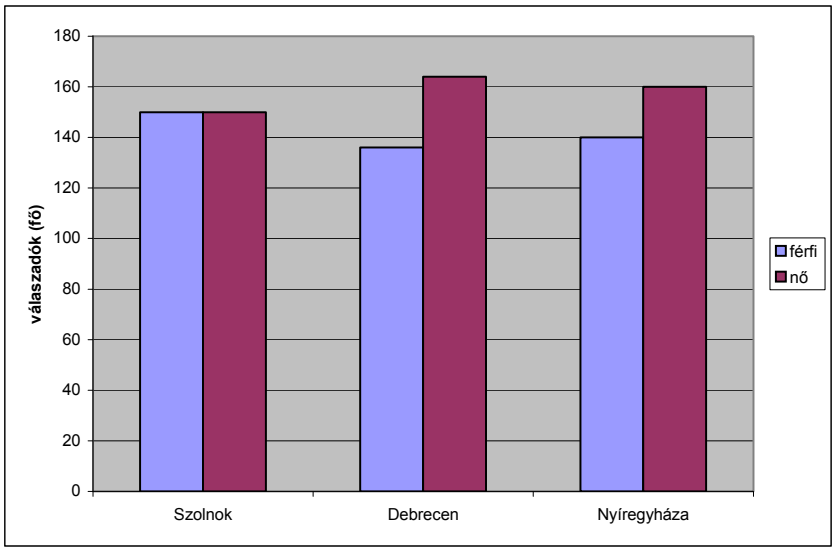

93. ábra: A minta nemek szerinti megoszlása (saját munka)

Látható, hogy a 20-40 éves korosztály mindhárom városban dominált a válaszadók között, míg kevéssel lemaradva a 40-60 évesek következnek. A 20 év alattiak kis százaléka azzal magyarázható, hogy a kérdezőbiztosok igyekeztek legalább 17 éves alanyokat megkérdezni, akik már feltételezhetően rendelkezhetnek megfelelő tájékozottsággal a kérdésekben. Az idősek viszonylag nagy aránya Szolnok esetében a minta sajátságos anomáliájának tekinthető. (94. ábra)

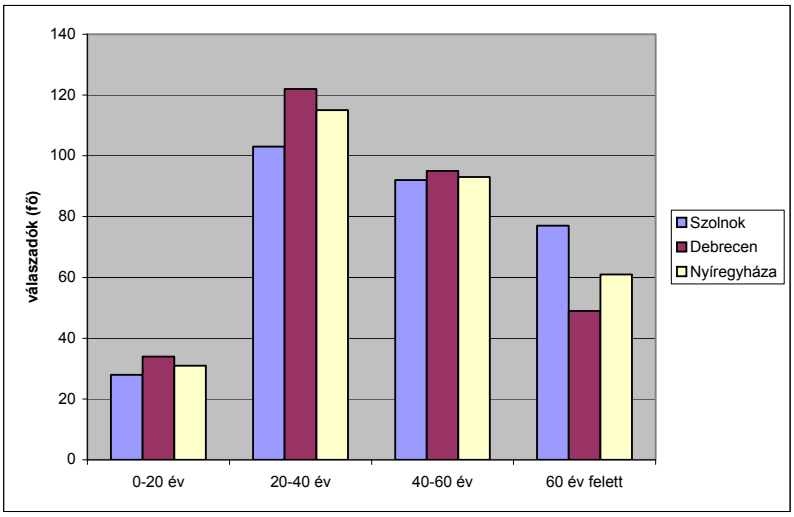

94. ábra: A minta jellemzői az életkor-szerinti megoszlás tekintetében (saját munka)

Az iskolázottságot tekintve a megkérdezettek legnagyobb része érettségizett volt, mindhárom megyeszékhelyen. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya az országos átlaghoz képest nagynak mondható (18-20%). A Szolnok városában megkérdezettek a másik két mintaterület válaszadóihoz képest az érettségizettek és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők tekintetében 6-10%-kal jobb arányt mutatnak. (95. ábra)

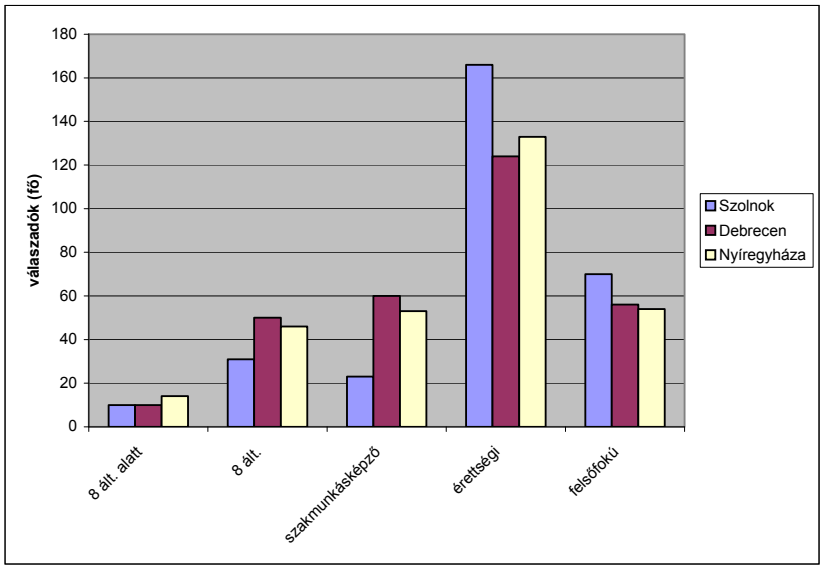

95. ábra: A minta iskolázottsági jellemzői (saját munka)

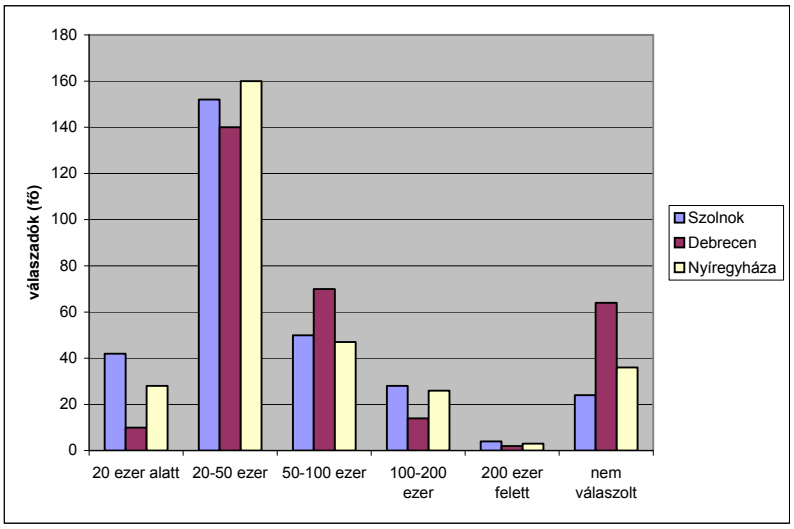

96. ábra: A minta jellemzői a családban egy főre jutó havi jövedelem alapján (saját munka)

Megállapítható, hogy a megkérdezettek között többségben a havi 20-50 ezer forintos jövedelemmel rendelkezők voltak. Ez a kategória, együtt az 50-100 ezer forintos réteggel mindhárom városban a válaszadók mintegy 2/3-át tették ki. Ez a két csoport tekinthető a jövedelmi viszonyokat alapján a társadalom középrétegének, míg az alsó, illetve felső rétegek csak kis százalékban jelennek meg a felmérésben. (96. ábra)

III.4.1.2 Vélemények a területi formáról

A 97. ábráról leolvasható, hogy a válaszadók nagy része, Szolnokon több mint a fele nem tudott érdemleges választ adni a kérdésre. Az Észak-alföldi régiót viszonylag kevesen tudták megnevezni, meglepetésre a régióközpontban, Debrecenben a legkevesebben. Említésre méltó még az önálló "Alföld Régió" megjelenése, legnagyobb számban Szolnokon, valamint az Északkelet-magyarországi régió, ami talán a hatmegyés kezdeti régió emlékének továbbélése. A debreceni válaszok között a hivatalosan soha nem létezett "Kelet-magyarországi régió" is számosan megjelent, e mögött véleményünk szerint az áll, hogy az itt élők jelentős része tisztában van városuk regionális szerepével Kelet-Magyarország életében.

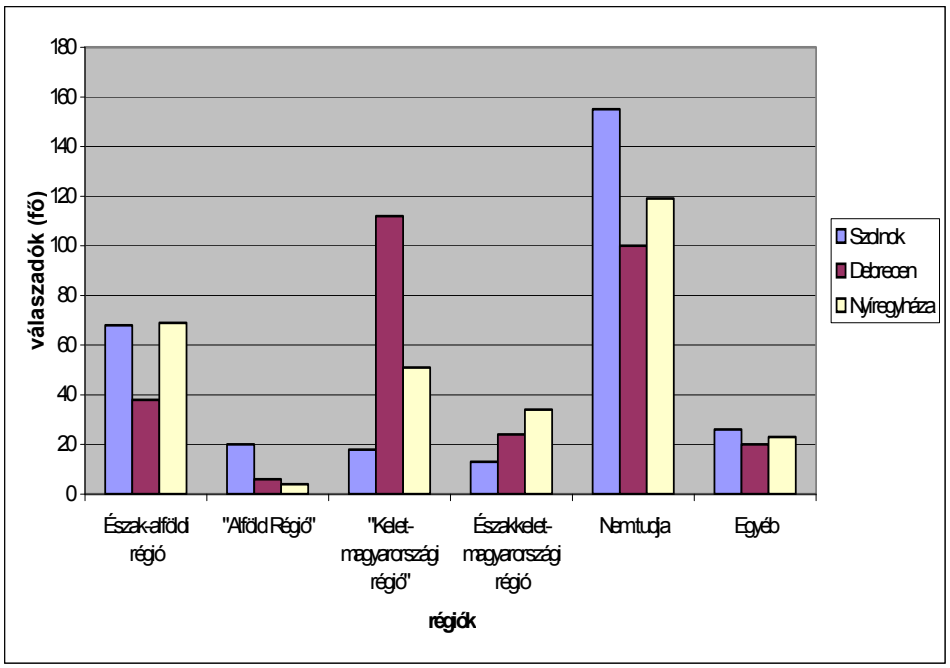

97. ábra: A "Kérjük nevezze meg, hogy megyéje melyik fejlesztési-statisztikai régió része!" kérdésre adott válaszok három megyeszékhelyen felvett lakossági kérdőívek alapján (saját munka)

A diagramon "egyéb" kategóriában feltüntetett válaszok között a megyék, maitól eltérő társításai rejlenek.
A regionális központ megnevezésében szintén a szolnokiak bizonyultak a legkevésbé tájékozottnak. (98. ábra) Természetesen mindhárom településen Debrecenre esett a legtöbb választás, ugyanakkor tanulságos, hogy Nyíregyháza nemcsak néhány helyi lakos szerint régióközpont, hanem debreceniek és szolnokiak is gondolják így. Szolnok harmadik helyére utal az, hogy egyik társmegye székhelyén élők sem feltételezik primátusát.
Az egyéb válaszok csak a szolnoki mintában jelennek meg (Szeged, Kecskemét, Miskolc), ami szintén mutatja az itteniek bizonytalanságát.

A lakossági vélemények arról, hogy megyéjüknek melyik régióba kellene tartoznia, ugyancsak megoszlanak. (99. ábra) Feltűnő a véleményt mondani nem tudók nagy aránya, ebben is a szolnoki minta áll az első helyen. A jelenlegi besorolással (Észak-alföldi régió) a legtöbben Debrecenben értettek egyet, míg legkevésbé a szolnokiaknak volt ez vonzó. Ugyan a szolnoki mintában is a jelenlegi beosztás vezet, de nem sokkal marad el tőle a Közép-magyarországi lehetőség népszerűsége sem (ez a forgatókönyv keletre haladva egyre veszít erejéből, de még Nyíregyházán sem teljesen ismeretlen). A szolnokiak körében népszerű még a déli

lehetőség is, míg Nyíregyházán az Észak-magyarországi régió veszi át ennek szerepét.
Az önálló régió gondolata a szolnoki és még ennél erősebben a nyíregyházi mintában jelenik meg, míg Debrecen esetében teljesen hiányzik.

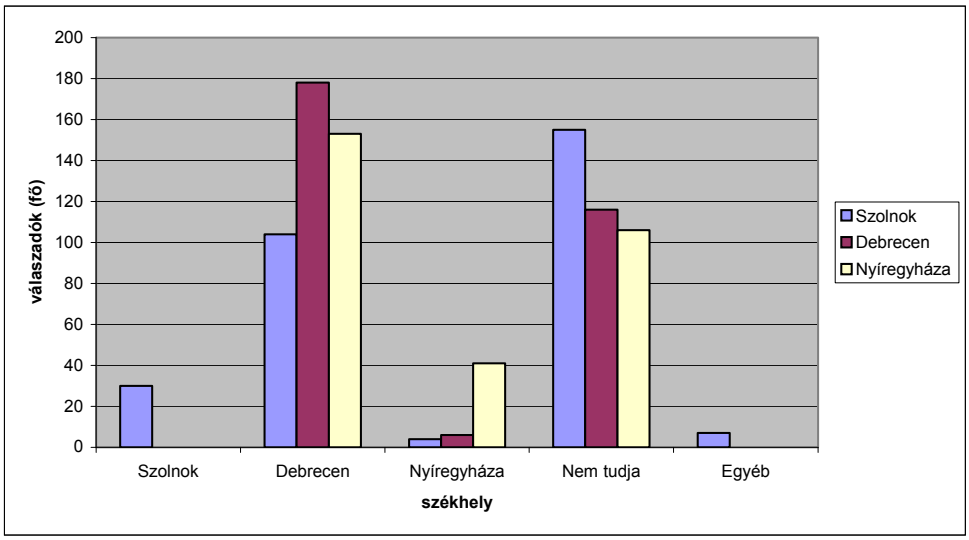

98. ábra: A "Kérjük nevezze meg a fejlesztési-statisztikai régió központját!" kérdésre adott válaszok három megyeszékhelyen felvett lakossági kérdőívek alapján (saját munka)

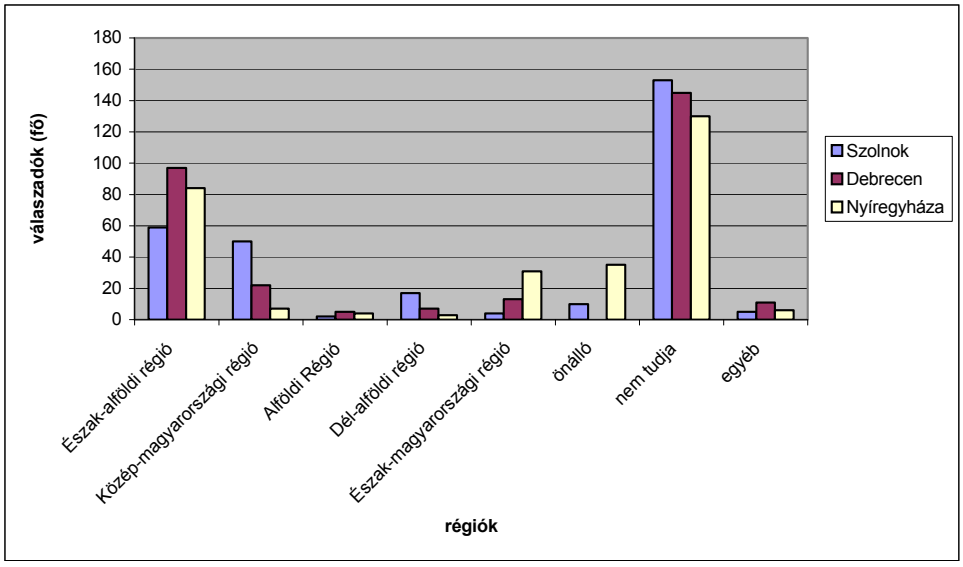

99. ábra: A "Ön szerint megyéjének melyik régióba kellene tartoznia!" kérdésre adott válaszok három megyeszékhelyen felvett lakossági kérdőívek alapján (saját munka)

III.4.1.3 Vélemények a szimbolikus formáról

A szimbolikus alak egyik legfontosabb összetevője, mint azt a korábbiakban már leírtuk, a területi egység neve. A lakossági kérdőívekben a régiós hovatartozásról feltett kérdésre való válasz arra is utal, hogy a régió neve mennyire ismert a lakosság körében. (XIV. táblázat)

XIV. táblázat: Az Észak-alföldi régió nevének ismerete a régiós besorolást helyesen ismerők között

	Észak-alföldi régió nevet pontosan ismerő (fő)	A megyéket felsoroló (fő)
Szolnok	38 (12.6%)	30 (10%)
Debrecen	26 (8.6%)	12 (4%)
Nyíregyháza	47 (15.6%)	22 (7.3%)

Azok a válaszadók, akik tisztában voltak vele, hogy megyéjük mely más egységekkel alkot egy régiót, sem mind tudták megnevezni az Észak-alföldi régiót, sokan csak a társmegyék felsorolásával írták azt le.

A régió pillanatnyilag legfontosabb szimbóluma, a logo-ja, melyet korábban már leírtunk. Ennek ismerete nem jellemző a válaszadókra, elmondható hogy a nagy nyomtatott A betű csak nagyon kevesek által tudott.[53]
A szimbólumok közül megvizsgáltuk az egyes megyék címereinek ismertségét, a válaszadókat arra kértük, hogy soroljanak fel minél több motívumot megyéjük címeréből. A címerek nemcsak az ünnepnapok, illetve frekventált helyek alkotórészei, hanem például a pecsétlenyomatokon keresztül átmennek a mindennapi használatba is.
A megyei címerekre való rákérdezéssel azt kívántuk megvizsgálni, hogy egy már hosszabb idő óta létező területegység jelképe mennyire ment át a köztudatba, mennyire része az azonosságtudatnak.
Elmondható, hogy a megyék címerei sokkal jobban ismertek a lakosság körében, mint a Régió hasonló jelképe. (XV. táblázat) Szolnokon 86-an nem tudtak, vagy nem akartak nyilatkozni a címerről, Debrecenben 110-en, Nyíregyházán pedig 127-en. A többi válaszadó többé-kevésbé helyesen megkísérelte rekonstruálni a megyei címert.
A felsorolt motívumok összesítéséből tanulságos eredményeket kapunk.

[53] Összesen a három városból felvett 900-as mintából mindössze 25-en tudtak érdemlegesen megnyilatkozni a Régió logo-járól.

XV. táblázat: A megkérdezettek válaszaiban előforduló leggyakoribb motívumok a megyék szimbolikus alakjáról

	Valódi megyei motívumok (említés száma)		A megyeszékhely motívumai (említés száma)	
debreceni minta	52	hajdúkatona	105	főnixmadár
	27	pajzs	56	bárány
	23	kard	4	pásztorbot
	22	nap	3	Biblia
	13	oroszlán		
	8	indák, ágak		
	7	víz		
	4	pisztoly		
	3	korona		
szolnoki minta	98	Tisza	113	pelikán
	65	gólya		
	47	lovas		
	15	oroszlán		
	11	korona		
	3	csillag		
nyíregyházi minta	31	korona	55	templom
	27	vár	70	csillag
	26	hal	29	kar
	20	gabona		
	41	pajzs		
	19	medve		
	11	nyíl		
	8	makk		

Részben megfigyelhető, hogy a megyei címer motívumai sokszor keveredve jelennek meg a városi szimbólumokkal. Szolnok és Debrecen esetében a pelikán, illetve a főnixmadár került be a mentális megyecímerbe. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a települések jelképei a megyeszékhelyeken élők tudatában összemosódnak a megye jelképeivel.

A nyilatkozni nem akarók, vagy nem tudók nagy száma véleményünk szerint arra utal, hogy a viszonylag nagy történelmi tradíciók ellenére sem általánosan ismertek a megyék címerei. Ebben valószínűleg szerepet játszott az, hogy a szocializmus évtizedeiben sokáig korlátozták a megyék és a települések saját jelképalkotását- és használatát.[54] A rendszerváltás óta eltelt évek valószínűleg még nem jelentenek elég időtávlatot a régi-új megyei jelképek elterjedésére-terjesztésére.

[54] A megyék és települések saját jelképeinek használatát súlyosan korlátozta az államszocialista rendszer az 1949-1974 közötti periódusban. Az 1970-es évektől bizonyos enyhítések következtek, ekkor a városi jogállású települések saját címert alkothattak és használhattak, melyek jelképrendszerét úgy kellett összeállítani, hogy utaljanak a történelmi hagyományokra és a jelenkori jellegzetességekre is. A címertervekre a Képző- és Iparművészeti Lektorátus hozzájárulását kellett kérni. (BOTKA J. 2000)

III.4.1.4 Vélemények az intézményi formáról

A regionális intézmények fogalma, ahogy az intézményi alakról szóló fejezetben taglaltuk, képlékeny. A Régió aktív alkotói, szereplői között sem alakult ki egységes definíció. A lakossági kérdőívekben igyekeztünk információkat szerezni a szélesebb társadalmi csoportok ismereteiről, véleményéről is, hiszen ezzel megvilágítható az egyes intézmények ismertsége, társadalmasultsága, illetve az hogy melyiket azonosítják leginkább a régióval.
A lakossági kérdőívben nyitott végű kérdésen keresztül igyekeztünk választ kapni erre a kérdésre.
A nyitott kérdés következtében sokféle válasz született, ezeket tipizálva igyekeztünk ábrázolni. (100. ábra) Az általunk képzett hat kategória (a nemleges válaszok kivételével) tartalmazza a válaszok legnagyobb részét, közöttük vegyesen előfordulnak különböző területi szintekkel párhuzamba állítható (települési, megyei, régiós) szervezetek, állami dekoncentrált szervek illetve olyan, speciális szakterületekkel (oktatás, területfejlesztés) foglalkozók, melyek viszonylag nagy számban megjelentek a válaszok között, így alkalmasnak tartottuk önálló kategória képzésére.
A területfejlesztési szerveket azért is vettük külön kategóriának, mert az előző fejezetben magunk is így értelmeztük a regionális intézmények fogalmat.

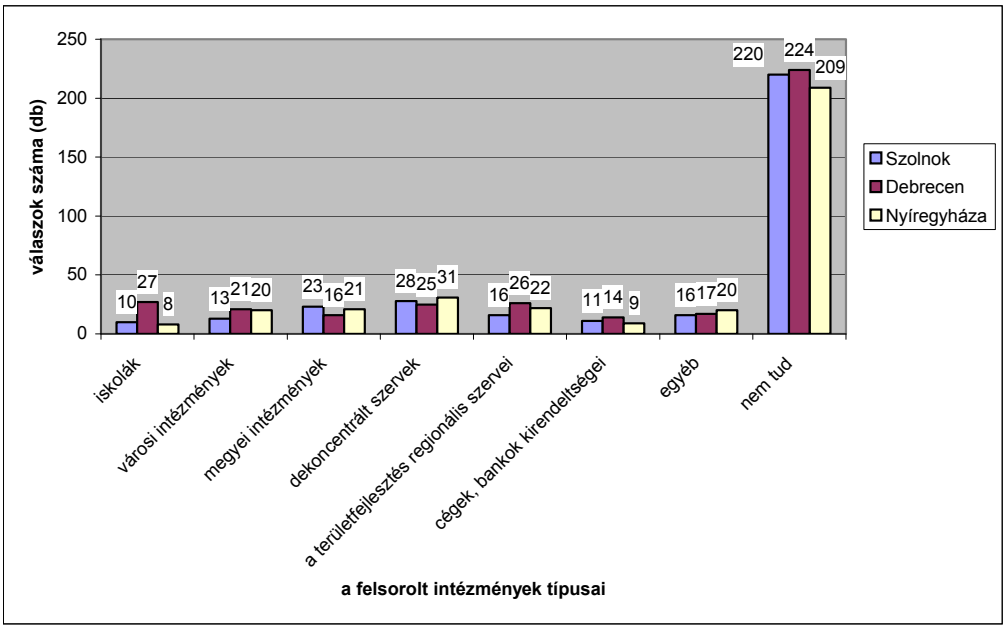

100. ábra: A lakossági minta által felsorolt válaszok az intézmények típusai szerint a "Soroljon fel regionális intézményeket!" kérdésre (saját munka)

A 100. ábra elemzéséből megállapítható, hogy a lakosság nagy része nem tudott felsorolni regionális intézményeket. Látható, hogy az iskolák[55]leginkább Debrecen lakói számára jelentenek regionális intézményt, míg a másik két megyeszékhelyen csak kisebb jelentőségűek. Egyes válaszadók különböző városi intézményeket[56]említettek a regionális intézmények helyett. Sokan egyenlőséget tettek a megyei[57]és a regionális intézmények között, ugyanakkor az egyes központi szervek területi dekoncentrált szervei[58]is megjelentek a vélemények között. Az állami szerveken kívül megjelentek a listában az egyes vállalatok (bankok, TIGÁZ, TITÁSZ (e-On)) területi kirendeltségei is.
A dolgozat célját illetően legfontosabb kategória, a területfejlesztés regionális szervei közül a Regionális Fejlesztési Tanács és az Ügynökség is megjelenik a válaszok között, de csak kevés esetben. Ez azt jelenti, hogy ezek a szervezetek még a megyeszékhelyek lakossága számára sem ismertek, a régió fogalmával nem rokoníthatók, tehát a működő regionális területfejlesztési intézmények nem társadalmasultak, még a megyei, illetve regionális központok lakosságában sem.

III.4.1.5 A régió, mint az azonosságtudat része

A hazánkban is bevezetett NUTS rendszer eltérő szintjei a honi hagyományoknak megfelelően a lakosság körében eltérő mértékben ismertek, illetve természetesen a hozzájuk való kötődés sem azonos.

Megállapíthatjuk, hogy a két legkevésbé ismert kategória a kistérség és a régió. (101. ábra) Ezek az elnevezések valóban idegenek a hazai területi rendszertől, bár például a kistérségi szint korábban is létezett a járások formájában évszázadokon keresztül. A hazai területi szintek mellett rákérdeztünk az Európai Unióra is, hiszen ez is egy új fogalom. A felmérések időpontjában a csatlakozás előkészítéseként már folyt az a felvilágosító, informáló folyamat, ami az integráció társadalmi elfogadottságát volt hivatva növelni, így nem véletlen hogy az Európai Unió ismertsége viszonylag magas mindhárom minta esetében.
A válaszadók kötődése mindhárom városban az országos szinthez volt a legnagyobb, ezt követte a települési szint, majd a megye. Érdekes, hogy a viszonylag távoli és laza kötelékeket jelentő (a felmérés időpontjában még nem

[55] Az "iskolák" kategóriába soroltuk be a Debreceni Egyetem, KLTE, Agrártudományi Egyetem, főiskolák, középiskolák említését.
[56] Városi intézmény kategória: fürdő, múzeum, városháza, városi könyvtár
[57] Megyei intézmény kategória: megyeháza, megyei kórház, megyei könyvtár
[58] Dekoncentrált szervek: vízügyi igazgatóságok, környezetvédelmi felügyelőségek, nemzeti parkok, APEH területi szervei, munkaügyi központok területi kirendeltségei, VPOP területi szervei

volt Magyarország az EU tagja) Unió áll a negyedik helyen, megelőzve a kistérséget és az utolsó helyre szoruló régiót. (102. ábra)
Ha a három megyeszékhelyet összehasonlítjuk, megállapítható, hogy majdnem mindegyik kategóriában (az országos szintet kivéve) a szolnoki minta mutatta a legalacsonyabb kötődést. A legnagyobb hátránya feltűnően a régióhoz való kötődésben van Jász-Nagykun-Szolnok megye székhelyének.

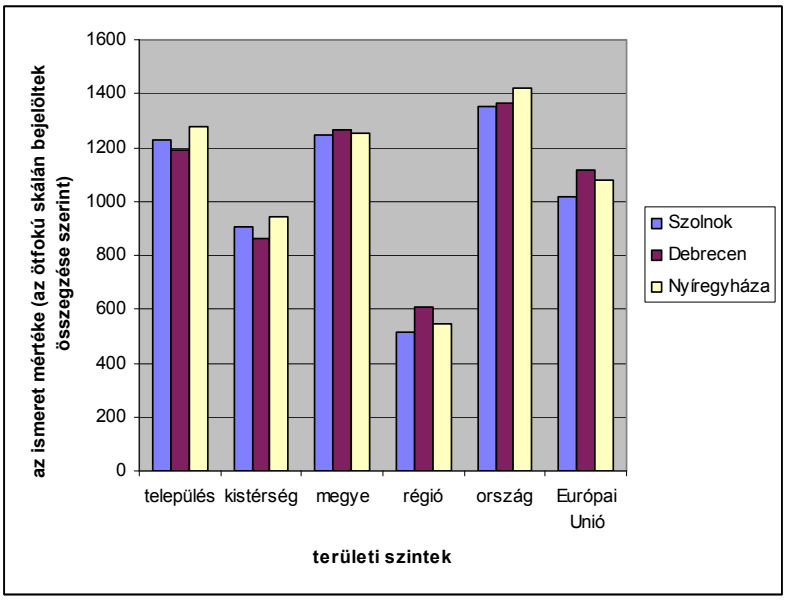

101. ábra: A megkérdezettek ismeretei a különböző területi szintekről[59](saját munka)

A lakossági kérdőíves vizsgálatban rákérdeztünk a Régióhoz való érzelmi kötődésre, kapcsolatra is. (103. ábra)
Az ábráról látható, hogy a válaszadók többsége számára a Régió semmiféle érzelmi tartalmat nem hordoz. Azok közül, akik értékelhető választ tudtak adni, is általában semleges jelentésű, megyénél nagyobb területi egység, vagy az Európai Unióhoz kapcsolódó fogalom, esetleg azonos fejlettségű területek összetartozása.[60]
Bár a különbségek nem markánsak, mégis megállapíthatjuk, hogy a szolnoki válaszadók között legnagyobb a negatív és legkisebb a pozitív előjel előfordulási gyakorisága.

[59] A lakossági kérdőíveken (lásd a mellékletben!) a különböző területi szintekről való ismereteket ötfokú skálán mértük, az egyes területi szinteken a válaszadóktól egyénenként kapott értékek összegzését ábrázoltuk a diagramon.
[60] Az értékelhető válaszok többsége ezekbe a kategóriákba besorolható, az egyéb kategóriába a három helyszínről összesen 29 válasz került.

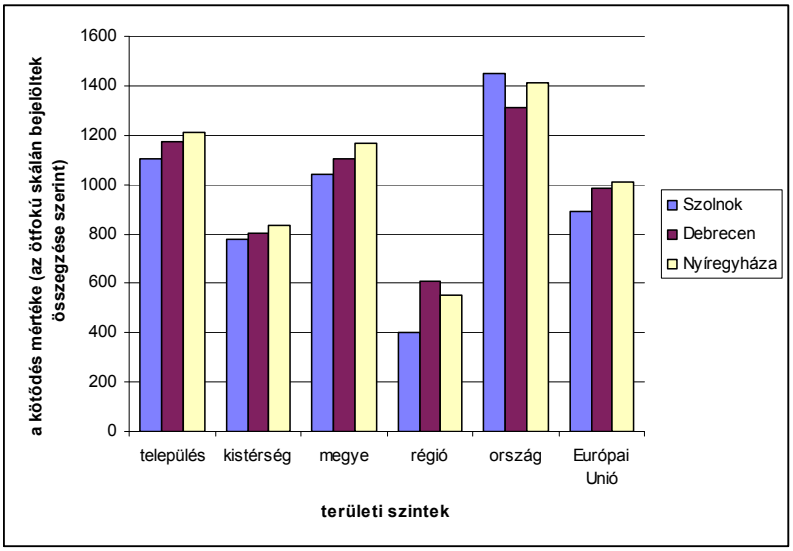

102. ábra: A megkérdezettek kötődése a különböző területi szintekhez[61](saját munka)

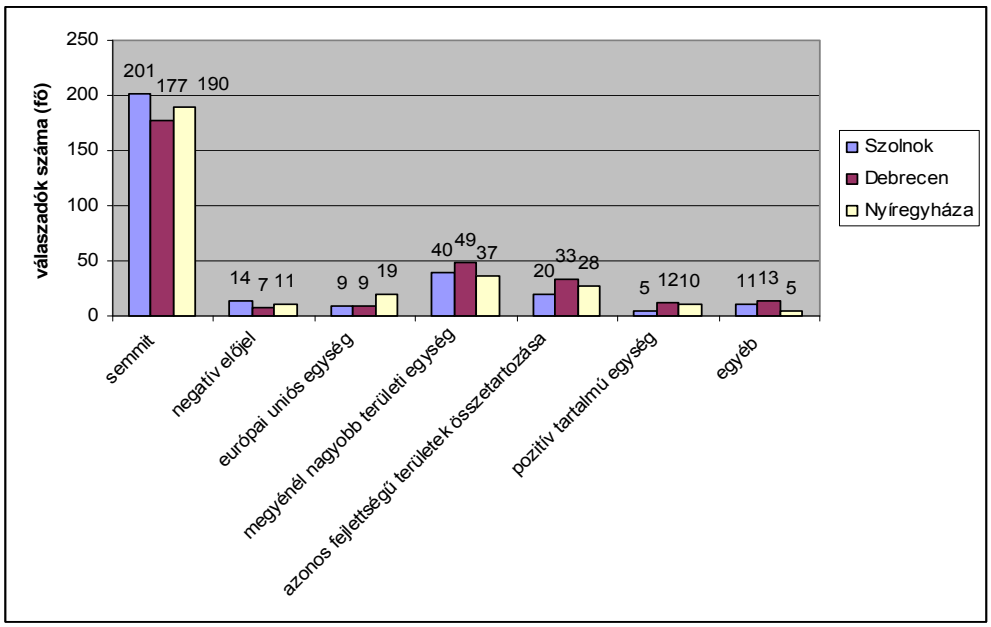

103. ábra: A megkérdezettek válaszai a "Mit jelent Ön számára a Régió?" kérdésre (saját munka)

[61] A lakossági kérdőíveken (lásd a mellékletben!) a különböző területi szintekhez való kötődést ötfokú skálán mértük, az egyes területi szinteken a válaszadóktól egyénenként kapott értékek összegzését ábrázoltuk a diagramon.

Összehasonlítva a régióhoz és a megyéhez fűződő érzelmi kapcsolatokat, megállapíthatjuk, hogy a megyék, lévén hagyományos kategóriák, sokkal több válaszadó számára bírtak valamilyen tartalommal.[62] (104. ábra)
Látható, hogy a szolnokiak majdnem harmada számára a megye sem jelent semmit, ez a legnagyobb érték a másik két megyeszékhelyhez viszonyítva. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy a negatív viszonyulás a megyékhez itt a legalacsonyabb, míg Nyíregyházán a legnagyobb, igaz Debrecen sem marad el sokkal ettől a kiemelkedő értéktől. A megyéhez pozitívan viszonyuló vélemények jól láthatóan kiemelkednek mindhárom minta esetében, de Debrecenhez képest a szolnokiak jelentősen elmaradnak ebben a kategóriában. A szolnokiak viszonylag sok, érzelmileg semleges választ adtak, miszerint a megye számukra csupán egy adminisztratív-közigazgatási egység, esetleg egyszerűen a lakóhely tágabb környezete, vagy a gazdasági alapokat jelentő munkahely földrajzi vetülete.

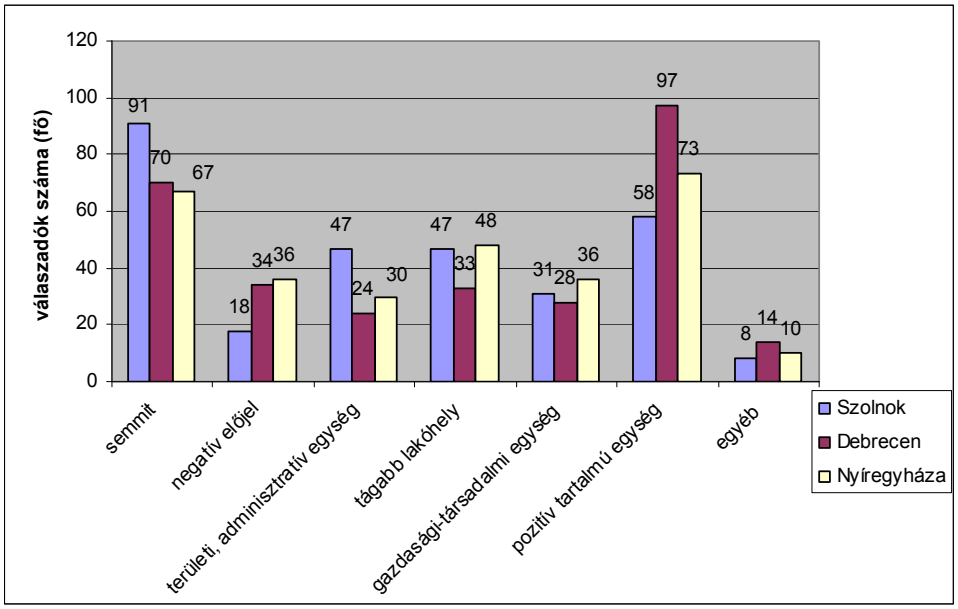

104. ábra: A megkérdezettek válaszai a "Mit jelent Ön számára a megye?" kérdésre (saját munka)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a területi formáról a többségnek nincsenek ismeretei, illetve azok, akik valamilyen regionális képpel rendelkeznek sem mindig ismerik a jelenlegi beosztást. A régióközpont megnevezése sem bizonyult könnyebb feladatnak, itt bár Debrecen minden minta esetében a legtöbbet

[62] Negatív tartalom: elmaradottság, szegénység, nyomor, poros térség, munkanélküliség, magas árak, csalódottság stb.
Pozitív tartalom: Otthon, családi szálak, család, szeretet, gyökerek, szülőföld, nyugalom, szép tájak, kultúra, "gombának a táptalaj", minden ami jó, az igazi élet stb.

megnevezett város volt, mégis voltak ellenpárjai a másik két megyeszékhely, illetve a szolnoki lista esetében a környező regionális központok közül. Mindhárom minta esetében a megkérdezettek mintegy fele véleményt nyilvánított a regionális hovatartozásról. Többségében a jelenlegi beosztás mellett tették le a voksukat, de főként a szolnoki mintában az egyéb alternatívák jelenléte sem elhanyagolható.
A szimbolikus formáról megállapítható, hogy még a régió neve sem eléggé ismert, a régió logo-jának ismerete pedig csak nyomokban jelent meg a válaszadók között. Összehasonlítva a megyei címerek ismertségével, azt mondhatjuk, hogy a megyei jelkép sokkal ismertebb, bár a válaszadók körében a megyei és a települési jelképek mindhárom mintában keverednek.
Az intézményi forma vizsgálata során kiderült, hogy a regionális területfejlesztési intézmények szinte alig ismertek a lakosság körében. A "regionális" szó a válaszadók jelentős része számára a dekoncentrált állami szervezetek hatókörét jelentik.
A lakossági kérdőívezésből kiderült, hogy a lakosság legnagyobb része nincs tisztában a régió jelentésével, vele kapcsolatban nincsenek tapasztalatai. A megyével összehasonlítva a régió egy fehér folt a megkérdezettek mentális térképén.
A különböző területi szintek összehasonlításában a "hagyományos" szintekről (ország, megye, település) való ismeretek, illetve a hozzájuk való kötődés meghaladta az újonnan bevezetett kategóriákét (kistérség, régió, Európai Unió).

III.4.2 A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominenciavizsgálat néhány eredménye

A lakossági kérdőívekből kiderült, hogy a "hétköznapi" állampolgárok viszonylag keveset tudnak a jelenlegi regionális beosztásról, ismereteik hézagosak, tehát a jelenlegi rendszer nem eléggé társadalmiasult. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a régiót formáló, alakító elit társadalommal való kommunikációja nem elég intenzív, így egy véletlenszerű lakossági mintából csak óvatosan vonhatunk le helytálló következtetéseket. Éppen ezért tartjuk fontosnak a régió, illetve a megyék vezető személyiségeinek, prominenseinek vizsgálatát, hiszen ők a folyamatok kulcsszereplői, a területi-társadalmi jelenségek fő formálói, így valószínűleg naprakészebb ismeretekkel, megalapozott véleménnyel rendelkeznek a Régióról.

Az előző alfejezet azt sugallja, hogy a legkevésbé tájékozott, illetve leginkább elégedetlen lakosság Jász-Nagykun-Szolnok megye székhelyén él. A megye prominenseinek véleménye megvilágíthatja ennek okait.

Ebben az alfejezetben az MTA RKK Szolnoki Társadalomkutató Csoportja által elvégzett kérdőíves és interjús felmérések adataira támaszkodunk, melyekben a disszertáció írója is részt vett.[63]
A régió alkotói, szervezői azok, akik közvetlenül kapcsolatban állnak a regionális intézményekkel, befolyásuk van az intézményesülés egyes fázisaira. A régiók intézményesülésének egyes fázisaira természetesen eltérő hatással lehet a helyi, regionális prominencia.

III.4.2.1 A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominencia-minta néhány jellemzője

Jelen munkában a prominencia-minta általános (életkori megoszlás, nemi összetétel, iskolázottsági szint) jellemzőit nem kívánjuk bemutatni, ez hasonlóan a kiküldött kérdőívhez, a kutatási zárójelentésben elolvasható.[64]

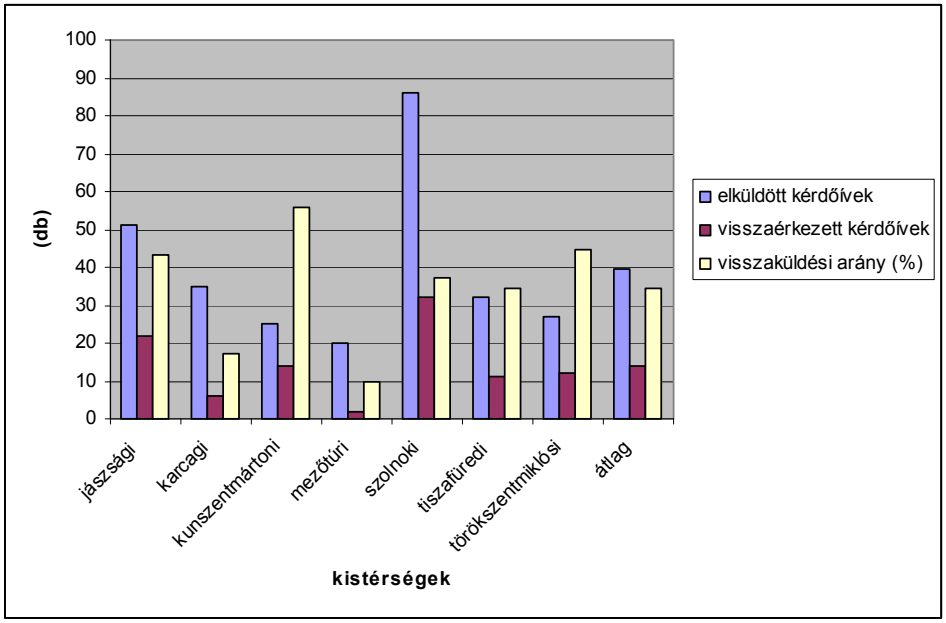

105. ábra: A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominencia vizsgálatához használt kérdőíves kutatás néhány jellemzője (saját munka)

[63] A prominencia kérdőív a "Regionális kapcsolatok vizsgálata Jász-Nagykun-Szolnok megyében" címet viselő MTA RKK Szolnoki Társadalomkutató Csoportja által vezetett kutatási program része. A kérdések nagy része a prominensek régió-elképzeléseit, a megye- és régióváltás lehetséges forgatókönyveit volt hivatva kutatni. Jelen munkában azokat a kérdéseket elemezzük, melyek az Észak-alföldi régió területi-intézményi formájára, illetve működésére vonatkoztak.
[64] Lásd! Előző lábjegyzet.

A kutatás során 260 kérdőívet küldtünk ki a megye területfejlesztési szereplőinek, ebből 99 érkezett vissza. Érdemes megvizsgálni megye egyes kistérségeibe kiküldött és onnan visszaérkezett kérdőívek arányát, ezzel ugyanis adatokat kapunk arról, hogy a megye egyes kistérségeiben lakó prominensek mennyire tartják fontosnak a regionális hovatartozás kérdését, mennyire szeretnének – egy ilyen kutatáson keresztül is – véleményüknek hangot adni. (105. ábra)
A legtöbb kérdőívet a szolnoki és a jászsági kistérségbe küldtük, így összevont megyei értékelésben a két említett terület véleménye mindenképpen felülreprezentált.
A visszaküldött kérdőívek aránya a kunszentmártoni kistérségben volt a legnagyobb, míg az éppen csak megszerveződő mezőtúriban a legkisebb. A karcagi kistérség, melyből a mezőtúri kivált, ugyancsak kis százalékban küldte vissza a kitöltött kérdőíveket. A jászsági térség átlagon felüli, míg a többi átlagos aktivitást mutatott.

III.4.2.2 A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominensek véleménye a területi alakról

A régiók hazai területi megszervezéséről az előző fejezetekben feltárt kép azt mutatja, hogy a területi kiformálódás felülről, a központi akarat megnyilvánulásaként történt meg. A regionális erők beleszólása csak áttételesen érvényesülhetett. Véleményünk szerint ennek következménye az, hogy a prominensek egy része másféle területi beosztást megfelelőbbnek tartana.

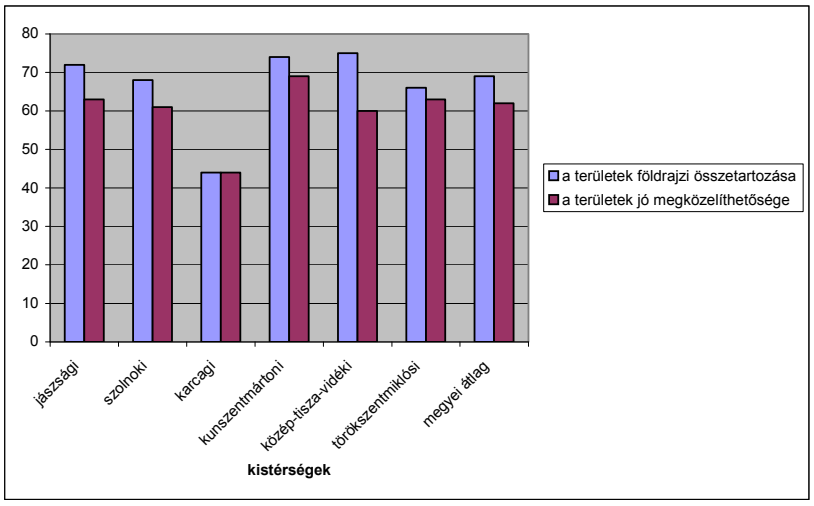

106. ábra: A felsoroltak mennyiben kapcsolódnak a régió lényegéhez 100 fokozatú skála átlagai 100=teljes mértékben, 0=egyáltalán nem (saját munka)

A 106. ábra szerint a megyei válaszadók fontosnak tartják egy régió kialakításában a résztvevő területek földrajzi összetartozását, illetve a megfelelő elérhetőségi

viszonyok meglétét. Látható, hogy a karcagi kistérség, mely legközelebb fekszik a másik két társmegyéhez, illetve a régióközponthoz, nem tartja elsőrangú fontosságúnak a földrajzi közelséget. Ez azzal magyarázható, hogy az itt élők számára meglévő adottság mindkét tényező.
A területi hovatartozás kapcsán időről időre felmerülő régiós átszervezések, megyeváltások légkörében fontos megvizsgálni, hogy a megye prominensei milyen más területi formát látnának szívesen. (107. ábra) A megyei átlagot tekintve látható, hogy Pest és Hajdú-Bihar megyék a leginkább preferáltak, utánuk Bács-Kiskun és Heves megyék következnek. A legkevésbé preferált lehetőségek között az Észak-magyarországi régió másik két megyéjével való együttműködés szerepel, míg a Csongráddal és Békéssel való kapcsolat közepesen elfogadott. Az ábráról leolvashatjuk, hogy attól függően, hogy melyik kistérségben él az illető prominens, nagyon sokféle preferencia előfordul. Jól látható, hogy a jászságiak egyértelműen a Pest megye felé való kapcsolatokat preferálják, második helyen van a Heves-felé való orientáció, míg Bács-Kiskun a harmadik pozícióba került. Hajdú-Bihar, a jelenlegi egyik társmegye csak a negyedik helyen van. Ezek az eredmények nagyszerűen magyarázhatók a földrajzi közelséggel és az elérhetőség lehetőségeivel.

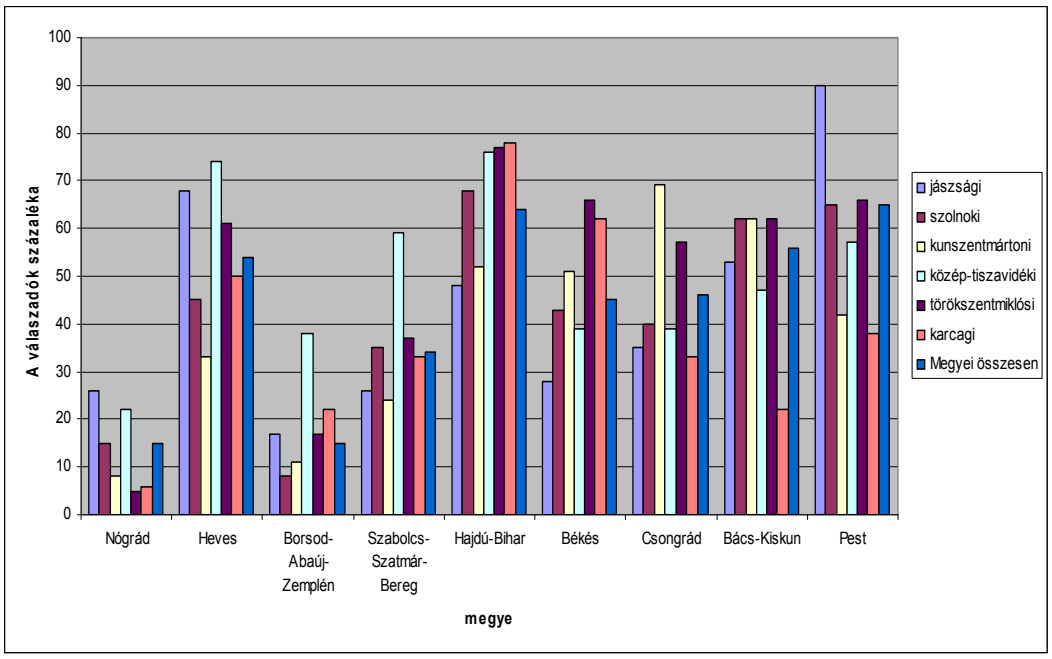

107. ábra: A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominensek válaszai a "Megye mely más megyékkel alkothat statisztikai-fejlesztési régiót?" kérdésre, a válaszadók kistérségi hovatartozása szerint (saját munka)

A szolnoki kistérségből érkezett válaszok között Hajdú-Bihar vezet, nem nagy előnnyel Pest és Bács-Kiskun előtt.
A kunszentmártoniak déli-délnyugati irányultságát jól mutatja, hogy Csongrád, Bács-Kiskun és Békés megye után következik csak Hajdú-Bihar.
Tiszafüred és környékének válaszadói között Hajdú-Bihar és Heves megye után igen jó pozíciót harcolt ki magának Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve kimutatható még Pest jelentős vonzó hatása is.

A törökszentmiklós-térségi válaszok közül a legtöbben Hajdú-Bihart jelölték meg, de viszonylag sokan el tudják képzelni a térség északi, déli vagy éppen nyugati orientációját is. A karcagi válaszok sokfélesége ugyancsak meglepő, hiszen a debreceni irányultságon túl hevesi és a békési lehetőség is magas értékekkel rendelkezik.

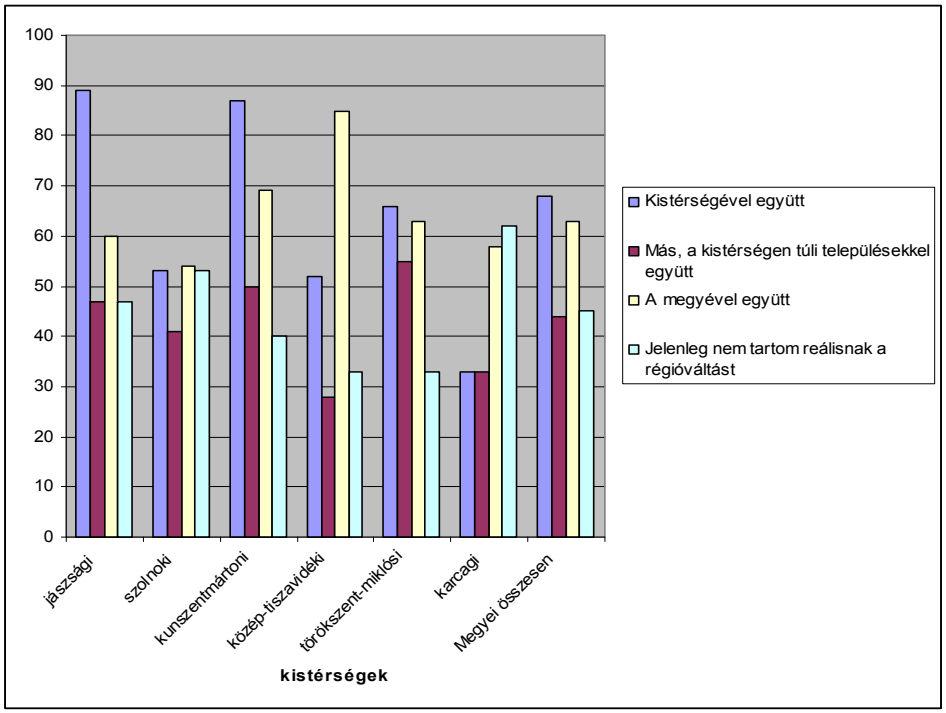

108. ábra: Milyen módon tart elképzelhetőnek egy esetleges régióváltást? 100 fokozatú skálán ábrázolva (saját munka)

Az esetleges régióváltás módját tekintve a megyei prominencia nem egységes. (108. ábra) Az átlagot tekintve a megyei prominencia minimum kistérségéhez, de második helyen megyéjéhez is ragaszkodva szeretné megvalósítani régióváltását. A kistérségi keretekből csak nagyon kevesen lépnének ki egy ilyen lépés megtétele során, míg a régióváltást jelenleg nem reális lehetőségnek tartók száma is

alacsonynak mondható. A megyével együtt régiót váltani akarók a közép-tiszai kistérségben vannak a legtöbben, a kistérséget egységesen elszakítani kívánók a kunszentmártoni és a jászsági kistérségekben jelentek meg leginkább.

III.4.2.3 A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominensek véleménye az intézményi formáról

A 109. ábráról leolvasható, hogy a válaszadók általában elégedettebbek a szakembergárdával, mint magával az intézményrendszerrel, ez alól kivételt képez a törökszentmiklósi és a tiszazugi kistérség. Érdekes jelenség, hogy a régióközponthoz közelebb fekvő karcagi kistérségben legalacsonyabbak a területfejlesztési intézményrendszerrel kapcsolatos elégedettségi mutatók.

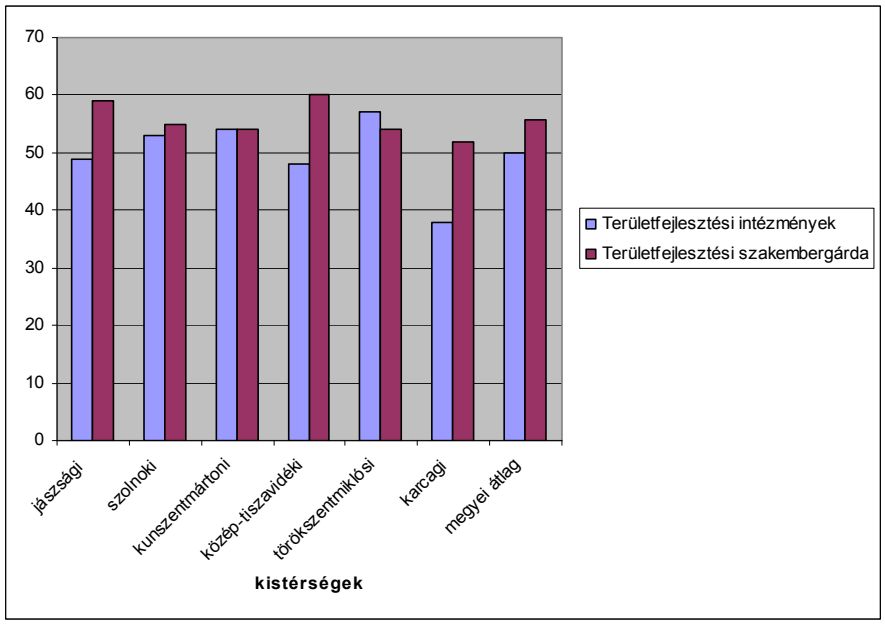

109. ábra: A regionális területfejlesztési intézmények és a szakembergárda értékelése a megyei prominencia által. 100 fokozatú skála átlagértékei (saját munka)

III.4.2.4 A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominensek véleménye a régió működéséről

A régiók intézményesülésének negyedik fázisában, a régió folyamatos működtetésben ez a csoport kulcsszerepet játszik, így véleményük mindenképpen döntő.

A prominenciavizsgálatban megkérdeztük a résztvevőket, hogy milyen ismeretekkel rendelkeznek a régió, illetve a kistérségek működéséről.
A 110. ábráról leolvasható, hogy az egyes kistérségek prominensei eltérő mennyiségű információval rendelkeznek a régió és a kistérségek működéséről. A régiót a Debrecenhez földrajzilag közelebb fekvő kistérségek (Karcag, Tiszafüred) prominensei ismerik a legjobban, míg a régióközponttól távol eső tiszazugiak és jászságiak a legkevésbé. A kistérségekről a nyilatkozók mindegyikének több ismerete van, mint a régióról, itt a közép-tiszavidékieken és a karcagiakon túl a kunszentmártoni kistérségben élő prominensek is kimagasló ismeretekről nyilatkoztak.

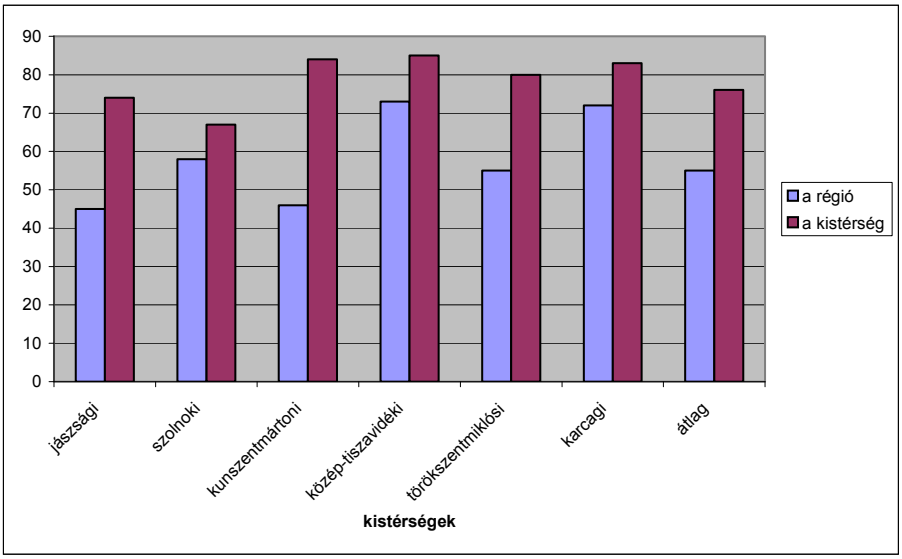

110. ábra: Összességében mennyi információval rendelkezik a régió, illetve a kistérség működéséről? 100 fokozatú skála átlagai, kistérségi hovatartozás szerint (saját munka)

A 111. ábra arra utal, hogy a prominensek mindenütt a megyében úgy vélekednek, hogy a régiónak leginkább a megyét kellene integrálnia, az alatta fekvő területi egységeket pedig egyre kisebb mértékben. Látható, hogy önállóságukat leginkább a szolnoki prominensek szeretnék megőrizni, míg települési és kistérségi szinten a törökszentmiklósiak a leginkább "régiópártiak".
Az 112. ábráról leolvashatjuk, hogy a megerősíteni kívánt kohéziós elemek közül a területfejlesztési intézményeket, a területfejlesztési szakembergárdát, a foglalkoztatási mobilitást, a gazdasági és a közlekedési kapcsolatokat tartja általában fontosnak a megyei prominencia. Legkevésbé fontosnak ítélték a kulturális, identitási elemeket, illetve a földrajzi adottságokat.

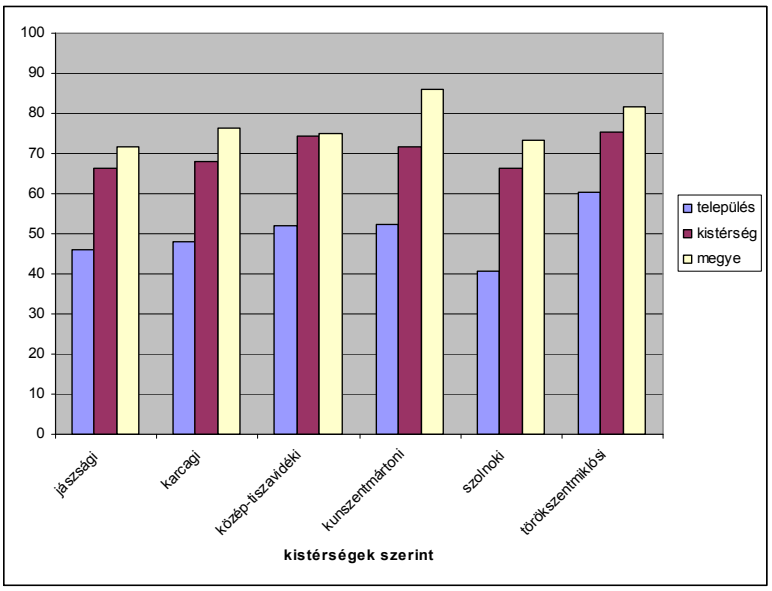

111. ábra: A JNSZ megyei prominensek válaszai az "Ön szerint milyen mélységig kellene egy régiónak integrálni a különböző területi egységeket?" című kérdésre (saját munka)

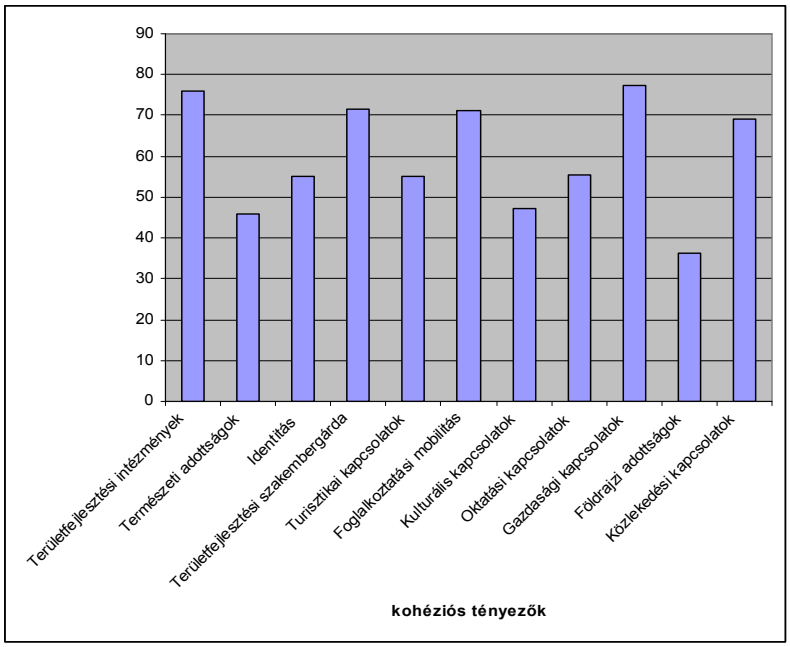

112. ábra: A prominencia válaszai a "Mely kohéziós elemek szorulnak leginkább megerősítésre a Régióban?" című kérdésre. 100 fokozatú skálán ábrázolva. Megyei átlagértékek (saját munka)

Kistérségenként megvizsgálva (113. ábra) azonban léteznek helyi anomáliák, melyek a megyei átlagtól többé-kevésbé eltérnek. A Jászságra jellemző az oktatási-kulturális kapcsolatok többi térséghez képest való felértékelése. A karcagi kistérség válaszadói az oktatási és a turisztikai kapcsolatok megerősítését látják az egyik legfontosabb feladatnak. A közép-tiszai válaszadók szerint a hasonló természeti adottságok és erre építve a turizmus megerősítése elengedhetetlen lépése a regionális kohézió megerősítésének.

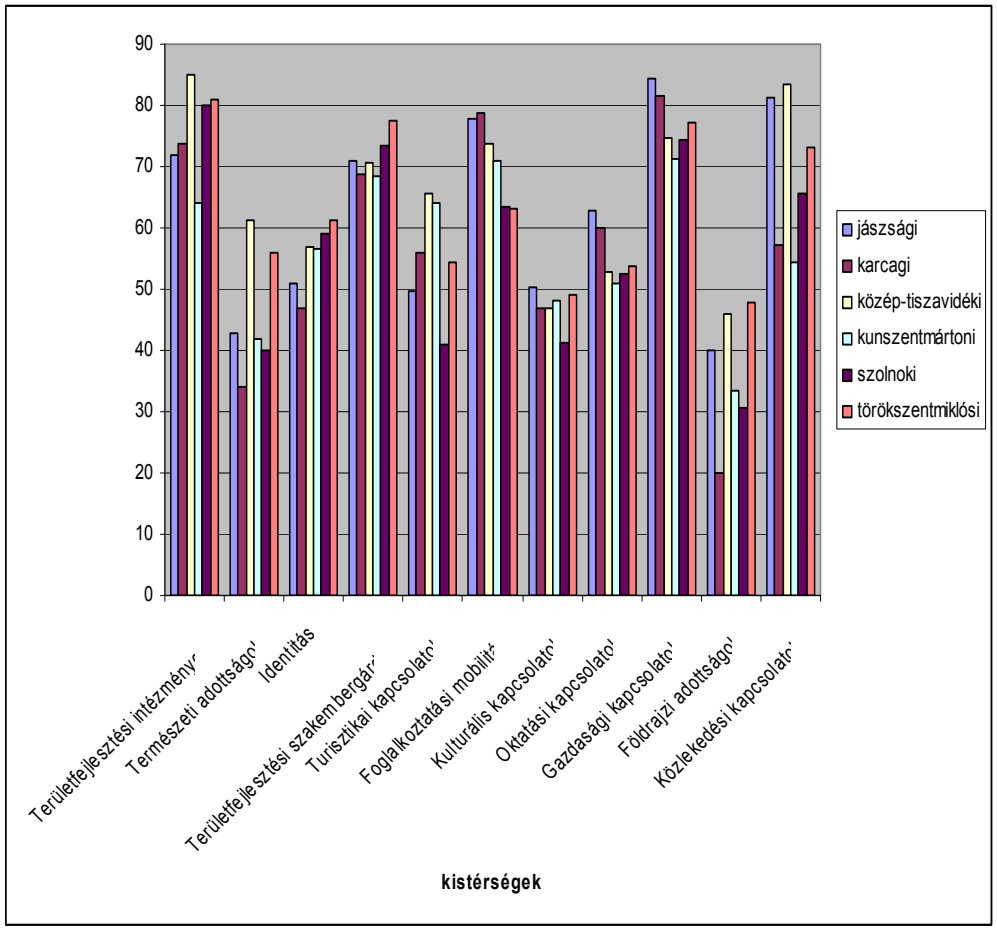

113. ábra: A prominencia válaszai a "Mely kohéziós elemek szorulnak leginkább megerősítésre a Régióban?" című kérdésre. 100 fokozatú skálán ábrázolva (saját munka)

Véleményünk szerint a Tisza-tóhoz kapcsolódó, megyehatáron túlnyúló turisztikai fejlesztések pozitív tapasztalatai mondatják ezt az ottani prominensekkel. A kunszentmártoni kistérség válaszai alapján az itteniek fontosnak tartják a turizmus

és az identitás megerősítését is. A szolnok-környéki válaszadók specifikuma, hogy a foglalkozási mobilitást viszonylag kevesen tartják fontos megerősítendő tényezőnek, aminek magyarázata a megyeszékhely önmagában is nagy foglalkoztatási potenciálja. Fontos különlegesség még a megyeszékhely kistérségében az identitás magas értéke. A törökszentmiklósi kistérség prominenseinek válaszaira ugyanezek az anomáliák jellemzők, ami azzal magyarázható, hogy a két kistérség fekvése nagyon hasonló.

III.4.3 Az ÉARFÜ munkatársainak véleménye a Régió területi szereplőiről

A megyei szereplők véleménye a Régióról, ahogy láthattuk, változékony, attól függően, hogy a válaszadók melyik kistérségben működnek. A kép árnyalása végett megkérdeztük az ÉARFÜ munkatársait a különböző területi szereplőkkel való kapcsolatok intenzitásáról.[65]
Látható, hogy a Hajdú-Biharral való kapcsolatokat intenzívebbnek tartják az ÉARFÜ munkatársai, a másik két megye lemaradása azonban nem jelentős. (114. ábra) A három megyeszékhely közül Debrecen vezet, míg Szolnok az utolsó helyre került. Látható azonban, hogy a megyei jogú városokkal való kapcsolat mintegy 10 ponttal alatta marad a megyékénél. (115. ábra)

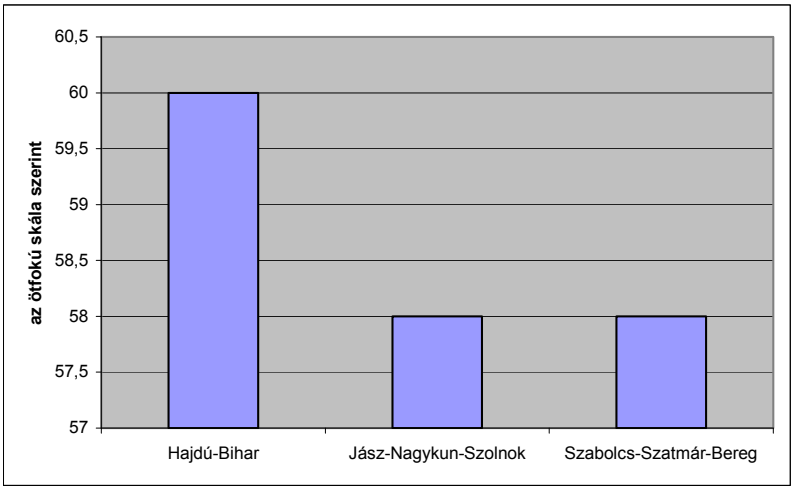

114. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak véleménye a megyékkel való munkakapcsolat intenzitásáról (saját munka)

A kistérségekkel való kapcsolatot még kevésbé intenzívnek értékelik az Ügynökség munkatársai. A kistérségek közül legintenzívebbnek a debreceni, a

[65] Erre a kérdőíves vizsgálatra már utaltunk a harmadik fejezetben.

püspökladányi, hajdúszoboszlói, berettyóújfalui, tiszavasvári és tiszafüredi térségekhez való kapcsolatokat ítélték.

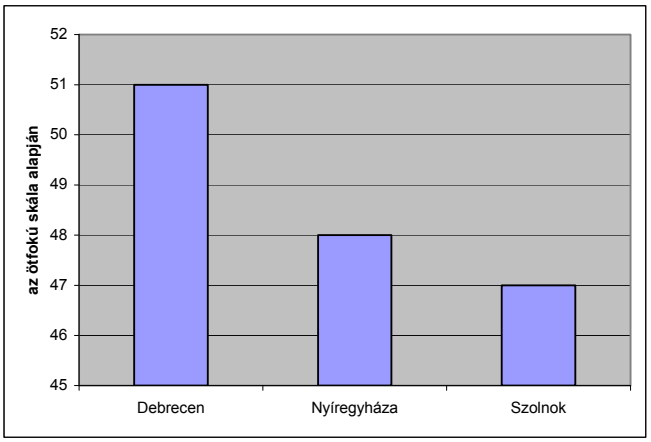

115. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak véleménye a megyei jogú városokkal való munkakapcsolat intenzitásáról (saját munka)

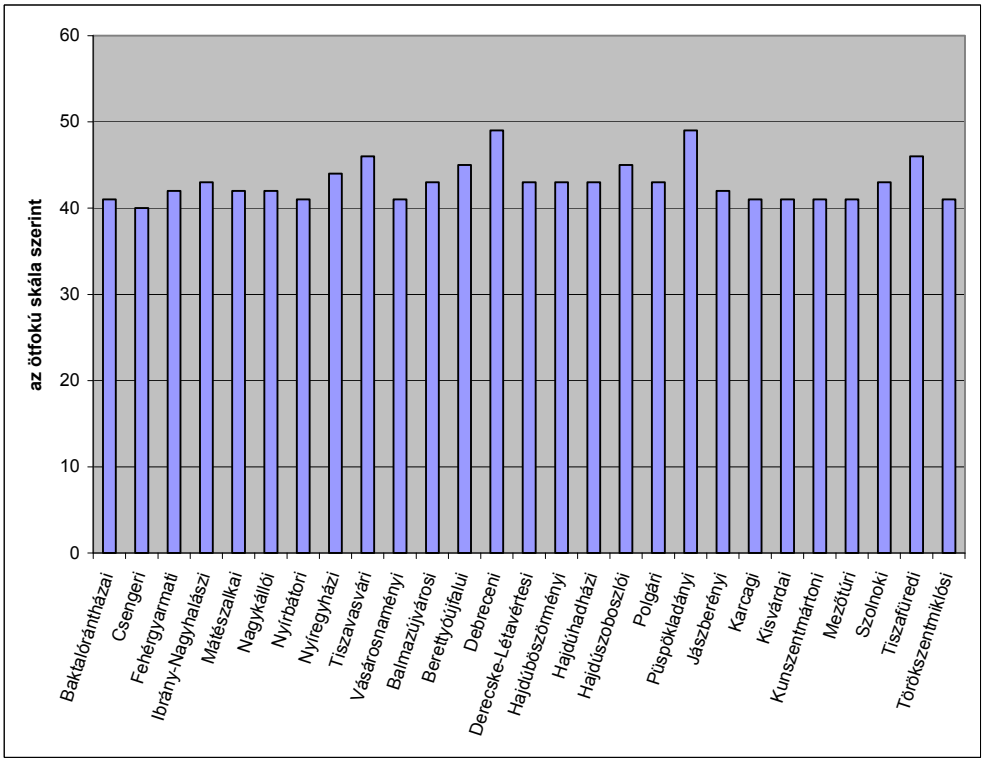

116. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak véleménye a kistérségekkel való munkakapcsolat intenzitásáról (saját munka)

A legkevésbé erős kapcsolatokkal pedig a csengeri, vásárosnaményi, nyírbátori, karcagi, mezőtúri, törökszentmiklósi, kunszentmártoni kistérségek rendelkeznek. Látható, hogy a szoros kapcsolatok leginkább Hajdú-Bihar térségeire jellemzőek, a leglazábbak pedig kivétel nélkül a másik két megyére. (116. ábra)

III.4.4 Pályázati sikerek, regionális pénzek elosztása

III.4.4.1 Prominencia-vélemények a regionális és megyei területfejlesztési pályázatokról

Nagyon fontos szempont, hogy a szubjektív, érzelmi viszonyuláson kívül az egyes területi szereplők mennyire sikeresek a regionális pályázatokon, hiszen egy sikeres pályázat megnövelheti a regionális szervezetekben való bizalmat. Prominencia kérdőívünkben rákérdeztünk a válaszadó által beadott, illetve sikeresen elnyert támogatásokra.[66]

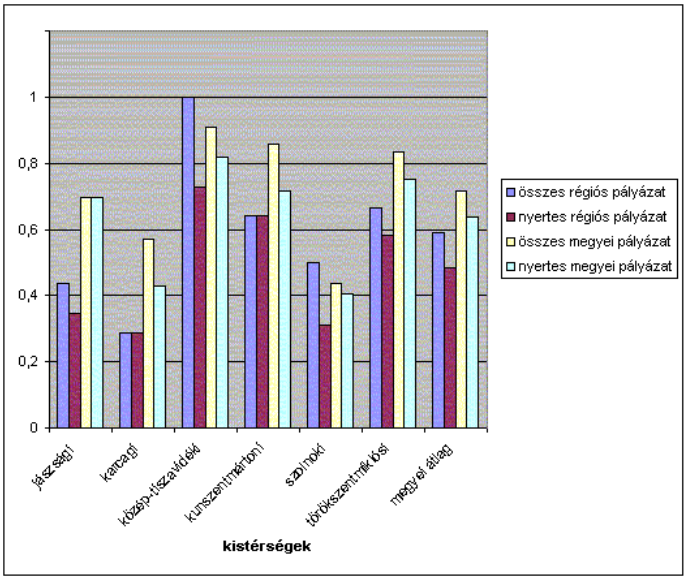

117. ábra: Az egy válaszadóra jutó regionális és megyei pályázatok megoszlása az egyes kistérségekben (saját munka)

[66] A sikeres pályázókról a pályázat típusától függően vannak a kiíró által összegyűjtött és közétett adatok. A beadott, de támogatást nem nyert pályázatokat azonban a pályázó személyiségi jogaira, titokvédelemre hivatkozva nem hozzák nyilvánosságra, így a kérdőíves vizsgálatot tartottuk a legmegfelelőbb módszernek az ilyen irányú vizsgálódásban.

Megállapíthatjuk, hogy a válaszadók közül a közép-tiszai kistérségben élők tanúsították a legnagyobb aktivitást a megyei és a regionális pályázatok benyújtásában egyaránt. (117. ábra) Megyei átlag felett helyezkedik el a kunszentmártoni, a törökszentmiklósi kistérség, míg legkisebb aktivitást a karcagi és a szolnoki kistérségek mutatták.
A megyei és regionális pályázatokon való aktivitást általában a megyei fórumok dominanciája jellemzi, ami természetes, hiszen a régiók egyelőre viszonylag kevés forrás elosztásában vesznek közvetlenül részt.

A pályázatok sikerességéről megállapíthatjuk, hogy a beadott pályázatok nagyobb része nyert, kiemelkedik a jászságiak megyei szereplése, hiszen a válaszadók által megjelölt minden beadott pályázat nyert, ugyancsak ez jellemzi a karcagi kistérségbeli válaszadók regionális pályázatait.

III.4.4.2 Térség- és település-felzárkóztatási célelőirányzat (TTFC)

Az elmúlt években a decentralizált fejlesztési támogatások nagyobb részéről a megyék testületei döntöttek. Az elmúlt évtől a Regionális Fejlesztési Tanácsok döntési kompetenciájába került át ezek egy részének elosztása. A térség- és település-felzárkóztatási célelőirányzat (TTFC) volt az első olyan támogatási konstrukció, ami fölött a régió szervezetei döntöttek. A 27/2003. (III. 4.) Kormányrendelet intézkedett a térség- és település-felzárkóztatási célelőirányzat felhasználásának részletes szabályairól.
A döntési kompetencia tehát a megyeszékhelyről a régióközpont szervezetei felé tolódott el. Az időtáv véleményünk szerint még nem elég nagy ahhoz, hogy nagy ívű trendvonalat húzhassunk, azonban ha megvizsgáljuk, hogy milyen arányban oszlanak meg a regionális TTFC támogatások az egykori megyei TFC pénzekhez képest, megállapíthatjuk hogy mely megyék voltak ezen folyamat nyertesei, illetve vesztesei.
Az Észak-alföldi régióban a legtöbb projekt Hajdú-Bihar területén, míg a legkevesebb Jász-Nagykun-Szolnok megyében valósult meg. (118. ábra) Az összes támogatás összege ugyancsak Hajdú-Biharban volt a legtöbb, míg Szolnok itt is a harmadik helyre szorult. Az egy projektre jutó átlagos támogatási összeg a legmagasabb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt, ez azt jelenti, hogy a másik két társmegyében inkább kisebb projektek finanszírozására fordították a támogatási összeget.

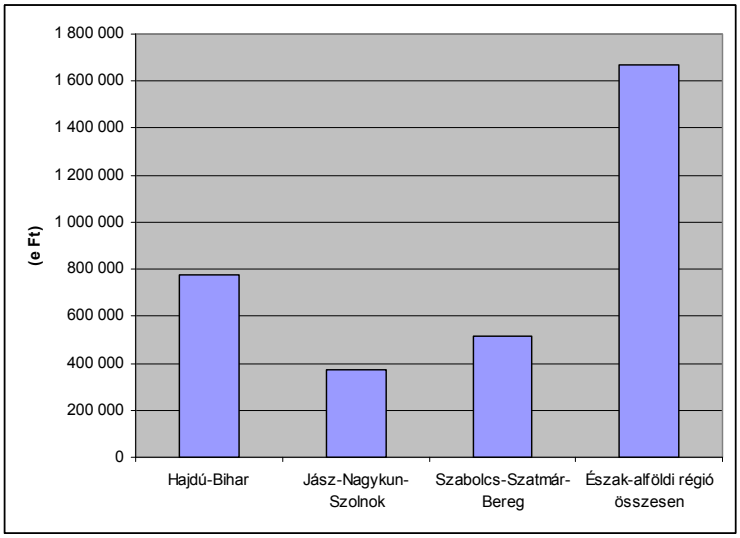

118. ábra: A Régió által elosztott TTFC támogatások megyénkénti megoszlása a támogatási összeg alapján (saját munka)

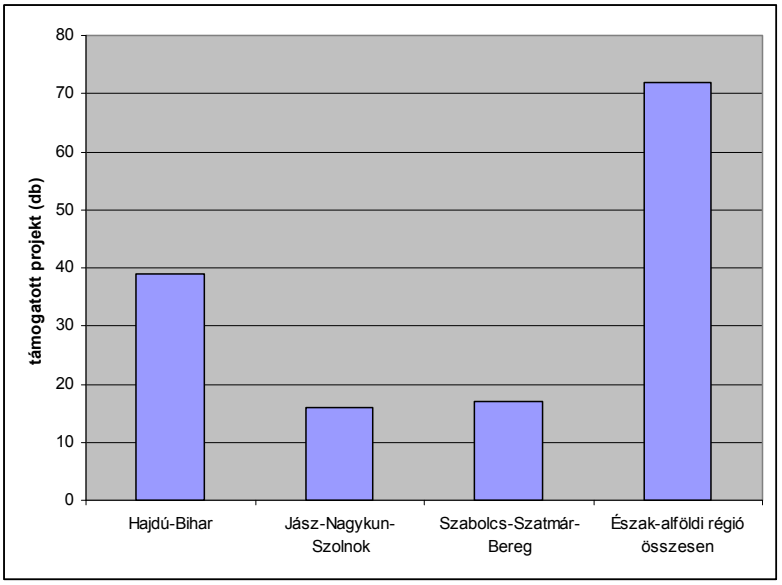

119. ábra: A TTFC támogatásával megvalósult projektek száma megyénként (saját munka)

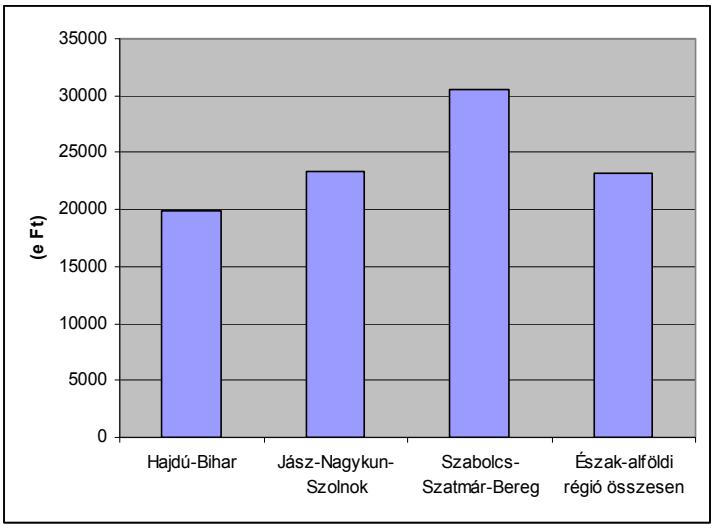

120. ábra: A TTFC által támogatott projektek átlagos támogatottsága (saját munka)

A térképről jól látható, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye települései közül csak kevesen és kis mennyiségű összeget kaptak a TTFC forrásaiból, míg Hajdú-Biharban viszonylag nagy összegeket kapott több projekt is. (121. ábra)

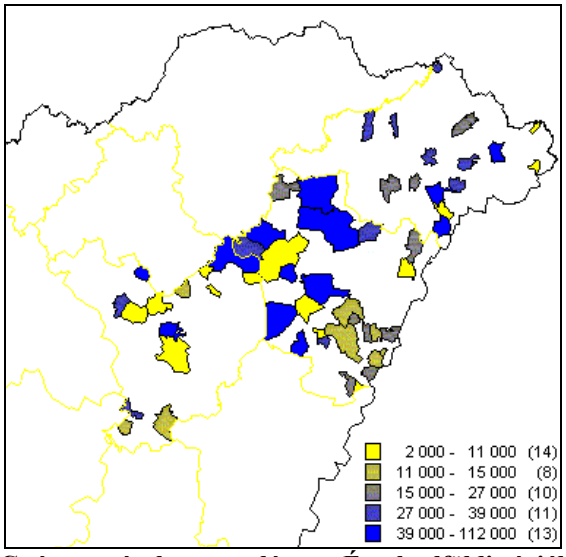

121. ábra: A TTFC támogatások megoszlása az Észak-alföldi régióban (saját munka)

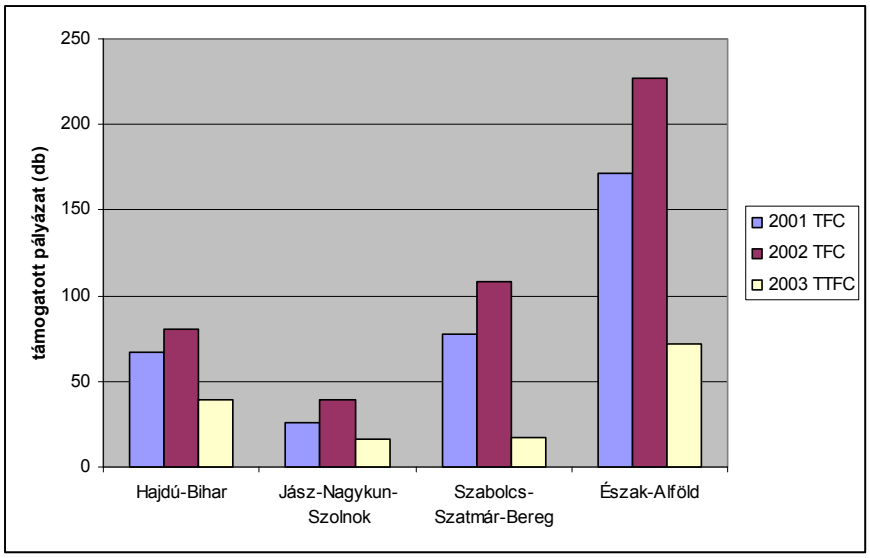

122. ábra: A TFC, illetve TTFC által támogatott pályázatok száma az Észak-alföldi régióban (2001-2003) (saját munka VÁTI és RFÜ adatok felhasználásával)

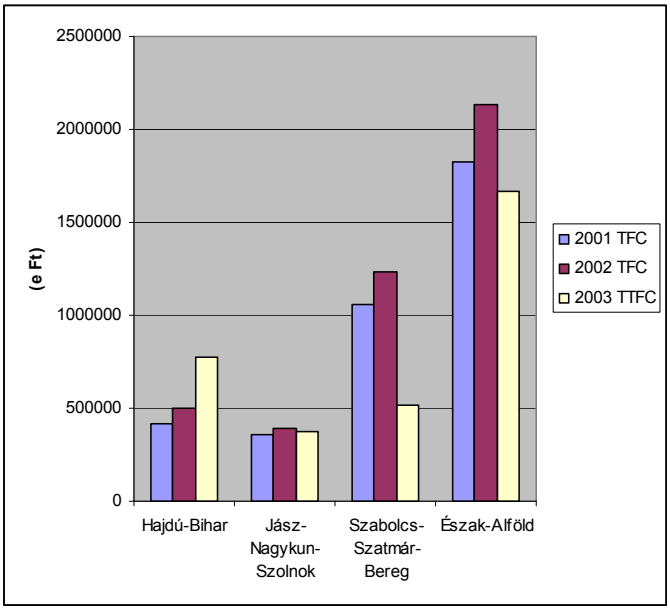

123. ábra: A TFC, illetve TTFC támogatások megoszlása az Észak-alföldi régióban (2001-2003) (saját munka VÁTI és RFÜ adatok felhasználásával)

A támogatott pályázatok darabszámából megállapítható, hogy a három megyéből a regionális TTFC-ből sokkal kevesebb pályázat kapott támogatást. Jász-Nagykun-

Szolnok megye ebből a szempontból a második helyre került, hiszen Szabolcs-Szatmár-Beregben sokkal jelentősebb volt a csökkenés. (122. ábra)

Jól látható, hogy a TFC-TTFC váltás legnagyobb nyertese Hajdú-Bihar megye volt, ami az előző évi (2002), egész régióra összegzett TFC támogatáshoz képest kisebb összeget jelentő TTFC-ből is jóval nagyobb összeghez jutott. Szabolcs-Szatmár-Bereg láthatóan a legnagyobb vesztes, hiszen a 2003-as TTFC-ből kevesebb, mint fele akkora összeget kapott, mint az előző TFC-ből. Jász-Nagykun-Szolnok megye minimális csökkenést érezhetett, mégis így is jelentősen lemaradva a társmegyéktől, a harmadik helyen áll. (123. ábra)

III.4.5 Összegzés

Megállapítjuk, hogy az Észak-alföldi régió ismertsége és elismertsége még a három megyeszékhely lakossága körében sem magas. A területi kiformálódás, mint probléma viszonylag nagy arányban ismert a válaszadók között. Ugyanakkor a Régió szimbolikus és intézményi alakja nem eléggé társadalmiasult, hiszen egyrészt a regionális szimbólumok (logo, név) sem ismertek a többség számára, másrészt az Észak-alföldi régió valódi regionális intézményei (RFT, RFÜ) ugyancsak javarészt ismeretlenek. Az emberek területi kötődésében, identitásában a regionális szint csak kis intenzitással van jelen, a megyei szinthez sokkal jobban kötődik a többség. A szolnokiak esetében megállapítható, hogy nagyobb a fogékonyságuk a regionális problémák régióváltással történő megoldására. A Központi Régióhoz való csatlakozás különösen kívánatos alternatívaként jelentkezik.
A Jász-Nagykun-Szolnok megyében élő térségi kulcsszereplők természetesen jobban ismerik a regionális intézményeket, mégis a hozzájuk közelebb álló kistérségiekről több információval rendelkeznek. A válaszadók fontosnak tartják a területi kereteket, az egyes kistérségekben élők a szomszédos térségekhez való csatlakozást tartanák leginkább optimálisnak. Nincs tehát egységes megyei vélemény a területi kérdések régióváltással történő megoldásához. Sokak a régióváltást ma nem is tartják aktuálisnak, mondván hogy a mostani kereteken belül is lehet lobbyzni, ezt a régiót kell működtetni a partnerség elve alapján. A Régióban a többség hiányolja a szoros gazdasági, közlekedési kapcsolatokat, míg a regionális identitás megteremtése nem szerepel elsőrendű célként.
A pályázati források regionális elosztása a jövőben kulcsfontosságú lesz a Régió működésében. Egy igazságos, a három megyét egyenlő félként kezelő elosztási politika meg tudja teremteni az összetartozás érzésének, a közös regionális identitásnak alapjait. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominensek válaszaiból kiderül, hogy a megyei és a regionális pályázatokon is sikeresnek érzik magukat, hiszen csak viszonylag kevés volt az elutasított pályázatok száma.

A Régió által elsőként leosztott TTFC források területi megoszlásából viszont megállapíthatjuk, hogy a megyék közül Jász-Nagykun-Szolnok inkább vesztesen került ki az ilyen típusú támogatások leosztásából. Hajdú-Bihar megye élvezte a legtöbb támogatást mind összegben, mind a támogatott projektek száma szerint. Véleményünk szerint a jövőben a források egyenletesebb elosztására tett lépések mindenképpen erősíteni fogják a regionális kohéziót és segíthetnek abban, hogy az észak-alföldi régió egy "valódi", működő és sikeres régió lehessen a hazai és az európai régiók között.

IV. Összefoglalás

Értekezésünkben körüljártuk az Észak-alföldi régió intézményesülésének témakörét a Paasi-féle elmélet tükrében. Jász-Nagykun-Szolnok, mint a legproblematikusabb megye helyzetére, szerepére minden fejezetben külön kitértünk. Az elméleti alapok meghatározását és a négy fő fázis elemzését követően a következő összefoglaló megállapításokat tehetjük.

IV.1 A célkitűzések megvalósulása

A disszertáció elején kitűzött fő célok közül az alábbiak elérését regisztrálhatjuk:

- A hazai és a nemzetközi szakirodalom, illetve a megfelelő joganyagok elemzésével körüljártuk a régió néhány lehetséges értelmezését. Megállapítottuk, hogy a régió egy "flexi-fogalom", s dinamizmusát leginkább egy, az Anssi Paasi-féle definíció tudja megragadni. Rávilágítottunk, hogy a hazai irodalomban a régiók dinamizmusának két oldalát emelik ki leginkább, a regionalizmus és a regionalizáció dichotómiáját.
- Történetiségében vizsgáltuk meg a régiók hazai képződését, a modern kor előtti fejleményeket röviden tekintettük át, abból kiindulva, hogy túl rövid és önkényes kísérletek voltak ahhoz hogy jelentősen befolyásolni tudják a jelenkori régióképződést. A rendszerváltás utáni folyamatokat részletesebben áttekintettük, a törvényi háttér változásának elemzésével. A regionális szereplők közül kiemeltük a megyék szerepét, melyek hagyományosan kulcsszereplői a magyar regionális folyamatoknak.
- A régiók intézményesülésének elmélete alapján végigkísértük az Észak-alföldi régió intézményesülésének útját. Különösen kiemelt figyelemmel kezeltük Jász-Nagykun-Szolnok megye szerepét és helyzetét az egyes intézményesülési fázisokban.

  Az intézményesülés elmélete alapján feltett konkrét kérdésekre a disszertáció nagyobb fejezeteinek eredményei alapján a következő válaszokat adhatjuk:

1. A területi kiformálódás tekintetében az Észak-alföldi régió –hasonlóan a többi hazai NUTS II régióhoz- egy mesterséges kreatúra, már meglévő területi egységek összecementálása központi hatalmi szóval. A 20. század néhány regionalizációs kísérlete már preferálta ezt a hárommegyés forgatókönyvet, míg több más esetben más beosztást dolgoztak ki.
   Bemutattuk a Régió főbb, számokkal is leírható jellemzőit, kitérve természetesen a három tagmegye különbségeire is. Az Észak-alföldi régió valóban az egyik legelmaradottabb hazai NUTS II szintű régió, tagmegyéi

mind hátrányos helyzetűek, de közöttük felfedezhetők jelentősebb különbségek is.

Jász-Nagykun-Szolnok megye a legkisebb a három megye közül, néhány gazdasági mutatóban ugyanakkor összességében kedvezőbb képet mutat főként Szabolcs-Szatmár-Beregnél. Ez a fejlesztési források leosztásánál a jövőben akár hátrányt is jelenthet a fejlettebb térségnek.

2. A szimbolikus kiformálódás kapcsán a régió nevéről megállapítottuk, hogy adminisztratív-statisztikai jellegű, melynek helyesírása sem kodifikálódott, illetve a Régió szereplői között sem alakult ki egységes formulája. A tervdokumentumok elemzéséből a következő megállapításokat tehetjük:
    - A megalakulás óta a tervezési dokumentumok készítési elvei sokat finomodtak, az idő előrehaladtával egyre jelentősebb számú fejlesztési dokumentum került a regionális fejlesztési intézmények birtokába. Napjainkban a Regionális Fejlesztési Ügynökség egyik csoportja az ilyen dokumentumok készítésével foglalkozik
    - A regionális tervekben alapként felhasznált dokumentumok tetemes része megyei keretekben készült, kisebb rész országos hatókörű dokumentumokra, míg a többi térségi szint (települések, kistérségek, Európai Unió, régiók) dokumentumai csak kisebb szerepet kapnak
    - A tervezők a dokumentumok vezetői jelentésében szívesen hivatkoztak az összeállítás során tapasztalt társadalmi aktivitásra. Ezek intenzitásának vizsgálata meghaladja jelen disszertáció kereteit, ugyanakkor esettanulmány-szerű feldolgozásuk fontos fogódzót jelenthet a jövőbeni tervezési dokumentumok elkészítéséhez
    - A regionális dokumentumok névanyagában a megyék előfordulási intenzitása folyamatosan csökken, míg a kistérségeké növekszik, amiből arra következtethetünk hogy ennek a szintnek a szerepe a régió felépítésében is egyre jelentősebb lesz
    - A megyeszékhelyek egyértelműen a legtöbbet emlegetett települések a regionális tervekben. Ha lakosságszám arányában vizsgáljuk az előfordulást, megállapíthatjuk, hogy nagyobb részt határátkelőhelyek szerepelnek a legelőkelőbb helyeken

    - A három megyeszékhely közül Szolnok a dokumentumok többségében a harmadik helyre került az említések számát tekintve, míg a megye települései közül a Jászság székhelye, Jászberény, illetve a Nagykun mezővárosok végeztek előkelőbb helyen

- A kistérségek közül két hajdú-bihari (debreceni, hajdúszoboszlói) szerepel a legtöbbször, Jász-Nagykun-Szolnok kistérségei a szabolcs-szatmár-beregiekhez hasonlóan általában közepesen gyakran fordulnak elő, kimondottan rossz azonban a törökszentmiklósi térség helyzete
- A három megye közül Jász-Nagykun-Szolnok a legkevesebbszer említett egység, lemaradása Hajdú-Biharhoz képest 15%, míg Szabolcs-Szatmár-Bereghez viszonyítva 30% körüli

3. Az intézményes alak kialakulása

- Az Észak-alföldi régió hazánk legkésőbb megszerveződött ilyen területi egysége, területén fontos szerepet játszanak a megyei és a regionális fejlesztési intézmények egyaránt
- Az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács (ÉARFT) látja el a Régió egész területén a területfejlesztés koordinációját, munkáját hat munkabizottság készíti elő és segíti
- Az ÉARFT-be a három tagmegyéből azonos számú tagot hívnak meg, az arányosság a munkabizottságok székhelyében is megvan, ugyanakkor a külsős bizottsági tagokkal együtt Hajdú-Bihar felülreprezentált, illetve megjelennek a Régión kívüli szakértők is
- Az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség a Régió munkaszervezete, egyre bővülő munkatársi gárdával lát el adminisztratív, programozási és pályáztatási feladatokat is
- Az ÉARFÜ debreceni székhelyű intézmény, a másik két megyeszékhelyen nem működik kirendeltsége sem, munkatársai szinte kivétel nélkül Hajdú-Bihar megyéhez kötődnek
- A Régió szakértői és tanácsadói hálózatában szereplők lakóhely szerint leginkább Hajdú-Bihar megyéhez kötődnek
- Dekoncentrált szervezetek: A kirendeltségek egy része minden megyében megtalálható, míg a regionális hatókörű szervek egyike sem választotta Szolnokot székhelyéül a Régióban. A szomszédos regionális és megyei székhelyek közül Budapest, Szeged és Debrecen rendelkezik a legsokoldalúbb kínálattal ezekből a szervezetekből.
- Jász-Nagykun-Szolnok megye kifejezetten alulreprezentált a törvényben pontosan le nem fektetett regionális fórumokon (régiós bizottságok külsős tagjai, RFÜ munkatársai, szakértői és tanácsadói hálózat), ugyanakkor a megye területén működik más régiókhoz kötődő szervezet is. A megye területfejlesztésben érdekelt szervei (Önkormányzat, Megyei Fejlesztési Tanács) párhuzamosan működtetnek azonos tevékenységet folytató intézményeket

- A debreceni székhelyű regionális intézmények telefonos, úthálózati és direkt tömegközlekedési elérhetősége Hajdú-Bihar megye területének nagy részét előnyös helyzetbe hozza a Régió más területeivel szemben
- A komplex elérhetőségi viszonyok (Bennett elemzés alapján) szerint a Régióban Szabolcs-Szatmár-Bereg megye határmenti és kisfalvas részein túl Jász-Nagykun-Szolnok Tisza-mentén elhelyezkedő települései is periferikus fekvésűek, Debrecent az itt élők csak nagy nehézségek árán tudják elérni
- A régióközpont elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a másik két megyéhez képest rossznak mondható, ugyanakkor a szomszédos régióközpontok egyike sem jelentene kedvezőbb megoldást a megye egészére nézve
- Szolnok város a megye településeinek többségéről gyorsabban elérhető, mint bármely más szomszédos megyeszékhely, ez alól kivételt csak a megye periferikus területei (Jászság, Tiszazug, Tiszafüred környéke) képeznek, melyek többsége nemcsak egy, hanem több szomszédos megyeszékhelyet is gyorsabban megközelíthet

4. A Régió működésének jellemzői
   - A lakossági kérdőívvel megkérdezettek nagyobb része nem tudta pontosan megnevezni a jelenlegi regionális beosztás pontos paramétereit, a legkevésbé tájékozottak a szolnoki minta tagjai
   - A válaszadók legnagyobb részének nincs határozott véleménye a regionális beosztásról, a jelenlegi hovatartozással Szolnokon a leginkább elégedetlenek. Az egyéb alternatívák közül a Közép-magyarországi régióhoz való tartozás jelenik meg legnagyobb gyakorisággal (Szolnok esetében), az önálló régió és az észak-magyarországi alternatívák a nyíregyházi mintában észrevehetően erősebbek
   - A Régió legfontosabb szimbóluma, a neve a válaszadók többsége számára ismeretlen, ahogyan a regionális logot is csak egy töredék tudta rekonstruálni. A megyei címer leírása sem sikerült a minta nagyobb részének, a felsorolt motívumok között nagy arányban a város címerének elemei szerepeltek
   - Regionális intézményeket a válaszadók nagy része nem tudott felsorolni, ugyanakkor a regionális területfejlesztési intézmények az értékelhető válaszok között is csak nyomokban jelentkeztek
   - A megyeszékhelyek lakosságának területi kötődésében a régiós szint alacsony értékkel szerepel (a legalacsonyabb Szolnokon). A Régióhoz és a megyéhez fűződő érzelmi kapcsolatok összehasonlításából megállapíthatjuk, hogy a nagyobb egység a

válaszadók többsége számára semmit nem jelent, míg a megyei szint megtelik főleg pozitív, vagy semleges tartalommal (a pozitív tartalmú említések száma a legkisebb Szolnok esetében volt)

- A Jász-Nagykun-Szolnok megyében élő megkérdezett prominensek fontosnak tartanák a regionális beosztásban a földrajzi közelséget, a megfelelő elérhetőséget. A különböző kistérségekben élők más-más megyékkel való közösséget tudnának felvállalni, a földrajzi közelség szerint. A jelenlegi beosztásból Hajdú-Bihar viszonylag magas elfogadottsággal bír, míg Szabolcs-Szatmár-Bereggel csak kevesen tartanák elképzelhetőnek az összetartozást. Esetleges régióváltást a legtöbb válaszadó a kistérségével, illetve megyével együtt tart csak elképzelhetőnek.
- Általában elmondható, hogy a megyei elit a területfejlesztési szakembergárdával elégedettebb, mint a területfejlesztési intézményrendszer működésével
- A Régió működéséről a válaszadók többsége azt tartja, hogy különösen fontos volna megerősíteni a gazdasági, közlekedési, foglalkoztatási és a területfejlesztési intézmények közötti kapcsolatokat, tehát ezek a regionális kohézió növelésének legfontosabb eszközei

- A területfejlesztési decentralizált források megoszlásának összehasonlításából megállapíthatjuk, hogy a regionális szervek által első ízben leosztott TTFC támogatás mintegy fele hajdú-bihari pályázókhoz került, a megyei leosztású TFC támogatás előző évi adataival összevetve Szabolcs-Szatmár-Bereg a legnagyobb vesztes, míg Jász-Nagykun-Szolnok pozíciói kevésbé ugyan, de ugyancsak gyengültek

IV.2 Konklúziók

Megállapíthatjuk, hogy az Észak-alföldi régió, bár egy mesterségesen létrehozott területi egység, mégis alkalmazható rá a Paasi-féle regionális intézményesülés elmélete. A négy fázis kimutatható a területi egység fejlődésében.
Mivel a területi formálódás törvényi szóval, a regionalizáció jegyében ment végbe, a hatalmi szó ellenében éppen ezért természetes, hogy időnként és helyenként megjelennek a meglévő kereteket szétfeszíteni kívánó szándékok.
A szimbolikus alak vizsgálata után megállapíthatjuk, hogy a Régió vezetői nem fordítottak eddig nagy figyelmet ezen oldal kimunkálására. A Régió neve nem ismert, sematikusan állították össze. A Régió egyéb szimbólumai még ennyire sem ismertek, illetve nem kötődnek a térség múltjához, hagyományaihoz sem. A

regionális fejlesztési dokumentumok ábraanyagukkal, térképeikkel, illetve a különböző földrajzi nevek felsorolásával, a szimbólumrendszer komplex gyűjteményeiként értelmezhetők, így fontos terepei a területi szimbólumok használatának.
Az intézményi alakról megállapíthatjuk, hogy látszólag a három tagmegye egyenlő képviselettel rendelkezik a régiós területfejlesztési intézményekben, azonban a valóságban létező számtalan anomália kétségessé teszi ezt az egyenlőséget. Az RFÜ munkatársainak kötődései elárulják, hogy Hajdú-Bihar domináns szerepet játszik a Régió működtetésében. A tanácsadói és a szakértői hálózatok összetételében Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg körülbelül azonos súllyal részesedik, ugyanakkor Jász-Nagykun-Szolnok megye alárendelt helyzetbe kerül.
Az elérhetőségi vizsgálatok azt mutatják, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye lakosságának nagy része Debrecent csak hosszadalmas utazással, illetve tömegközlekedéssel csak átszállással tudja megközelíteni. Összehasonlítva a másik két megye helyzetével, megállapíthatjuk, hogy Jász-Nagykun-Szolnok lakossága még Szabolcs-Szatmár-Beregéhez képest is hátrányban van.
A Régió működését vizsgáló fejezet eredményei is azt mutatják, hogy a regionalizáció területi problémái a szélesebb lakosság körében is jelentkeztek, azaz főként a szolnoki mintában világosan látható a jelenlegi beosztással való elégedetlenség. A Régió szimbolikus és intézményi oldala sokkal kevésbé frekventáltan jelenik meg a lakossági véleményekben, a Régió intézményesülésének ez a két oldala fehér folt. Ennek köszönhetően a területi identitás kiformálásában a régió csak minimális szerepet játszik, még a megyei, sőt a kistérségi szinthez képest is.
A Jász-Nagykun-Szolnok megyében megkérdezett, a területfejlesztésben, illetve a tágabb közéletben kulcsszerepet játszó értelmiségiek fontosnak tartanák a Régió nagyobb területi kohéziójának kialakítását a gazdasági, közlekedési, területfejlesztési kapcsolatok megerősítésével, azaz a megfogható, egzakt szférában maradva egy "evilági" régiót kívánnak teremteni. Az élhetővé, valódivá formáló folyamatban csak kisebb fontosságot tulajdonítanak a "puhább" (kulturális kapcsolatok, identitás) kohéziós elemeknek. Véleményünk szerint ez a gazdaság-centrikusság részben a kor (gazdaságkor) következménye, részben pedig annak az elmúlt évtizedekben tapasztalt gondolkodásmódnak, ami a hazai régiókat inkább gazdasági alapon kívánta meghatározni.
A megyei prominencia nem tudott kialakítani egy egységes alternatív javaslatot a régióváltásra. Megállapíthatjuk, hogy a különböző kistérségekben élők általában a hozzájuk közelebbi térségek felé vonzódnak. Jelenleg a régiótól való elszakadás gondolata nincs előtérben a megyében, ugyanakkor időről időre felbukkan a különböző térségekben. Véleményünk szerint Szolnok, mint viszonylag könnyen elérhető megyeszékhely, a megyei fejlesztési szervek központja integrálni képes a különböző térségeket. (Kivétel lehet néhány extrém perifériának látszó terület, pld. Tiszafüred) A fejlesztési források debreceni központú leosztása, melynek kezdeti szakaszában Jász-Nagykun-Szolnok nem bizonyult igazán győztesnek azt

eredményezheti, hogy a megyeszékhely kohéziós ereje meggyengül. Ennek következtében fennáll annak veszélye, hogy megszűnik a megye területi egysége.
A Régió egyeztető, irányító szervezeteiben folyó tevékenység mindenképpen befolyásolni tudja a térség jövőjét. Amennyiben a megye lobbytevékenysége erős lesz ezeken a fórumokon, akkor növekedhet a Régióval való elégedettség, végső soron lassan kialakulhat egy regionális identitás is. Ehhez alapvető lépésnek tartjuk a megye területén a Regionális Fejlesztési Ügynökség irodájának elhelyezését, a regionális szimbólumrendszer kiteljesítését és tervszerű használatba vételét.

Ábrák és táblázatok jegyzéke

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A régiók intézményesülésének fázisai (19. oldal)
2. ábra: Az egyén és a társadalom jelenléte az emberi cselekményekben (5. oldal)
3. ábra: A hazai NUTS II régiók rendszere (KSH) (26. oldal)
4. ábra: Prinz Gyula közlekedési elérhetőségre alapuló kerületi beosztás-tervezete, 1923 (idézi HAJDÚ Z. 2001) (30. oldal)
5. ábra: Az 1950-es években kialakított ún. "Nagymegyés" reformelképzelés (idézi HAJDÚ Z. 2001) (30. oldal)
6. ábra: Gazdasági irányultságú területi reformelképzelések az 1950-60-as években (idézi HAJDÚ Z. 2001) (31. oldal)
7. ábra: Településfejlesztési indíttatású területi reformelképzelések az 1960-70-es években (idézi HAJDÚ Z. 2001) (32. oldal)
8. ábra: : Tervezési körzet-tervezetek az 1960-70-es években (idézi HAJDÚ Z. 2001) (33. oldal)
9. ábra: Bibó István területi reformelképzelései, 1975 (idézi HAJDÚ Z. 2001) (33. oldal)
10. ábra: Az Országos Tervhivatal 1971-ben kormányhatározattal jóváhagyott tervezési-gazdasági körzetei (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1998 alapján) (34. oldal)
11. ábra: Köztársasági megbízotti régiók, 1990 (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 1998 alapján) (34. oldal)
12. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye területe a 20. század elején (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Elektronikus Könyvtár) (36. oldal)
13. ábra: Az Észak-alföldi régió önkormányzati fejlesztési társulásai 2002-ben (Regionális Operatív Program alapján) (37. oldal)
14. ábra: Önkormányzati fejlesztési társulások a Régióban 2002-ben (Regionális Operatív Programból átvéve) (38. oldal)
15. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye címere (42. oldal)
16. ábra: A megye címere a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Területfejlesztési Tanács körbélyegzőjén (42. oldal)
17. ábra: A régió logo-ja az Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács körbélyegzőjén (43. oldal)
18. ábra: Az Észak-alföldi régió logo-ja (Forrás: www.eszakalfold.hu) (43. oldal)
19. ábra: Az Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programjának irodalomjegyzékében feltüntetett források hatóterület-szerinti megoszlása (saját munka) (49. oldal)
20. ábra: Régióábrázolás a közlekedési fejlesztési programban (Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programjából átvéve) (50. oldal)

21. ábra: Áttekintő térkép a közlekedésfejlesztési program térképes mellékleteiből (Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja, saját kiemelés) (51. oldal)
22. ábra: A "megyei különállás" megjelenése a dokumentum szimbolikájában (Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja, saját kiemelés) (51. oldal)
23. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális közlekedésfejlesztési program szövegében való említések száma szerint (saját munka) (52. oldal)
24. ábra: A kistérségek említési gyakorisága a Régió Közlekedésfejlesztési Programjában (db) (saját munka) (52. oldal)
25. ábra: A három megye említési gyakorisága a Régió Közlekedésfejlesztési Programjában (db) (saját munka) (53. oldal)
26. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális területfejlesztő-intézményi fejlesztő operatív program szövegében való említések száma szerint (saját munka) (54. oldal)
27. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális humánerőforrás-fejlesztési terv szövegében való említések száma szerint (saját munka) (55. oldal)
28. ábra: Az Észak-alföldi régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programjának irodalomjegyzékében feltüntetett források hatóterület-szerinti megoszlása (saját munka) (56. oldal)
29. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a Régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programjának szövegében való említések száma szerint (saját munka) (57. oldal)
30. ábra: Régióábrázolás az egészségügyi programban (Forrás: Észak-alföldi régió Egészségügy-fejlesztési Programja) (58. oldal)
31. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a Régió Egészségügy-fejlesztési Programja szövegében való említések száma szerint (saját munka) (59. oldal)
32. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális innovációs stratégia szövegében való említések száma szerint (saját munka) (60. oldal)
33. ábra: Régióábrázolás a Regionális Fejlesztési Koncepcióban (Észak-alföldi régió Fejlesztési Koncepciója) (61. oldal.)
34. ábra: A Régió kistérségeinek megjelenése a Fejlesztési Program szövegében (62. oldal)
35. ábra: A három megye összes említése a Fejlesztési Program szöveges részében (saját munka) (63. oldal)
36. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális fejlesztési program 4 alfejezetének szövegében való összes említések száma szerint (saját munka) (63. oldal)
37. ábra: Az Észak-alföldi régió Környezetvédelmi Programjában felhasznált dokumentumok típusai hatókör szerint (saját munka) (64. oldal)
38. ábra: Észak-alföldi régió kistérségei a Környezetvédelmi Program szövegében való említések száma szerint (saját munka) (65. oldal)

39. ábra: Az Észak-alföldi régió megyéi a Környezetvédelmi Program szövegében való említések száma szerint (saját munka) (65. oldal)
40. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a Környezetvédelmi Program szövegében való említések száma szerint (saját munka) (66. oldal)
41. ábra: Az Észak-alföldi régió megyéi a Regionális Akcióterv szövegében való említések száma szerint (saját munka) (67. oldal)
42. ábra: Az Észak-alföldi régió kistérségei a regionális akcióterv szövegében való említések száma szerint (saját munka) (67. oldal)
43. ábra: Az Észak-alföldi régió települései a regionális akcióterv szövegében való említések száma szerint (saját munka) (68. oldal)
44. ábra: Az Észak-alföldi régió területi szereplőinek oldalankénti átlagos megjelenése a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka) (69. oldal)
45. ábra: Az egyes települések jelenléte a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka) (69. oldal)
46. ábra: A Régió településeinek jelenléte a dokumentumokban a lakosságszámot is figyelembe véve (saját munka) (70. oldal)
47. ábra: Az egyes kistérségek jelenléte a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka) (71. oldal)
48. ábra: Az egyes megyék jelenléte a Régió dokumentumaiban (2000-2004) (saját munka) (71. oldal)
49. ábra: Az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács és a munkabizottságok tagjainak lakóhely szerinti megoszlása (2004) (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján) (75. oldal)
50. ábra: Az ÉARFT és a munkabizottságok tagjai a megyék szerint (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján) (76. oldal)
51. ábra: Az ÉARFÜ hierarchikus felépítése (ÉARFÜ honlap) (76. oldal)
52. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak települési szintű kötődései (saját munka) (78. oldal)
53. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési tanácsadói hálózata településenként, a tagok száma szerint (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján) (80. oldal)
54. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési tanácsadói hálózata megyénként (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján) (80. oldal)
55. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési szakértői hálózata településenként, a tagok száma szerint (saját munka az ÉARFÜ alapján) (81. oldal)
56. ábra: Az Észak-alföldi régió területfejlesztési szakértői hálózata megyénként (saját munka az ÉARFÜ adatai alapján) (82. oldal)
57. ábra: Az Észak-alföldi régióban és szomszédságában elhelyezkedő decentralizált területfejlesztési szervezetek (saját munka internetes források alapján) (83. oldal)
58. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megyei területfejlesztési intézmények és regionális kapcsolataik (saját munka) (86. oldal)

59. ábra: A debreceni székhelyű Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség telefonos elérhetőségének különbségei a Régió területéről (saját munka a 3. táblázat adatai alapján) (93. oldal)
60. ábra: Debrecen város elérhetősége a Régió településeiről az úthálózat adatai alapján (percben) (saját munka) (94. oldal)
61. ábra: Debrecen elérhetősége az úthálózat adottságai alapján a három megyében a lakosság százalékában (saját munka) (95. oldal)
62. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek megoszlása Budapest, illetve Debrecen könnyebb közúti elérhetősége alapján (saját munka) (96. oldal)
63. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek megoszlása Miskolc, illetve Debrecen könnyebb közúti elérhetősége alapján (saját munka) (97. oldal)
64. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek megoszlása Szeged, illetve Debrecen könnyebb közúti elérhetősége alapján (saját munka) (98. oldal)
65. ábra: Szolnok elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (99. oldal)
66. ábra: Békéscsaba elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (100. oldal)
67. ábra: Békéscsaba időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka) (100. oldal)
68. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Békéscsaba gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka) (101. oldal)
69. ábra: Budapest elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (101. oldal)
70. ábra: Budapest időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka) (102. oldal)
71. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Budapest gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka) (103. oldal)
72. ábra: Debrecen elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (103. oldal)
73. ábra: Debrecen időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka) (104. oldal)
74. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Debrecen gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka) (104. oldal)
75. ábra: Eger elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (105. oldal)
76. ábra: Eger időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka) (105. oldal)
77. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Eger gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka) (106. oldal)

78. ábra: Kecskemét elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (107. oldal)
79. ábra: Kecskemét időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka) (107. oldal)
80. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Kecskemét gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka) (108. oldal)
81. ábra: Miskolc elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (108. oldal)
82. ábra: Miskolc időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka) (109. oldal)
83. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Miskolc gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka) (109. oldal)
84. ábra: Szeged elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről a közúthálózat adottságai alapján (percben) (saját munka) (110. oldal)
85. ábra: Szeged időbeni elérhetősége Jász-Nagykun-Szolnok megyéből az összlakosság százalékában (saját munka) (110. oldal)
86. ábra: Jász-Nagykun-Szolnok megye települései Szolnok és Szeged gyorsabb közúti elérhetősége szerint (saját munka) (111. oldal)
87. ábra: Az 1000 lakosra jutó gépkocsik száma (db) az Észak-alföldi régió területén (2002. évi KSH adatok alapján saját szerkesztés) (112. oldal)
88. ábra: Debrecen direkt autóbuszos elérhetősége a régió településeiről (saját munka) (113. oldal)
89. ábra: Debrecen direkt vasúti elérhetősége a régió településeiről (saját munka) (114. oldal)
90. ábra: Szolnok város direkt vasúti elérhetősége a megye településeiről (saját munka) (115. oldal)
91. ábra: Szolnok város direkt autóbuszos elérhetősége a megye településeiről (saját munka) (115. oldal)
92. ábra: Az Észak-alföldi régió elérhetőségi viszonyai a Bennett módszer segítségével előállított komplex mutatók alapján (saját munka) (117. oldal)
93. ábra: A minta nemek szerinti megoszlása (saját munka) (119. oldal)
94. ábra: A minta jellemzői az életkor-szerinti megoszlás tekintetében (saját munka) (120. oldal)
95. ábra: A minta iskolázottsági jellemzői (saját munka) (120. oldal)
96. ábra: A minta jellemzői a családban egy főre jutó havi jövedelem alapján (saját munka) (121. oldal)
97. ábra: A “Kérjük nevezze meg, hogy megyéje melyik fejlesztési-statisztikai régió része!” kérdésre adott válaszok három megyeszékhelyen felvett lakossági kérdőívek alapján (saját munka) (122. oldal)
98. ábra: A “Kérjük nevezze meg a fejlesztési-statisztikai régió központját!” kérdésre adott válaszok három megyeszékhelyen felvett lakossági kérdőívek alapján (saját munka) (123. oldal)

99. ábra: A “Ön szerint megyéjének melyik régióba kellene tartoznia!” kérdésre adott válaszok három megyeszékhelyen felvett lakossági kérdőívek alapján (saját munka) (123. oldal)
100. ábra: : A lakossági minta által felsorolt válaszok az intézmények típusai szerint a “Soroljon fel regionális intézményeket!” kérdésre (saját munka) (126. oldal)
101. ábra: A megkérdezettek ismeretei a különböző területi szintekről (saját munka) (128. oldal)
102. ábra: A megkérdezettek kötődése a különböző területi szintekhez (saját munka) (129. oldal)
103. ábra: A megkérdezettek válaszai a “Mit jelent Ön számára a Régió?” kérdésre (saját munka) (129. oldal)
104. ábra: A megkérdezettek válaszai a “Mit jelent Ön számára a megye?” kérdésre (saját munka) (130. oldal)
105. ábra: A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominencia vizsgálatához használt kérdőíves kutatás néhány jellemzője (saját munka) (132. oldal)
106. ábra: A felsoroltak mennyiben kapcsolódnak a régió lényegéhez 100 fokozatú skála átlagai 100=teljes mértékben, 0=egyáltalán nem (saját munka) (133. oldal)
107. ábra: A Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominensek válaszai a “Megye mely más megyékkel alkothat statisztikai-fejlesztési régiót?” kérdésre, a válaszadók kistérségi hovatartozása szerint (saját munka) (134. oldal)
108. ábra: Milyen módon tart elképzelhetőnek egy esetleges régióváltást? 100 fokozatú skálán ábrázolva (saját munka) (135. oldal)
109. ábra: A regionális területfejlesztési intézmények és a szakembergárda értékelése a megyei prominencia által. 100 fokozatú skála átlagértékei (saját munka) (136. oldal)
110. ábra: Összességében mennyi információval rendelkezik a régió, illetve a kistérség működéséről? 100 fokozatú skála átlagai, kistérségi hovatartozás szerint (saját munka) (137. oldal)
111. ábra: A JNSZ megyei prominensek válaszai az “Ön szerint milyen mélységig kellene egy régiónak integrálni a különböző területi egységeket?” című kérdésre (saját munka) (138. oldal)
112. ábra: A prominencia válaszai a “Mely kohéziós elemek szorulnak leginkább megerősítésre a Régióban?” című kérdésre. 100 fokozatú skálán ábrázolva. Megyei átlagértékek (saját munka) (138. oldal)
113. ábra: A prominencia válaszai a “Mely kohéziós elemek szorulnak leginkább megerősítésre a Régióban?” című kérdésre. 100 fokozatú skálán ábrázolva (saját munka) (139. oldal)
114. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak véleménye a megyékkel való munkakapcsolat intenzitásáról (saját munka) (140. oldal)
115. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak véleménye a megyei jogú városokkal való munkakapcsolat intenzitásáról (saját munka) (141. oldal)

116. ábra: Az ÉARFÜ munkatársainak véleménye a kistérségekkel való munkakapcsolat intenzitásáról (saját munka) (141. oldal)
117. ábra: Az egy válaszadóra jutó regionális és megyei pályázatok megoszlása az egyes kistérségekben (saját munka) (142. oldal)
118. ábra: A Régió által elosztott TTFC támogatások megyénkénti megoszlása a támogatási összeg alapján (saját munka) (144. oldal)
119. ábra: A TTFC támogatásával megvalósult projektek száma megyénként (saját munka) (144. oldal)
120. ábra: A TTFC által támogatott projektek átlagos támogatottsága (saját munka) (145. oldal)
121. ábra: A TTFC támogatások megoszlása az Észak-alföldi régióban (saját munka) (145. oldal)
122. ábra: A TFC, illetve TTFC által támogatott pályázatok száma az Észak-alföldi régióban (2001-2003) (saját munka VÁTI és RFÜ adatok felhasználásával) (146. oldal)
123. ábra: A TFC, illetve TTFC támogatások megoszlása az Észak-alföldi régióban (2001-2003) (saját munka VÁTI és RFÜ adatok felhasználásával) (146. oldal)

Táblázatok jegyzéke

I. táblázat: A regionális jelenségek-folyamatok kettős természete (12. oldal)
II. táblázat: Az Észak-alföldi régió néhány területi jellemzője (2002), Forrás: KSH, JNSZ megyei stat. évkönyv, 2002 (27. oldal)
III. táblázat: Az Észak-alföldi régió mérete a hazai és európai átlaghoz viszonyítva, VÁTI források alapján (27. oldal)

IV. táblázat: A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása, 2002 Forrás: KSH, JNSZ megyei stat. évkönyv, 2002 (28. oldal)

V. táblázat: A megyék versenyképességének típusai (2002-2003) MTARKK, SZTE GTK Regionális és Alkalmazott Gazdaságtani Tanszék (29. oldal)

VI. táblázat: Az elemzett regionális fejlesztési dokumentumok főbb adatai. Saját munka az ÉARFÜ adatai alapján (47. oldal)
VII. táblázat: A visszaküldött kérdőívek aránya a Régió három megyéjében. Forrás: Az Észak-alföldi régió Terület- és Vidékfejlesztési Intézményfejlesztési Operatív Programja (54. oldal)

VIII. táblázat: Az Észak-alföldi régió törvény alapján létrejött regionális és megyei szintű területfejlesztési intézményei. Saját munka az ÉARFÜ adatai alapján (72. oldal)

IX. táblázat: A Régió munkabizottságainak főbb jellemzői. Saját munka az ÉARFÜ adatai alapján (74. oldal)

X. táblázat: "Innovatív jellegű" megyei területfejlesztési szervezetek Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Internetes források alapján saját munka (84. oldal)

XI. táblázat: Az Észak-alföldi régió településeinek megoszlása a Matáv-körzetek alapján. Saját munka, Internetes forrás és Matáv-telefonkönyv alapján (90. oldal)

XII. táblázat: Az egyes hazai tervezési-fejlesztési régiók ügynökségeinek munkaszervezeteinek telephelyei. Internetes oldalak alapján saját szerkesztés (93. oldal)

XIII. táblázat: Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma az Észak-alföldi régióban, megyei átlag (2002). KSH forrás alapján, saját szerkesztés (112. oldal)

XIV. táblázat: Az Észak-alföldi régió nevének ismerete a régiós besorolást helyesen ismerők között (124. oldal)

XV. táblázat: A megkérdezettek válaszaiban előforduló leggyakoribb motívumok a megyék szimbolikus alakjáról (125. oldal)

I. számú melléklet

Kérdőív a Regionális Fejlesztési Ügynökségek munkatársai számára a régiók intézményesüléséről.

A kérdésekre a válaszadás önkéntes!

1. A válaszadó neme:
2. Születési ideje (év):
3. Születési helye:
4. Jelenlegi állandó lakhelye (település), mióta él ezen a településen:
5. Jelenlegi munkahelyi beosztása, hol található a munkahelye?
6. Iskolai végzettsége

	Mikor végezte el?	Hol végezte el?
8 általános alatt		
8 általános		
Szakmunkás		
Érettségi (gimnázium, szakközépiskola)		
Diploma (főiskola, egyetem)		
Posztgraduális		

7. Ha meg kellene határozni a különböző területi szintekhez való kötődéseit, identitását, akkor mely egységeket mennyire érez magához közel állónak?

Szintek	A település, térség konkrét neve	A kötődés mértéke
Települési szint		0-1-2-3-4-5
Kistérségi szint		0-1-2-3-4-5
Megyei szint		0-1-2-3-4-5
Regionális szint		0-1-2-3-4-5
Egyéb szint		0-1-2-3-4-5 0-1-2-3-4-5

(0: gyenge kötődés, 5: erős kötődés)

8. Mi a konkrét feladata jelenleg az Ügynökségen?

……
……

9. Munkája során a régió tágan értelmezett közéletének mely képviselőivel van leginkább kapcsolata? Kérem, rakja sorrendbe (1: legkevésbé, 7: legintenzívebben) Milyen kommunikációs formát / eszközt használ leggyakrabban az egyes szereplőkkel való kapcsolattartásban (személyes, telefon, email) ?

- települési önkormányzatok
- kistérségek
- önkormányzati társulások
- megyék
- vállalkozók
- civil szervezetek
- dekoncentrált állami szervek

10. Munkája során a különböző területi szintek képviselőivel milyen intenzív a munkakapcsolata? (1: fehér folt számomra….. 5 : Napi kapcsolatban vagyunk)

A, Megyék

Hajdú-Bihar	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Jász-Nagykun-Szolnok	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1 – 2 – 3 – 4 – 5

B, Kistérségek

Baktalórántházai
Balmazújvárosi
Berettyóújfalui
Csengeri
Debreceni
Derecske-Létavértesi
Fehérgyarmati
Hajdúböszörményi
Hajdúhadházi
Hajdúszoboszlói
Ibrány-Nagyhalászi
Jászberényi
Karcagi
Kisvárdai
Kunszentmártoni
Mátészalkai
Mezőtúri
Nagykállói
Nyírbátori
Nyíregyházi
Polgári
Püspökladányi
Szolnoki
Tiszafüredi
Tiszavasvári
Törökszentmiklósi
Vásárosnaményi

C, Megyei jogú városok

Debrecen	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Nyíregyháza	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Szolnok	1 – 2 – 3 – 4 – 5

D, Az egyéb, a régióban található települési önkormányzatok közül van-e olyan, amellyel kiemelkedően intenzív kapcsolata van munkája során?
Igen,
éspedig:……
……

Nincs,

11. A hazai nagyrégiók közül véleménye szerint melyik a leginkább felkészült az EU-s pénzek fogadására? Kérem, állítson fel sorrendet!

Közép-Magyarország	
Közép-Dunántúl	
Nyugat-Dunántúl	
Dél-Dunántúl	
Észak-Magyarország	
Észak-Alföld	
Dél-Alföld	

A hazai nagyrégiók közül melyikre jellemző leginkább a következő állítás?
Kérem, állítson fel sorrendet!

12. Erős a regionális identitása

Közép-Magyarország	
Közép-Dunántúl	
Nyugat-Dunántúl	
Dél-Dunántúl	
Észak-Magyarország	
Észak-Alföld	
Dél-Alföld	

13. Megállja a helyét az európai regionális versenyben

Közép-Magyarország	
Közép-Dunántúl	
Nyugat-Dunántúl	
Dél-Dunántúl	
Észak-Magyarország	
Észak-Alföld	
Dél-Alföld	

14. Megfelelően intézményesült régió

Közép-Magyarország	
Közép-Dunántúl	
Nyugat-Dunántúl	
Dél-Dunántúl	
Észak-Magyarország	
Észak-Alföld	
Dél-Alföld	

15. Magas a társadalmasultsági foka, a lakosság nagy része ismeri, elismeri

Közép-Magyarország	
Közép-Dunántúl	
Nyugat-Dunántúl	
Dél-Dunántúl	
Észak-Magyarország	
Észak-Alföld	
Dél-Alföld	

16. Hasonló fejlettségű térségek által alkotott stabil területi egység

Közép-Magyarország	
Közép-Dunántúl	
Nyugat-Dunántúl	
Dél-Dunántúl	
Észak-Magyarország	
Észak-Alföld	
Dél-Alföld	

17. Itt képzeli (né) el hosszú távon jövőjét

Közép-Magyarország	
Közép-Dunántúl	
Nyugat-Dunántúl	
Dél-Dunántúl	
Észak-Magyarország	
Észak-Alföld	
Dél-Alföld	

Segítségét köszönjük!

Patkós Csaba tud. s. munk.
DE Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék

II. számú melléklet

Lakossági kérdőív a lakosság különböző területi szintekhez való kötődéséről, területi identitásáról.

A kérdésekre a válaszadás önkéntes!

9. A válaszadó neme:
10. A válaszadó életkora:
11. Jelenlegi állandó lakhelye, mióta él jelenlegi lakhelyén:
12. Születési helye:
13. Jelenlegi foglalkozása, hol található a munkahelye?
14. Iskolai végzettsége

	Mikor végezte el?	Hol végezte el?
8 általános alatt		
8 általános		
Szakmunkás		
Érettségi (gimnázium, szakközépiskola)		
Diploma (főiskola, egyetem)		

15. Családjában az egy főre jutó havi jövedelem:

20 ezer Ft alatt	
20-50 ezer Ft	
50-100 ezer Ft	
100-200 ezer Ft	
200 ezer Ft felett	

16. Mit jelent Ön számára megyéje?
17. Soroljon fel néhány motívumot a megye címeréből!
18. Soroljon fel néhány megyei intézményt!
19. Ön szerint mi jelképezi igazán megyéjét?
20. Milyen napilapot olvas általában?
21. Melyik sportklubnak szurkol?
22. Meg tudná-e nevezni, hogy megyéje melyik magyarországi régióba tartozik? Mi a régió központja?
23. Meg tudná-e mondani, hogy melyek a Régió hivatalos jelképei?
24. Ön szerint melyik régióba kellene tartoznia? Miért?
25. Soroljon fel néhány régiós intézményt!
26. Mit jelent Ön számára a régió?
27. Mennyire van tisztában a következő területi szintek jelentésével?

Település	1-2-3-4-5
Kistérség	1-2-3-4-5
Megye	1-2-3-4-5
Régió	1-2-3-4-5
Ország	1-2-3-4-5
Európai Unió	1-2-3-4-5

1: Nem ismerem, vagy csak hallottam már, de lényegével sem vagyok tisztában
5: Működésével és jelentésével tökéletesen tisztában vagyok

28. Mennyire kötődik a következő területi szintekhez?

Település	1-2-3-4-5
Kistérség	1-2-3-4-5
Megye	1-2-3-4-5
Régió	1-2-3-4-5
Ország	1-2-3-4-5
Európai Unió	1-2-3-4-5

1: Semmit nem jelent számomra, csak egy üres kifejezés
5: Mindennapi életem során ehhez a szinthez kötődöm a legjobban

V. Felhasznált irodalom

Agnew, J. A. (1989): The devaluation of place in social science. - in: Agnew, J. A. - Duncan, J. S. (1989) (szerk.): The Power of Place: Bringing Together Geographical and Sociological Imaginations. - Winchester, MA, Unwin Hyman pp 9–29

Balázs I. (1993): Gondolatok a regionalizációról. – Közigazgatási Füzetek 10. Budapest, MKI 157 p.

Baráth E. (2003): A regionális tervezés, fejlesztés új dimenziói és igényei. – Területi Statisztika 6. (43.) évf. 3. szám, pp 199-204

Bekényi J. – Bércesi F. – Németh J. (2003): A kistérség fogalma, funkciói, intézményrendszere. – In: Ágh Attila – Németh Jenő (szerk.) (2003): Kistérségi közigazgatás (Szakértői tanulmányok). – A BM IDEA Programja, Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet pp 7-42

Benedek J. (2000): A társadalom térbelisége és térszervezése. – Kolozsvár, RISOPRINT, 152 p.

Bibó I. (1972): Közigazgatási területrendezés. – In: Kelemeny I. – Sárközi M (szerk.) (1981): Bibó István összegyűjtött munkái. - Budapest, Akadémiai Kiadó, pp 143-294

Botka J. (2000): Jász-Nagykun-Szolnok megye jelképei. – Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megye Önkormányzata kiadásában 160 p

Brownell, J.W. (1960): The cultural Midwest. - Journal of Geography, 59. pp 81–85

Bujdosó Z. (2004): A megyehatár hatása a városok vonzáskörzetére Hajdú-Bihar megye példáján. – Phd értekezés, kézirat Debrecen, Debreceni Egyetem Természettudományi Kar 223 p.

Burrell, S. A (1955): The Scottish Separatist Movement: A Present Assessment. - Political Science Quarterly, Vol. 70, No. 3. (Sep.), pp 358–367

Castells, M. (1997): The Power of Identity. - Oxford, and Malden MA, Blackwell Publishers 461 p.

Cooke, P. N. (1989): The local question – revival or survival? – in: Cooke, P. N. (ed.) (1989): Localities: the changing face of urban Britain – Unwin Hyman, London pp 296-306

Csefkó F. (2003): A kistérség intézményrendszere és a települési önkormányzatok. - in: Ágh Attila – Németh Jenő (szerk.) (2003): Kistérségi közigazgatás (Szakértői tanulmányok). –Budapest, A BM IDEA Programja, Magyar Közigazgatási Intézet pp 147-165

David-Fox, K. (2000): Prague-Vienna, Prague-Berlin: The Hidden Geography of Czech Modernism. - Slavic Review, Vol. 59, No. 4. pp 735-760

Dávid L. - Patkós Cs. (2002): Turizmus és európai identitás Schengen után. In: Süli-Zakar I. (2002) (szerk.): Határok és határmentiség az átalakuló Közép-Európában. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó pp 302-316

Dávid L. – Patkós Cs. (2003): Tourism and European Identity after Schengen. Az előadás rezüméje in: The Production and Consumption of Culture Finnish-Hungarian Ethnographical Conference 2003. augusztus 25-29 Lakitelek: Book of Abstracts p. 8
De Belder, H. (1998): "Európába megy a megye" megyékkel a régiókért. Beszámoló a VIII. megyekonferenciáról. Konferencia-elõadás. – Tér és Társadalom XII. 1998/4 pp 170-173
Duncan, S. – Goodwin, M. (1988): The local state and uneven development: behind the local government crisis. – Cambridge, Polity, 297 p.
Durkheim, E. (1964): The Division of labor in Society. - New York, Free Press 360 p.
Ekéné Zamárdi I. (2001): Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei határváltozások és hatásuk a megye gazdaságára és társadalmára. – 20. századi Határváltozások és Hatásuk Konferencia, Balassagyarmat 2001.01.29-31. az előadás anyaga
Enyedi Gy. (1991): Az Alföld-kérdés általános összefüggései. – in: Rakonczai J. (szerk.) (1991): Tisza-kulb füzetei 1. Békéscsaba pp 9-10
Enyedi Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. – Ember – Település – Régió. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület. 138 p.
Erdősi F. (1991): Kommunikáció és térszerkezet. - Akadémiai Kiadó, Budapest. 218 p.
Fleischer T. (1999): Régiók, határok és hálózatok. – in: Szónokyné Ancsin G. (szerk.) (2000): Határok és Régiók. – A Szegedi Tudományegyetem természettudományi Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszékén a Határok és Régiók 1999 november 29-30-án elhangzott előadások anyaga. Szeged pp 65-76
Forsberg T. (1996): Explaining Territorial Disputes: From Power Politics to Normative Reasons. - Journal of Peace Research, Vol. 33, No. 4. pp 433-449
Franklin, S. (1985): Literacy and Documentation in Early Medieval Russia. - Speculum, Vol. 60, No. 1. (Jan.), pp 1–38
G. Fekete É. – Bodolai É. (1995): Együtt! – De hogyan? Kistérségi szerveződések megjelenése a területfejlesztésben. – MTA RKK-PHARE. 227 p.
Giddens, A. (1981): A Contemporary Critique of Historical Materialism, Vol. 1. - London, Macmillan 320 p.
Gilbert, A. (1988): The new regional geography in English and French-speaking countries. - Progress in Human Geography, 12 pp 208–228
Gleason, P. (1964): The Melting Pot: Symbol of Fusion or Confusion? - American Quarterly, Vol. 16, No. 1. (Spring), pp 20–46
Gore, C. (1984): Regions in Question : Space, Development Theory and Regional Policy. – London, Methuen, 290 p.
Grigg, D. (1967): Regions, models and classes. - in: Chorley, R. - Haggett, P. (1967) (eds..): Models in Geography. - Methuen, Andover, Hants pp 461–509
Habermas, J. (1979): Communication and the Evolution of Society. – Boston, Beacon Press 239 p.

Hajdú Z. (2001): Magyarország közigazgatási földrajza. - Bp-Pécs, Dialóg Campus Kiadó 334 p
Halkier, H. – Danson, M. – Damborg, C. (eds.) (1998): Regional Development Agencies in Europe. – London, Jessica Kingsley 147 p.
Hall, T. – Coffey, A. – Williamson, H. (1999): Self, Space and Place: youth identities and citizenship. - British Journal of Sociology of Education 20:4 pp 501-513
Harvey, D. (1989): The Condition of Postmodernity. – Oxford, Basil Blackwell 378 p.
Hoekveld, G. A. - Hoekveld-Meijer, G. (1995): The Region as Cloister. The Relation between Society and Region Reconsidered. - Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, Vol. 77, No. 3. , pp 159-176
Horváth Gy. (2000) (szerk.): A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban. – Pécs , MTA RKK 227 p.
Horváth Gy. (2002): A régiók szerepe az európai integrációban. – Beszélő 2002.02. http://beszelo.c3.hu/archivum/index.htm (2004.06.01)
Jordan. T. (1978): Perceptual Regions in Texas. - Geographical Review, 68. pp 293–307
Kálmán É. – Patkós Cs. – Szarvák T. – Szoboszlai Zs. (2004): Jász-Nagykun-Szolnok megye regionális kapcsolatai és lehetőségei. – Kutatási zárójelentés, kézirat Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének Szolnoki Társadalomkutató Osztálya 2003-2004 127 p.
Kókai S. (1999): Az Alföld vonzásközpontjai és –körzetei a XIX. század közepén. – Észak- és Kelet Magyarországi Földrajzi Évkönyv, Nyíregyháza 181 p.
Korompai A. (1995): Regionális stratégiák jövőkutatási megalapozása. - ELTE Regionális Földrajzi Tanszék Regionális Tudományi Tanulmányok 1. kötetének elektronikus változata, (http://geogr.elte.hu/RTT-1hu/REF-RTT1.htm#3.4.%20Kooperatív%20regionális%20hálózatok) (2004.09.30)
Kovács F. (1998): "Európába megy a megye" megyékkel a régiókért. Beszámoló a VIII. megyekonferenciáról. Konferencia-elõadás. – Tér és Társadalom XII. 1998/4 pp 170-173
Kovács T. (1998): Vázlatrajz a magyarországi régiókról. – Területi Statisztika 1. (38.) évf. 2. szám, pp 144-153
Kovács T. (1999): Polémia a magyarországi régiókról? – Területi Statisztika 2. (39.) évf. 2. szám, pp 107-116
Kovács T. (2001): A régiók szerepe a területfejlesztésben, a közigazgatásban és a statisztikai információrendszerben. – in: Szigeti E. (szerk.) (2001): Régió, közigazgatás, önkormányzat. – Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet pp 107-118
Kovács T. (2003a): A régióalkotás kérdései, problémái és jelenlegi állása Magyarországon. – in: Süli-Zakar I: (szerk.) (2003): A terület- és településfejlesztés alapjai. Budapest – Pécs, Dialóg Campus pp 139 – 159

Kovács T. (2003b): Magyarország kistérségi szerkezete. - in: Ágh A. – Németh J. (szerk.) (2003): Kistérségi közigazgatás (Szakértői tanulmányok). – A BM IDEA Programja, Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet pp 71-86
Kovács T. (2003c): Regionalizáció és regionalizmus két átalakuló posztszocialista ország, Magyarország és az egykori NDK példáján. – PHD értekezés, kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem 156 p.
Kovács Z. (2001): Társadalomföldrajzi kislexikon. – Budapest, Műszaki Könyvkiadó 175 p.
Kozma G. (2002): Terület- és településmarketing. Geográfus és földrajz tanár szakos hallgatók számára. – Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó 155 p.
Kozma T. (2002): Regionális egyetem. – Budapest, Oktatáskutató Intézet 64 p.
Krajkó Gy. (2000): A régiókkal összefüggő kérdések az 1970-es években és napjainkban. – in: Becsei J. (szerk.) (2000): Társadalomföldrajzi vizsgálatok két évtized találkozásánál. – Szeged, JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék, pp 35-43
Laky I. (felelős tervező) (1999): Jász-Nagykun-Szolnok megye regionális kapcsolatainak értékelése. – kézirat. Szolnok MTA RKK 205 p.
Lehmann A. – Vuics T. (1992): Földrajzi fogalmak kisszótára. – Budapest, Tankönyvkiadó 209 p.
Lengyel I. (kutatásvezető) (2003): A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. A magyar régiók és megyék versenyképességéről. (részletes beszámoló az empirikus vizsgálatokról). - MTARKK, SZTE GTK Regionális és Alkalmazott Gazdaságtani Tanszék. http://www.rkk.hu/kon/ (2004.09.30.)
Lóki J. (1999): Digitális tematikus térképészet földrajz tanárszakos és geográfus hallgatók számára. – Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó 205 p.
Lorenz, D. (1991): Regionalisation versus Regionalism – Problems of Change in the World Economy. – Intereconomics, Vol. 26. No. 1. pp 3-10
Lynn, N. J. (1999): Geography and Transition: Reconceptualizing Systemic Change in the Former Soviet Union. - Slavic Review, Vol. 58, No. 4, Special Issue: Ten Years after 1989: What Have We Learned?. pp 824-840
Madureira, P. L. (2002): Magyarország területfejlesztési intézményrendszeréről és az Európai Unió strukturális alapjainak kezelésére való felkészüléséről. - Magyar Közigazgatás, 52. évf. 7-8. sz. pp 424-459
Magyary Z. (1942): Magyar közigazgatás. - Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 675 p.
Markos Gy. (1952): Magyarország gazdasági körzetbeosztása (rajonírozása). – Földrajzi Értesítő, 3. sz. pp 582-634
Martin, B. (1981): A Sociology of Contemporary Cultural Change. – Oxford, Blackwell 272 p.
Massey, D. (1978): Regionalism: some current issues. - Capital and Class No 6, pp 106–125
Mead, W. R. (1991): Finland in a Changing Europe. - The Geographical Journal, Vol. 157, No. 3. pp 307-315

Michalkó G. (1996): Az alkalmazott szociálgeográfia lehetőségei a turizmus kutatásában - Budapest I. kerülete példáján. – Tér és Társadalom, 1996, 2-3. sz. pp 1-17
Móricz F. - Abonyiné Palotás J. (1980): Matematikai módszerek a földrajzban - Egyetemi jegyzet. Budapest, Tankönyvkiadó 285 p.
Nagy G. (1996): Régiók és regionalizálás Magyarországon. – in: Beszteri B. – Nagy G. (szerk.) (1996): Magyarország és az Észak-Dunántúl fejlődésének fő irányai, sajátosságai az ezredfordulón és a 21. század elején. – Veszprémi Akadémiai Bizottság, Veszprém pp 125-134
Nagy G. (1999): A regionális fejlesztés területi egységei az Alföldön. – in: Baukó T. (szerk.) (1999): Az Alföld a XXI. század küszöbén. II. Alföld kongresszus. – Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba pp 113-115
Nagy G. (2000): Múlt, jelen, jövő – a területi középszint Magyarországon. – Comitatus, 10. 1-2. pp 29-40
Nemes Nagy J. (1997): Régiók, regionalizmus. – Educatio 3. pp 407-423
Nemes Nagy J. (2000): Jegyzetek a modernkori térbeliség fogalmainak értelmezéséhez. In: Alföld és Nagyvilág, Budapest, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, 147 p.
Paasi, A. (1984): Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana (Summary: Regional consciousness and regional identity as part of man's spatial ties). Helsinki, Publications of the Association of Applied Geography and Planning no. 13. 188 p.
Paasi, A. (1985): The emergence of regional identity. The case of Northern Karelia. - Council of Europe, Project No. 10, Joensuu, "Cultural Dynamics in Regional Development" 19 p.
Paasi, A. (1986a): The institutionalization of regions. Theory and comparative case studies. (Ph.D-thesis) – Joensuu, University of Joensuu, Publications in Social Sciences No. 9. 36 p.
Paasi, A. (1986b): The institutionalization of regions: a theoretical framework for Understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. - Fennia, vol. 164 issue 1, pp105-146
Paasi, A. (1989): A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása. – Tér és Társadalom 3. pp 70-79
Paasi, A. (1991a): Deconstructing regions: notes on the scales of human life. – Environment and Planning A, vol. 23. pp 239-256
Paasi, A. (1991b): Muuttuvat aluekäsitykset maantieteen kehityksen heijastajana (Abstract: The changing concepts of region as indicators of the development of geography). - Terra, vol. 103:4, pp 293-308
Paasi, A. (1994): The state, territoriality and boundaries: a contextualized comment for R.J. Johnston. - Fennia 172, pp 97-104
Paasi, A. et alii (1994): Regions, places and landscapes: Research in regional and human geography at Oulu University. - Fennia, vol. 172, pp 153-161

Paasi, A. (1996a): Regions as social and cultural constructs: reflections on recent geographical debates. – in: Idvall, M & A. Salomonsson (eds.) (1996): Att skapa en regionom identitet och territorium. - NordREFO, Copenhagen, pp 90-107
Paasi, A. (1996b): Inclusion, exclusion and the construction of territorial identities: Boundaries in the globalizing geopolitical landscape. - Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift Nr. 23, pp 6-23
Paasi, A. (1997): Geographical perspectives on Finnish national identity. - GeoJournal vol. 43, pp 41-50
Paasi, A. (1999a): Nationalizing everyday life: individual and collective identities as practice and discourse. - Geography Research Forum, vol. 19, pp 4-21
Paasi, A. (1999b): Boundaries as social practice and discourse: the Finnish-Russian border. - Regional Studies, vol. 33, Nr. 7, pp 669-680
Paasi, A. (2000a): Territorial identities as social constructs. Hagar – International Social Science Review vol.1, issue 2. pp 91-113
Paasi, A. (2000b): Classic – territoriality and place: Commentary 2. Progress in Human Geography vol. 26, issue 1. pp 93-95
Paasi, A. (2000c): Re-constructing regions and regional identity. – Nethur lecture, 7.11.2000, Nijmegen, The Netherlands, www.kun.nl/socgeo/n/colloquium/Paasi1.pdf (2004.06.18)
Paasi, A. (2001): Europe as a social process and discourse: considerations of place, Boundaries and identity. European Urban and Regional Studies, vol. 8, number 1, pp 7-28
Paasi, A. (2002a): Region and Place: Regional worlds and words. Progress in Human Geography, vol. 28, issue 6, pp 802-811
Paasi, A. (2002b): Bounded spaces in the mobile world: deconstructing 'regional identity'. - TESG: Journal of Economic and Social Geography, vol. 93, number 2, pp 137-148
Paasi, A. (2002c): Regional transformation in the European context: notes on regions, Boundaries and identity. - Space and Polity vol. 6, number 2, pp 197-201
Paasi, A. (2003): Region and Place: Regional identity in question. - Progress in Human Geography, vol. 28, issue 4. pp 475-485
Pálné Kovács I. (1999): Régiók Magyarországon? – Ezredforduló, 2. szám, 25 p.
Patkós Cs. (2001): Regionalizáció és a regionalizmus lehetőségei Jász-Nagykun-Szolnok megyében. in: Molnár Judit (2001) (szerk): Földraj az egész világ. Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciája konferenciakötet. Miskolc pp 305-310
Patkós Cs. (2002a): Regionális identitás vizsgálata Szolnok városában. - Északkelet-Magyarország. Gazdaság-Kultúra-Tudomány Társadalompolitikai Folyóirat VII. (2002) 3-4. sz. pp 50-55
Patkós Cs. (2002b): Regionalism and regionalisation in the North Great Plain Region. Az előadás rezüméje. In: Problems of Regional Development in Croatia and in Neighbouring Countries 2002. november 27-30. Zagreb: Book of Abstracts p. 31

Patkós Cs. (2003): Regionalizmus és identitás a jövő Európai Uniójában. In: Süli-Zakar István (2003) (szerk.): Társadalomföldrajz-Területfejlesztés. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó pp 501-514
Perger É. (2002): Regionalizmus - területi közigazgatás. - Beszélő, 2002.02. http://beszelo.c3.hu/archivum/index.htm
Prinz Gy. (1933): A földrajz az államigazgatás szolgálatában. – Földrajzi Közlemények, 4-6. sz. pp 69-81
Rechnitzer J. (2002): Ó régió, hol vagy te régió…. – in: Abonyiné Palotás Jolán – Becsei József – Kovács Csaba (szerk.) (2002): A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága. – Szeged pp163-174
Robins, K. (1996): Into the Image. – London, Routledge 266 p.
Sack, R. D. (1983): Human Territoriality: A Theory. - Annals of the Association of American Geographers, Vol. 73, No. 1. (Mar., 1983), pp 55-74
Schwertner J. (2003): Kistérségi térségfejlesztés. – IDEA Program, http://web.bm.hu/proba/elemez.nsf/0/30995e8a36c3e36ac1256d1f00322e15?OpenDocument (2004.09.30)
Shortridge, J. (1984): The emergence of 'Middle West' as an American regional label. - Annals of the Association of the American Geographers, 74 pp 209-220
Soja, E. (1985): The spatiality of social life: towards a transformative retheoretisation. - in: Gregory, D. - Urry, J. (1985) (szerk.): Social Relations and Spatial Structures. - London, Macmillan pp 90 – 127
Süli-Zakar I. – Pfeil E. (1993): Hajdú-Bihar megyei tapasztalatok a kistérségi szövetségek és társulások létrejöttéről. – Comitatus Önkormányzati Szemle III. évf., 10, pp 39-47
Süli-Zakar I. (1994a): Debrecen és Kelet-Magyarország. (Egy regionális központ és a regionalizmus országunk keleti részén). – in: Süli-Zakar I. (szerk.) (1994): Tanulmányok Debrecen városföldrajzából. – KLTE Társadalomföldrajzi Tanszék, Debrecen pp 7-72
Süli-Zakar I. (1994b): Regionalizmus és régió. A középszintű közigazgatás reformja Magyarországon. In.: Tóth J. – Mátrai M. (szerk.) (1994):Térszerkezet – Régió – Vonzáskörzet – Kistérség. 2. kötet – Székesfehérvár-Pécs, pp. 14-24
Süli-Zakar I. (1996): A hátrányos helyzet kialakulásának története, társadalmi-gazdasági okai. – in: Süli-Zakar István (szerk.) (1996): A Tisza mente kistérség terület- és településfejlesztésének stratégiai alapjai. – Debrecen, MTARKK pp 14-27
Süli-Zakar I. (1999): A régiók Európában és Magyarországon. – Debreceni Szemle, VII. évf.3.sz. pp 355-370
Süli-Zakar I. (2001): A bihari területek szerepe Hajdú-Bihar megye kialakulásában. – in: Matolcsi L. (szerk.) (2001): Bihari Diéta III. Debrecen, Ethnica pp 28-31
Süli-Zakar I. (2002): A Kárpátok Eurorégió szerepe az átalakuló Közép-Európa határokon átnyúló kapcsolataiban. - in: Abonyiné Palotás J. – Becsei J. – Kovács

Cs. (szerk.) (2002): A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága. – Szeged pp195-209
Süli-Zakar I. (2003a): A régió: Földrajzi integráció. - in: Süli-Zakar István (2003) (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai. - Dialóg Campus, Budapest-Pécs pp 125-138
Süli-Zakar I. (2003b): Az új Közép-Európa. - Limes Tudományos Szemle 2003.4 (különnyomat)
Süli-Zakar I. (2003c): A magyar területfejlesztés állami-közigazgatási intézményrendszere. - in: Süli-Zakar István (2003) (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai. - Budapest-Pécs, Dialóg Campus pp 331–358
Süli-Zakar I. (2003d): A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség tíz éve. – Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó 421 p.
Szegfű L. (1996): Néhány földrajzi vonatkozás magyar címerekben. – in: Pál Á. – Szónokyné Ancsin G. (szerk.) (1996): Határon innen – határon túl. – Szeged pp 85-93
Szegvári P. (2000): A regionalitás aktuális kérdései a terület- és közigazgatás-politikában. – Területi Statisztika 5., pp 399-412
Szörényiné Kukorelli I. (1998): Nyugat-Dunántúli Régió – régió? – Tér és Társadalom 1998/3
Szörényiné Kukorelli I. (1996):Gráfelméleti módszerek az elérhetőség mérésére. - in: Társadalomföldrajzi elemzések számítógépen. JATEPress, Szeged. 1996 pp. 161-182
Taylor, P. (1988): World-systems analysis and regional geography. - Professional Geographer, 40 pp 259–265
Thrift, N. (1983): On the determination of social action in space and time. - Environment and Planning D: Society and Space, 1 pp 23–57
Urry, J. (1981): Localities, regions and social class. - International Journal of Urban and Regional Research, 5 pp 455-474
Urry, J. (1985): Social relations, space and time. - in: Gregory, D. - Urry, J. (1985) (eds.): Social Relations and Spatial Structures. - London, Macmillan pp 20–48
Vadász I. (1985): A közigazgatási határok és a vonzáskörzet alakulásának ellentmondásai Tiszafüred példáján. – Alföldi tanulmányok IX. kötet, Békéscsaba, pp 273-291
Vadász I. (1992): A társadalmi önszerveződés folyamatának jellemzői és térbeli eltérései Jász-Nagykun-Szolnok megyében. – Juss 5/3. pp 63-73
Vadász I. (1995): A Közép-Tiszavidék kisvárosai a XIX-XX. Században. – Szolnok-Tiszafüred, A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 54. 204 p.
Webber, M. J. (1985): Regional production and the production of regions: the case of steeltown. - in: Scott, A. J. - Storper, M. (1985) (eds.): Production, Work, Territory: The geographical Anatomy of Industrial capitalism. - London, Allen and Unwin pp 197–224

White, A. N. (1979): Accessibility and Public Facility Location. – Economic Geography, Vol. 55, No 1. pp 18–35
Zelinsky, W. (1980): North America's vernacular regions. - Annals of the Association of American Geographers, 70 pp 1–16

Internetes oldalak:

teir.vati.hu/tfi/atforgatas/szakmai/nuts2/index.doc
www.agrarkamara.hu
www.drfrt.hu/cegunk.php
www.earkf.hu
www.elvira.hu
www.eszakalfold.hu
www.externet.hu/jnszm/Htm/main.htm
www.fvm.hu/videkfejlesztes?topic=videkfejlesztes:000329&filename=videkfejlesztes/revik/revik.html
www.itcb.hu/Nettananyag/mod2t.doc
www.itdh.hu/index.ivy?public.lang=hu-HU
www.ksh.hu/pls/ksh/docs/hirek/eusz08.doc
www.matav.hu
www.mkik.hu
www.mva.hu
www.ngw.nl/int/oos/ooshong/jasz.htm
www.nth.hu/kistersegek.php
www.origo.hu/itthon/20030912tiszafured.html
www.rfh-rt.hu
www.sigov.si/loksam/distriban/docum/lawregi.htm
www.vati.hu
www.vfmk.hu/vfek
www.volan.hu

Egyéb források (fejlesztési dokumentumok, joganyagok stb.):

Az Észak-alföldi régió Akcióterve. – 2001. Július ÉARFÜ
Az Észak-alföldi Régió Fejlesztési Terve: Helyzetfeltárás, Koncepció, Stratégia, Operatív Program. - 2002.október, Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, Excellence Rt. Budapest 566 p
Az Észak-alföldi régió Humánerőforrás-fejlesztési Terve. - 2000.december, Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht., Debreceni Egyetem Közgazdasági Kar Marketing- és Menedzsment Tanszék 77 p

Az Észak-alföldi régió Környezetvédelmi Programja. - 2003.március, Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, M+D Kft Debrecen 149 p
Az Észak-alföldi régió Közlekedésfejlesztési Programja. - 2000.december, Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht.,TETTHELY Mérnöki és Szolgáltató Kft. Budapest 108 p
Az Észak-alföldi régió Regionális Akcióterve. - 2004.február, Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség 26 p
Az Észak-alföldi régió Regionális Innovációs Stratégiája. - 2001.november, Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, Hajdú-Bihar Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány 50 p
Az Észak-alföldi régió Terület- és Vidékfejlesztési Intézményfejlesztési Operatív Programja. - 2000.november, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht., MTA RKK Szolnok 207 p
Az Észak-alföldi régió Vállalkozásfejlesztési Stratégiai Programja. - 2000.december, Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, Hajdú-Bihar Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht., 126 p
Egészségügyi átalakítás az Észak-Alföld régióban. - 2001., Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség, 83 p
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közlekedésfejlesztési Koncepció. - 2003. június, TETTHELY Mérnöki és Szolgáltató Kft. 88 p
KSH Megyei Statisztikai Évkönyvei (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg)
Magyarország autóatlasza (2002), Cartographia Kft.

1876. XXXIII. tc.
1990/LXV
1994. évi XVI. törvény
1996. XXI. tc.
1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
1999. évi XCII.
1999. évi XLI. Törvény
244/2003 (XII.18.) kormányrendelet
27/2003. (III. 4.) Kormányrendelet
35/1998. (III. 20.) OGY határozat
65/2004. (IV.15.) kormányrendelet

V. Angol nyelvű összefoglaló

Summary

1. Preface

Hungary is one of those Central European countries that joined the EU in 2004. During the pre-accession negotiations between Hungary and the European Union there were many crucial questions. The re-establishment of the Hungarian spatial administrative system was an important tool of strengthening EU compatibility. This process of assessment needed the organisation of different EU-conform NUTS levels. In this system NUTS II level is the most important one because of three contexts:

- NUTS II level regions are the bases of statistical data collection
- This level can get development sources form the EU regional funds
- The new phenomenon of information (network) society: regional university, up-to-date business services etc. prefer bigger (about NUTS II level) regions

The steps of regionalisation have caused many debates over the boundaries, the range of the new institutions. NUTS II level is unfamiliar for the Hungarian administrative-spatial structure, the NUTS III level counties are traditional units in the country's spatial structure and this level's interest is the preservation of the former situation. In the Hungarian history there were some periods when the central authorities tried to establish new territorial units instead of the existing counties. In the 1780s Habsburg (II.) Joseph tried to establish some districts with the merger of counties. Shortly his plans came to grief because of the rising opposition of the counties. After the fall of the 1849 Hungarian War of Independence the Prime Minister of the Austrian Empire, Alexander Bach established some districts in the area of the Hungarian Kingdom to oppress the passive resistance based on traditional counties. After the Compromise of 1867 this regionalisation attempt was abandoned.
In the European Union the NUTS system was invented by the Eurostat to create similar and comparable spatial units in every member states.
In Hungary the organisation of this level was an administrative step, in 1996 these statistic regions were created by the fusion of counties, usually without any cohesion, regional identity. At the same time Regional Development Agencies (a board of experts, technocrats) and Regional Development Councils (from the elected members of the member counties) were established to co-ordinate development in the region.

The drawing of the boundaries caused many debates separation ambitions from counties and from NUTS II level regions. One of the most controversial regions is the North Great Plain Region, it consists of three members: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar and Jász- Nagykun-Szolnok counties.

2. Objectives and methods

The first main objective of our research was to examine the present situation of the North Great Plain Region in the process of regional institutionalisation. In the course of our survey we analysed:

1. The possible explanations of the "region" in the mirror of Hungarian and international literature. In parallel with this we described regionalism and regionalisation according to some important authors (LORENZ, D. 1991, SÜLI-ZAKAR I. 1994a, NEMES NAGY J. 1997).
2. The circumstances of the birth of the Region. We highlighted the importance of some regional key actors in this process.
3. The differences and the similarities between the real regional formation and the theory of institutionalisation of regions.
4. The social reputation and acceptance of the regional processes.

Our other main objective was to explain the separatist tendencies coming from Jász-Nagykun-Szolnok County, which threaten the spatial unity of the county. We wanted to examine whether the theory of institutionalisation of regions can explain these events that are why we analysed the role of the county in the formation of the Region.

Our concrete questions and answer were formed according to the four phases of the theory of institutionalisation of regions:

1. How can the territorial form of the North Great Plain Region be corresponded to the principles of new European and Hungarian spatial policies? Were there some attempts to form regions from the same three counties in the 20th century?
2. How can we characterise the symbolic form of the Region with the formal analysis of some regional development plans and documents?
3. In the institutional form of the Region we have examined the most important institutions of regional development (Regional Development Council, Regional Development Agency, networks of development experts and consultants). Studiously we studied the spatial connections of these institutions. The roles of Jász-Nagykun-Szolnok County in the spatial connections of these were

considered with great importance. The accessibility of the towns concentrating these institutions was examined as well.

4. How can we describe the established role of the Region in the last years? Is there a "North Great Plain identity" among the inhabitants of the three county centres? How can the elite of Jász-Nagykun-Szolnok County see the possibilities of the different regional scenarios? How equal is the distribution of regional development sources?

In order to answer these questions we applied the following methods:

1. The elaboration of the available Hungarian and English literature on regions, regionalism and regionalisation
2. The analysis of the legislative background of regional development planning of Hungary
3. Making analyses building upon regional databases of the Hungarian Central Statistical Office and the Regional Development Agency
4. Construing the topography of regional development documents concerning occurrence of the social geographical names in the text and the character of illustrations
5. Accessibility surveys on the basis of road systems and of the possibilities of mass transportation concerning the regional and county centres of the broad neighbourhood of the Great Plain Region
6. The analysis of questionnaires filled by the inhabitants of the three county centres, by the key actors of Jász-Nagykun-Szolnok County

In the processing and representation of data we used Microsoft Excel, SPSS and MapInfo Professional 6.0 software.

3. A conceptual background in the mirror of literature

The region is a broadly used "flexi-concept", the very social geography uses it in many areas. In the modern regional geography we may interpret region as a new socio-spatial entity including natural bases, economic content, mental and cultural community furthermore the cohesion force of public administration. (NEMES NAGY J. 2000)

In Hungary the law on regional development in 1996 has defined the concept of regions in different ways. Statistical regions were formed by the unification of counties in order to assure continuity in data collecting and processing. Development regions were defined to be voluntary units, regionalism could play a crucial role in the formation of them.

According to István Süli-Zakar (after LORENZ, D. 1991) in the formation of regions two processes can be distinguished: regionalism and regionalisation. These terms

are broadly used in many sciences. In our case it is the best to interpret regionalism and regionalisation in a social, way. In our interpretation these two processes are not only economic ones. Regionalisation is a central, step by the bureaucracy with creating boundaries, new spatial units to make administrative problems easier. According to this interpretation regionalisation means re-arrangement of social and geographical space as well by central force.
Regionalism is a bottom-up process, when local forces try to organise space according to their own interest. This phenomenon needs the existence of exact knowledge of local resources and the active participation of local inhabitants, self-governments, non-governmental organisations (NGOs).
A regionalisation policy is often regarded as an instrument to make regionalist movements claiming more autonomy for their region redundant by satisfying their political demands. The institutionalisation of regions is also named as having a stimulating effect on the regional identities mobilised by these regional movements.
In 1999 the former statistical regions were transformed to statistical-planning and development regions by the central authorities. We may say regionalisation became the main force in the formation of NUTS II regions in Hungary. Together with this transformation in the regions regional development institutions (Regional Development Council and Regional Development Agency) were formed.

A definition most suitable for our objectives interprets regions as dynamic socio-spatial phenomena created by the community through culture in time and in space. These are the products of social co-operation and communication, but can not be simplified to the fancy idea of perceived reality. (PAASI, A. 1991a)

The institutionalisation of regions is a theory of a Finnish geographer Anssi Paasi. According to him regions are not independent substances, instead they exist and become in social processes, communications, discourses. He distinguishes regions and places, where place is connected to individual life, experiences, meanings. That is why places are fugitive phenomena they become and exist only during one's personal lifetime. Regions on the other hand can live for long periods, decades, centuries as they feed upon collective meanings and institutional practices. The reproduction and transformation processes of regions and places are continuous.

Anssi Paasi divided this continuous structuration or institutionalisation of regions into four simultaneous aspects in order to set up a basis for comparison, to highlight the common elements of regions. We must argue that these phases mean only theoretically different processes, in reality these elements are different sides of the same phenomenon.
The first phase is the formation of territorial shape of regions, every region need borders, but in Paasi's theory this border is not a fixed line, rather he understands

them as socially and culturally constructed elements that arise form interactions. This border is located not only on the border area, but also everywhere in society according to diverging social practices and discourses. Boundaries are active "beings" for both individuals and communities create "inclusions and exclusions" to divide the space into "us" and "them".

The second phase is the symbolic shaping of regions; the most important symbol of regions is the very name. In order to control space and people elite put labels on landscapes and regions. The symbolic shaping means not only names, but some other elements as well: coats of arms, flags, national holidays, celebrations, anniversaries, songs poems, novels, movies.

The third phase is the institutional shaping. The existence of formal (administrative units) and informal organisations is important to re-establish and maintain the continuity of regions. In this phase the role of educational institutions is crucial as the formation of youth identities and through it the transmission of culture and attitudes to the future is their task. Some institutions are explicitly bound with maintaining territoriality, such as army, police, border guards but to help the slow process of spatial socialisation (schools, media, families) is also important. Cultural, government and economic institutions are equally important, the best constellation is a mixture of these functions.

In the last phase established regions must have recognised position in the territorial structure and social consciousness. A feeling of belonging-ness must come into being and the region is identified in some spheres of social action, so we may say it has an identity.

Identity has different interpretations in the sciences, we may say that for people it is an important phenomenon as a feeling of sense of themselves. For young people this process is central to the move into adulthood. Identity is a double-sided process for we can distinguish personal - growing confidence in oneself as an independent person - and social - awareness of what one shares with others - identities. Identities require space of their own in which to assert themselves and are also grounded in specialities of particular locations. Independent identity is closely linked to and finds expression in, issues of space and place. (HALL, T. 1999)

In an established region the maintenance role of institutions must be strong to oppose disintegration forces that occur continuously to destroy the region. Some regions have formal status (administrative regions); on the other hand some others can have deep social and cultural roots in the spatial consciousness of citizens and no formal recognition.

Parallel with the institutionalisation a de-institutionalisation process of the previous territorial order occurs as well, so we may argue that the birth, life and death of the different territorial units are a continuous cycle.

4. The results of our research

4.1 The territorial shape of the North Great Plain Region

In the territorial shape of the Region the former counties became the bricks of the new spatial unit. It is a Hungarian tradition, in the 20th century almost all territorial reforms and reform plans were established on the base of counties. The idea of István Bibó in the 1970s was a unique plan as it would invent new territorial boundaries.
After the changing of the system at the beginning of the 1990s there were new reform ideas to form regional units without using counties as bricks. Political circumstances made it impossible to invent these ideas.
The majority of the spatial reform ideas born in the 20th century treated the three component counties of the North Great Plain Region separately. Hajdú-Bihar and Szabolcs-Szatmár-Bereg often remained together, but Jász-Nagykun-Szolnok partly or in one generally would join another region. In the 1950-60s economic considerations became very important and new reform ideas draw together the three counties.
The North Great Plain Region is one of the least developed Hungarian NUTS II regions. Our statistical analyses showed that this unit is one of the biggest regions in Hungary, but it is a smaller one comparing with the European average. In the economic field its GDP per capita is almost the smallest in Hungary. Among the three counties that form the region Szabolcs-Szatmár-Bereg has the worst and Hajdú-Bihar has the best average values. According to surveys of competitiveness made in the frame of National Research and Development Programmes Jász-Nagykun-Szolnok and Szabolcs-Szatmár-Bereg are in the category of low static and of average dynamic competitiveness. Hajdú-Bihar is situated in the average static and low dynamic class.
Jász-Nagykun-Szolnok being the smallest in area and in the number of inhabitants as well has relatively good economic position comparing with Szabolcs-Szatmár-Bereg. Maybe in the distribution of development sources this will be a disadvantage as lobby of Jász-Nagykun-Szolnok will be weaker.
This county is a relatively new formation in the traditional Hungarian county system, it was formed in 1876 by law with the unification of areas having different traditions and socio-economic development level.
We may argue Jász-Nagykun-Szolnok is not a stabile spatial unit, in 1999 a peripheral village Tiszaug after some years of debate joined the neighbouring Bács-Kiskun County. At the North Eastern edge of the county a small town Tiszafüred has declared her intent to join Heves County. The stability of Jász-Nagykun-Szolnok County is a crucial point in the future regional process of the North Great Plain Region and the neighbouring areas.
Micro regions could play an important role in the stabilisation of the Region, but this level is relatively weak and not well-organised. Additionally this level is the

scene of antagonism of regionalism and regionalisation. Voluntary development associations of local self-governments are forced to accept boundaries of official micro-regions.

4.2 The conceptual/symbolic shape of the Region

Regional symbols are important in the everyday production and reproduction of regions. In the case of an administrative region which has been formed by central forces the invention and diffusion of regional symbols is an important way of making the unit acceptable by the public.
The most important symbol is the very name of the region. The "North Great Plain" is a tradition-less, artificial one. Some other Hungarian NUTS II regions started to use some more "organic" names having deeper meaning. Westpa means a traditional name of the former Roman Province, it is used by the Western Transdanubian Region.
The non-organic origin of the name of the Region is show by the fact that the spelling of the name is ambiguous. (In the official documents one can meet different spellings, sometimes in the same document there are two-three versions.)
Flags, coat of arms, official logos are important symbols as well. The North Great Plain's logo is used by the regional development institutions (for example on stamps) and this is not traditional.
The documents of regional development can be interpreted as complex sets of regional symbols. The geographical content of their text reveals the position of different settlements, micro regions, and counties in the region. The character of their illustrations shows the importance of boundaries and other geographical phenomenon.
We examined the text and the illustrations of 13 regional development documents according to their geo-symbolic content.
We may argue that county names play a crucial role in the documents and Jász-Nagykun-Szolnok is the least-frequently cited county. Documents of county-level development played an important role in the preparation of the majority of regional ones. On the other hand their importance decreases gradually as other spatial levels organise their institutional background.
Among the settlements the three county centres Debrecen, Nyíregyháza and Szolnok are the most common in the texts, but Szolnok is the least cited among them. Among smaller settlements border stations are the most frequent in the text. Jász-Nagykun-Szolnok as a non-border county is in a disadvantageous position in this point of view.
Micro regions are present in the documents more and more frequently. It shows that their position improves against counties.

4.3 The institutional shape of the Region

We may interpret regional institutions in a broad and in a narrow sense as well. Broadly all institutions can be said regional having a responsibility zone bigger than a county. In our dissertation we used the narrow definition, as paying attention to the development institutions: Regional Development Council, Regional Development Agency, networks of regional development experts, decentralised development organisations.
The North Great Plain Regional Development Council is the main body of the Region. Its tasks are crucial in the operation of the Region. Its members are sent by the counties, micro regions, county centres and the central ministries. The geographical distribution of the members can be declared even, so all member counties has equal possibilities to affect the decision-making. We may say that the majority of the Council comes from the three county centres.
The North Great Plain Regional Development Agency is the main executive body of the Region, its members are experts. Its tasks are as follows:

1. Programming
2. Partnership
3. Creation of regional projects
4. The contribution to the distribution of Hungarian and European development sources

The territorial-spatial ties (place of birth, place of education) of the majority of the staff relates to Hajdú-Bihar County and to the city of Debrecen.
The regional network of development experts is an important institution in the diffusion of information on applications. We may say that the majority of the experts are from Hajdú-Bihar County. Szabolcs-Szatmár-Bereg has many advisers as well, Jász-Nagykun-Szolnok is in the worst position among the counties.
Szolnok is in the worst position concerning the decentralised development institutions (VÁTI, ITDH, REVI, MKIK, MAK, MVA, and RFH)[67] as well, in this city only three decentralised institutions settled down.
Jász-Nagykun-Szolnok County has a representative in the Regional Development Council of the North Great Plain Region. Additionally there is a County Development Council and Agency to co-ordinate county-level development. On the other hand there are some other "innovative" (institutions not mentioned in law) development institutions established by the self-government of the county or even by the South Great Plain Regional Development Corporation.

[67] VÁTI: Hungarian Association of Regional Development and Urbanism, MKIK: Hungarian Industrial and Commercial Chamber, MAK: Hungarian Agrarian Chamber, MVA. Hungarian Foundation of Enterprise Development, REVI: Regional Bureau of Rural Development, ITDH: Hungarian Association of Investment and Trade Development, RFH: Regional Development Holding

The institutions of regional development are concentrated in regional and county centres so it was crucial to examine the accessibility of these towns. The most problematic area of the North Great Plain region is Jász-Nagykun-Szolnok County that is why we concentrated on this area.
Recently as the regions are only development regions without public administrative functions transport accessibility has only a limited importance. On the other hand the costs of information flow are important. We determined that costs of a phone call to Debrecen, the place of the Regional Development Agency are the lowest from the city and from her direct surroundings. The other two counties are in a disadvantageous position in this point of view. A free phone line of the Regional Development Agency could absolve this handicap.
Road accessibility is going to be important in the future as NUTS II regions could get administrative functions. Now county centres have important administrative role. In Jász-Nagykun-Szolnok the centre is accessible from the majority of the settlements more easily than the neighbouring county centres. However there are some peripheral regions in the county that can reach other centres faster. Tiszafüred is in such a position, so this can explain her will of separatism. The deficiencies in mass transportation in some areas worsen the situation further on.
According to our accessibility research no other regional scenario would be favourable for the whole of Jász-Nagykun-Szolnok County. For the Jászság Budapest would be an acceptable regional centre, for the Northern part of the county Miskolc could be better and for the Southern edge Szeged seems to be suitable. If we would like to maintain the unity of the county Debrecen is the best solution to be a regional centre, however the spatial diffusion of regional institutionalisation should be fastened by the improvement of communication and transportation links.

4.4 The established role of the North Great Plain Region

With the examination of the population of the county centres we can proclaim that the majority of people could not tell the name of the region. In the city of Szolnok the false answers are in significant generality. According to the answer the regional centre is Debrecen, but the majority of the respondents form Szolnok could not tell the right answer.
Although the generality of people could not tell an opinion, there are many different ideas about a more appropriate regional system in people's mind. In Szolnok a lot of answers contained the possible community with the Central Region.
The symbols (name, logo) of the North Great Plain region are almost totally unknown among people. Comparing with the symbols of counties we may argue

that the traditional county symbols are more familiar, but there are many misbeliefs in these cases as well.
The institutions of regional development are almost totally unknown, the Regional Development Council and Agency are unfamiliar.
Region is not part of people's territorial identity, comparing with the county level we can say that counties are full of meanings, positive or negative senses in people's mind. Region is an empty category in the context of identity.
The prominence of Jász-Nagykun-Szolnok County should play a crucial role in the socialization of the Region among the inhabitants of the county. The answers of them show that:

1. The territorial shape (geographical togetherness, cohesion) is an important expectation towards the region. There is no one dominant scenario of regional belonging-ness except the recent one. Answers from different micro regions prefer different regional scenarios.
2. The majority of the prominence is satisfied with the functioning of regional development institutions and their knowledge about them can be declared enough. However the majority wants to strengthen institutions and experts of regional development, economic and transport connections further on.

From the answers of the staff of the Regional Development Agency we may argue that they have stronger official connections with Hajdú-Bihar County and the city of Debrecen. Among the micro regions they have the most direct connections with some areas of Hajdú-Bihar as well.
It is crucial for the functioning of regions to distribute regional development sources among different areas. This function has jut been located to the regional level, as until now counties were the main decision making bodies to allocate these sources. We compared the distribution of Assistance of Regional and Settlement Support of 2003 among the three counties with the former county-based development sources. We concluded that the biggest winner of the new system is Hajdú-Bihar County as having the majority of support.

5. Final conclusions

We argued that the North Great Plain Region is an artificial territorial unit and the theory of the institutionalisation of regions can be used in its case. The theory explains the key phenomena of its life.
The territorial shape is declared by law, so it works as an almost empty frame and regional processes should fill it up with meanings. Certainly at the edge of the Region this territorial shape can be embarrassed by local will of regionalism.
The symbolic shape of the Region is not well established. The symbols itself are artificial without historical traditions and any territorial links. For a successful

future regional institutionalisation the conscious development and use of regional symbols must be invented.

The institutional shape has territorial inequalities, as establishment of regional development is concentrated in Hajdú-Bihar County and in Debrecen. For the more equal diffusion of information and development sources an even spatial distribution of institutions is indispensable. For the adequate deployment of institutions the respects of accessibility is crucial. Debrecen as a regional administrative centre is located too far from some areas of the Region to be able to fulfil the needs of the public. The majority of these areas are in Jász-Nagykun-Szolnok County so this can deepen regional problems.

The recent prominence of the most problematic county has no standard policy in the regional question. Inhabitants of the different micro regions prefer different regional scenarios.

We may argue that the recent regional structure seems to be the most suitable for the county as a whole. If we want to keep the unity of Jász-Nagykun-Szolnok County it is crucial to fortify the cohesion of the Region. The regional institutions should become viable forums in order to solve territorial, symbolic, institutional problems, consequently making a proper agency for the North Great Plain Region.

A real region could be formed form the recent statistic-planning and development unit only through the contribution of the recent county prominence.